

Volter Domonkos

L'udová religiozita v Pišpeku

Püspökhatvan népi vallásossága

Békeeská Čaba
2021

Dominik Volter
Volter Domonkos

Ľudová religiozita v Pišpeku
Püspökhatvan népi vallásossága

VÝSKUMNÝ ÚSTAV SLOVÁKOV V MAĎARSKU

Dominik Volter
Volter Domonkos

Ľudová religiozita v Pišpeku Püspökhatvan népi vallásossága

BÉKEŠSKÁ ČABA – 2021

Vydanie publikácie podporili:
Slovenská národnostná samospráva v Pišpeku
Slovenská samospráva v Zugló
Slovenská samospráva VI. obvodu Budapešti
Študentská samospráva Filozofickej fakulty Univerzity Loránda Eötvösa
Fond Gábora Bethlena / Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.
NKUL-KP1-2021

Recenzentky:

Anna Istvánová
Mária Žiláková

Jazykové lektorky:

Nóra Volterová
Vlasta Zsákaiová

Lektorka notových záznamov:

Ágnes Gelencsér

Prekladatelia:

Juraj Rágyanszki
Nóra Volterová
Mária Žiláková

Technická redaktorka:

Agnieszka Janiec-Nyitrai

Obal:

Maja Kiss

Ilustrácie:

Gábor Rómeó Újvári

© Volter Domonkos

Vydavateľ:

Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku

Za vydanie zodpovedá:

Tünde Tušková

Tlačiareň:

Robinco Kft.

ISBN: 978-615-5330-19-3

Obsah / Tartalom

Predslov	7
Előszó	11

Štúdie / Tanulmányok

„Hlboko prežívajú svoju vieru slovanskými citmi.“

O ľudovej religiozite v Pišpeku	15
I. Konfesie a národnosti v Pišpeku od reformácie po 20. storočie	15
II. Letáky, ktoré sa uchovali v Pišpeku	31
III. Modlitby mimo kánonu	50
IV. Doslov	74

„Szláv érzéssel és átéléssel hisznek.”

Püspökhatvan népi vallásosságáról	79
I. Vallások és nemzetiségek Püspökhatvanban a reformáció korától a 20. századig	79
II. Vallásos ponyvanyomtatványok	104
III. Kánonon kívüli imádságok	126
IV. Utószó	155

Antológia letákov / A ponyvanyomtatványok antológiája

I. Panna Mária / Szűz Mária	161
I. 1. Oslavné piesne / Dicsérő énekek	162
I. 2. Panna Mária Ružencová / Rózsafüzér királynéja, Szűz Mária ..	170
I. 3. Panna Mária Bolesná / A fájdalmas Szűz Mária	194
I. 4. Panna Mária Radostná / Az örvendetes Szűz Mária	214
I. 5. Mariánske pútnické piesne / Búcsújáró Mária énekek	216
I. 6. Poslanie a život Panny Márie / Szűz Mária élete és küldetése ..	257

II. Ježiš Kristus / Jézus Krisztus	266
II. 1. Oslava Ježiša a prosby k nemu / Jézus dicsőítése és kérések hozzá	267
II. 2. Ukrižovanie Ježiša / Jézus keresztre feszítése	269
II. 3. Lúčenie Ježiša a Panny Márie / Jézus és Szűz Mária búcsúja ...	275
II. 4. Moc božskej vôle / Erős imák	282
III. Posledný súd / Az utolsó ítélet	287
IV. Rôzne piesne a modlitby / Különféle énekek és imák	290
V. Legendy / Legendák	303
V. 1. Zázraky Panny Márie / Szűz Mária csodái	304
V. 2. Potrestanie vinníkov / A bűnösök megbüntetése	312

Príloha / Függelék

Modlitby / Imádságok	318
Ludové duchovné piesne / Vallásos népénekek	326
Biblické príbehy, apokryfy / Népi biblikus történetek, apokrifek ...	397
Obrázková príloha / Képes függelék	413
Cudzojazyčné resumé / Idegen nyelvű összefoglalók	429
Respondenti / Adatközlők	435
Použitá literatúra / Felhasznált irodalom	436
Register / Tárgymutató	453

Predslov

V geografickom priestore poriečia Galgy, ktorý sa nachádza v severovýchodnej časti Peštianskej župy a ktorý sa vyznačuje zvýšenou starostlivosťou o uchovávanie tradičnej kultúry, po stáročia žijú spolu Maďari a Slováci. Slováci ho začali osídľovať začiatkom 18. storočia. Prichádzali zo severných žúp Uhorska a tvorili približne polovicu vtedajšieho obyvateľstva mikroregiónu. Prevažná väčšina slovenských kolonistov bola evanjelického vyznania. V mikroregióne je jediná lokalita, ktorá sa čo do konfesie odlišuje.

Pri hornom toku Galgy leží malá obec Pišpek, úradným menom Püspökhátvan. Každodenným odevom staršej generácie žien je aj v súčasnosti tradičný pišpecký kroj s početnými širokými sukňami a cifrovanými čepcami. Tieto ženy medzi sebou hovoria svojráznym zmiešaným jazykom, ktorého základom je pišpecké slovenské nárečie, do ktorého vsúvajú elementy maďarského jazyka. Vytváranie svojráznosti kultúry lokality ovplyvnili medziiným dva hlavné faktory: konfesia a materinský jazyk. Faktom je, že od 18. storočia tu žilo obyvateľstvo v prevažnej väčšine rímskokatolíckeho vierovyznania, ktoré sa pre nepriechodnosť konfesií separovalo od okolitých slovenských obcí a na podklade materinského jazyka aj od katolíckych lokalít s maďarským obyvateľstvom.

R. 1965 noviny Pest Megyei Hírlap podávajú správu o Pišpeku, ktorej podstata znie nasledovne: pôvodca článku považuje lokalitu za jednu z tých, ktorej obyvatelia si najsilnejšie uchovávajú vieru v asódskom okrese (Aszód); každú nedeľu je kostol plný, „za dvadsať rokov v hlavách ľudí nedošlo k žiadnej zmene“. „Sú ešte takéto prípady“ – píše autor ďalej, pričom cituje tiež mienku farára Jancsóa o Pišpečanoch: „Hlboko prežívajú svoju vieru slovanskými citmi.“¹

Pišpečania skutočne dlho verne slúžili a prežívali svoju vieru „s hlbokými slovanskými citmi“ v dobových jazykových varietach slovenskej katolíckej cirkvi. K svojej konfesii mali vzťah ako k vzácnemu

¹ Pest Megyei Hírlap, 12. júna 1965.

dedičstvu, ktoré sa snažili bezpodmienečne verne uchovať. Ich každodenný život riadili pravidlá a zákonitosti viery, ktoré sa v lokálnej tradičnej kultúre stali obligátnymi, spomedzi nich sa stala jednou z najpodstatnejších povinností transmisia: odovzdávajú vieru svojim deťom! Ja sám tiež som jeden z tých šťastných mladých, ktorí sa dostali ako k dedičstvu ku katolíckemu vyznaniu na podklade tejto mentality.

Z detstva, ktoré som prežil v Pišpeku, sa mi vynárajú spomienky. V dome starej mamy bol postavený domáci oltár, pri dverách sväteňička, v izbách kríž, veľké obrazy svätcov, predmety, ktoré nás upomínali na našu vieru. Predtým, ako sme načli pecen chleba, dali sme naň nožom kríž; nedali sme sa do práce bez toho, aby sme si neprosili Božiu pomoc: *Pánboh nám pomahaj! / Jézus segíts!* (Ježiš nám pomáhaj!) Keď niekto zavítal k nám, takto sme ho zdravievali: *Pochválen Ježiš Kristus!* Keď som sa bál zaspáť, šepkali mi do ucha modlitbu. Môj každodenný život počas prázdnin, ktoré som strávil s babičkou, bol preniknutý sakralitou.

Stará mama požadovala odo mňa, aby som sa denne trikrát modlil. Častokrát prísne dohliadla na to, aby som absolvoval denné penzum sakrálneho života. Stávalo sa, že ma zatiaľ nepustila domov, kým som jej neodriekol z hlavy modlitbu, ktorú mi uložila naučiť sa v ten deň naspamäť. Dohliadala na moju konfesijnú výchovu, plne ju sledovala. Na toto jej počínanie teraz spomínam s láskyplným srdcom, lebo prispelo jednak k tomu, aby som sa dostal bližšie k Pánu Bohu. V neposlednom rade tvorí tiež motiváciu, pevný podklad k mojim výskumom ľudovej religiozity.

Výskumnú prácu som začal ako 15 ročný zo zvedavosti, chodil som v Pišpeku z domu do domu s diktafónom. Od roku 2016 sa orientujem vedome na ľudovú religiozitu, mal som pocit, že v lokalitách v poriečí Galgy sa skrýva zatiaľ výskumníkmi neobjavený bohatý duchovný poklad tohto druhu.

V celku materiálu, ktorý som v mikroregióne zaznamenal, prevažuje pišpecký, veď táto slovenská lokalita bola prvotným prameňom, motivačným zdrojom k mojim výskumom. Napriek tomu nie je ľah-

kou úlohou zmapovať ľudovú religiozitu tejto obce, následkom výmeny sakrálného a obradného jazyka, ktorá prebiehala v 20. storočí, pamiatky starej (pôvodnej) slovenskej ľudovej religiozity, ktoré sa tradiovali ústnym podaním, sa vo veľkej miere vytratil z kolektívnej pamäti. Musel som ísť do hĺbky, kým som sa dostal okrem pamiatok v ústnom podaní aj k písomným. Systematizovaním dvojakeho materiálu sa podarilo dostať k zbierke, ktorej časť predkladám verejnosti. Do publikácie som zahrnul texty nábožných piesní a modlitieb obdobia pred prvej svetovej vojny.

Počas systematického spracovania materiálu z výskumu sa rysovali tri základné tematické okruhy, do ktorých som zaradil materiál ľudovej religiozity Pišpeku: V prvej časti úvodnej štúdie podávam prehľad histórie Pišpeku počnúc reformáciou po koniec prvej svetovej vojny, kedy sa začali prejavovať prvé snahy maďarizácie. Totiž v tomto období sa odohrali tie zmeny národnostného a sakrálného charakteru, ktoré sú dominantné aj v súčasnom živote lokality. K spracovaniu histórie obce som vychádzal z práce Štefana Lamiho.² Na rozdiel od Š. Lamiho, spracúval som ju z pohľadu historického rozvoja konfesionálneho života miestneho kolektívu, pričom som sa opieral o archíválne z vlastných výskumov, v rámci ktorých som sa zameriaval na historické fakty a údaje etnografického rázu.

V druhej časti štúdie pojednávam písomné pamiatky ľudovej religiozity z 19. storočia, analyzujem letáky, ktoré sa v lokalite uchovali v domácnostiach. Na letákové tlače so sakrálnymi textami sa upriamila moja pozornosť r. 2017. Vtedy som dostal do daru knižnú publikáciu Márie Žilákovej, v ktorej spracovala letáky s nábožnými textami v slovakizovanej češtine.³ Formálne parametre letákov sú nasledujúce: patria do kategórie drobných tlačí, mávajú rozsah 4-8-12 strán, merajú 10x17 cm. Charakteristickou črtou letákov je, že z jednej strany nadväzujú na vysokú cirkevnú kultúru, z druhej strany sa zasa radia

2 Lami István: Fejezetek Püspökhátvan múltjából. Püspökhátvan 1997.

3 Mária Žiláková / Zsilák Mária: Poslyšte mile, co chci spívatí... (Produkty jarmočnej tlače – zbierka púťových piesní ako rodinná relikvia) / Szeretettel hallgassátok, amit majd éneklek... (A cérnakönyv mint családi relikvia). Budapest 2016.

do tradičnej kultúry.⁴ Letáky, ako súčasť ľudovej slovesnosti patria k segmentu ľudovej religiozity, sú síce písomnými pamiatkami, predsa sa šíрили tiež ústnym podaním. V religióznom živote boli používané pri obradoch, ktoré sa vykonávali bez účasti farára.

Tretia časť publikácie je venovaná prieskumu modlitieb, ktoré sa dostali mimo kánonu. Do tejto časti sú zaradené špecifické modlitby vydané letákovou formou, ktoré tvoria skupinu tzv. mocných modlitieb (napr. listy, testamenty poslané priamo z nebies), ďalej archaické (ľudové, apokryfné) modlitby, ktorých pôvod siaha do stredoveku, tiež sem som zaradil modlitby, ktoré nadobudli funkciu zariekacích formúl v ľudovej medicíne. Dve posledné skupiny textov patria k najstaršej vrstve textov mojej zbierky.

Vedeckú analýzu dopĺňa bohatá antologická časť, ukážky textov. V lokalite sa uchovalo 46 letákov, ktoré sú publikované prepísane v podobe originálu, sú systematicky zoradené, katalogizované. Príloha obsahuje modlitby v slovenskom jazyku, cirkevné piesne, pozdravy (vinše) k sviatočným príležitostiam, apokryfné biblické príbehy. Texty zaradené do Prílohy uchováva iba úzka vrstva lokálnej spoločnosti, boli zapísané na základe ústneho podania.

Verím, že texty uverejnené v publikácii budú prijaté ako cenné dokumenty, pritom poslúžia aj ako motivácia k revitalizácii elementov dedičstva sakrálneho života našich predkov v slovenskom jazyku. Touto cestou ďakujem všetkým spoluúčinkujúcim za poskytnutú pomoc.

Dominik Volter

⁴ *Lubica Droppová – Eva Krekovičová: Počúvajte panny, aj vy mládenci... Bratislava 2010.; Küllös Imola: Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata. Budapest 2004.; Kriza Ildikó: A legendaballada. Epikai-lírai alkotások az irodalom és folklór határán. Budapest 1982.*

Előszó

Pest megye északkeleti részében, a Galga patak vonzáskörzetében fekvő települések egy kisebb néprajzi tájat alkotnak, amelyet Galga mentének neveznek. A régió egy jelentős része a 18. század elején népesült be újra a történelmi Magyarország északi vármegyéiből betelepült szlovák lakosokkal, akik ekkor a Galga mente népességének mintegy felét tették ki. Általánosságban elmondható, hogy a vidékre érkező szlovákok javarészt evangélikus vallásúak voltak. Van azonban egy falu, amelynek lakói kivételt képeztek.

A Galga felső folyásánál fekszik egy kis település, Püspökhatvan. A faluban az idős asszonyok még napjainkban is népviseletben, „bőszoknyában”, cifrázott fejkötőben járnak. A legidősebbek egymás között sajátos nyelven beszélnek, amelynek alapja a helyi szlovák nyelvjárás, magyar szavakkal és kifejezésekkel keverve. Ők „fele magyar-fele tót” nyelvnek nevezik. Püspökhatvan többek között azért különleges a Galga mentén, mert a 18. század óta katolikus szlovákok lakták, akik a 20. század első feléig elszigetelődtek a szomszédságukban fekvő evangélikus vallású szlovák és katolikus vallású magyar falvak lakóitól.

1965-ben a Pest Megyei Hírlap úgy számolt be Püspökhatvanról, mint az Aszódi járás egyik legvallásosabb községéről, ahol zsúfolásig megtelik a templom és „*húsz év alatt semmi sem változott az emberek fejében.*” „*Van még ilyen!*” – írta a cikk szerzője idézve a plébános Jancsó Imre atya gondolatait a püspökhatvaniakról: „*Szláv érzéssel és átéléssel hisznek.*”⁵

A falu lakói „szláv érzéssel”, hűségesen gyakorolták mindig is a katolikus hitet, sokáig valóban „szláv” nyelven. Örökségként tekintettek a hitükre, amihez meggyőződéssel, feltétlenül ragaszkodtak. A vallásos életmód diktálta törvények a népi kultúrában íratlan szabályokként rögzültek, ezek közül pedig az egyik legfontosabb az volt: add tovább

⁵ Pest Megyei Hírlap 1965. június 12.

gyermekeidnek! Szerencsés helyzetben vagyok én is, hogy még ezen mentalitásnak tanúja lehettem.

A püspökhatvani népi vallásosság témájához személyes emlékek fűznek: Nagymamám lakásában házi oltár állt, az ajtó mellett szenteltvíztartó, a szobákban keresztek, hatalmas szentképek díselegtek, emlékeztetve minket hitünkre. A kenyérre, ha megszeltük, keresztet rajzoltunk, ha munkába fogtunk, azt mondtuk: *Pánboh nám pomahaj!* (Uram segíts!) / *Jézus segíts!* Ha látogatóba jött valaki, úgy köszönt nekünk *Pochválen Ježiš Kristus!* / *Dicsértessék a Jézus Krisztus!* és amikor nem mertem egyedül aludni, imát súgtak a fülembe.

A püspökhatvani nagymamám szigorúan hajtotta be a vallásos élethez köthető szokások elvégzését, a mindennapi imádkozást. Előfordult, hogy nem mehettem tőle addig haza, amíg nem mondtam fel fejből egy-egy megtanulandó imát. Megkövetelte és a későbbiekben is nyomon követte vallásos életemet.

Mindezekre most már hálás szívvel gondolok, mert segítettek abban, hogy közelebb kerüljek az Úristenhez. Ugyanakkor ez a hitbéli elkötelezettség és következetes szigor annak a vallásos lelkületnek a részét képezte, amely a püspökhatvani hagyományos népi kultúrában is követendő példa volt. Nem utolsó sorban ebből a vallásos lelkületből merítettem motivációimat is néprajzi kutatásaimhoz.

2014-ben kezdtem el gyűjtéseket végezni Püspökhatvanban, 15 évesen, kíváncsiságból jártam diktafonnal a falut. 2016-tól irányultam már tudatosabban a vallási néprajz felé, mert úgy gondoltam, hogy a Galga mente ebből a szempontból tele van olyan értékekkel, amiket rögzíteni, dokumentálni szükséges.

A gyűjtött Galga menti anyagban Püspökhatvan elsőbbséget élvez, hiszen motivációm ebből a szlovák községből ered. Ennek ellenére a falu népi vallásosságának kutatása különösen nehéz, mivel a 20. században zajló nyelvváltás miatt a népi vallásosság régi szlovák nyelvű emlékei javarészből eltűntek a szóbeliségből. Alapos kutatómunka után, a témakörhöz kapcsolódó írott és szóbeli források rendszerezésével született meg ez a gyűjtemény, amelyben azokat a szövegeket,

énekeket és imákat adom közre, amelyek kapcsolódtak a római katolikus vallás – szlovák nyelvű – népi gyakorlatához Püspökhátvanban.

A bevezető tanulmányban három nagyobb témakör rajzolódik ki:

Az első részben Püspökhátvan történetét vizsgálom a reformáció időszakától egészen az első világháborút követő magyarosítási törekvésekig. Ebben az időszakban zajlottak le azok a nemzetiségi és felekezeti változások, amelyek a mai napig meghatározzák a falu életét. Munkámat segítette Lami István falutörténeti kötete, amely kiindulási alapként szolgált a témában.⁶ A község történetét azonban én vallástörténeti szempontból vizsgáltam, elsősorban saját levéltári, történeti és néprajzi kutatásaim alapján.

A második részben a 19. századi népi vallásosság tárgykörébe tartozó írott szövegeket, a szakrális ponyvanyomtatványokat elemzem, amelyek a községben fennmaradtak. A műfajra még 2017-ben figyeltem fel. Ekkor kaptam ajándékba Zsilák Mária egyik monográfiáját,⁷ amelyben szlovakizált cseh nyelvű szakrális ponyvanyomtatványokat adott közre. Ezek a szövegek a népi vallásosság tárgykörébe tartoznak. A ponyvanyomtatványok pár oldalas, kicsi, 10x17 cm körüli tükörméretű kiadványok, tartalmukat tekintve *köztes peremterületen* helyezkedtek el⁸ a folklór és a nem folklór határán.⁹ Két szférában, a magas művészetben és a népművészetben is helyük volt.¹⁰ Használatuk szorosan kötődött a népi kultúrához, a ponyvanyomtatványokon kiadott szövegekkel a szájhagyomány egyértelmű kapcsolatot mutat. Többnyire azokon a szertartásokon használták őket, amelyeken pap nem volt jelen.

6 Lami István: Fejezetek Püspökhátvan múltjából. Püspökhátvan 1997.

7 Mária Žiláková / Zsilák Mária: Poslyšte mile, čo chci spívaťi... (Produkty jarmočnej tlače – zbierka púťových piesní ako rodinná relikvia) / Szeretettel hallgassátok, amit majd énekelek... (A cérnakönyv mint családi relikvia). Budapest 2016.

8 Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok. Budapest 1976. 28–29.

9 Liszka József nyomán használom a kifejezést. Liszka József: Átmenetek. Folklór és nem folklór határán. Komárom 2013.

10 Lubica Droppová – Eva Krekovičová: Počúvajte panny, aj vy mládenci... Bratislava 2010. 25.; Küllös Imola: Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata. Budapest 2004. 15.; Kriza Ildikó: A legendaballada. Epikai-lírai alkotások az irodalom és a folklór határán. Budapest 1982.

A harmadik részben a hivatalos egyházi kánonon kívül eső imádságokat vizsgálom, amelyek egyházi tiltás alá estek. Ide tartoznak a ponyvanyomtatványokon égi levélként, erős imaként megjelenő szövegek, illetve a szóbeliségben archaikus népi imaként és ráolvasásként adatolható szövegek. Ezek a szóbeliségben megőrződött imák a püspökhatvani népi vallásosság legősibb elemei, a gyűjtemény legrégibb darabjai.

A bevezető tanulmányhoz gazdag forrásanyag társul. Az antológiában a községben talált 46 ponyvanyomtatvány szövegének betűhű átírata olvasható, katalogizált, szintetizált formában.

A függelékben a községben rögzített szlovák imádságok, vallásos népének és népi biblikus történetek kerültek publikálásra. Ezeket a kánonon kívülre került vallásos elemeket már csak egy szűk réteg őrzi, a szóbeli gyűjtések során kerültek lejegyzésre.

Bízom abban, hogy a kötetben fellelhető szakrális szövegek, mellett, hogy értékeket dokumentálnak, sokak számára szolgálnak motivációként, elsősorban a püspökhatvani katolikus hívek számára, őseik szlovák nyelvű vallásos hagyatékának felelevenítésére.

Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni mindenkinek, aki hozzásegített a munka kiadásához.

Volter Domonkos

„Hlboko prežívajú svoju vieru slovanskými citmi.“

O ľudovej religiozite v Pišpeku

I.

Konfesie a národnosti v Pišpeku od reformácie po 20. storočie

Písomné pramene o histórii lokality sú výskumníkom k dispozícii od stredoveku v menšom, od novoveku vo väčšom počte. História konfesionálnych pomerov lokality je vhodné začať skúmať od doby reformácie, totiž v tomto období sa odohrali tie výmeny religiozity, ktoré končili s rekatolizáciou a upevnením rímskokatolíckeho vyznania obyvateľstva.

K prieskumu problematiky sú dôležitými prameňmi pastoračné listy a správy biskupstva,¹ zápisnice kanonických vizitácií,² dokumenty o farnosti uložené v Kapitulskom a biskupskom archíve vo Vacove. Ak sa chceme zameriavať na výskum ľudovej religiozity Pišpeku v priereze rozličných historických období, najmä v intenciách každodennej praxe, môžeme sa opierať v prvom rade o písomný materiál. Nezanedbateľnú súčasť výskumu majú tvoriť pritom rozhovory s respondentmi, veď v prípade malej, uzavretej lokality, ktorú charakterizoval cez stáročia sedliacky spôsob života, kolektívna pamäť môže uchovávať príbehy ako cenné lokálne údaje o minulosti aj spreď viac ako sto rokov.

1 Dr. Vanyó Tihamér Aladár OSB: Püspöki jelentések a magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről. 1600–1850. Pannonthalma 1933.

2 Tomisa Ilona: Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek 16–17. század. Budapest 2002.

Miestny kolektív dodnes uchováva napríklad povest' o založení Pišpeku a výklad pomenovania lokality.³ Príbeh sa podáva nasledovne: Za osmanskej okupácie bola značná časť obyvateľstva mikroregiónu poriečia Galgy vyvraždená, zvyšok Turci odohnali, preto vacovský biskup dal priviezť nové obyvateľstvo do spustošených lokalít. Do lokality, obklopenej mohutnými lesmi, prišli kolonisti v nasledujúcom zložení: 20 maďarských, 20 slovenských a 20 nemeckých rodín, t. j. spolu 60 hláv rodín. Po nich, po šesťdesiatich hlavách rodín, pozvaných vacovským biskupom, bola lokalita pomenovaná Püspökhatvanom (= püspök – sl. biskup, hatvan sl. šesťdesiat).⁴ Povest', ktorú uchováva kolektívna pamäť a šíri sa ústnym podaním, má reálne jadro, ktoré sa môže overiť v archíváliách, predsa je skôr polopравdou.

Jeden z najdôležitejších údajov k histórii vzniku lokality, ktorý sa v ľudovej slovesnosti uchováva a je v súlade s realitou, je ten, ktorý dokladá trojakú národnosť zakladateľov, tento fakt potvrdzujú aj archíválie k histórii farnosti a taktiež priezviská. Exaktne sa môže podložiť ďalej fakt, že vacovský biskup mal značný vplyv na lokalitu. V listinách sa uvádza, že lokalita bola od stredoveku majetkom Vacovskej diecézy (*Dioecesis Vaciensis*), čo znamená, že pánom poddaných usadených v obci bol vacovský biskup. Z uvedených faktov vyplýva, že táto skutočnosť determinovala historický rozvoj lokality v každom období; rovnako v čase revitalizácie po vyhnaní Turkov a najmä v období protireformácie, kedy došlo k rekatolizácii obyvateľstva. Pritom môžeme s istotou tvrdiť, že osada nebola pomenovaná po šesťdesiatich hlavách rodín kolonistov, v archíváliách sa uvádza už r. 1462 pod názvom *Pyspekhatvana*.⁵

Lokalita pod osmanskou vládou a pod vládou Vacovskej diecézy

V archíváliách z doby osmanskej okupácie nenachádzame poznámky o národnostnom zložení obyvateľstva lokality. V jedinom súpise zo 16. storočia sa popri maďarských priezviskách vyskytujú tri mená, ktoré sa môžu hodnotiť aj ako slovenské, Štefan Lami však dochádza

3 Túto povest' pripomína aj denná tlač r. 1965 (Pesti Megyei Hírlap, 12. jún 1965)

4 Respondent: Ján Volter r. 1958.

5 *Chobot Ferenc*: A váci egyházmegye történeti névtára. Első rész: Az intézmények története. Vác 1915. 127.

k záveru, že obyvateľstvo Pišpeku v tomto období bolo maďarskej národnosti.⁶ Treba však poznamenať, že pojem národnej identity vznikol v neskoršom historickom období, za čias tureckej okupácie bola najdôležitejším identifikačným znakom konfesia.

Od druhej polovice 16. storočia bol Pišpek tureckým majetkom, tzv. *ziámet*.⁷ Tureckí páni sa nemiešali do záležitostí viery, takže poddaní biskupa by sa boli museli obligátne pridŕžiavať rímskokatolíckeho vyznania. Za vojnového stavu, ktorý panoval už desiatky rokov, vacovské biskupstvo nebolo schopné ubrániť svojich poddaných pred tureckým nebezpečenstvom, ani pred vplyvom reformácie, ktorá bola z pohľadu katolíckej cirkvi tiež veľkým nebezpečenstvom, značné masy sympatizovali s duchovným odkazom nového smeru kresťanstva.

Biskupi, ktorí v tomto období stáli na čele Vacovskej diecézy, všemožnými spôsobmi vynakladali veľké úsilie o uchovanie vplyvu nad lokalitami, ktoré patrili pod ich spravovanie. Biskup György Draskovits (1630–1635) v záujme uchovať katolícku vieru za každú cenu neváhal zakročiť násilne: r. 1631 vyhnal z Vacova a z viacerých osád diecézy kalvínskych kazateľov.⁸ Mátyás Tarnóczy (1650–1655) rozposlal do jednotlivých obcí diecézy *licenciátov*, aby zabezpečil výchovu mládeže v katolíckej viere, takto sa dostal jeden z nich r. 1653 aj do Pišpeku.⁹ Navyše, biskupi dali vypátrať hranice chotárov svojich majetkov a početnými svedkami dali potvrdiť, že daný majetok patrí im.

Určenie presných parametrov majetkov sa stalo otázkou moci, z tohto dôvodu sa v 17. storočí opakovali právne spory medzi Ďurkou (Galgagyörk, *Györke*) a Pišpekcom. Obyvatelia Ďurky sa v spore proti biskupovi raz obrátili o pomoc na Turkov, takýto skutok sa považoval za smrteľný hriech.¹⁰ Jedna z kauz sa odohrala v septembri r. 1668, keď chceli slúžni na prosbu zemianskej rodiny Egryovcov v prospech ich statkov zistiť hranice chotára medzi Ďurkou a Pišpekcom. Slúžnych napadli pišpeckí sedliaci hospodárskym náradím. Bitkárov uvádza po

6 Lami I.: Fejezetek Püspökhatvan c. d. 37.

7 Pôda, ktorú dostávali beglerbegovia za službu.

8 Molnár Antal: Adatok a váci püspökség török kori történetéhez. Egyháztörténeti Szemle 2. (2001) 2. szám. 74.

9 Jakus Lajos: Galgavölgyi mozaikok a török és a kuruc világból. In: Múzeumi füzetek 19. Red. Asztalos István. Aszód 1981. 36.

10 Jakus L.: Galgavölgyi mozaikok. c. d. 36., 40.

mene zápisnica z ročného valného zasadania Peštiansko-pilišsko-šoltianskej župy datovaná z 29. dec. 1668,¹¹ a nazýva ich poddanými vacovského biskupa. V dokumente je zapísaných 81 priezvisk, ktorých polovica odkazuje na slovenskú národnosť. Podľa svedectva citovaného dokumentu Pišpek bol už v tomto čase, na konci 17. storočia, lokalitou s obyvateľstvom dvojakej národnosti, pomer slovenských rodín v porovnaní s celkovým počtom lokálneho obyvateľstva však nie je presnejšie zistiteľný.¹²

Obdobie rekatolizácie

Napriek tomu, že vacovskí biskupi sa všemožným spôsobom snažili upevniť svoju moc nad biskupskými majetkami diecézy a donútiť obyvateľstvo k uchovaniu katolíckej viery, k ich metódam – ako sme už uviedli – patrilo vyhánanie reformovaných dušpastierov, dosadenie katolíckych vychovávateľov do viacerých lokalít a chotárne spory, základné učenia reformácie aj v Pišpeku padli na úrodnú pôdu. Podľa údajov Ferenca Chobota z 18. storočia pišpecký kostol, ktorý bol vystavaný v stredoveku, prežil osmanskú okupáciu a slúžil rovnako evanjelikom a kalvínom.¹³ Dočasné zámeny vierovyznania totiž nepatrili k zriedkavým javom v dobe reformácie. Na podklade tohto fenoménu a vyššie uvedeného písomného záznamu sa môže konštatovať, že časť Pišpečanov, prípadne celé obyvateľstvo lokality, v 17. storočí prijalo protestantské vyznanie.

Túto konklúziu potvrdzuje ďalší prameň z r. 1675, ktorý podáva správu o zázračných udalostiach, ktoré interpretovali súčasní duchovní ako dôvody rekatolizácie Pišpečanov. Pokiaľ sa zdôvodňuje rekatolizácia lokálneho kolektívu, môže sa predpokladať, že predtým museli byť protestantmi. Správa o zázračných udalostiach bola zhotovená na rozkaz vacovského biskupa Györgya Pongrácza (1669–1676), jej pô-

11 1668. dec. 29. Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlése, Fülek. [www.adatbazisokonline.hu](http://adatbazisokonline.hu), [cit. 20. 09. 2019] (http://adatbazisokonline.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Pest-Pilis-Solt/PPS_03/0148.jpg/ http://adatbazisokonline.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Pest-Pilis-Solt/PPS_03/0150.jpg)

12 Iba s niekoľkými priezviskami sa stretáme v neskorších súpisoch, ktoré boli uvedené v citovanom dokumente.

13 *Chobot F.*: A váci egyházmegye történeti névtára. c. d. 127.

vodcom bol vikár Mihály Cseke. Zázračné udalosti, ktoré nižšie podrobne predstavíme, zaznamenal vikár z ústneho podania miestnych veriacich r. 1675.¹⁴ Prvý a tretí príbeh sa zakladá na princípe Božieho trestu, Boh potresce priestupníkov, ktorí sa proti nemu rúhajú. Druhý zázračný príbeh je o zázračnom uzdravení človeka, ktorý je celým telom a duchom verne oddaný Bohu, je pevnej, nezlomnej viery. Podobné príbehy obsahujú tiež texty viacerých letákových tlačí, zaradených do antologickej časti.

1. K prvej zázračnej kauze došlo r. 1670. Jedna dievka – Erzsébet Szalatnayová – ktorá nemala žiadnu telesnú vadu, na pohrebe Mátyása Szabadosa napodobňovala žobrákov, posmievala sa im. Povedala svojej družke: „Ja sa budem tváriť, že som slepá, ty si skriv ústa a voď ma dookola!” Boh potrestal dievčatá, ktoré sa počas pohrebného obradu správali neprimerane. Po krátkom čase jedna z nich oslepla, druhej sa skrivilo ústa.

2. Druhá kauza sa stala r. 1672 so synom Pála Kaczora. Chlapec vo svojom 8. roku ťažko ochorel, následkom choroby mu chradla brada a zuby. Mäso a zuby, ktoré sa mu z tváre oddelili, otec vytrhol a pochoval ich v cintoríne. Keďže chlapec trpel ťažkou chorobou, očakávalo sa, že onedlho umrie. Pál Kaczor, ktorý bol čo do vyznania evanjelikom, sa zaprisahal, že ak sa syn uzdraví, on prejde na katolícku vieru. O dva roky vyrástla jeho synovi nová brada so zubami a celkom ozdravel. Svedok, ktorý o tomto zázraku vypovedal videl, ako sa chlapcovi pobybuje brada. Zázrak potvrdil pod prisahou sám otec a okrem neho traja Pišpečania a podľa písomného prameňa celá obec potvrdila hodnovernosť tohto zázraku. Pod vplyvom zázraku Pál Kaczor a jeho rodina rekatolizovali.

3. Tretí zázrak sa stal r. 1674 v čase fašiangov. Jeden Pišpečan, Bálint Huszka, zo žartu zahrál na kazateľa. Okolo krku si otočil biele ženské šaty a pobádal ľudí, aby sa išli k nemu spovedať, beztak

14 Dr. Ványó T.: Püspöki jelentések. c. d. 249–250.

nič nepočuje, lebo je hluchý. Nielen spovedal, ale aj odbavoval pohreb,¹⁵ sobášil a kropil ľuďi svätenou vodou, týmito činmi zosmiešnil katolícke obrady. Po tejto kauze Bálint Huszka skutočne ohluchol a zbláznil sa.

Predpokladáme, že tieto zázraky – v ktoré Pišpečania verili – zohrali dôležitú rolu v rekatolizácii lokality. Po oslabení osmanskej moci na pôde Uhorska vacovský biskup mohol silnejšie zapôsobiť na svojich poddaných, nebol výnimkou ani Pišpek. Do osád poslal kazateľov a učiteľov, ktorí viedli obyvateľstvo ku katolíckej viere. Vynára sa otázka, ako sa vyrovnávali s touto skutočnosťou miestni protestanti?

Poučným príkladom je príhoda Mártona Strbu z rokov 1681–82.¹⁶ Jeho otec nechcel, aby Martin chodil do katolíckej školy, preto ho poslal do susednej obce, do Jače (Acsa), k evanjelickému učiteľovi. Keď sa o veci dozvedel licenciát János Szebasztiani, pišpecký učiteľ, dal ho doviezť z Jače domov. Nedovolil, aby sa podľa otcovej vôle učil v evanjelickej škole. Rodina Strbovcov bola v okolitých obciach známa ako mäsiarska a krčmárska dynastia, môžeme predpokladať, že Martinov otec vykonával podobné povolanie v Pišpeku, inak by sa ako poddaný nemohol starať o vzdelávanie syna v inej konfesii. Tento prípad poukazuje na situáciu, keď sa protestantský cirkevný zbor nemohol zachovať a zosilniť v obci na majetku vacovského biskupstva. Martin Strba nezostal dlho v Pišpeku, r. 1685, počas oslobodzovacích bojov spod osmanskej okupácie, totiž lokalita opäť spustla.¹⁷

15 Atraktívnym a špecifickým fašiangovým zvykom, doloženým ešte aj z 20. storočia, bolo v niektorých slovenských lokalitách chodenie s maškarami. Za maškary sa obliekli obyčajne mládenci, ktorí chodili z domu do domu, žartovali a zbierali potraviny. Pred prvou svetovou vojnou v Gute (Galgaguta), ktorá leží v blízkosti Pišpeku, sa pri tejto príležitosti mládenci obliekli za ženy a pomenúvali sa bachusmi (*bakkusi*). (Ondrej Krupa: Kalendárne obyčaje III. Predjarie – Jar – Leto – Dni v týždni. Békešská Čaba. 1998. 49.) Katolíci v Kestúci na ukončenie fašiangov *pochovávali basu*, pri predvádzaní pseudopohrebu sa jeden z mládenčov tiež preobliekol za kňaza. (Štefan Lami: Výročné zvyky a ľudové hry. Budapešť. 1984. 124–127.) Podľa svedectva vyššie uvedeného prameňa v Pišpeku mohol byť živý v 17. storočí podobný zvyk, tento predpoklad výskumy z 20. storočia nepotvrdzujú.

16 Jakus L.: Galgavölgyi mozaikok. c. d. 43.

17 Jakus L.: Galgavölgyi mozaikok. c. d. 47.

Vierovyznanie slovenských a nemeckých kolonistov

Hornaté, lesnaté kraje severných žúp Uhorska boli v 17. storočí primerane prírodným danostiam a rozsahu úrodnej pôdy preľudnené.¹⁸ Migračný pohyb poddaných z týchto krajov, ktorý smeroval na územie oslobodené spod osmanskej okupácie, bol motivovaný hospodárskymi faktormi, snahou získať istejšiu obživu.¹⁹ Súčasťou tohto migračného pohybu Slovákov bolo tiež zaľudnenie poriečia horného toku Galgy. Slovenskí kolonisti prichádzali vo viacerých vlnách. Jedným z hlavných smerov kolonizačného prúdu bola Peštianska župa.²⁰

Z tohto dôvodu bolo obyvateľstvo lokalít poriečia Galgy už na začiatku 18. storočia slovenskej národnosti. Vo väčšine to boli poddaní, utečenci z majetkov svojich zemepánov. Počas osídľovania vyludnených území sa rozdeľovali do skupín, pretože ak by sa usadili spolu na jednom mieste, zemepáni by im prišli ľahko na stopu.²¹

Z uvedeného dôvodu boli vo viacerých obciach v poriečí Galgy na začiatku 18. storočia usadení Slováci v prevažnej väčšine evanjelickej konfesie. Lokality mikroregiónu, ktoré aj v súčasnosti uchovávajú slovenskú kultúru, sú aj v súčasnosti väčšinou evanjelického vierovyznania (napr. Ďurka, Jača, Čuvár (Csővár), Guta).

Z pohľadu našej publikácie sa ukazuje dôležitou otázkou náboženská príslušnosť slovenských poddaných Pišpeku. V dobe osmanskej okupácie v čase reformácie si mohli miestni poddaní konfesiю zamieňať. Erik Fügedi je tej mienky, že v revitalizovaných lokalitách praktizovanie viery určovala konfesia poddaných, čo prakticky zaznamenalo, že zámenou bydliska a zemepána mohli dosiahnuť poddaní voľné vyznávanie svojej viery. Tento faktor síce zavážil pri rozhodnutí sa pre útek, ale nevyrovnal sa hospodárskym a spoločenským výhodám, kto-

18 Fügedi Erik: Szlovák települések az Alföldön a XVIII. században. In: Tanulmányok Nyíregyháza újabbkori történetéből. Red. Hársfalvi Péter – Mann Miklós. Nyíregyháza 1976. 7.

19 Fügedi Erik: Beiträge zur Siedlungsgeschichte einiger slowakischer Dörfer auf dem Gebiet des heutigen Ungarn. In: Erik Fügedi – Ferenc Gregor – Péter Király: Atlas slovenských nářečí v Maďarsku. Alas der slowakischen Mundarten in Ungarn. 1993. 176–217. Fügedi Erik: Agrár jellegű szlovák település a török alól felszabadult területeken. Agrártörténeti szemle. 8. (1966) 313–331.

20 Ján Sirácky: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Bratislava 1966. 108.

21 Fügedi E.: Agrár jellegű szlovák. c. d. 320.

ré migrácia ponúkala.²² Napriek tomu treba s faktorom voľného vierovyznania počítať z dôvodu, že väčšinu kolonistov tvorili evanjelici. Nie je však pravdepodobné, že poddaní, ktorí sa usadili v Pišpeku, boli kompaktné protestantmi. Tento predpoklad potvrdzuje aj skutočnosť, že poddaní, ktorí prijali nový smer vierovyznania, si volili dobrovoľne za nové sídlo majetok biskupa, miesto niektorej susednej obce ležiacej na zemepanskom majetku, kde mohli voľne vyznávať evanjelickú vieru. Predsa sa musí počítať aj s touto možnosťou, nebolo by účelné úplne ju vylúčiť. Ak s ňou počítame, potom malo dôjsť k rapidnej rekatolizácii, keď po zbavení sa osmanskej nadvlády sa dostala lokalita znovu pod úplnú nadvládu a totálny vplyv vacovského biskupa.

K výkladu tejto otázky považujem za najpravdepodobnejší názor Anny Divičanovej, ktorá píše vo svojej štúdii o kolonizácii severnej časti Peštianskej župy Slováckmi nasledovne: v rokoch kolonizovania priestoru spolu s evanjelikmi, prípadne osobite, v menších skupinách prichádzali aj katolíci.²³ Noví osadníci vychádzali z rozličných centier a zoskupovali sa. Identifikačným znakom (znakom inakosti) nebol ich materinský jazyk, ale konfesia.²⁴ Takto sa mohol stať pre zbehov z panských majetkov katolíckeho vyznania novým domovom v poriečí Galgy Pišpek.

V Archíve vacovského biskupstva a kapituly sú dostupné matriky katolíckeho obyvateľstva od r. 1700.²⁵ Už v tomto roku sa vyskytujú popri maďarských aj slovenské priezviská v matrikách (narodených, sobášených, mŕtvych). Menšia časť pôvodného maďarského obyvateľstva Pišpeku sa vrátila do lokality po oslobodení spod osmanskej okupácie, väčšia časť Maďarov prichádzala podobne ako Slováci, migračným pohybom. Spolunažívanie obyvateľstva s dvojakým materinským jazykom, slovenským a maďarským, podľa všetkého nebolo

²² Fügedi E.: Agrár jellegű szlovák. c. d. 327.

²³ Anna Divičanová: Mozaika cirkevných dejín a cirkevnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. Red. Anna Divičanová, Anna Kováčová. Békešská Čaba 2011. 15.

²⁴ Fügedi E.: Agrár jellegű szlovák. c. d. 320.

²⁵ Krstné listy (1700–1754) (1755–1797), sobášne listy (1700–1754) (1755–1839), úmrtné listy (1700–1743) (1755–1804), Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

problematické, takže Pišpek sa stal lokalitou národnostne zmiešanou. Podľa svedectva matrik, v ktorých sa často vyskytujú slovenské a maďarské priezviská, zmiešané manželstvá neboli zriedkavosťou. O farároch, ktorí slúžili v Pišpeku, sú záznamy od r. 1690. Podľa priezvisk možno usúdiť, že boli prevažne slovenského pôvodu.

V matrikách sa v zápisoch o úmrtí a krstení uvádzali nemecké priezviská od r. 1756, v údajoch o uzavretí manželstva sa začali vyskytovať od r. 1758. Na základe matrik možno konštatovať, že v obci sa usadiaci Nemci boli katolíckej viery.

Konfesionálny život Pišpečanov v 19. storočí

O konfesionálnom živote Pišpečanov v novoveku informujú materiály Archívu vacovského biskupstva a kapituly – matriky, zápisnice, ktoré sú dostupné aj v digitalizovanej podobe. Písomné dokumenty konfesionálneho života uchované v jednotlivých domácnostiach, ktoré boli zistené v priebehu etnografického výskumu, poslúžia tiež ako pramenný materiál. Na podklade prameňov dvojakého druhu dostaneme reálny obraz o používaní cirkevného, resp. obradného jazyka obyvateľstva v 19. storočí.

Zápisnica kanonickej vizitácie z r. 1828 opisuje pišpeckých katolíkov ako Slovákov, ktorí hovoria prevažne po slovensky, používajú medzi sebou tiež švábčinu a maďarčinu.²⁶ V prameni sa ďalej uvádza, že veriaci radi chodia na slovenské omše, ale švábske nenavštevujú. Tunajší Nemci hovoria radšej po slovensky.²⁷ Prameň poukazuje na rýchlu asimiláciu Nemcov ku slovenskej komunite.

Napriek tomu, že nemecké priezviská sa uchovali vo veľkom počte, nezachoval sa žiadny element nemeckej kultúry, podobne nenachádzame ani stopy miestneho nemeckého dialektu. Fenomén rapidnej asimilácie nemeckej menšiny v danej lokalite k slovenskej väčšine nie je ojedinelým javom, podobný proces sa odohral v Mlynkoch (Pillisszentkereszt), kde v počiatočnej fáze znovuzaloženia lokality žili

²⁶ V latinskom texte sa používajú termíny *lingua slavica*, *lingua suevica*, *lingua hungarica*.

²⁷ Visitatio canonica 1828. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

spolu slovenskí a nemeckí kolonisti.²⁸ V Pišpeku sa ústnym podaním uchováva spomienka na nemecké rodiny a na jav: nemecké dievčatá sa rady vydávali do slovenských rodín.²⁹

V 19. storočí ešte možno sledovať údaje o ďalších zmenách v zložení obyvateľstva. Podľa úradnej štatistiky z r. 1880 Pišpek mal celkovo 1199 obyvateľov, z nich 883 bolo slovenskej národnosti.³⁰ Zo súpisu nevysvitá, predsa sa zdá byť pravdepodobným predpokladom, že všetci obyvatelia Pišpeku rozumeli slovenčine a komunikovali v tomto jazyku.

Všeobecné používanie slovenského jazyka dokladajú tie modlitebné knižky, kancionály a letáky z 19. storočia, ktoré sa uchovali v pišpecských domácnostiach a ktoré sú zdokumentované v antologickej časti publikácie. Písomné pamiatky v nemčine a maďarčine sa v lokalite nenašli. Jazykom uvedených písomných pamiatok religiózneho života je buď niektorá z variet češtiny, resp. slovakizovaná čeština.

- *Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista a jeho nejsvětější a nejmilejší Matky Marie Panny, jakož i všech jiných krevních přátel Syna Božího.* Martina z Kochem řádu kapucínského kazatele v německém jazyku sepsaný a od Edelberta Nymburského, téhož svatého kapucínského řádu kněze do češtiny přeložený. Tiskem a nákladem Jozefa Teslíka v Uh. Skalici.
- *Blahoslawenej Panny Marii Sobota, to jest každý deň Sobotný.* Písal Paul Esterás k. Nadworný Iššpán. W Peššti, 1872. Tiskom a nákladem Alojza Bučanského.
- *Duchowné Gaderko sladkosti Modliteb k rozličnému Tagemstwj Pána náššého Gežíšše Krysta a k welebné Swátosti Oltárnej, také se pripogugj Modlitba pri Mššy swaté k Blahoslawené Panne Máryi a k giným swátým. S pjesnami pri sw. omšši, w adwente a na swjatki a rozljčne prihodi ročité. Pro Osobu mužsku a žensku.* Kníhtlačiarů Kol. Róža a jeho Manželky (predtým A. Bučánszky). W Budapeššti. 1884.

28 Gregor Papuček: Mlynky a okolie. Mlynky 2000. 109–110.

29 Štefan Lami: Od prastarej mamy som počula. In: Národopis Slovákov v Maďarsku 15. (1999) 214.

30 Strácky, J.: Sťahovanie Slovákov. c. d. 109.

- *Sklad nábožných Pesničkov i Modlitbow ktorí k wätššej cti Boha i blahoslawenej Panny Marii pre pobožních a bohaboyných katolíkow, jako aj pre jejich blahslawenstwo.* Spísal Jozef Pruzsinszky. Tlačou a nákladom Kolomana Rózsa a manž. Budapeššt. 1890–1899.
- *Prawý Zlatý Nebe-klič.* W Jindřichowě Hradci. A. Landfrasa Syna.
- *Kniha Svatých Ružencow.* Pre nábožnych kresťanow katolíkow sobral Františ Jáky, býwalý farár Oslach. Preložil Františ Bleszkány knaz w Tereziowe w Budapeššti. Tlačou a nákladom Kol. Rózsa a jeho manželky. W Budapeššti. 1895.
- *Čítania a Evanjelia na všetky nedele a sviatky i mnohé príležitostné slavnosti celého roku cirkevného z Vulgaty a podľa Missalu rímskeho.* Preložil a pradávkom rozličných modlitieb, ktoré knaz pri kázni a pri iných príležitostiach dľa potreby s veriacim ľudom koná opatril Andrej Truchlý knaz biskupstva b. bystrického. Tlačou kongregácie Mechitharistov. Vo Viedni 1897.
- *„Ja som nepoškvrnené počatie” to jest Lurdská Panna Mária. Modlitebná knižka zvláštne pre ctiteľov lurdskeho zjavenia Bl. P. Marie, s lurdskými litániami, novénami a dvoma lurdskými piesňami.* Spracoval Jozef Kompánek, farár veľko-ostratický v biskupstve nitrianskom. Tlačou Karla Salvu v Ružomberku. 1899.

Okrem vyššie spomenutých písomných pamiatok sa našli početné letáky, ktoré sa identifikujú ako pololudový žáner. Analýze tohto druhu písomných pamiatok bude venovaná osobitná kapitola. Všetky písomné pamiatky, ktoré sa uchovali v domácnostiach, sú z obdobia spred prvej svetovej vojny, majú sakrálny charakter, tlače so svetskou tematikou som nenašiel.

Moji respondenti, ktorí patria k najstaršej generácii Pišpečanov,³¹ napriek značným spoločenským zmenám, ku ktorým došlo v 20. storočí, ani v súčasnosti nečítajú svetskú literatúru, ba opovrhujú knihami so svetskou tematikou. Za rozumné pokladajú len čítanie svätých

³¹ Narodení v 20. a 30. rokoch 20. storočia – na nich sa vo všeobecnosti vzťahuje výrok sformulovaný v tejto vete.

knižiek (*svatie knižke*), táto atitúda mohla byť prirodzená aj v predchádzajúcich obdobiach. Knihy so svetskou tematikou – neskôr vysielanie programov v rozhlase a televízii – veriaci sedliacka vrstva považovala za „hlúposti“, nezmyselnosti.

Maďarizačné snahy na začiatku 20. storočia

O konfesionálnom zložení Pišpeku zo začiatku 20. storočia podáva hodnoverné údaje súpis z r. 1910, ktorý uverejnil Ferenc Chobot. Podľa dokumentu bolo konfesionálne zloženie lokality nasledujúce: 1325 rímskokatolíkov, 6 evanjelikov, 3 reformovaní, 3 izraeliti.³²

Podľa materinského jazyka identifikuje obyvateľov tento istý dokument ako Maďarov a „Tótov“. Napriek tomu, že Pišpek bol dokumentovaný ako lokalita s viacjazyčným obyvateľstvom od prvej dekády 20. storočia, aj z ďalších rokov sú uchované v domácnostiach iba „slovenské“ písomné pamiatky, letáky, modlitebné knižky. Treba poznamenať, že sa z nich nezachovali exempláre vo veľkom počte, mladšie generácie ich už nevedeli používať, preto si ich ani neponechali. Malý počet uchovaných písomných pamiatok sa môže vykladať aj zvykom, podľa ktorého sa dávali mŕtvemu do truhly modlitebné knižky, takto sa spravidla pochovali s majiteľmi.³³

- *Obrázkové Sv. Čítania a Evangélie na Nedele a Sviatky katolíckeho cirkewného roku wyznamím katolíckej wiery a modlitbami.* Preložil Štefan Pironcsák kňaz Spišského Biskupstva. Nákladom Kolomana Rózsua a manželky. W Budapešti. 1904.
- *Modliaca knižka a spevník s najpotrebnejšími pobožnosťami opatrená k potrebe rimsko-katolíckých kresťanov.* Usporiadal József Masztich učiteľ a orgonista na Rákoškeresztúre. Nákladom Svätostefanskej spoločnosti. V Budapešti. / *Imádságos és énekeskönyv a legszükségesebb ájtatosságokkal ellátva a római katolikus hívek használatára.* Szerkesztette: Masztich József rákoskeresztúri kántor-tanító. Budapest. 1906–1907.

³² Chobot F.: A váci egyházmegye történeti névtára. c. d. 128.

³³ Respondentka: Mária Vezsényiová, rod. Gundová 1937.

- *Svätý Anton Paduanský Modlitebná Knižka k úcte tohoto veľikého sv. Divotvorcu.* Spísal: Štefan Soós kňaz R. karmelitov. Preložil Richard Oswald. Vydal Budapešťanský kláštor karmelitov. V Budapešti. 1909.
- *Svätý Škapuliar.* Napísal: Andrej Kmeť. Nákladom Spolku sv. Vojtecha. Trnava. 1929.
- *Nábožné Výlevy. Kniha modlitebná, poučená, obradná a spevácka pre katolíckeho kresťana duchovného tak jako svetského, každého stavu, veku a obojeho pohlavia k upotrebovaniu v kostole i doma.* Spísal † Andrej Radlinský, farár kútsky, doktor filosofie, censor diecesánsky a arkas rímský. Vydal Spolok sv. Adalberta (Vojtecha). V Trnave. (12. vydanie)
- *Päť hodín pred velebnou sviatosťou.* Zčiasťky spísal Ján Künzle. Poslovenčil Stanislav Kianička. Vydal Spolok Sv. Adalberta (Vojtecha). V Trnave.
- *Živý Ruženec.* Vydal Fr. Richard Oswald. (Bakabánya Hont m.?)
- *Nová križiacka výprava, lebao Arma Daswätého Kríža.* Nákladom Kommissaiátu svätej Zeme.
- *Válečná modlitebná knižka.* Sostavil Štefan Margorin farár obci Hontianske Nemce. Vydalo kníhvydateľstvo Kolomanna Rózsa a jeho Manželky v Budapešti, VIII., Szenkirályi-u. č. 30.

Fakty, v ktorom období používali veriaci slovenské modlitebné knižky, dokladajú korekcie textov a záznamy, ktoré sa v nich nachádzajú. Záznamy dopísané rukou odkazujú na dátum narodenia, úmrtia rodinných príslušníkov, informujú o tom, kedy a kde bola daná knižka kúpená – písané sú v slovenčine, ale maďarským pravopisom, napr.: *Mara sza narogyila 1901 v Aprily 12 / Zomrela nám maty 1905 Októbri 21. / Palo zomrev 1918 Juniuszi 7 tam lezsi malich vrchach čo je hit fensík a czintorim sza vola Valedei Donebi (?) Katonaji temetijibe.* Z dokumentovaných modlitebných knižiek bola najpopulárnejšia *Modliaca knižka a spevník*, ktorej autorom je kerestúrsky učiteľ (*rech-*

tor). Dodnes ju chránia v početných pišpeckých domácnostiach. Zaujímavosťou publikácie je, že jej prvé vydanie je čisto slovenské, druhé je dvojazyčné: každá ľavá strana je písaná v slovenčine – paralelná pravá strana zase v maďarskom jazyku. Pišpeckí veriaci ju pomenovali *Polovičnou (Polovična)*. V pišpeckom kostole ju používali do r. 1933.³⁴ Modlitebná knižka Jozefa Masticha sa dostala nielen do katolíckych lokalít Peštianskej župy, používali ju aj v zadunajských slovenských obciach.³⁵ Fakt, že r. 1906 ju vydali dvojazyčne, nevyplýval z požiadaviek slovenskej národnostnej menšiny, pravdepodobne patrila do radu opatrení, ktoré smerovali k vytvoreniu dvojazyčnosti, ktorá v konečnej fáze mala viesť k výmene jazyka, t. j. k pomadžarčeniu minority.

Na prelome 19. a 20. storočia sa aj učitelia snažili vyhovieť štátnym požiadavkám vyučovať v dedinských školách v maďarčine. Deti, ktorých materinským jazykom bola slovenčina, učili maďarské vlastnécké verše a prózy, a „*tie, ktoré vynaložili najviac snahy v osvojovaní maďarčiny*“, dostali v Pišpeku štipendium.³⁶

O úspešnosti maďarizačných snáh píše r. 1910 István Nyilas nasledovne: „*Celkom novým zvykom sa stalo, že jednotliví snaživí a nadchnutí učitelia naučia deti betlehemskú hru po maďarsky, takto sa potom deti stanú „kvasom“ pomadžarčovania. Napr. v Pišpeku sa takto udomácnil zvyk chodenia s Betlehemom.*“³⁷

Medzi modlitebnými knižkami, ktoré si zaobstarali domácnosti v rokoch prvej svetovej vojny, sa nachádzajú slovenské aj maďarské. Aj v týchto sa nájdú záznamy písané rukou, ale už len v maďarčine, nezávisle od jazyka modlitebnej knižky. Jav, že aj v dvojazyčných a slovenských modlitebných knižkách sa nachádzajú už len záznamy v maďarskom jazyku, môžeme pripísať na konto úspešnej školskej

34 Respondentka: Mária Győriová, rod. Babinská 1919.

35 Mária Žiláková: Vplyv jarmočnej/ letákovkej literatúry na obradný jazyk Bánhid'ánov. [Tabánya 2013.] 11.

36 Zápisnica Školskej stolice, september 1900. Zápisnice Školskej stolice 1897–1914. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

37 Nyilas István: A vármegye népe. In: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II. Red. Borovszky Samu. Budapest 1910.

výchove v maďarčine. Maďarizačné snahy sa po prvej svetovej vojne zintenzívnili, a to tak na poli školskej výchovy. ako aj cirkevného života.

Z obdobia medzi dvomi svetovými vojnami okrem zápisníc Školskej stolice sú hodnoverným prameňom tiež pamiatky mojich respondentov. Rovnako z písomných, ako aj z ústnych prameňov sa rysuje skutočnosť, že tendencia, ktorej počiatok som zaregistroval od konca 19. storočia a v priebehu ktorej deti školského veku s „tótskym“ materinským jazykom boli vychovávané v maďarskom vlasteneckom duchu, pokračovala, ba stala sa čoraz intenzívnejšou. Používanie slovenského materinského jazyka bolo zakázané v prvom rade v školskej výučbe a používanie slovenčiny v školskom priestore bolo trestané (aj v komunikácii medzi sebou).

„*Ňebolo sloboda aj f škole (po slovensky hovoriť), tak zme boli pokutovaní, že zme aj dvacad'ráz aj pet'desiaťráz písať miseli že: tótul beszéltem nem volt szabad!*”³⁸ József Bene, známy učiteľ z tohto obdobia (1922–1957)³⁹ spolu s kantorom boli zaniatenými prívržencami maďarizácie. Deti, ktoré hovorili po slovensky, učiteľ fyzicky tvrdo potrestal. Citujem slová jedného z respondentov: „*v desaťminútovej prestávke*⁴⁰ *chlapcov, keď hovorili po „tótsky”, vymlátíl ako koňa.*”⁴¹

Čo sa týka používania materinského jazyka, podobnú tendenciu možno sledovať aj v cirkevnom živote. Používanie slovenského jazyka v sakrálnom živote sa ešte nezakazovalo po ukončení prvej svetovej vojny, ale z vyššie uvedených príčin sa dostalo do úzadia. R. 1922 na zasadnutí Školskej stolice padol návrh, aby sa slovenské omše konali častejšie. Návrh bol síce odhlasovaný, ale neskôr, dodatočne, bola táto časť textu zápisnice vyškrtnutá.⁴² Je to explicitným znakom faktu, že miestna inteligencia (učitelia) nepodporovala používanie slovenského materinského jazyka. K úplnej likvidácii slovenských omší a obradov

38 Respondentka: Mária Bátyiová, rod. Vargová 1926.

39 *Lami I.*: Fejezetek Püspökhatvan. c. d. 120.

40 Prestávka medzi dvomi vyučovacími hodinami.

41 Respondent: Ferenc Varga 1948.

42 Zápisnica zo zasadnutia Školskej stolice z 11. októbra 1922. Zápisnica školskej stolice 1913–1945. 87. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

vôbec – na pôde celej diecézy – došlo až r. 1933, na nariadenie biskupa.⁴³

Farár Adolf Podhorányi umrel r. 1932. Na jeho miesto nastúpil v marci r. 1933. Béla Kardoss.⁴⁴ Nový farár bol pôvodom z Trnavy, slovenčinu ovládal, ale snažil sa maximálne vyhovieť nariadeniu biskupa. Podľa spomienok respondentov zakazoval používanie slovenského jazyka na pôde chrámu. Zákaz používania slovenčiny sa nevyplnil stopercentne, veď staršia generácia nerozumela po maďarsky. S ňou farár komunikoval po slovensky, aj príslušníci mladších generácií dospelých sa spovedali v materinskom jazyku. (Táto prax spôsobila problémy po r. 1958, ak prišiel do obce farár, ktorý neovládal slovenský jazyk. Staršie ženy, ktoré sa narodili na konci 19. storočia, neovládali maďarčinu na primeranej úrovni. Vytvorila sa taká situácia, že ženy sa spovedali po slovensky a farár, ktorý im síce nerozumel, im dal rozhrešenie.)

O tom, akú rolu zohrala osoba farára vo výmene jazyka, podáva svedectvo príhoda jednej z respondentiek. Mária Pauerová mala deväť rokov, keď sa Béla Kardoss stal farárom v Pišpeku. Ona sa v rodine naučila základné kresťanské modlitby po slovensky (Otčenáš, Zdravas atď.), ale pán farár povzbudzoval deti na hodine vierouky, aby sa modlili po maďarsky. Keď Mária došla domov, povedala to prastarej mame, s ktorou sa často spolu modlievali. Prastará mama jej poradila, aby konala, ako si pán farár želal.⁴⁵ Príhoda dosvedčuje, akú veľkú autoritu mali predstavení, Pišpečania ich bezpodmienečne poslúchali. Druhým poučením z tejto príhody je, že táto atitúda zohrala rolu v procese výmeny jazyka.

Moji respondenti prežili detstvo počas dvadsaťpäťročného pôsobenia farára Bélu Kardossa v Pišpeku. V tomto období (1933–1958) sa v kostole nepoužívala slovenčina ako obradný jazyk, ani pred začiatkom omši, keď sa čakalo na príchod farára, sa veriaci nemodlili vo svojej materčine. Slovenský jazyk v období medzi dvomi svetovými vojnami prežíval v ľudovej religiozite v rozsahu individuálneho prejavu.

43 Zápisnica Školskej stolice 1913–1945. 219. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

44 Zápisnica Školskej stolice 1913–1945. 200. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

45 Respondentka: Mária Lestyáková, rod. Pauerová 1924.

II.

Letáky, ktoré sa uchovali v Pišpeku

Unikátnym sakrálnym dedičstvom Pišpečanov sú letáky, ktoré boli tlačené na prelome 19. a 20. storočia. Sú to drobné, 4-, 8- či 12-stranové tlače, ktoré boli určené pre potreby nižších spoločenských vrstiev, boli dostupné pre nízku cenu. Termín *leták* zaviedli etnologičky na Slovensku Ľubica Droppová a Eva Krekovičová, aplikáciu termínu, ako aj výklad maďarského pandandu slovenského termínu, som prevzal od Márie Žilákovej. V staršej odbornej literatúre Boris C. Bálent používa pomenovanie *pútové tlače*, ktoré jednoznačne odkazuje na miesto, kde sa veriaci mohli k týmto publikáciám dostať: predávali sa v pútových centrách, na posvätných miestach.

Péter Pogány vo svojej práci, ktorá má názov *A magyar ponyva tüköre* (Zrkadlo maďarských pútových tlačí) sa podrobne zaoberá otázkami rozličných segmentov žánru v historických intenciách, a to od počiatku ich vydávania. Na podklade jeho práce možno konštatovať, že letáková literatúra, ktorá sa vydávala viacej stáročí, je po obsahovej stránke veľmi pestrá. Medzi tlačami sa nachádzajú historické piesne, rozprávky, piesne o beťároch, vojenské piesne, svadobné vinše, ľúbostné piesne, príslovia a porekadlá, paródie, profécie, snáre a v neposlednom rade sakrálne texty. Letáky, ktoré sa uchovali v Pišpeku, sú výlučne sakrálnymi textami. Vzhľadom na ich žánrové zloženie sú medzi nimi nábožné piesne, modlitby, epické texty s nábožnou tematikou, t. j. piesne, ktoré porozprávajú rozličné príhody – tieto žánrovo rozmanité tlače slúžili duchovným potrebám Pišpečanov.

Boris C. Bálent, ktorý sa zaoberal históriou banskobystrických tlačiarňí⁴⁶, uvádza podľa názvu letáky, ktoré vyšli v niektorej z tlačiarňí mesta.⁴⁷ Dvojica autoriek Ľubica Droppová – Eva Krekovičová vo svojej monografii spracovala letáky v slovenčine a češtine, ktoré sú archivované na Slovensku, zo zbierok výskumníkov.⁴⁸ Letáky

46 Dr. Boris Bálent: Z dejín banskobystrického kníhtlačiarstva. Banská Bystrica 1947.

47 Dr. Boris Bálent: Banskobystrické pútové tlače. Turčiansky Svätý Martin 1947.

48 Ľubica Droppová – Eva Krekovičová: Počúvajte panny, aj vy mláďenci... Bratislava 2010.

so sakrálnou a svetskou tematikou katalogizovala, analyzovala ich hlavne z pohľadu vzťahu ľudových piesní a sakrálnych (zľudovených) piesní. Z podobného uhla pohľadu sa zaoberala tematikou ľudového spevu Hana Urbancová.⁴⁹

Na výskumy letákov, ktoré sa zachovali v radoch slovenskej národnosti v Maďarku, sa zamerala v prvom rade Mária Žiláková, ktorá spracovala solídne množstvo pramenného materiálu uchovaného v Tatabáni-Bánhide (Tatabánya-Bánhida).⁵⁰ Citované práce úzko súvisia a vo viacerých bodoch korešpondujú s materiálom, uchovaným v Pišpeku, ktorý sa môže charakterizovať tiež ako organická súčasť celoslovenskej kultúry.

Spomedzi datovaných letákov, ktoré sa v Pišpeku zachovali, je najstaršieho dáta leták, ktorý vyšiel r. 1855, a najnovší je z roku 1912. Patrí sa však uviesť, že približne dve tretiny letákov zo zbierky, ktorá pozostáva zo 46 titulov, 31 tlačí je nedatovaných, môže sa teda reálne predpokladať, že sa uchovali niektoré aj po roku 1912, resp. vydanie viacerých môže spadať medzi dva časové medzníky. Na podklade odbornej literatúry a typických obsahových, štylistických, ako aj jazykových znakov textu predpokladáme, že väčšina z nedatovaných letákov bola vydaná v druhej polovici 19., prípadne na prelome 19. a 20. storočia. Predpoklad súvisí tiež s faktom, že v uvedenom období bola gramotnosť viac rozšírená v spoločenskej vrstve jednoduchých ľudí.⁵¹ Toto obdobie charakterizovalo tiež osamostatnenie sa väčšieho počtu tlačiarň, čo viedlo aj k ich kvantitatívnemu rastu,⁵² z čoho vyplýva, že sa čoraz širšia vrstva obyvateľstva dostala – hlavne počas návštev pútnických miest – k sakrálnym letákovým tlačiam.

49 Hana Urbancová: Letákové piesne ako prameň mariánskych legiend: K dvom piesňovým typom z ústnej tradície. *Musicologica Slovaca* 1. (2010) 122–145.

50 Žiláková, M.: Cirkevné piesne v rukopisnom zošite z Bánhidy. Bánhida 2013.; Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m.; Mária Žiláková / Zsilák Mária: Počúvajte málo, čo sa iste stálo... (Písomná pozostalosť viacgeneračnej rodiny Izingovcov). / Igaz történetre figyelmezzetek... (A többgenerációs Izing család írásbeli hagyatéka). Budapešť. 2018.

51 Küllös Imola – Szemerényi Ágnes: Paraszti írásbeliség. In: Magyar Néprajzi Laxikon 4. Hlav. Red. Ortutay Gyula. Budapest. 1981. 182.

52 Bálint, C. B.: Banskobystrické púťové tlače. c. d. 6.

Pišpecké letáky sú relikvie staré 150–170 rokov. K ich uchovaniu prispela prax, že sa ich v domácnostiach snažili uchovať a preto ich zošili so podoby knižky niťami. V Pišpeku, v osobnej zbierke Márie Lamiovej Pémovej (1911–1990), sa uchovali okrem letákov aj dve takéto domáckym spôsobom zošité knižky. Nite, ktorými boli letáky zošívané, sú rozličnej farby, z tohto faktu vyplýva, že boli zošívané permanentne a nestále rozširovaná zbierka sa v podobe knižky stala rodinnou relikviou.⁵³

Objemnejšia zbierka letákov v podobe knižky, ktorá je uchovaná v Pišpeku, pozostáva z 32 letákov a bolo do nej voľne uložených niekoľko fragmentov, poškodených letákov. Pri zoskupovaní tlačí sa nesledoval napr. tematický princíp, dostali sa vedľa seba púťové piesne a modlitby ruženca, ako aj texty obsahujúce poverby. Drobné tlače sú prišité motúsom k hrubej titulnej strane starej knihy, ktorá bola vydaná r. 1901. Titulná strana je natoľko poškodená, že žiadny iný údaj o nej sa nedá prečítať. Takáto úprava drobných tlačí poukazuje na snahu uchovať stav letákov so sakrálnou tematikou, po ktorých bol veľký dopyt na začiatku 20. storočia. Počas rozširovania „zbierky“ veľkosť letákov nožnicami upravovali, čo mohlo mať estetickú motiváciu: majiteľ(ka) sa buď snažil(a) o to, aby letáky mali rovnaké formálne parametre, alebo korigoval(a) poškodené kraje papiera. Keď sa mi dostala do rúk táto špecifická, domáckym spôsobom zostavená knižka, obsahovala nasledujúce letáky:

1. Fragment (5. str.) a hned' zamedla, a blahoslawená matka sa zjawila...

2. Betánsky list, který Leo pápežowí, tak řečenému, z nebe poslaný jest.

W Budíně, 1887. Tiskem Matina Bagó i Syna

Tento list neháwam na tomto světě...

53 Maďarské pomenovanie takejto domáckym spôsobom zošitej knižky je cérnakönyv. Termín som prevzal od Márie Žilákovej, ktorá aplikovala termín do slovenčiny na podklade prác Zsuzsanny Erdélyiovej. Žiláková M.: Poslyšte mile. c. d. 45., Žiláková M.: Cirkevné piesne... c. d. 4.

3. Večerní píseň k Panně Marii.

W Uh. Skalici, tiskem Teslíka a Neumanna

Dobrou noc, Maria...

4. Nová piesen k Ružencovej Panne Marii.

Maria, Maria krásny tulipán...

O Maria kwet prekrásny...

5. Pieseň o Pohrabu preblahoslawenej Panny Márie.

W Budapešti, 1898. Tlačou a nákladom Kol. Róza a jeho manž.

(predtým A. Bucsánszky). Szentkirályi ulica. 30.

Z d'alekej sme krajiny...

6. Pieseň na Andela Pane môže sa i pri swátém ružencu odriekat.

Tiskem Jos. Th. Reisa w Lewoči.

Andel páne zwestuwal pannenke Marii...

7. Piesen o umučeny Pánna Ježisa Krista

Dobru noc Križí preswati...

8. Nábožna pieseň k Panne Marii. Nowo-Bánskej.

Budapešť. Tiskem Martina Bagó i Syna.

Wyrostla Ruža na novej Bani...

9. Pieseň nowá ku narodzeniu Panny Marie.

Alleluja, alleluja! ...

10. Pieseň ku cti blahoslawenej Panny Márie Swäto-Ruženskej a Swätého Dominika.

W Budapešti, 1893. Tlačou Kol. Róza a jeho manž. (predtým A.

Bučánszky). Szentkirályi ulica č. 30.

Pod'te sem ctitelia Mariánský...

11. Nabožna Piesen Pútnicka kunarodeni aj nebe wzati Panni Marije na každom Swatem Miste 1902.

W Budapešti. Tiskem Martina Bagó i Syna.

Nasto tisíc kráté budiš pozdrawená...

12. Nábožná píseň chwalozpew Panny Marie.

Tlačou Teslíka a Neumanna w Uh. Skalici

Ona teba wyprosila, Maria...

13. Welmo krásna piesen ku cti panne Marie Besnowskej.

Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.

Kde si hora swatá ty hora Bešnowská...

Witaj o Maria krásná ruža rájská...

14. Nova pieszen Na čest a chvaľu Božu gu našťiveni Panni Marije Levockej: 1907: 2. Juli.

Bagó M. és Fia, Budapest II. 1907. VI.

Pre mili krestane pri stupte sém...

Odpustkowa modlitba k Panne Marii Šašštinske

15. Pisen Panni Marije Lewockej korunovanej vidána ku jej pamatke roku 1900 2. Jul'a. Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.

Sliššil som krásnu nowinu...

16. Nábožná píseň k blahoslawené Panne Marii Šašštinské.

Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.

Slysel jsem krásný hlas...

17. Nábožná Piesen o Lewočskej Panni Marii.

Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.

Keď bych bol slávičkem...

18. Nowá píseň k Panne Marii jak ona svojeho syna Ježišša Krista hledala.

W Budapešti. Tiskem Martina Bagó i Syna.

Jasná hvezda vyšla...

19. Sedem swatých Nebe-Zámkůw, které jeden nábožný poutník od swého And'ela Strážce obdržel.

Nábožní a bohabojní křesťane! ...

Sedem swatých Nebeských Zámkůw.

Modlitba Ježiš, Maria, Josef.

Woláni k Bohu Swaté kříži Kristowému

Modlitba.

20. Počátek milostiwého obrazu Panny Marie Celenskej.

W Skalici, tlačou dedičow J. Škarnicla.

Aby sme wedomosť mali, kresťania mili...

Prosba za pomoc Marianskú.

21. Nábožná píseň o blahoslawené Panně Marii.

W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla. 1881.

Před věky zwolená Panno Maria...

22. Nábožná Pjseň k blahoslawené Panně Maryi.

W Peššti, 1869. Tiskem Alojza Bučánského.

Překrásná Růžička...

23. Prwá Píseň Panny Marii Ružencowej.

W Budapeššti. Tiskom Martina Bagó i Syna

Pán Boch wás sem doprowadil...

Za pätnastich rozličných ruží wenjec uwijeme...

24. Posledný Laučenj drahého Spasytele Pána Ježiše Krista,

W Budapeššti, 1887. Tlačou Kolomana Róža a jeho manželky

(predtým A. Bučánsky) Jasennia u. č. 30.

Žalostné Kwilenj, rozmili Křestané...

25. Nowá Písen ku Blahoslawenej Panne Marii. Braterstwi swato Skalpirskeho w Sarišši a Sabinowe.

Budapeššti, 1887. Tlačou Kolomana Róža a jeho manželky (pred-

tým A. Bučánsky) Jasennia u. č. 30.

Matke Boží písen pobožne spívejme...

26. Píseň k Panni Marie Rúženskej pre údow spolku Rúžencowého.

W Budapeššti. Tlačou Martina Bagó i Syna.

Zdráwas bud' Maria, howorme Rúžeňec...

27. Píseň k Panně Marii Matce Boží Ruženeckej.

Tiskem dedičů J. Škarnicla w Uh. Skalici.

Na stotisickrát bud' pozdrawena...

28. Nábožná píseň k blahoslawené Panně Marii Tálské.

W Skalici, u dědičů J. Škarnicla.

Dobry den winšsuji Tobě Maria...

29. Nábožná Píseň k sedmi radost'ám Panny Marie.

W Skalici, u dědičů J. Škarnicla.

Sedem twých radostí, Panno Maria!

30. Písen blahoslavenej Pani Marie Bešnovskej.

Tiskem V. Agusty v Litomyšli.

Bešnovska Maria, spomocnica naša...

31. Najnowššy podiwny Zázrak, ktorý sa stal lonského roku w Zádre w Dalmácie ze sw. Hostiu.

Widanjm a nákladom Imricha Szobota. Budapeštini. Tiskem Martina Bagó i Syna.

Sliššte weci diwné rozmili krestane...

Prst Boží.

32. Nowa píseň pánný Marii králowy swateho Ruženca.

W Budapeššt. Tiskem Martina Bagó i Syna.

S andjelskim pozdráwenim, dzwon sa oziwa...

Pospeššce krestiaňe, na kridlach wieri...

V pozostalosti Márie Lamiovej sa uchovala aj ďalšia podobná knižka, táto obsahuje iba 7 letákov. Pri zostavovaní tejto knižky sa prihliadlo na chronológiu, podľa datovania tlačí možno konštatovať, že posledný leták je najstarší, naň sa prišívajú ďalšie, novšieho dátá, medzi rokmi 1855 až 1912.

1. RADOSTNÁ NOVINA od Boha večného kresťanskému ľudu marianskému 2. júla 1912 na Hore Levočskej.

Budapešt. nakl. spolok účasť. spoločnosť, Mária-u. č. 15.

Prišla novina z nebeskej výsosti...

Jaký krásny hlas počujem na levočskej doline...

Modlitba na slávnosť Navštívenia Panny Marie.

2. Strieborný závoj alebo najnovší zázrak, jako Panna Maria zachránila od smrti jednu ubiednú matku.

V. B.-Bystrici, tlačou Filipa Macholda.

Zaspievajme nábožnú pieseň tej Kráľovnej nebeskej...

Čítanie.

3. Piesen na cest Preblahoslawenej Panni Marii pred jej milostným Obrazom.

Budapestini Tiskem Martina Bagó i Syna.

Oti krasni kwitečki, pana Marija...

Ty si moja radost o Maria!

4. Modlitba k swatému Anjelu Strážci.

W Skalici, u dědiců J. Škarnicla.

O swatý Anjele Strážce můj! ...

5. Nowá piseň ku Panne Marii.

Tiskem Jos. Th. Reisha w Lewoči

O Maria matko milá...

6. Pobožne Modlitby k sedem bolestiam Balahosl. Panny Marie.

W Peššti 1863. Tiskom a nákladem Aloysa Bučánskyho.

Pobožne Modlitby k sedem bolestiam Balahosl. Panny Marie.

Proroctwi Simeona...

7. Modlitby na slawnost' Nepošškwrleného Počätia preblahoslawenej Panny Marie.

W Peššti 1855. tiskom Jána Herza, na krajinskej dráhe, číslo 6.

Litánie.

Iné modlitby.

O Maria Matko swätá...

Okrem dvoch zbierok, knižiek zošitých domáckym spôsobom, sa v Pišpeku uchovali nasledujúce letáky – medzi nimi sa ako osobitná tlač nachádzajú dva letáky, ktoré sú 21. a 31. položka v prvej domáckym spôsobom zostavenej knižky, čiže sú duplikátmi.

• **Najnovšia pieseň Panne Marii Bešňovskej. 15. augusta 1909.**

Tlačou a nákladem Jozefa Teslíka v Uh. Skalici.

Už vychádza ranná hviezda jasná...

• **Horliwá piesen w sobotu pred ružancom ku Panni Marii.**

Tiskem Jos. Th. Reisha w Lewoči

W sobotu slunko zahodí...

- **Pieseň ku Panni Marii k májovej pobožnosťi.**
Tiskem Jos. Th. Reisza v Levoči.
Prisli sme pozdraviť Teba...
- **Nábožná pieseň o blahoslawené Panné Marii.**
W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla
Před věky zwolená Panno Maria...
- **Piesen blahoslawenej Panni Marie. Do neba wzáti 15-ho augusta 1904, ku potešení wšetkim putnikum na swetlo widaná.**
Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.
O jáku radosnú chwílu zme dožili...
- **Fragment (3. str.)** *Židé za ním strihnú, by se jíim nechowal...*
- **Fragment (2. str.)** *Ty jsi Kristus, syn Boží, Ježíši můj,...*
- **Fragment (7. str.)** *odwetil odsúdenec, a zaraz začal odriakať tú modlitbičku...*
- **Píseň o umučení P. Ježíše a o velikém zármutku a bolesti Panny Marie které ona v čas umučení Syna svého přetrpěti musela.**
Tiskem a nákladem J. Teslíka v Skalici.
Vítej Matko zvelebená...

Na letákoch sa nachádzajú záznamy rukou, sú to poväčšine mená, číslice, matematické operácie – výpočty, časti textu sú prečiarknuté, zakrúžkované, čo dosvedčuje, že ich majitelia skutočne používali. V niektorých tlačiaciach sú číslice označujúce poradie slôh tienené (šatírované), možno používateľom vadila takáto segmentácia textu.

Občas aj počas výskumu sa vyskytol jav, že respondenti chápu jednu nábožnú pieseň ako nedeliteľný celok, nerozmýšľajú v segmentácii v slohách, táto možnosť segmentácie textu sa začala uvedomovať iba neskôr ako výsledok školskej výchovy. Aj v prípade tlačí ich mohlo zavádzať číslovanie slôh, číslica ďalšej slohy mohla pre nich znamenať začiatok ďalšej nábožnej piesne.

Tlačiarne, ktoré vydávali letáky

Letáky, ktoré sa uchovali v Pišpeku, boli tlačené v uhorskom priestore, v mestách, v ktorých tlačiarne fungovali: Budín, Pešť, Levoča, Banská Bystrica, Skalica. V celom materiáli sa vyskytuje iba jedna tlač, ktorá bola vydaná mimo územia Uhorska, v Litomyšli,⁵⁴ v meste, ktoré sa už v 16. storočí zapísalo ako dôležité miesto tlačenej kultúry Čiech, Boris Bálent ho nazýva „*mesto moravskej púťovej tlače*“.

V pišpeckom materiáli je najviac tlačí z tlačiarne Mártona Bagóa a jeho syna. Vo väčšom počte sa vyskytujú aj letáky z levočskej tlačiarne Reisovcov a zo skalickej Škarniclovcov. O tlačiarňach, ktoré sa nachádzali na pôde súčasného Slovenska, možno konštatovať, že v období, keď vyšli pišpecké letáky, bola najproduktívnejšia tlačiareň Škarnicla a jeho dedičov. Ľubica Droppová uvádza aj fakt, že dedičmi Jozefa Škarnicla boli Teslík a Neumann.⁵⁵ Z produkcie tlačiarne Bučánskeho sa nájdu v lokálnej zbierke nielen viaceré letáky, ale aj početné modlitebné knižky. Po smrti majiteľa prevádzkoval tlačiareň jeho zať Koloman Róža (Rózsa).⁵⁶

Nižšie podávam prehľad o tlačiarňach, ktoré vydali letáky uverejnené v antologickej časti. Tabuľka bola zostavená na základe databázy webovej stránky Typographia Széchenyiho knižnice (*Clavis Typographorum Regionis Carpathicae*). Uvádzam údaje o počte tlačí, ktoré sa v Pišpeku uchovali z danej tlačiarne, poradie určuje počet letákov.⁵⁷

Tlačiareň	Sídlo	Začiatok prevádzky	Koniec prevádzky	Počet tlačí
Martin Bagó a Syn	Budín (Budapešť)	1833	1948	10
Jozef Th. Reis	Levoča	1879	1913	9
Jozef Škarnicl	Skalica	1761	1897	7
Alois Bučánsky	Pešť (Budapešť)	1847	1878	2

⁵⁴ Bálent B.: Banskobystrické. c. d. 15.

⁵⁵ Droppová, Ľ. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. c. d. 33.

⁵⁶ Pogány P.: A magyar ponyva. c. d. 296–298.

⁵⁷ Clavis Typographorum Regionis Carpathicae 1473–1948. http://typographia.oszk.hu/html_clavis/hun/press.php /, [cit. 2. 11. 2019]

Koloman Róža a jeho manželka	Budapešť	1878	1910	4
Teslík a Neumann	Skalica	1897	1907	2
Jozef Teslík	Skalica	1908	1913	2
Filip Machold (I–IV.)	Banská Bystrica	1832	1913	1
Ján Herz	Pešť (Budapešť)	1854	1881	1
V. Augusta	Litomyšl	?	?	1
Spolok účast. spoločnosti, Mária u. č. 15.	Budapešť	?	?	1

Tlačiarňam záležalo v prvom rade na obchode, na finančnom zisku. Z tohto dôvodu vytlačili značné kvantum letákov, aby boli dostupné čo najširšej vrstve záujemcov.⁵⁸ Preto sa efektívne snažili vzbudiť záujem gramotnej vrstvy jednoduchých ľudí. S touto snahou súvisí napr. vytváranie názvu jednotlivých letákov, ktorý mal zapôsobiť dojemom čerstvej správy, novoty. Na ilustráciu uvádzam niekoľko príkladov: *Najnovšia pieseň, Najnovší zázrak, Najnovšia novina od Boha*.

Podobne sa dosahoval efekt ilustráciami, ktoré vnímali aj v čítaní menej zbehlí ľudia a s väčším záujmom brali do rúk tlače zdobené výkresmi, resp. obrázkami. Z tohto dôvodu väčšina letákov obsahuje ilustrácie, najčastejšie umiestnené na titulnej strane, občas aj vo vnútri párstranového letáka.

Porovnávanie rozličných tlačí poukazuje zároveň na kontakty medzi jednotlivými tlačiarňami. Tento fakt ozrejím nasledujúcim príkladom: V Pišpeku sa uchovála púťová pieseň s názvom *Nábožná pieseň o blahoslawené Panné Marii* a s incipitom *Před věky zwolená...* vo dvoch exemplároch. Obidva boli vytlačené v Skalici v tlačiarňi Škarniclovcov. Z dvoch letákov je datovaný iba jeden, z roku 1881. Podľa svedectva letáka z domáckym spôsobom zošitej knižky z Bánhidu tento istý text bol už vydaný v Banskej Štiavnici skôr, r. 1845, ale leták neuvádza meno tlačiarne.⁵⁹ R. 1860 v tlačiarňi Filipa Macholda

⁵⁸ Pogány P.: A magyar ponyva. c. d. 12.

⁵⁹ Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 109.

v Banskej Bystrici tiež vyšiel tento istý text.⁶⁰ Komparácia textov ukázala, že ten, ktorý bol vydaný v Skalici r. 1881 – odhliadnuc od menších odchýlok – sa takmer úplne zhoduje s textom vydaným v Banskej Štiavnici r. 1845. (Pár slôh piesne je zaradených aj do dvojazyčného kancionála Jozefa Masticha.) Citovaný príklad nie je ojedinelý.⁶¹ Na podklade príkladov možno konštatovať dva fakty: na jednej strane tlačiarne vydali niektoré texty aj viackrát, na strane druhej daný text mohol byť vydaný aj vo viacerých tlačiarňach, možno aj na základe vzájomnej dohody.

Charakteristika jazyka a pravopisu letákov

Letáky sú tlačené prevažne gotickými písmenami, tzv. švabachom, Pišpečania ich nazývajú nemeckie literi.⁶² Materiál obsahuje iba päť textov tlačených latinkou, z týchto tri sú datované, všetky tri vyšli v 20. storočí. Z uvedených údajov možno konštatovať, že používanie latinky charakterizuje iba najmladšie tlače pišpeckej zbierky.

Vo všeobecnosti platí o jazyku letákov, že uchováva český základ, do ktorého sa vsúvajú obyčajne slovakizmy v rozličnej miere. Patrí sa poznamenať, že moderný jednotný slovenský spisovný jazyk bol uzákonený a prijatý v polovici 19. storočia, v dobe tlačeného letákov boli už vykonané aj prvé kodifikácie slovenského spisovného jazyka.⁶³ Jazyk letákov je diferencovaný, sú texty, ktorých jazyk sa môže hodnotiť ako dobová obmena češtiny, väčšina z nich uchováva podoby slovakizovanej češtiny, pritom sú medzi nimi aj letáky tlačené v slovenskom jazyku.⁶⁴ Z tlačených textov sa nedá vydedukovať, nakoľko uchovávali Pišpečania zásady výslovnostnej normy češtiny. Počas terénneho výskumu mi nezaspievali respondenti pieseň z letáku, ktorý bol tlačný v češtine. Výskumy poukázali skôr na fakt, že Pišpečania pri prednese vsúvali do textov nábožných piesní elementy lokálneho nárečia. Mária Žiláková je tej mienky, že prednes textov, intonáciu,

60 *Bálint B.*: Banskobystrické púťové. c. d. 44.

61 Ďalšie príklady na podobenstvá textov budú uvedené v poznámkach antologickej časti.

62 Respondent: Ferenc Lami 1925.

63 *Rudolf Krajčovič – Pavol Žigo*: Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava 2011. 186–187.

64 Slováci v Maďarsku aj texty písané v češtine považujú za slovenské.

mohli ovplyvniť a do istej miery modifikovať melódiu a intonačné zákonitosti lokálneho dialektu.⁶⁵

Komparácia textov z rozličných tlačiarň poukázala na svojrázny úzus danej tlačiarne. Z tohto faktu vyplýva, že sa riadili podľa rozličných pravopisných noriem. Počas prepisu textov som prihliadal na to, aby som ich prepísal verne, mojím cieľom bolo uchovať jazykové, pravopisné svojráznosti jednotlivých tlačiarň, ktoré odkazujú na odlišné podoby dobového úzu, zároveň môžu obsahovať cenné informácie tiež o súvekej podobe nášho dialektu, prípadne mohli zapôsobiť na výslovnostnú normu nárečia a modifikovať ju.⁶⁶ Publikácia uverejňuje pramenný materiál v originálnej forme, ale pri prepisovaní grafém švabachu zjednodušuje v smere latinskej abecedy.⁶⁷

Písanie samohlások charakterizuje nedôsledné označovanie dĺžky, častokrát sa dĺžka označuje na neadekvátnom mieste. Nedôslednosť ukazuje aj písanie napr. *au, ou, ú, ů*, podobne je to aj s písaním *i, í*, a grafém *y, ý*. Neopravoval som prípadné pravopisné chyby, nedôslednosti v používaní dĺžna v písaní samohlások, nekorigoval som podľa súčasnej normy ani používanie hlásky *i* a grafémy *y*. Ponechal som *v*, ktoré stojí za samohlásku *u*, *j* za dlhé *í*, *g*, ktorá graféma sa má čítať ako *j*, a *w*, ktoré označuje pernozubnú znelú spoluhlásku *v*. Cieľom uľahčiť čítanie som zjednodušil iba písanie sykaviek *s, š*, ktoré sa v origináloch označujú grafémami *f, ff*. Píšem ich ako *s* a *šš*, tento zásah neovplyvňuje jazykovú podobu textov.⁶⁸ Takže odstránil som grafému *f*, ktorá zodpovedá sykavke *s*, a grafémy *šš* zamieňajú v mojom prepise pôvodné *ff* originálov, ktoré sa vyskytujú na začiatku slov a v pozícii vnútri slova, nepoužívajú sa však dôsledne.

Jazykovými osobitosťami letákov z 19. storočia sa zaoberala Mária Žiláková, ktorá z tohto uhla pohľadu do hĺbky analyzovala materiál

65 Žiláková, M. Poslyšte mile. c. d. 64.

66 Kovács Eszter: A magyarországi biblikus cseh és szlovák nyelvű énekek és versek tervezett repertóriumára és felhasználási lehetőségei. In: Népelemek a 17. századi Magyarországon. Red. Szádóczi Vera. Budapest. 2017. 70.

67 Porov. Soós István: Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. Fons 8. 1. szám.

68 Tieto znaky používajú tiež Boris C. Bálint a Mária Žiláková.

z Bánhidy. Texty, ktoré sa uchovali v Bánhide, úzko súvisia s pišpec-
kými textami (v niektorých prípadoch sa zhodujú), veď vyšli v tých
istých tlačiarňach. Podľa mienky Žilákovej sa v textoch z 19. storo-
čia nachádzajú početné jazykové archaizmy, rovnako v hláskoslovnej,
ako aj v morfolologickej rovine, pritom sú v nich tiež prítomné elementy
miestneho dialektu.⁶⁹ Okrem toho, podobne ako ďalší experti, pozna-
menáva, že sa do tlačí dostali aj menšie tlačové chyby.⁷⁰

Autori (pôvodcovia) textov

Mená autorov sa uvádzajú zriedka, osoba autora v tomto žánre neza-
vážila, dôležitý bol obsah textov a jeho morálny odkaz.

Podľa mienky Borisa C. Bálena na procese vytvárania textu dané-
ho letáku, kým sa dostal do finálnej formy, sa mohlo podieľať viacero
osôb.⁷¹ Možno predpokladať, že jednotliví autori pristupovali k tvo-
rivému procesu voľne, do vlastnej tvorby preberali fragmenty prác
iných autorov, niekedy celé slohy, inokedy pár veršov.⁷²

Občas tlače uvádzajú mená pôvodcov s poznámkami *prepracoval*,
vydal, z ktorých jednoznačne nevyplýva, či ide v skutočnosti o osobu
autora. V pišpeckom materiáli sa viackrát vyskytuje meno Michala
Bónu, mnícha rádu karmelitov. V tlačiach sa spomína ako *sloven-
ský spevár*, jeho aktivita spadá na obdobie konca 19. storočia a siaha
do počiatku 20. storočia. Je najproduktívnejším známym autorom.⁷³
V jeho prípade môže najpravdepodobnejšie znamenať skutočné au-
torstvo poznámka *skladal*. Otázka autorstva letákov, ako to už bolo
vyššie naznačené, je zložitým problémom. Podujmem sa iba na pred-
stavenie pôvodcov textov pišpeckých letákov. Pre lepšiu prehľadnosť
som údaje zoradil do tabuľky.

69 Žiláková, M.: Poslyšte mile...c. d. 64–65.; Žiláková, M.: Počúvajte málo...c. d. 173–179.

70 Pogány P.: A magyar ponyva. c. d. 333.; Bálent, B.: Banskobystrické púťové. c. d. 12.

71 Bálent B.: Banskobystrické púťové. c. d. 10.

72 Bálent B.: Banskobystrické púťové. c. d. 23–25.

73 Droppová, L. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. c. d. 34.

Meno	Aktivita	Počet textov, na ktorých participoval ⁷⁴
<i>Bona Mihal / Michal Bóna</i>	skladateľ, vydavateľ	8
<i>Szobota Imre / Imrich Sobota</i>	vydavateľ / nakladateľ	5
<i>Jozef Bódis</i>	skladateľ	2
<i>Molnár Károl</i>	skladateľ	1
<i>Františ Bleszkány</i>	prepracovateľ	1

Zo 46 letákov, uverejnených v antologickej časti, sa iba v štrnástich prípadoch nejakou formou poukazuje na osobu autora alebo vydavateľa textu. Najčastejšie absentuje meno pôvodcu, čo je charakteristickým javom obdobia, v ktorom boli pišpecké letáky vydané. Anonymita bola dôležitá nielen z hľadiska voľného použitia produktov cudzích pôvodcov, zároveň týmto spôsobom sa mohli autori vyhnúť cenzúre cirkevnej vrchnosti. Michal Bóna síce pri všetkých autorizovaných textoch uvádza poznámky ako napr.: *Pieseň zodobrením ordinariatu Ostrihemskeho skladal Bona Mihal*, ale oficiálne cirkevné odobrenia sa v tejto dobe vydávali vždy s hodnoverným podpisom a presným dátumom. Bónova poznámka o odobrení cirkevnej cenzúry nie je celkom autentická, pravdepodobne slúžila len na potvrdenie hodnovernosti textu v očiach čitateľa.

Samozrejme, Bóna ako mních právom skladal a uverejňoval púťové piesne a modlitby, bol hodnoverným znalcom zákonov a zákonitostí sakrálneho života. Texty letákov však nepochádzali výlučne od cirkevných osobností a cieľom ich vydania nebolo len šírenie základných učení viery. Autori a vydavatelia letákov sa prispôbovali nárokom širokých vrstiev jednoduchých ľudí, ľudovej religiozite. Jej zložky tvorili aj javy, ktoré cirkev neuznávala za pravé učenia a ktoré sa dostali mimo kánonu ako „poverý“.

V súvislosti s menom Michala Bónu sa patrí pripomenúť pieseň s incipitom *O jaku radosnú chvíľu zme dožili...*, ktorá vyšla v letáko-

⁷⁴ Údaj o počte výskytu mena na letákoch z Pišpeku. Mená sa vyskytú na štrnástich letákoch, v niektorých prípadoch ide o spoluautorstvo, resp. o participovanie viacerých osôb, v tabuľke sa preto uvádza 17 prípadov.

vej forme na počesť Panny Márie bešňovskej r. 1904 v deň sviatku Nanebovzatia Panny Márie. Cenná je pre Pišpečanov poznámka: *Po-slovenčil Pezenpacher Mihal Püspök-Hatwane, a znotow widaw Bona Mihál, spewár karmelicki*. V tomto prípade je explicitne vyjadrené, že Michal Bóna sa zaslúžil iba o uverejnenie textu, skladateľskú prácu – v istom zmysle – vykonal jednoduchý pišpecký občan. Na základe tejto poznámky môžeme predpokladať, že medzi autormi letákov so sakrálnou tematikou sa mohli nájsť aj jednoduchí ľudia zo sedliackej spoločenskej vrstvy. Najobľúbenejším posvätným miestom, ktoré Pišpečania navštevovali, je Máriabesnyô (Bešňov), nie je teda náhoda, že sa jeden Pišpečan podujal na skladateľskú prácu. Je možné, že Michal Pezenpacher mal k dispozícii českú predlohu, ktorú prispôbil slovenskému jazyku, aby textu lepšie rozumeli jeho spoluobčania.

Triedenie letákov do tematických okruhov

K tematickému triedeniu letákov som použil katalóg, ktorý zostavila Ľubica Droppová a na materiál slovenskej menšiny v Maďarsku aplikovala Mária Žiláková. Prevzal som názvy tematických okruhov, novšiu kategóriu nebolo potrebné vytvoriť. Pri katalogizovaní som iba korigoval číslovanie skupín, pretože nie v každom okruhu tém sa v zbierke vyskytuje tlačенý text.

Na tomto mieste považujem za dôležité znovu pripomenúť fakt, že etnologičky, pracovníčky Etnologického ústavu SAV, mali k dispozícii bohatú zbierku archivovaného materiálu, ktorý katalogizovali a vyberali z neho do publikácie,⁷⁵ do mojej publikácie sú zaradené všetky písomné pamiatky, ku ktorým som sa počas terénneho výskumu dostal. Nie všetky tematické okruhy, ktoré slovenské etnologičky vymedzili, sú v mojom materiáli zastúpené, ani materiál tých, ktoré som mohol materiálom naplniť, nie je rovnakého rozsahu.

V rámci väčších tematických okruhov som vytvoril užšie. Tematika toho-ktorého letáka je rozvetvená, okrem hlavného má aj vedľajšie motívy, z toho dôvodu nie je ľahké zaradiť daný leták do užšieho

⁷⁵ Droppová, Ľ. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. c. d.

tematického okruhu. Niektoré motívy sa opakujú vo viacerých letá-
koch, predsa podľa hlavného motívu sú texty zaradené do rozličných
tematických okruhov. Aj keď bolo treba niekedy uvažovať, snažil som
sa o to, aby bol každý text katalogizovaný tematicky podľa najviac
dominantného motívu.

Zbierka pišpeckých letákov je zaradená do nasledujúcich väčších
a užších tematických okruhov.

I. Panna Mária

- I. 1. Oslavné piesne*
- I. 2. Panna Mária Ružencová*
- I. 3. Panna Mária Bolestná*
- I. 4. Panna Mária Radostná*
- I. 5. Mariánske pútnické miesta*
- I. 6. Poslanie a život Panny Márie*

II. Ježiš Kristus

- II. 1. Oslava Ježiša a prosby k Nemu*
- II. 2. Ukrižovanie Ježiša Krista*
- II. 3. Lúčenie Ježiša a Panny Márie*
- II. 4. Moc božskej vôle*

III. Posledný súd

IV. Rôzne piesne a modlitby

V. Legendy

- V. 1. Zázraky Panny Márie*
- V. 2. Potrestanie vinníkov*

Korešpondenčné body letákov a ľudových duchovných piesní

Ľudové duchovné piesne definuje Maďarský etnografický lexikón⁷⁶ nasledovne: ľudové duchovné piesne sú tradičné cirkevné piesne so sakrálnym obsahom, ktoré sa spievajú v materinskom jazyku. Významný zberateľ ľudových duchovných piesní v Maďarsku István Volly vo svojich publikovaných zbierkach často odkazuje na paralely v repertoári domácich minorít. Medziiným konštatoval, že melódie maďarských ľudových duchovných piesní sú najbližšie slovenským.⁷⁷ Čo sa týka textov, za ich prameň označuje „zošitky so spevmi“, t. j. letákové tlače, z ktorých sa rozšírili.⁷⁸

Eva Krekovičová, ktorá robila výskumy medzi Slovákami v Maďarsku zamerané na spevný materiál, na základe viacerých textov piesní, ktoré zapísala v teréne z ústneho podania zistila, že sú známe ich paralely v letákových tlačiaciach.⁷⁹ Hana Urbancová je tiež podobného názoru, podľa jej mienky časť repertoáru ľudových cirkevných piesní Slovákov v Maďarsku tvoria folklorizované texty, ktoré sa šírili letákmi.⁸⁰

Na základe názorov muzikologičiek možno dospieť k záveru, že medzi ľudovými cirkevnými piesňami, ktoré sú živé v teréne v kruhu našej menšiny, a medzi piesňami letákov je úzky vzťah. Tým, že sa v tradičnej kultúre texty letákov šírili väčšinou ústne, podľahli folklorizačnému procesu. Podľa mienky Vilmosa Voigta v prípade letákov z 19. storočia sa fenomén folklorizácie javí iba v nepatrnej miere.⁸¹ Ak aplikujeme tento názor na pišpecký materiál, dochádzame k nasledujúcemu predpokladu: texty letákov pišpeckí Slováci spievali, mohli ich čítať aj pri rozličných pobožných individuálnych, resp. užších spoločenských príležitostiach, ale naspamäť ich už asi nedokázali reprodukovať. Najčastejšie nebol na to ani čas (podľa všetkého ani nárok), aby sa natrvalo upevnili v lokálnej ľudovej slovesnosti.

76 *Katona Imre – Rajeczky Benjámín*: Népének. In: Magyar Néprajzi Lexikon 3. Hlav. Red. Ortutay Gyula. Budapest 1980. 714–716.

77 *Volly István*: Karácsonyi és Mária énekek. Budapest 1982. 379.

78 *Volly I.*: Karácsonyi. c. d. 391.

79 *Krekovičová, Eva*: Piesne a etnická identifikácia. c. d. 38–39.

80 *Hana Urbancová*: Cirkevné piesne ako súčasť tradičného spevu Slovákov v Maďarsku. In: Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. Otázky vývoja kultúry II. Red. Anna Divičanová – Anna Kováčová. Békešská Čaba 2011. 126.

81 *Voigt Vilmos*: Ponyva. In: Világirodalmi Lexikon 10. Budapest 1986. 744.

Uvedené názory súvisia tiež s faktom, že v 19. storočí hromadná produkcia tlačiarňi spôsobila nevýdatnú ponuku letákov, možnosť ohromného výberu neprospeievala folklorizácii textov.⁸² Z tejto príčiny o ľudových duchovných piesňach Pišpeku z 19. storočia podávajú informácie iba roztrhané papiere, ušpinené, hmyzom poškodené tlače. Z ústneho podania sa podarilo zaznamenať z tohto obdobia iba zopár textov.

Fenoméni folklorizácie je zložitým procesom s viacerými fázami. Jednotlivé fázy procesu sú ťažko vymedziteľné, podobne problematické je určiť, kedy sa daná fáza môže hodnotiť už ako folklór, alebo ešte folklórom nie je (folklór a nie folklór).⁸³ Ťažkosti identifikácie vyplývajú aj z faktu, že folklorizácia textov jednotlivých letákov neprobíha rovnako, folklorizačný proces sa neodohráva podľa pevnej, jednotnej schémy.

K folklorizácii textov letákov tlače a k upevneniu ich miesta v ľudovom kulte v značnej miere prispeli *predspevári*. V Pišpeku sa uchovala nasledujúca prax až do druhej svetovej vojny: veriaci opakovali texty počas spevu v kostole po *predspevárovi*. Z tohto dôvodu *predspevár* mohol ovplyvniť výber melódie. Letákové tlače sú totiž vydané bez nôt. V niektorých prípadoch vydavateľstvo odkazuje na melódiu, prípadne podá incipit niektorej cirkevnej piesne, pravdepodobne ide o také melódie, ktoré boli v danej dobe všeobecne známe. Odkazuje sa týmto spôsobom: „*Spíva sa jako...*“⁸⁴ V Pišpeckom materiáli iba päť letákov obsahuje odkaz na melódiu, čo je primerane rozsahu zbierky nepatrné množstvo.

Javy folklorizácie letákových textov v pišpeckom materiáli sa dali zaregistrovať v prvom rade v procese terénneho výskumu. Celkový materiál slovenských ľudových cirkevných piesní s najdôležitejšími

82 Schram Ferenc: A népének egy csoportjának kialakulása Magyarországon. Ethnographia 85. (1974) 379.

83 Pojmy folklór a nie folklór som prevzal od Józsefa Liszku, ktorý konal svoje výskumy v tematike ľudovej religiozity tiež v bilingválnom (slovensko-maďarskom) prostredí. Liszka J.: Átmenetek. c. d. 152.

84 Napr.: Posledná pieseň tlače č. 43, *Modlitby na slavnosť Nepoškvrneného Počätia preblahoslavenej Panny Marie*, sa spieva na melódiu piesne *Daruj mi Srdce*, ktorá je zaradená do kancionála *Jednotný katolícky spevník* (JKS 227), ktorý aj v súčasnosti používajú na Slovensku.

údajmi podávam v Prílohe. V poznámkach pod notami uvádzam údaje o prameni, t. j. letákový pôvod a varianty textov.

III.

Modlitby mimo kánonu

Archaické ľudové modlitby

V individuálnom sakrálnom živote Pišpečanov sú súčasťou živej praxe archaické (ľudové) modlitby, ktorých pôvod siaha do dávnej minulosti. Tento druh modlitieb mimo kánonu je spoločným dedičstvom celoeurópskych kresťanských tradícií. V Maďarsku je najznámejším expertom tohto žánru Zsuzsanna Erdélyiová, ktorá zaznamenala početné texty v slovenčine aj v kruhu našej minority.⁸⁵ Z prác Erdélyiovej vychádzala Mária Žiláková, ktorá robila prieskum tejto špecifikačnej vrstvy cirkevnej kultúry Slovákov v Maďarsku a uverejnila o archaických modlitbách prácu syntetizujúceho rázu, v ktorej sa pokúsila aj o typologizáciu textov.⁸⁶

Archaické (ľudové) modlitby sa šíрили ústnym podaním, obyčajne bez vedomia kňazov a učiteľov, a tradovali sa dlhé stáročia. Modlili sa ich v rodinnom kruhu, individuálne. Vznik žánru kladie Zsuzsanna Erdélyiová na neskorý stredovek,⁸⁷ texty modlitieb sa v ľudovej slovesnosti kontaminovali, vznikali početné varianty, pritom na ich textoch zanechal stopy úzus viacerých historických období.⁸⁸

85 Erdélyi Zs.: Közös sorsok – „szépekek“. Szent szövegek hazai szláv hagyományokból. Új Írás 31. roč. 12. č. (1993) 77–79.; Erdélyi Zsuzsanna: Aki ezt az imádságot...Élő passiók. Pozsony 2004. 211–221.

86 Mária Žiláková: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. Red. Anna Divičanová – Anna Kováčová. Békešská Čaba 2011. 166–188.

87 Erdélyi Zsuzsanna: Archaikus és középkori elemek népi szövegekben. Ethnographia 82. (1971) 343–374.

88 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. c. d. 45–48.

Typickým elementom archaických modlitieb sú záverečné formuly,⁸⁹ ktoré vypovedajú o tých Božských milostiach, na ktoré má výhľad ten, kto sa modlitbu pomodlí. Udelenie Božskej milosti, je duchovným darom, explicitne je najčastejšie náväzný na sľub dosiahnutia večného života. V texte ľudových modlitieb z Pišpeku je formulovaný nasledovne.

*Kto sa túto modlidbičku rano, večer pomolí
Ten tri duše z očistca vislobodí;
Eno ocoví, eno maťerí, a tretu sám sebe.*

Záverečné fomuly archaických modlitieb, ktoré obsahujú sľub omilostnenia, aj keď nie sú v protiklade s učeniami cirkvi, šírili sa bez jej súhlasu. Z pohľadu cirkvi totiž bolo neprijateľné, že za odriekanie jednej modlitby môže hociktorý veriaci dostať výhľad na večný život. K spaseniu duše po smrti bolo potrebné podľa cirkevných predpisov odpustenie hriechov, čo mohol jedinec dosiahnuť spovedou, kajánim a rozhrešením.

Sú síce iné rovnocenné možnosti: účasť na púti, návšteva posvätných miest, kde pútnik absolvuje omše, odbaví určité modlitby, tieto činy sa vyrovnajú vyspovedaniu sa z hriechov. Návštevy posvätných miest, účasti na púti ako možnosti rozhrešenia, zapôsobili na duše veriacich, preto sa mohli uchovať v ľudovej religiozite aj záverečné formuly archaických modlitieb ako centrálné motívy.⁹⁰

Z uvedenej dvojitosti môže súvisieť skutočnosť, že v archaických modlitbách zaznamenaných v Pišpeku sa okrem sľubu sformuluje aj prosba. Takto sa v pišpeckých archaických modlitbách dostávajú paralelne vedľa seba dva hlavné motívy. Prvým je záverečná formula, t. j. sľub spasenia: za odriekanie modlitby budú „*vykúpené tri duše z očistca*“. Druhým motívom je prosba k sv. Barbore, aby veriaci neumrel bez svätej spovede: „*Nedaj nám zaťjau zomreťi – kím nás ňedaju*

89 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. c. d. 34.; Mária Žiláková: Svojské črty slovinských ľudových modlitieb v porovnaní s maďarskými a slovenskými. In: Nemzetközi Szlavisztikai Napok II. Red. Gadányi Károly. Szombathely 1986. 61–67.

90 Búcsú. In: Magyar Katolikus Lexikon II. c. d. 59–61.

ospovedať!“ Zdá sa, akoby prosba o vykonaní spovede pred smrťou mala funkciu kompenzácie záverečnej formuly.

Anna Kováčsová, rod. Mészárosová (1951) sa naučila modlitbu od starej mamy Márie Vargovej, rod. Bencsikovej (1890). Modlí sa ju večer:

*Barborka svatá,
Pred Pánom Kristom s'atá,
Ňedajťe mi umjeraťi,
Kím sa ňebud'em spovedaťi.
Našej chiži, šťiri kúti,
F každom kúťi and'el Boží,
A na prosiedku sám Sín Boží,
A na dverach Panenka Mária,
Čo Sináčka porod'ila.
Keď ho ona porod'ila,
Do jasličkov polížila.
Svatím krížom prežehnala,
Tak sa aj mi prežehnajme.
Čaz rano slňiečko vychod'í,
Panenka Mária po ňebi sa prechod'í,
A svojho Sináčka za ručičku vod'í.
Taviedla ho do Ružova,
A z Ružova do kláštoru.
F tom kláštore šecke zvoni vizváňali.
Oltárike sa pokrivali,
Pán Kristus f hrobe leží,
Volá svojich vivolení:
Poťe mojí vivolení,
Moj bóčok je preklaťi,
A z krvičkou zajlaťi.
Kdo sa túto modlidbičku rano, večer pomoli,
Ten tri duše z očista vislobod'í*

*Eno otcoví, eno ma'eri, a tre'u sám sebe.
Ve meno Occe, i Sina, i Ducha Svatího.
Amen.*

Prvá sloha modlitby osloví svätú Barboru, ktorá je patrónkou, ochran-kyňou pred náhlou, neočakávanou smrťou. U katolíkov sa od stredo-veku považuje za dôležitú sprostredkovateľku prosieb veriacich, totiž v prípade náhlej smrti jedinec nemá možnosť dostať posledné poma-zanie (ktorému predchádza vyspovedanie sa z hriechov a nadobudnu-tie rozhrešenia), bez absolvovania tejto podmienky nemôže byť zo-snulý povolaný do nebeskej vlasti.⁹¹ Na sv. Barboru sa teda katolícki veriaci po stáročia obracali s prosbou v tejto kardinálnej otázke, aby boli pred smrťou účastní sviatostí, bez ktorých by nemohli dosiahnuť večný život.

Modlitba k sv. Barbore sa v Pišpeku neviaže k jej sviatku (4. de-cembra), neoslavuje sa v lokalite, ani v zimnom cykle kalendárnych obyčají sa k jej dňu nevytvorili žiadne ľudové zvyky. Citovaný text je kontaminovaný, jeho ďalší úsek pripomína narodenie Ježiša, motív náväzný na vianočné obyčaje. Motív tohto úseku modlitby sa vysky-tuje aj v maďarských paralelách.⁹²

V ľudovej religiozite Slovákov v Maďarsku, v profánnych mod-litbách, sa často vyskytuje sv. Barborka ako patrónka šťastnej smrti. Uvádzam niekoľko príkladov z výskumov Márie Žilákovej:⁹³

*„O Barborka, pano svatá,
prived' ma do kráľóstva
tam bud'eme kráľuvaťi
s Kristem Pánom prebívatiťi.“*

(Santov)

91 *Bálint Sándor*: Ünnepi kalendárium december elsejétől június harmincadikáig. Szeged 1998. 17.

92 *Erdélyi Zs.*: Hegyet hágék. c. d. 254.

93 *Žiláková, M.*: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 179–181. Porov. *Karel Jaromír Erben*: Prosto-národní české písně a říkadla. V Praze 1864. 511–512.

„Ó, Barborka svatá,
než si ti pre kristovie drahé rani svatá.
Já ťeba prosím veňne v noci,
abi si mi bola na pomoci,
abi si ně náhlo a ňenadalo po smrti
jšak ňebi a veče, chválím a milov (!) Pána Boha ustavične.”

(Šára)

V Pišpeku sa uchovali modlitby k sv. Barbore aj v modlitebných knižkách z 19. storočia, ktoré boli vydané v niektorej variete češtiny resp. v slovakizovanej češtine:

Odporúčej se v orodowánj a do ochrany sw. panny Barbory, mučednice Božj

(Od 5. do 6. hod. z rána.)

O swatá panno Barboro, mučedlnice božj! kterážto gsi pro wjru křesťankou žjlami byla až do krwe ubičowána, napotom polámanými střepinami rozedrána, konečně řetězy obtížena, sem a tam šmeykána, po boku pochodněmi pálena a zároveň od pohanského otce nohama šlapána, za wlasý po zemi wlečena a posledně od něho samého mečem sřata mezi 5. a 6. hod. raunj. Tobě, wznešená a setrwála wychowatelko wjry křesťanské, odporuči negenom hodinu smrti mé, ale i wjru mou; posilň mne při pokušenj a vzdal ode mne mstiwost a myšlénky nepřátelské proti všem soči telům a nepřjznicům mým, ze srdce mého wypuď; nech mne setrwati v laskawosti k nim až do mého skonánj. Amen.

(Zlatý Nebe-klíč. 386.)

Modlitba na deň sw. Barbary

Bud' na stokrát pozdrawená ty swatá Panna Barbara, blahoslawená si ty, lebo si pre sláwu Pána Boha mučedlnickau smrt' pretrpela. Důwerne ctím tvoje meno, lebo dobre wiem, že keď teba na pomoc wolati budem, bez swiatosti z tohoto sweta marného newindem. A preto i já opakujem s tebou twoje posledné słowá: „Pane! ty dobre wieš, že jak welmi sa žiadam k tebe, prosím ťa, neopust' ma.” O wywolená panna sw. Barbara, k tebe sa utikám, prijmi mňa ako mne patricích do twojej lásky, maj na nás pozor, a wykonaj, aby sme šťastliwé a w milosti Pána Boha život náš dokonati, a pozatým wečnau sláwu občiahnauti mohli. Amen

(neidentifikovateľný fragment)

V texte modlitby citovanej z knižky sa objaví tiež motív patrónky dobrej, resp. šťastnej smrti, dôraz sa však dáva na príkladný kresťanský život svätice. Krisztina Frauhammerová je tej mienky, že v prípade

viacerých svätcov došlo k podobným zmenám v súvislosti s ich funkciami, jav vychádza z racionality osvietenstva. Namiesto zázrakov, ktoré sa pripisovali svätcom a boli takmer obligátnymi motívami modlitieb, resp. textov iného druhu v období baroku, v 19. storočí, sa cirkev snažila dávať veriacim mravný príklad cez osobu daného svätca. Pripomínanie zázrakov svätcov a viera v ich moc prežívali v ľudovej religiozite.⁹⁴

Citovaný motív archaických modlitieb je uchovaný aj v začiatočných veršoch jednej z nich zo Sédi (Szöd): *Našon dome štiri kúti – každon kúte aňd'el svatí, – aj tá preblahoslavená Panna Mária, – sináčka povíja...*⁹⁵ Exemplifikácie ľudových modlitieb z rozličných lokalít našej minority predpokladajú spoločnú predlohu. Prípadne sa nemôže vylúčiť ani možnosť, že mohli byť viaceré základné typy textov s uvedenou motivikou, ktoré sa v ľudovej slovesnosti počas stáročí nielen tradovali, ale aj menili.

Aj vo variante, ktorý prežíva v Pišpeku, zistujeme jav kontaminácie, t. j. fragmenty z viacerých modlitieb sa spojili do jedného celku. Potvrďuje to tiež vrúcna modlitba k sv. Barbore, ktorá sa uchovala v Pišpeku aj v podobe osobitného textového celku.

*Barborka Svatá,
Od Pána Kristoho s'atá,
Ňedajte mi umieraťi,
Kím ja ňebud'em spovedaťi. Amen*⁹⁶

V texte pišpeckej archaickej modlitby Ježiš, Mária a štyria anjeli umiestnení v kútoch izby sú pamiatkami zvykov, ktoré sa vykonávali v prospech ochrany od zla, môžu byť aj pamiatkami exorcizačných úkonov (t. j. vyhánania diabla, zlých duchov).⁹⁷ Uvedené predpoklady

94 *Frauhammer Krisztina*: Imák és olvasatok. Imakönyvek a 19. és 20. században Magyarországon. Szeged 2019. 80–81.

95 Zo zbierky Zsuzsanny Erdélyiovej cituje M. Žiláková. *Žiláková, M.*: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 173.

96 Respondentka: Mária Lestyáková, rod. Pauerová 1924.

97 *Erdélyi Zs.*: Archaikus és középkori. c. d. 349.

potvrďuje vianočný zvyk doložený z katolíckych slovenských lokalít (Jášť ~ Jášč / Jásd, Kestúc / Kesztlöc, Senváclav / Pilisszentlászló, Miške / Miske), kde na Štedrý večer po modlitbe hlava rodiny, otec, „obdaril kúty“, hodil do každého z nich po jednom orechu, aby zabezpečil zdravie všetkých.⁹⁸ V Senváclave bolo hádzanie orechov sprevádzané nasledujúcou formulou:⁹⁹ *Moje milie štiri (!) roški, – nemáám vás čím obdariť, – ale primate tieto oreški – za najvačie ot Pána Boha, – za najvačie.*

Predpokladane boli obdarovaní strážni anjeli, aby celú rodinu ochraňovali počas ďalšieho (nového) roka. Tento zvyk sa v Pišpeku neuchoval, zaujímavé je však, že v susednej Jači medzi evanjelikmi áno. Moja respondentka z Jače nepoznala dôvod hádzania orechov, pamätala si však, že škrupiny týchto orechov odložili a použili ich v prípade bolenia zubov, ktoré liečili kadením.¹⁰⁰

Iný typ archaických modlitieb predstavuje ďalší motív, ktorý uchoval pišpecký repertoár a ktorý je zaznamenaný hlavne z lokalít s východoslovenským typom nárečia. Začiatkové verše opisujú prechádzku Panny Márie so svojim synom.¹⁰¹: „*Ňedelu raňičko slunečko vihodzi, – Paňinka Marija sinečka za ručku vodzi...*” (Fizér).

Zsuzsanna Erdélyiová sa zamerala na zaznamenávanie maďarského materiálu archaických modlitieb, ktorý aj uverejnila. Vo svojej publikácii poznamenáva, že sa dostala tiež k slovenskému materiálu, ktorého texty sa takmer úplne zhodujú s maďarskými.¹⁰² Táto poznámka platí tiež o pišpeckom materiáli. „*Momentálne sa ešte nemôže s istotou určiť prvenstvo jazyka, v ktorom texty modlitieb vznikli (...) V stredoveku neboli platné súčasné jazykové a štátosprávne hranice. Podľa svedectva folklóru duchovné hodnoty charakterizovala mobilita, voľ-*

98 Lami, Š.: Výročné zvyky. c. d. 33., Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 173–174., Bálint Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából. Budapest 1989. 86–87.

99 Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 173.

100 Respondentka Zuzana Babková, rod. Babková 1929. Jača.

101 Žiláková, M.: Cikevná kultúra mimo. c. d.

102 Texty slovenských archaických modlitieb dostala v rukopisnej podobe zo Százhalombatty. Porov. Erdélyi Zs.: Aki ezt az imádságot. c. d. 212.

ne sa šírili a neviazane ovplyvňovali kultúru na podklade univerzálnej povahy katolíckej cirkvi.“¹⁰³

V poznámkach k maďarskému variantu Erdélyiová uvádza, že slovenská paralela ako typ archaickej modlitby bola zaznamenaná iba v severozápadnej časti Maďarska, jej variabilita je nižšia ako priemer, čo sa ukazuje ako odchýlka v prípade voľného šírenia sa textov.¹⁰⁴ Jej mienka plne platí aj o pišpeckých archaických modlitbách. Zapisoval som ľudové archaické modlitby od troch respondentiek a texty sa takmer úplne zhodujú. Zhoda textov a ich štrukturovanie nevylučujú možnosť, že by sa celé, alebo aspoň ich časti, neboli šírili aj letákovou formou. Tento predpoklad nemožno hodnoverne podložiť, k jeho verifikácii môže dôjsť iba ak sa nájdú adekvátne letáky.

K tejto otázke je potrebné doložiť, že medzi ľudovými archaickými modlitbami a letákovou spisbou je tesná spätosť čo do tematických okruhov textov. Motivika daných tematických okruhov je štylizovaná podobným spôsobom, aj štrukturovanie textu má podobné stvárnenie.¹⁰⁵ Cestou folklorizácie nábožných textov letákov sa dostal do ľudovej slovesnosti napríklad *Zlatý Otčenáš*, ktorý sa modlieval na Veľký týždeň a uchoval sa napr. v Novej Hute (Bükkszentkereszt).¹⁰⁶

Podobne ako v záverečných formulách archaických ľudových modlitieb, aj v textoch letákov tlač sa vyskytuje motív spasenia duše. V zbierke pišpeckých letákov sa nachádzajú dva texty, ktoré sú identifikované ako „mocné“ modlitby: Betánsky list a Sedem nebeských zámkov. Moc modlitieb spočíva v sľube ochrániť veriaceho pred väčšími-menšími nehodami, nebezpečenstvami. Samotný čin modlenia má určitú ochrannú, obrannú funkciu pred zlom všeobecne, veď modliaci sa odovzdáva do vôle Božej, pod opateru Boha. Texty

103 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék c. d. 596.

104 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék c. d. 597.

105 Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 183., Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 45., 52.

106 Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 177–178.; *Császári Éva: A bükkszentkereszti Aranyimatyánk*. In: Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kuluszok, nyelvemlékek. Tanulmánykötet a Bolgár Ortodox Egyházközség alapításának 100. évfordulója alkalmából. Red. Menyhárt Krisztina – Dudás Mária. Budapest 2016. 130–139.; V letákovy podobe: Bálint B.: Banskobystrické púťové. c. d. 56.

uvedených letákov koncipujú konkrétnejšie, explicitne pomenúvajú choroby, nehody, škody, od ktorých ochránia toho, kto sa ich pomodlí, a obsahujú aj prvok sľubu spasenia duše modliaceho.¹⁰⁷

V „mocnej“ modlitbe Sedem nebeských zámkov sa objaví motív spasenia duše od očistca:

„Který člowek těch sedem swatých Nebeských Zámkůw sedem pátků po sobě se modlí a ty samé za své zemřelá prátele, neb za jine duše w očistci trpící obětuje, na ten způsob wždycky jednu z těchto muk očistcowých wyswobodí.“

Tento typ letákových textov pôvodcovia nazvali odkazmi z nebies, čím chceli poukázať na ich „vyšší“ pôvod. Betánsky list hovorí k veriacim v prvej osobe, prihovára sa im Ježiš Kristus, aby pokarhal vinníkov. Božský pôvod textu je zároveň garanciou pre jedinca, že sľuby, ktoré sú dané v texte do výhľadu, sa splnia. Hodnovernosť textov podložia nasledujúce faktory: sú dané do historického kontextu, sprostredkúva ich osoba s vysokou autoritou, napr. pápež.

Skupina textov letákových tlačí, ktoré patria do kategórie „mocných modlitieb“ (konkrétne listy z nebies), korešponduje so záverečnými formulami archaických ľudových modlitieb, konkrétne s motívom sľubu spasenia duše. Na rozdiel od toho tzv. „mocné modlitby“ popri tom, že dávajú jedincom výhľad na duševné „zisky“ v dimenziách večnosti po smrti, už aj v pozemskom živote im dávajú možnosť – po splnení istých podmienok – na dosiahnutie istých božských milostí a ochrany od zla vo všeobecnosti.

„Kdo čítá aneb posloucha, sto dní odpustkůw obdrží, a žádná věc jemu neuškodí, ani oheň, ani voda, ani železo, žádné bosorkánství jemu neuškodí, a w kterém domě bylaby žena plodem obtižená nech tento list k sobě vezme (...) hned porodí. Kto tento list pri sobě nositi bude, w nebezpečenství nad nepřeteli zvitězi.“

¹⁰⁷ Žiláková, M.: Počívajte málo. c. d. 153.

„Když žena, která k porodu se chystá, tuto modlitbu se modlí, neb se ji modliti slyší, w té době šťastně porodí, a radostná Matka zůstane; a to dítě, které na svět přijde, když se mu tato modlitba na pravou stranu položí, od všeho neštěstí osvobozeno bude. Ten, který tuto modlitbu při sobě nosí, obhájen jest od nemoce padoucí. (...) Kdo tuto modlitbu dům od domu donese, bude požehnan, ten pak ale, který tu samou pohání, zatracen bude. Ten dům, w kterém se tato modlitba vynachází, od blesku hromového žádné škody newezme.“

Tzv. „mocné modlitby“ charakterizuje ešte jedna črta apokryfných textov: k splneniu sľubov, daných do výhl'adu v textoch, nie je ani potrebné modliť sa ich permanentne, systematicky, stačí, ak ich veriaci ako predmet nosí pri sebe (ako amulet).¹⁰⁸ Z povedaného vyplýva, že samotné listy letáku vládnu magickou silou. Podľa uvedených argumentov môžeme hodnotiť modlitbu Sedem nebeských zámkov ako text s magickou silou. V Pišpeku sa pripisovala funkcia amuletu tzv. „zázračnej medaile“,¹⁰⁹ (agnúštku),¹¹⁰ verilo sa, že tento predmet zabezpečí počas vojny ochranu od trafenia guľkou.¹¹¹

Tzv. „mocné modlitby“ boli cirkvou zakazované práve z dôvodu, že obsahovali viaceré sľuby na dosiahnutie Božieho omilostenia. Oficiálne „prenasledovala“ cirkev takého tlaču na konci 19. stor., vyzývala veriacich, aby nekupovali tzv. listy z nebies. Ako príklad môže slúžiť informačný materiál z pút'ového miesta Andocs, ktorý konkrétne uvádza dva uvedené letáky, Betánsky zlatý list a Sedem nebeských zámkov, ako materiály, ktoré sú cirkvou zakazované.¹¹²

Čo sa týka archaických ľudových modlitieb, v ich prípade týmto spôsobom explicitne vyjadrený zákaz sa nezistil, veď táto vrstva mod-

108 Lengyel Á.: Amulettként használatos. c. d. 75–88.

109 Zázračná medaila a návazné omilostenia na tento predmet. Vyd.: Milosrdné sestry. Budapest 1932.

110 Slovenský termín má pôvod v motíve a predmete Agnus Dei. Podrobnejšie porov. Liszka J.: Átmenetek. c. d. 151–152.; Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 80–81.; Žiláková, M.: „...svaté agnúšky mé milé děti, každé na svém těle máte nositi...“ In: Národopis Slovákov v Maďarsku 25. (2019) 135.

111 Respondentka: Mária Volterová, rod. Kissová 1930.

112 P. Pethő László: Az andocsi búcsújáróhely ismertetése. Andocs 1929. 72.

litieb bola oddávna už iba zložkou individuálneho repertoáru domácej pobožnej praxe, resp. užšieho rodinného kolektívu, prípadne veľkej rodiny. Listy z nebies a ďalšie tzv. „mocné modlitby“ boli pre hoci-koho dostupné, predávali sa ako tlačé na posvätných miestach, zaoberali sa ich pútnici. Archaické ľudové modlitby prežívali v ľudovej slovesnosti, boli latentnou zložkou cirkevnej kultúry, modlievali sa ich veriaci potajomky, bez vedomia príslušníkov kléru.

Archaické ľudové modlitby vo funkcii zariekacích formúl

Časť archaických ľudových modlitieb má zároveň funkciu zariekacích formúl, ktorých charakteristickým znakom je zmiešaná filozofická báza. Zariekacie formuly sú známe ako žáner zo staroveku, z obdobia polyteizmu, pritom obsahujú aj prvky kresťanské. Ich funkciou je uchrániť jedinca od zla, resp. odstrániť zlo.¹¹³ Rozdiel medzi archaickými ľudovými modlitbami a modlitbami s funkciou zariekacích formúl možno určiť na základe odlišných motívov: archaické modlitby, ktoré boli vyššie exemplifikované, obsahujú sľub na spasenie duše, texty modlitieb, ktoré dopĺňa najzávažnejší motív zariekacích formúl, uchováva element, ktorý sa vzťahuje na odstránenie konkrétneho zla, resp. choroby.¹¹⁴

Skupina textov, o ktoré ide, korešponduje so zariekacími formulami, ktoré sú rovnako európskym kultúrnym dedičstvom ako archaické ľudové modlitby. Po obsahovej stránke a z formálneho hľadiska však majú v rozličných jazykoch a kultúre európskych národov svojrázne črty.¹¹⁵ Na podklade tejto tézy sa mohli skúmať svojrázne črty zariekacích formúl Slovákov v Maďarsku. Na ich výskum sa podujala Mária Žiláková, ktorá okrem zaznamovania textov vykonala aj ich typologickú analýzu a tiež zistila úzku náväznosť na české formuly.¹¹⁶

Hranica medzi zariekacími formulami a modlitbami s funkciou zariekacích formúl vo folklóre nie je neprechodná.¹¹⁷ Podstatná črta,

113 *Erdélyi Zs.*: Hegyet hágék. c. d. 49–50.

114 *Dömötör Tekla*: A magyar nép. c. d. 183.

115 *Pócs Éva*: Szem meglátott, szív megvert. Budapest 1986. 236.

116 *Mária Žiláková*: Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku. Nadlak 2009. 388.

117 c. d. 413.

ktorá dve skupiny (s zároveň dvojaké žánre) oddeľuje, sa dá zachytiť v rovine ich jazykového stvárnenia: kým v modlitbách s ochrannou funkciou sa obracia jedinec na „vyššie” nadprirodzené sily s prosbou, v zariekacích formulách dominuje rozkaz.¹¹⁸ Pišpecký materiál možno charakterizovať ako prechodný, prelínajú sa v ňom znaky dvoch pojednávaných žánrov. Čo sa týka funkčného používania textov modlitieb, patria do praxe ľudovej medicíny Pišpeku, jednoznačne sa radia k zariekacím formulám. Tvorili organickú súčasť lokálneho ľudového liečiteľstva ako prostriedky iracionálnych liečivých postupov.¹¹⁹

Modlitbami, ktoré sa radia k zariekacím formulám, sa v Pišpeku liečil *ľak*, *hlísty a reumatické bolesti*. Aj v súčasnosti je živou práxou modliť sa „od ľaku”, liečivý úkon pozná a vykonáva viacero žien, týmto spôsobom liečia deti aj dospelých. Modlitby na vyhánanie hlíst a na reumatické ťažkosti sa nezachovali, zanikli skôr – pravdepodobne od polovice 20. storočia tieto zdravotné problémy účinnejšie liečila oficiálna medicína. Fakt, že modlitba od ľaku sa uchováva aj v 21. storočí, sa môže zdôvodniť tým, že k magickým postupom liečenia sa v tradičnej kultúre utiekali ľudia v prípadoch, keď lekár nevedel pomôcť. Ukazuje to aj súčasnosť, modlitbou sa liečia zdravotné ťažkosti, na ktoré neexistujú moderné liečivé postupy ani lieky.

V ľudových predstavách sa vykladá pôvod viacerých neduhov *od ľaku*. Častokrát odznie: „*Tak som sa zľakla, ledva som sa ved'ela pohnúť.*” Medzi sprievodnými symptómami ľaku spomínajú nasledujúce – často: zmeravenie tela, nespavosť, mykanie alebo trhanie v niektorých častiach tela, ťažké dýchanie; zriedkavejšie: bolesti hlavy, somársky kašeľ, zajakavosť, epilepsiu. Na liečenie početných rôznorodých neduhov sa používala modlitba *od ľaku*. Pri celkom malých deťoch sa obrátili na liečiteľku, ktorá sa pomodlila – aj v takých prípadoch, keď dieťa spadlo, uhryzol ho nejaký tvor alebo uštipol hmyz, ale neprodukovalo nijaký symptóm, ktorý by bol odkazoval na ľak.

Na modlenie s liečivým cieľom sa v lokalite zaužíval termín *začítuvať*, *začítuvanie*, ktorý má v maďarčine priliehavý pandand: *ráol-*

118 c. d. 394.

119 c. d. 413–415.

vas, ráolvasás. Popri tom je známy aj druhý, *šuskať* (spisovne šepkať), ktorý prevzala aj maďarčina v podobe *suskálni* a vzťahuje sa na špecifické odriekanie modlitby. Modlitba sa totiž mala odriekať šepkaním do ucha postihnutého. Ide o typickú črtu liečebného úkonu zariekania, text formuly sa mal šepkať, alebo potichu mrmlať. Pišpecký lokálny rituál šepkania do ucha má špecifickú formu: liečiteľka si má vytvoriť z rúk lievikovitú formu, ktorú dá na ucho a cez ňu šepká text modlitby. Najzachovalejšiu formu modlitby zvečnila v písanej podobe Anna Pagonyiová, rod. Czifrová (1929). Liečiteľka zapísala text v druhej polovici minulého storočia pre svoju svatku. Modlitba bola písaná maďarským pravopisom, uvádzam ju v origináli:

*Bozse Ocse Panye Jezsise Krisztje. Preblahoszlavená
nyeposkrvená Panenka Maria, aj secja szvatí
dajtye mi túto hogyinku styaszlive zacsatyi a styaszlivej-
sje dokonatyi, abiszomja tejto zsehnanej krstyenej menu-
vanej (it a keresztnévét mondjuk) vihanala zhave zoszrca
zrukov znohov aj zoseckih údov 70 lyakov 70 betyahov
70 zrányikov nadobrí oszoh datyi. Nyerobím ja to zo-
szvojov mócov ale Szpána Jezsisa Kriszta ukriszsuvaneho
szpomocov aj zoszvatím Salvatírom aj zoszvatím Valen-
tírom. Oferujem Obetujem túto molidbu Szvatímu Szalva-
tírovi, Szvatímu Valentírovi, Preblahoszlavej szegyembolyas-
nej lyakovej Matki sjesztej ranye Kriszta Panye cso od-
szvatího krízsa naszvojom ramenyi mav.*

*(túto molidbu 3 rász dopraviho a 3 rász dolyaviho uha
zakazsdim 1 ocsenás aj 1 zdravasz aj hvála Bohu)*

Z textu citovanej modlitby vyplýva, že naväzuje na kresťanskú vieru. Zdôrazňuje totiž Božiu pomoc a pomoc svätých. V počiatočných veršoch je sformulovaná prosba k Bohu Otcu, k Pánovi Ježišovi, Panne Márii a ku všetkým svätým. Na konci liečiteľka obetuje modlit-

bu Kristovým ranám. Prizývanie nebeských svätých na začiatku a na konci modlitby dodáva textu rámcovú štruktúru. (Poznamenávam, že liečiteľka sa v modlitbe obracia s prosbou rovnako na Boha a svätcov, čo z teologického hľadiska nie je celkom korektné, lebo omilostenie môže udeliť iba Boh, svätí môžu prosbu iba sprostredkovať. Táto nepresnosť v koncipovaní textu spája modlitbu s vrstvou ďalších, ktoré nie sú apokryfnej povahy.)

Jadro rámcovej štruktúry textu vyplňajú myšlienky náväzné na predkresťanskú dobu. V tejto časti dôjde k vykázaniu choroby z tela, ktoré sa potom má uskutočniť pomocou Boha a svätých. Osoba liečiteľky nemá žiadnu moc nad chorobou, nemá mimoriadne (nadprirodzené) vlastnosti. Túto skutočnosť potvrdzuje aj text, ktorý v kompozícii nasleduje po vyhnaní choroby z tela: „*Ľerobím ja z mojou mocou, ale s Krista Pána Ježiša ukrižuvaniho pomocou.*“ Táto časť modlitby opäť ukazuje náväznosť na typické zložky zariekacích formúl. Na dôkaz uvediem citát, zariekáciu formulu z monografie Karla Jaromíra Erbena, ktorý zaznamenával českú ľudovú slovesnosť v 19. storočí, formula sa používala na liečenie „úbytu“, t. j. nadmernému, nezdravému chudnutiu:

*Já vyháním oubutě z tvého těla
z hlavy do ramenou,
z ramenou do kolenou
z kolenou do nehtův,
z nehtův do moře...*¹²⁰

V pišpeckej zariekacej formule sa podobne vyháňa choroba z celého tela, vyháňa sa *70 ľakov*, *70 beľahov*, *70 zránikov*. Patrí sa venovať pozornosť číslu sedemdesiat, jeho numerickej symbolike, totiž v stredovekej cirkvi sa dával dôraz na mystiku, k niektorým číslam sa vyvinula mystická symbolika. Číslica sedemdesiat sa vyskytuje aj vo Svätom písme, symbolizuje nekonečnosť, úplný rozsah niečoho.

¹²⁰ Erben, K. J.: Prostonárodní české. c. d. 509.

V prípade pišpeckej zariekacej formuly symbolizuje úplný ústup choroby, uzdravenie postihnutého.¹²¹

Modlitba (t. j. žiadosť, prosba sformulovaná v nej) je venovaná do opatery svätým sprostredkovateľom Sedembolestnej Panny Márii, Salvatírovi, t. j. Salvatorovi, Valentínovi, ktorého meno je v podobe Bálint viacej známe v domácej kultúre, a transcendentálnu – Svätej šiestej rane Pána Ježiša.

Kult Sedembolestnej Panny Márie sa dôrazne prejavuje v textoch letákov z 19. storočia. Jej osoba je prítomná v archaických ľudových modlitbách, čo potvrdzuje, že bola mimoriadne uctievanou v širokej vrstve jednoduchých ľudí, považovali ju za účinnú pomocnicu vo svojich biedach, za osobu, ktorá cez svoje utrpenia je schopná precítiť útrapy iných. Tí, ktorých postihlo nešťastie, sa utiekali po Pánu Bohu najčastejšie k nej ako k potešovateľke.

Svätý Valentín, t. j. Bálint, bol biskupom a martýrom v staroveku. Jeho kult sa najviac rozšíril v stredoveku, považovali ho za mimoriadneho sprostredkovateľa v prípade nemoci v kresťanskej Európe, v prvom rade v nemeckom priestore, ale jeho uctievanie sa dá doložiť tiež z Uhorska. Modlili sa k nemu v prvom rade postihnutí *zrádnikom* a v prípade duševných chorôb.¹²² Choroby od ľaku sa môžu odvodiť od duševných zdravotných problémov, preto sa právom obracali postihnutí s uvedenou modlitbou na Svätého Valentína.

Svätý Salvator (z Horthy), ktorý bol mníchom rádu františkánov v 16. storočí v Španielsku – ako sme už uviedli – patril tiež medzi svätých s kompetenciou sprostredkúvania prosieb o uzdravenie. Bol veľmi populárny už za svojho života z dôvodu, že početní postihnutí sa uzdravili vďaka jeho modlitbám, mnohí z rovesníkov ho už vtedy považovali za svätého.¹²³ Liečenie sa zdôrazňuje v legende o ňom, ako aj v kulte, ktorý sa vyvinul okolo jeho osoby.

121 Hét. In: Magyar Katolikus Lexikon IV. Diós István – Viczián János. Budapest 1998. 789–790.

122 L. Imre Mária: „Szent Bálint, gyógyítója lelki és testi szükségeknek”. Adatok dél-dunántúli kultuszához és ikonográfiájához. In: Népi vallásosság a Kárpát-medencében 5/I. Konferencia Pápan, 1999. június 22–24. Veszprém 2001. 59.

123 <https://www.franjevcisubotica.rs/hu/hortai-szent-szalvator> [cit. 21. 05. 2020].

Ak v pišpeckej modlitbe vo funkcii zarietkacích formúl skutočne ide o tohto istého svätého Salvatora, modlitba nemohla vzniknúť skôr ako v 17. storočí. (Salvator totiž umrel r. 1567 a blahorečený bol r. 1606.)¹²⁴

O kulte Salvatora v súčasnosti nemám ďalšie dôkazy. Jeho osoba nie je známa ani v ľudovej religiozite, ani v oficiálnej cirkevnej kultúre v Maďarsku, neoslavuje sa jeho sviatok. Keďže bol mníchom rádu františkánov, uctievanie jeho osoby sa v Uhorsku mohlo šíriť ich pričinením. Františkáni zohrali dôležitú rolu v sakrálnom živote Uhorska. Na Turkami okupovaných územiach vykonávali značnú dušpastiersku činnosť,¹²⁵ keďže „si rozumeli s Turkami“. Nie je vylúčené, že text modlitby vznikol za misie františkánov počas 17.–18. storočia, ktorá bola zameraná na teritóriá, kde vplyv katolíckej cirkvi oslabil, alebo celkom zanikol.

Inú cestu riešenia otázky ponúka možnosť, že nejde o svätca Salvatora, ale o samotného Spasiteľa. Totiž lexéma *salvator*, ako apelatívum, má v latinčine význam záchranca, spasiteľ, nie je teda vylúčiteľné, že latinský výraz v modlitbe sa pôvodne vzťahoval na samotného Spasiteľa, Krista, alebo na svätého záchrancu vo všeobecnosti. Vo folklóre sa potom omylom dostal vedľa Valentína ako svätý s menom Salvator s kompetenciou sprostredkúvania prosieb. Pišpečania sa stretali v modlitbách s obidvoma menami, rozumeli pod nimi dvoch svätcov, ale o ich živote, legendách, neposlúžili informáciami.

Modlitba je obetovaná šiestej Svätej Rane Pána Ježiša Krista. Katolícka cirkev spomína obyčajne päť Kristových rán, ktorých uctievanie sa rozšírilo cestou evanjelií. Kult šiestej rany je podľa mienky Sándora Bálinta¹²⁶ zbožnosť juhonemeckého pôvodu, ktorá vznikla v období baroka a ktorá ochabla v 19. storočí. Šiesta rana, ktorá vznikla pod ťarchou kríža na Kristovom pleci, sa vyskytuje aj v piatkovom žaltáre v pobožnosti františkánov, vykonávanej v čase Veľkého pôstu.¹²⁷ Tieto údaje viažu text pišpeckej modlitby k rádu františkánov.

124 K jeho vyhláseniu za svätého došlo až r. 1938.

125 *Molnár Antal*: Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. 1572–1647. Humanizmus és Reformáció. Budapest 2002.

126 *Bálint S.*: Karácsony, húsvét. c. d. 234–235.

127 c. d. 188.

Modlitbu s ochrannou, obrannou funkciou praktizujú momentálne v obci tri ženy, ktoré tento tradičný liečivý úkon zdedili z rodiny. Pod tradíciou myslím aj transmisiu z jedného pokolenia na druhé, v ich prípade ide konkrétne o dedičstvo starých mám. V posledných desaťročiach boli príklady na to, že sa rozdával text modlitby v písomnej podobe. Stalo sa tak napriek tomu, že v lokalite sú všeobecne známe pravidlá, resp. podmienky odovzdávania (dedenia, transmisie) textov takéhoto charakteru. V tradičnej kultúre mohla dediť modlitbu s liečivým účinkom od matky iba prvorodená dcéra, iný sa ju v rodine nemohol naučiť, lebo od iného nepomáhala, stratila magickú silu tým, že nezostávala tajomstvom. Uvedené podmienky transmisie pripomínajú prastaré zmýšľanie o vyvolenosti liečiteľa, o jeho sile, o moci slova. Pod vplyvom racionalizmu sa v minulom storočí dostalo do úzadia tradičné zmýšľanie o liečiteľoch a liečivých praktikách, ktoré ovládali, preto si modlitbu viacerí opísali, alebo dali opísať, nebrali ohľad na zaužívané pravidlá. Tento jav vyvolal problémy najmä v počiatočnej fáze šírenia modlitby „nezákonným spôsobom“. O viacerých nových majiteľkách, ktoré sa k textu dostali „nezákonnou cestou“, sa tvrdilo, že „od nej ňeosožilo“. Dnes sa už tradičné rozdiely neuvedomujú. Nadnes zvíťazil názor, ktorý odzrkadľuje kresťanské zmýšľanie: kto sa vrúcne modlí, toho Pán Boh *vyslyší*.

Ďalej podám údaje o ženách, ktoré modlitbu s funkciou zariekania používajú v tradičnom úze, a o liečivom úkone, ktorý vykonávajú. Pre lepšiu prehľadnosť pomocou tabuľky.

<i>Rok narodenia respondentky</i>	1939	1949	1951
<i>Koľkoročná sa modlitbu naučila?</i>	~25	~30	~40
<i>Od koho?</i>	od starej mamy z matkinej strany	od starej mamy z matkinej strany	od starej mamy z matkinej strany
<i>V akom jazyku sa ju modlí?</i>	po slovensky	po maďarsky	po slovensky

<i>K úkonu patria aj iné modlitby?</i>	Áno: Otčenáš – Zdravas – Sláva (po každej modlitbe)	Áno: Otčenáš – Zdravas – Sláva (po každej modlitbe) Verím v Boha (iba po poslednej modlitbe)	Nie
<i>Aký spôsobom sa modlí?</i>	Trikrát šepká do pravého, trikrát do ľavého ucha všetky modlitby.	Trikrát šepká do pravého, trikrát do ľavého ucha všetky modlitby.	Trikrát odrieka modlitbu potichu, trikrát šepká do pravého, trikrát do ľavého ucha, potom trikrát a opäť trikrát sa potichu pomodlí nad každou postihnutou časťou tela.
<i>V akom cykle opakuje liečivý úkon?</i>	Tri dni za sebou.	Tri dni za sebou.	Tri dni za sebou v tom istom čase.
<i>Aké sprievodné rituály ešte vykonáva?</i>	Na začiatku každej modlitby urobí znak kríža na ucho.	Na začiatku a po ukončení liečivého postupu urobí znak kríža na vrch hlavy. Na konci každej modlitby urobí znak kríža na ucho.	(1.) Dá ruku na hlavu postihnutého, urobí na ňu znak kríža. (2.–3.) Urobí znak kríža na ucho. (4.) Ruku dá na srdce pacienta. (5.) Ruku položí na ruky a nohy postihnutého a urobí na ne znak kríža.

O všetkých troch respondentkách možno povedať, že si nerobili ambície byť liečiteľkami ako dedičky vedomostí a schopností starých mám, situácia rozhodla o tom, že sa naučili liečebný rituál. Dve z nich vypovedali o tom, že malé deti sa báli starých žien v čiernom odeve, báli sa im posadiť do lona, aby im mohli šepkať do ucha, preto bolo potrebné, aby sa ony ako mladé osoby naučili liečiť pertraktovaným spôsobom. Často ich o to poprosili staré mamy – liečiteľky: „*Tag mi vravela: Nauč sa aj ti!*”

Je zaujímavé, že kedysi rodinní príslušníci nešepkali do ucha svojim deťom alebo vnučkám, odviekli ich k inej liečiteľke. Všeobecne prežívala mienka, že úkon *od svojich nepomôže*. Tento názor sa neudržal po druhej polovici 20. storočia. Moje respondentky neveria v túto skúsenosť, pomocou modlitby liečili aj svojich najbližších. Podobne ako zákonitosti dedenia liečiteľskej praxe, aj tento vžitý úzus, ktorého pôvod siaha do dávnej minulosti, sa značne zmenil, racionalizoval sa.

V praktike liečenia modlitbou možno zároveň sledovať výmenu jazyka. Do druhej svetovej vojny sa modlitba šepkala výlučne v jazykovej obmene lokálneho slovenského dialektu, podobne ako aj základné katolícke modlitby, ktoré patria k sprievodným rituálom liečivého postupu. Rukopis Anny Czifrovej, ktorá sa narodila r. 1929 dokladá, že celkovú liečivú praktiku odbavovala v slovenskom jazyku.

Anna Gundová, narodená r. 1939, modlitbu s funkciou zariekacích formúl odrieka po slovensky, ale základné kresťanské modlitby sa modlí po maďarsky, pričom dodala, že jej stará mama sa aj tie modlila v slovenčine.

*Bože Oče, Paňe Ježiši Kriste!
Preblahoslavená Panenka Mária!
Dajte mi šťastlivú hodínku započat'
A šťastlivejšú dokonat',
Tomuto krštenímu Janimu na osoh dať.
Ňerobím ja z mojou mocou,
Ale Krista Pána Ježiša ukrižuvaniho pomocou.
Vihaňjam tomuto krštenímu Janimu
(1.) z hlave
(2.) zo srca
(3.) z hlave, zo srca, z rukou, z nohou a zo šeckích údou,
Sed'emďesjať ľakou,
Sed'emďesjať zráňikou.
A obetujem ja túto modlidbičku
Svatímu Salvatúrovi*

*Svatímu Valentúrovi,
Seďembolastnej ľakovej Matki,
Šiestej raňe Kristu Pánu,
Kerú na svojom presvatom rameňe mau. Amen.*¹²⁸

Mária Bátyiová, narodená r. 1949, odbavuje liečenie výlučne v maďarčine. Spolu so starou mamou preložili texty do maďarčiny, týmto činom vytvorili maďarskú verziu liečebného postupu. Jej stará mama vykonávala liečenia po slovensky, len Mária začala pokračovať v maďarčine. Dobré rozumie po slovensky, ale v slovenčine jej „*neprišli slová na jazyk*“. Považovala za veľmi dôležité, aby mohla modlitbu odriekať vrúcne, aby sa maximálne sústredila na text – preto preložila modlitbu do maďarčiny.

Popri hlavnej modlitbe vo funkcii zariekacích formúl sa pomodlili aj základné kresťanské modlitby (Otčenáš, Zdravas, Sláva, Verím v Boha), ktoré sú obligátnou súčasťou rituálu. Kanonizované základné kresťanské modlitby sa v tomto liečebnom úkone používajú tiež vo funkcii zariekacích formúl.¹²⁹ Podobný jav sa môže zachytiť v prípade, keď hrozila búrka. V Pišpeku, keď veľmi hrmelo, ľudia zapálili svätené sviečky, vyšli na podstienku a modlili sa: „*Aňdel Páňe zme sa molil*“, aby ich nepostihli škody a nešťastia, ktoré by mohla spôsobiť búrka.¹³⁰

Modlitby, ktoré patrili k liečivému úkonu *od ľaku*, bolo treba zopakovať trikrát, t. j. po tri dni. V tretí deň, po ukončení rituálu, nasledovalo *lievanie olova*. Moje respondentky samy už nevykonávali túto praktiku, ale pamätajú si ju z detstva, keď olovo liali aj nad nimi. Postihnutého zakryli plachtou alebo dekou. Na sporáku v starej rajnici roztopili olovo, ktoré potom vyliali na lyžicu. Nad hlavou chorého vyliali olovo z lyžice do misky so studenou vodou, olovo vo vode stuhlo do nejakého tvaru. Z tvaru potom vyvodili, čoho sa chorý zľakol. Res-

128 Respondentka: Anna P. (Trikrát povie modlitbu do jedného ucha, počas troch modlitieb zmení text na označených miestach.)

129 Žiláková, M.: Ľudové liečenie. c. d. 413.

130 Respondentka: Mária Lestyáková, rod. Pauerová 1924.

pondentky povedali niekoľko príkladov na pôvodcov ľaku, medzi-
ním spomenuli psa, ktorý sa vzpína, či srdce prebodnuté dýkou. Ak
olovo očernelo, to znamenalo, že „pritiahlo ľak“. Po ukončení rituálu
použitú olovo znovu rozpustili a priliali k ostatnému, aby ho mohli
použiť aj inokedy. Nepodarilo sa mi zistiť, čo urobili s vodou, či ju
neskôr použili na liečivé účely.

Liatie olova patrilo k frekventovaným liečivým praktikám v kruhu
Slovákov v Maďarsku,¹³¹ bez ohľadu na konfesiónálne rozdiely. Malo
uspokojovaciu funkciu. Keď rodinní príslušníci zistili, čo spôsobilo
chorobu, odľahlo im.

Pišpecké ženy, ktoré liečili modlitbou, boli známe aj v širšom re-
gión. Spomínajú sa prípady, keď lekári poslali k nim do Pišpeku cho-
rých z Vacova alebo z Budapešti. Stávalo sa aj to, že pišpeckú lieči-
teľku zaviezli na voze na niekoľko dní liečiť na Dolnú zem, alebo do
Československa.

*„Moj muž, keď mav šesť roke, uhrízou ho pes a naľakau sa veľmej.
Takí bov ako zomretí, aj sviečke už mu horeli, už mu aj šati richtuva-
li, lebo voľakodi tak bolo, že gatke aj košeľu ušili, čo bolo načín do
hrobu. Potom mu chodili začítuvať, a just bov takí járváň, haštífus na
Püspöku. Tak taká ňañika, kto chodila, tá len raz bola, lebo sa bála
íť, ňebola jej sloboda íť, tak potom sa naučila mamóka jeho, čo bola
doma, potom tá začítuvala mu. Tak ležav ako zomretí, a potom keď
mu začítali, začav sa híbať. (...) Ale potom sa báli, že jest pochabí.
Sestra jeho, tá bola taká d'jovka, aj tá sa potom bála, lebo sa behav po
dvore a len gu stuňe uťekav, tak sa bála že skočí do stuňi. Zato mu len
začítuvali veľaráz. Zatjav aj haštífus prešov, potom aj tá ňañika, kerá
vedela začítuvať, tá chodila. Potom mu prešlo. To začítuvanie jemu
osožilo.”¹³²*

*„Prišiel jeden 5-6-ročný chlapec k nám (...) tak veľmi žmúril ten chla-
pec, že takto si chytal oči a skúsil na mňa pozerat' (...) a takto si držal*

¹³¹ Žiláková, M.: Ludové liečenie. c. d. 393.

¹³² Informátorka: Mária Volterová, rod. Kisosvá 1930.

očká, aby ma videl. Hovorila som, že mu budem šepkať, a pomysli si, keď som tretikrát šepkala, vtedy už žmúril iba trošku a potom mu celkom prešlo to silné žmurkanie.”¹³³

Julianna Vargová, rod. Szűcssová (1939), liečila modlitbou vo funkcii zariekacej formuly nielen ľak, ale aj *hlisty*. Modlitba a celý liečebný úkon sa uchoval vďaka Zsuzsanne Korkesovej, ktorá ho zaznamenala. Špecialistka sa modlila nad chorým tiež tri dni a odriekaný text doplnila o Otčenáš a Zdravas Máriu. Liečebný obrad vykonávala sediac pred kachlami. Jednu ruku mala položenú na bruchu pacienta, pritom pľula do ohňa, čo malo znamenať symbolické pálenie *hlistov*. Liečiteľka zdôrazňovala, že je v tele jedna hlístka,¹³⁴ ktorá sa nesmie z tela vyhnúť, tento fakt je sformulovaný aj v texte modlitby.

*Bože, Otče, Paňe, Ježiše, Kriste!
Dajťe mi šťastlivú hodínku započat',
Šťastlivejšú dokonat'
Mojej krstenej (meno osoby) na dobří osoch dad'.
Ňerobín ja to to z mojó mocov,
Ale robím paňe Ježiše Kriste pomocov,
Eremiás mal tri dceri:
Jedna prjala ,
Druhá postupovala
A treťa živje hlisti do ohňa metala,
len tú šruťečnú (?)¹³⁵ vinahala.
Aj ja tú šruťečnú (?) vinahám
A druhje šecke pomecem.¹³⁶*

Začiatkové riadky textu sa podobajú prvým veršom modlitby od ľaku, liečiteľka sa obracia s prosbou o Božiu pomoc. Zvyšok textu má vý-

133 Preklad z maďarčiny. M. Ž.

134 Starý anatomický termín. Pozri: Žiláková, M.: Súradnice starých českých názvov chorôb, liekov a liečebných postupov v ľudovom liečení Slovákov v Maďarsku. In: Národopis Slovákov v Maďarsku 25 (2019) 113–130.

135 srďečnú

136 Respondentka: Julianna Vargová, rod. Szűcssová 1939. Zaznamenala: Zsuzsanna Korkesová. Porov.: Žiláková M.: Ľudové liečenie. c. d. 422.

razné znaky zarietkacích formúl. V tejto časti sa spomínajú tri dcéry Eremiáša (zrejme ide o biblickú osobu Jeremiáša vo folklorizovanej podobe). Tretia z nich odstráni zlo tým, že pohádže hľisty do ohňa. Tento istý typ zarietkacej formuly sa nachádza v zbierke K. J. Erben. V českej zarietkacej formule ide o tri sestry Panny Márie resp. a o tri dcéry Svätej Lucie, ktoré napomáhajú uzdravenie postihnutého podobným spôsobom. Textami sa liečilo podobné onemocnenie, škrkavky. Podobne ako vo formule pišpeckej, aj v českom texte sa vyskytuje výraz *srdečný*.

*„Byla panna Maria přechistá
měla tři vlastní sestřičky
jedna předla
druhá vila
třetí na škrkavky žehnala,
žehnala srdečným...”¹³⁷*

*„Svatá Lucia tři dcery měla,
první přídla,
druhá vila,
třetí motala.
Dej Bože! aby této osobě (jmeno)
ty škrkavky pominuli...”¹³⁸*

České texty majú tesné korešpondenčné body s textami slovenských lokalít na poriečí Galgy. Na podklade tohto faktu sa vynára možnosť, že časť pišpeckej modlitby vo funkcii zarietkacej formuly bola samostatným textom, ku ktorému sa neskôr pripojili úvodné verše. Podobne neskôršie sa mohli pripojiť ďalšie kresťanské elementy, modlitby Otčenáš a Zdravas Mária.

¹³⁷ Erben, K. J.: Prostonárodní české. c. d. 508.

¹³⁸ c. d.

„Moj mužova mamóka tá ved'ela začítuvať (...) keď som sa vidala, šes-násť roke som mala, veľaráz ma hlava bolela, a ždi mi vravela: Hibaj, buďem ťi začítuvať. Lúbila začítuvať (...) tak mi začítuvala, tak sa jej zívalo, to je vraj na osoh, keď sa zíva!”

Po ukončení liečebného úkonu sa na špecialistoch ukazovali znaky účinnosti zákroku. Jeden zo znakov bolo zívanie. Respondentky spomenuli aj ďalšie, ako slzenie očí, zrýchlený tlkot srdca. Niektoré liečiteľky boli po liečení pacientov niekoľko dní choré, Pišpečania to vysvetľovali tým, že cez ne odchádzala choroba. Po úspešnom liečení sa špecialistky častokrát sťažovali v dedine.

„Mojej mamke vraveli: Tá Anka bola veľmej zľaknutá. Ja som celú noc nespala.”

„Taká som oñezdravela, že nevládala som ničt. Potom ena ňanika chod'ila apóšomat opáčiť (...) tá mi vravela, že ňihockto vie začítať: Ti si zato ňezdravá, že si bola začítať, lebo ten ľakšo, čo tie mali, ten šecker do tebe išov (...) Zavel'a som bola ňezdravá potom. Vraj. Mňa to zaškod'ilo.”

Ženy, ktoré liečili modlitbou, boli vždy hlboko veriace osoby, každý deň chodili do kostola, boli zanietené nositeľky katolíckej viery. Niektoré z nich slúžili aj iným spôsobom, boli *predspevárkami* na pohreboch, pobožnostiach, na púťach. Neboli čarovnice, za liečenie si neprosili odmenu, neprijali dary. *„Tak povedala tá mamóka Krátková: darmo som ho dostála, darmo som ho aj odala.”* Boli to ženy dobromyseľné, pobožné, verili v moc slova modlitby.¹³⁹

Na prelome dvadsiateho a dvadsiateho prvého storočia sa začítavanie dostalo do úzadia. Cirkev oddávna zakazovala podobné modlitby. Aj v Pišpeku sa stalo, medzi dvomi svetovými vojnami dokonca dva razy, že pán farár Kardoss nedal rozhrešenie po spovedi ženám, ktoré *„začítuvali”*. Veriaci však neprestali pevne veriť v silu modlitby. *„Lem*

139 Doteraz nie je zodpovedanou otázkou, prečo neboli liečiteľmi aj muži.

vraveli kňazi že nem szabad, bűn, babona. Ale nebola to babona, hát lebo osožilo, to bola molidba.“

Jav, že sa modlitby vo funkcii zariekacích formúl dostali do úzadia, nespôsobili zákazy zo strany cirkvi, omnoho viacej zavážil rozvoj oficiálnej medicíny a racionálny spôsob zmýšľania. V súčasnosti o pertraktovanom spôsobe ľudového liečenia kolektív lokality zastáva rozličné názory. Niektorí sa iba usmievajú, keď ide o tento známy liečebný postup, iní si modlitby opísali a modlia sa ich doma, v rodinnom kruhu, podľa konkrétnej potreby. Zvyky, rituály náväzné na tento typ modlitieb sa zmenili. Ženy, ktoré sa modlia nad chorými, vyhľadávajú už len zriedkakedy (možno raz za rok-dva).

Pišpečania tvrdia, že tomu, kto vkladal do týchto modlitieb dôveru, skutočne pomohli.

IV. Doslov

Roky po skončení prvej svetovej vojny priniesli veľké zmeny aj do religiózneho života Pišpečanov. Nariadenia, ktoré ovplyvnili cirkevnú kultúru, a maďarizačné snahy doby zanechali stopy aj v ľudovej religiozite.

Na Turíce 1918 katolícka cirkev zaviedla Kódex kánonického práva *Codex iuris canonici*.¹⁴⁰ V dôsledku toho sa prestali vydávať a rozširovať letákové tlače, ktoré sa dovtedy šírili bez odobrenia cirkevných vrchností a ktoré boli súčasťou ľudovej religiozity. Po vydaní nového cirkevného práva sa snažili na púťových miestach vyhlasovať pútnikom, aby nekupovali žiadnu tlač, ktorá nie je schválená cirkevnými vrchnosťami.¹⁴¹ S týmto obmedzovaním súvisí fakt, že v Pišpeku sa našli iba letáky vydané do roku 1910.

140 KÁNONJOGI KÓDEX X. Pius Pápa parancsára összeállítva XV. Benedek Pápa engedélyével kihirdetve előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva Gasparri Péter bíboros által. Kézirat gyanánt.

141 Lengyel Ágnes: Megújuló vallásos „ponyvanyomtatványok” Nógrádban. Néprajzi értesítő 76. (1994) 228.

V 20. rokoch 20. storočia nahradili letáky tzv. *modlitebné zošity*, v ktorých sa nachádzajú nasledujúce údaje: dátum, meno cenzora, registračné číslo a schválenie cirkvi. Všetky tieto tlačé boli už vydané v maďarskom jazyku.

K značným zmenám prispela výmena cirkevného a obradného jazyka v Pišpeku, ku ktorej došlo na nariadenia biskupov Ich vykonávateľmi však boli kňazi, ktorí slúžili v pišpeckom cirkevnom zbore.¹⁴² V dôsledku nariadení sa od 30. rokov mohla v kostole používať vo funkcii obradného jazyka výlučne maďarčina, slovenčina prežívala v ľudovej religiozite.

Staré slovenské cirkevné ľudové piesne sa spievali po prvej svetovej vojne iba pri nábožných príležitostiach, ktoré sa konali bez účasti farára, na púťach, krížovej ceste, pri dome, keď sa bdelo pri mŕtvom. Pritom môžem doložiť fakt, že v 50. rokoch sa viacerí príslušníci staršej generácie zišli v nedeľu popoludní v niektorom súkromnom dome, aby si spoločne zaspievali slovenské cirkevné piesne k danému (najbližšiemu) cirkevnému sviatku.¹⁴³

Generácia mladých – ktorí sa narodili v období medzi dvomi svetovými vojnami – nepreukazovala veľký záujem o staré slovenské cirkevné piesne. Béla Kardoss zorganizoval niekoľko cirkevných asociácií, medziiným aj spevácke zbory. Naučil mladých početné maďarské cirkevné piesne, ktorých melódie odzrkadľujú dobový vkus. Bohužiaľ, melódie sú menej cenné, aj po textovej stránke sú tieto piesne vzdialené od duchovného odkazu liturgie. Napriek tomu sa v 30. rokoch tieto nové cirkevné piesne tešili veľkej popularite širokých vrstiev jednoduchých ľudí. Na základe spomienok respondentov môžeme konštatovať, že medzi dvomi svetovými vojnami mládež pozitívne prijala tieto nové maďarské piesne.

V súčasnosti – v porovnaní s okolitými katolíckymi lokalitami – sa v Pišpeku uchovalo veľmi málo z niekdajšieho starého repertoáru cirkevných ľudových piesní. Slovenské cirkevné piesne, ktoré som za-

142 Zapisnica Školskej stolice 1913–1945. 219. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

143 Respondentka: Anna Pauerová, rod. Gundová 1939. (Jej stará mama Mária Gundová, rod. Mészárosová bola *predspevárkou* – spievala po slovensky – do 30. rokov 20. stor.)

znamenal počas môjho etnografického výskumu v Pišpeku, sa mohli uchovať z obdobia spred prvej svetovej vojny. Vo všeobecnosti možno o nich povedať, že väčšinou prežívali v rodinnom prostredí, spievali ich rodičia, starí rodičia, touto cestou sa dedila tá-ktorá obľúbená pieseň z pokolenia na pokolenie. Texty ľudových cirkevných piesní čo do pôvodu korešpondujú s letákmi a modlitebnými knižkami, spevníkmi staršieho vydania. Väčšina melódií je z 18.–19. storočia, mohol som pritom doložiť aj niekoľko mimoriadne cenných starších nápevov.

Osobitnú pozornosť si zaslúži repertoár Ferencu Vargu. Niekoľko piesní sa naučil od starej mamy. Ďalšie slovenské ľudové duchovné piesne si osvojil z tzv. *Polovičnej* knihy. K týmto piesňam poznal aj maďarské mutácie textov, a to spolu s melódiami. Na tomto podklade si spomenul na staršie slovenské piesne, v zrelšom dospelom veku ich spieval spolu s manželkou (texty v niektorých prípadoch prispôbil lokálnemu slovenskému nárečiu). Tento fenomén môžeme hodnotiť ako uchovanie národnostnej identity na poli ľudovej religiozity. Z jeho repertoáru publikujeme päť takých piesní, ktoré si často spieval aj pred mojím výskumom a predniesol mi ich smelo a sebavedome.

V Prílohe, v zozname nôt, podávam údaje o každej piesni: udávam informácie o jej zázname, pôvode a zachovaní, či naväzuje na cirkevný sviatok, resp. či sa viaže k nejakému zvyku. K textom z ľudovej slovesnosti eventuálne pridávam ďalšie verše, celé slohy zo spevníkov (ktoré sa tiež uchovali v pišpeckých domácnostiach).

K ľudovej religiozite sa radia aj viaceré modlitby v slovenskom jazyku. Medzi nimi základné kresťanské modlitby, ako Otčenáš, Zdravas a pod. Jazyk týchto modlitieb je archaický, najprv sa z jazykových dôvodov dostali mimo kánonu, až nakoniec sa zaradili do segmentu ľudovej religiozity folklóru.¹⁴⁴ V ústnej slovesnosti sa stali jedinečnými, výnimočnými textami. Z tohto dôvodu považujem za dôležité zaradiť ich do Prílohy.

V individuálnej religiozite sa v slovenskom jazyku uchováva v súčasnosti iba vrstva archaických ľudových modlitieb. Z textov, uve-

144 Žiláková M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 165.

rejných v publikácii, sú najstaršie tieto profánne modlitby, ktoré sú zároveň najstaršou zložkou ľudovej religiozity, predsa práve ony sa uchovali až podnes. Dedili sa po stáročia ústnym podaním, prežili výmenu cirkevného a obradného jazyka v oficiálnom cirkevnom živote, ku ktorej došlo v 20. storočí. Cirkev totiž neponúkala namiesto nich v maďarskom jazyku nič podobné s obdobnou funkciou. O pišpecských archaických ľudových modlitbách právom môžeme konštatovať, že odolali času.

Úhrnom sa ako konštatácia môžu uviesť nasledujúce fakty: Pred prvou svetovou vojnou Pišpečania používali v religióznom živote viaceré jazykové variety. V zložitom procese výmeny jazyka najskôr došlo k zmenám v cirkevnej sfére, z oficiálnej cirkvi bola slovenčina vytlačená. Medzi dvomi svetovými vojnami slovenské modlitby, ľudové duchovné piesne, letáky boli úradnou cestou zamenené na maďarské. Religiozita v slovenskom jazyku niekoľko desaťročí ešte prežívala v ľudovej religiozite ako organická súčasť tradičnej kultúry. V súčasnosti praktizuje religiozitu v slovenčine, aj to pravdepodobne len niektoré jej elementy, iba úzka vrstva najstaršej generácie. V predkladanej publikácii dokumentujem texty (a čiastočne noty), pamiatky niekdajšieho pôvodného religiózneho života Pišpečanov.

Preložila: Mária Žiláková

„Szláv érzéssel és átéléssel hisznek.”

Püspökhatvan népi vallásosságáról

I.

Vallások és nemzetiségek Püspökhatvanban a reformáció korától a 20. századig

Püspökhatvanban a történeti kutatások során írott források kisebb számban a középkortól, nagyobb számban a kora újkortól állnak a kutatók rendelkezésére. Vallástörténeti szempontból innen, a kora újkortól, azaz a reformáció korától érdemes vizsgálni a községet, mivel ekkor zajlottak le azok a felekezeti változások, amelyek végén a katolikus hit megszilárdult a püspökhatvani keresztények között.

Fontos adatokkal szolgálnak a témában a különböző forrásgyűjteményekben fellelhető püspöki levelek és jelentések,¹ egyházlátogatási jegyzőkönyvek² valamint a *Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban* kutatható plébániai dokumentumok. A különböző korok vallásos népeletét vizsgálva elsődlegesen az írott szövegekre lehet támaszkodni, de forrásértékű információkat tartalmaz a szájhagyomány is, hiszen egy kis parasztfaluban a kollektív emlékezés gyakran több száz évre visszanyúló történeteket őriz meg a közösség múltjáról.

A helyi lakosság körében például napjainkig a köztudatban él egy legenda, amely Püspökhatvan alapítására és névadására ad magyarázatot.³ A történet szerint miután a törökök sokakat elűztek és meggyilkoltak a Galga mentén, a váci püspök új lakosokat hívott az elnéptelenedett falvakba. Az erdők övezte településre, Püspökhatvanra 20 magyar, 20

1 Dr. Ványó Tihamér Aladár OSB: Püspöki jelentések a magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről. 1600–1850. Pannonhalma 1933.

2 Tomisa Ilona: Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek 16–17. század. Budapest 2002.

3 Erről a legendáról egy napilap is említést tesz 1965-ben. (Pesti Megyei Hírlap, 1965. június 12.)

szlovák és 20 német ajkú családot telepített, tehát összesen 60 családfőt. Róluk, a püspök hatvan telepeséről nevezték el a falut Püspökhatvannak.⁴ Ez a népi szóbeliségben megőrződött monda, bár tartalmaz olyan elemeket, amelyek kapcsolatba hozhatók írott forrásokkal, mégsem fedí a valóságot.

Az egyik fontos tény, amit a szájhagyományból elfogadhatunk, hogy a község az újraterelítés idején többnemzetiségűvé vált, szlovákok, magyarok és németek egyaránt lakták – ezt a plébániai dokumentumok, a történeti kutatások is megerősítik. A másik, az eredetmondával kapcsolatos ténykövetkeztetés a váci püspök meghatározó befolyása a községre. A falut már a középkor óta a Váci egyházmegye (*Dioecesis Vaciensis*) birtokaként tartották számon, az itt élő jobbágyok földesura tehát a mindenkori váci püspök volt. Ez pedig jelentősen befolyásolta a község történetét minden korszakban; a török kor utáni benépesedéskor, a rekatolizáció idején különösen. Ugyanakkor az kizárható, hogy a török háborúk után érkező hatvan telepesről nevezték volna el a falut, *Pyspekhatvana* néven már jóval korábban 1462-ben is említik a községet.⁵

Az Oszmán Birodalom és a Váci egyházmegye hatalmi befolyása a községre

A község török és kuruc kori története eddig is felkeltette a kutatók érdeklődését, hiszen a korszak népességmozgásai több évszázadra meghatározó etnikai változásokat eredményeztek a Galga mentén. Jakus Lajos több tanulmányában foglalkozott a 17–18. századi Galga mente történetével és ezen belül Püspökhatvan helyzetével.⁶ Ján Sirácky szintén utalásokat tett a községre, mint a szlovák vándorlás

4 Adatközlő: Volter János, 1958.

5 Chobot Ferenc: A váci egyházmegye történeti névtára. Első rész: Az intézmények története. Vác 1915. 127.

6 Jakus Lajos: Galga völgyi iskolák és tanítók a 19. század végéig. In: Múzeumi füzetek 11. Szerk. Asztalos István. Aszód 1978. 9–57.; Jakus Lajos: Galgavölgyi mozaikok a török és a kuruc világból. In: Múzeumi füzetek 19. Szerk. Asztalos István. Aszód 1981. 6–60.

egyik irányára.⁷ A korszakban bevándorló szlovákok történetével főként Fügedi Erik foglalkozott.⁸

A török kori írott forrásokban nem találunk utalást a község nemzetiségi hovatartozására. A török defterdár 1559-es összeírásában a magyar nevek mellett előfordul három szláv hangzású név is,⁹ de a község lakói ekkor még – Lami István következtetései alapján – magyarok voltak.¹⁰ Bár ebben a korban – és még sok évszázadon át – a modern értelemben vett nemzetiségi identitás nem volt jelen a társadalomban, fontos megkülönböztető vonás (például) a vallási, felekezeti hovatartozás volt.

Püspökhatvan a 16. század második felétől török ziámet¹¹ birtok volt, de az oszmán-török hatalom jelenléte ellenére a váci püspök sem mondott le a községről. Ezért, ahogy a Hódoltság peremterületén mindenütt, itt is gyakori volt a jobbágyok kettős adóztatása. A hit gyakorlásába a török nem szólt bele, így a püspök jobbágyainak Püspökhatvanban a katolikus vallást kellett volna követniük. Ennek ellenére a háborús évtizedek alatt a váci püspökség nem tudta megóvni híveit sem a töröktől, sem a katolikus egyház szempontjából veszélyt jelentő reformációtól, amelynek tanítása hatalmas tömegeket vonzott ekkoriban.

A korszak váci megyéspüspökei többféle módszerrel igyekeztek megőrizni hatalmi befolyásukat az egyházmegye falvaiban. Draskovits György püspök (1630–1635) a katolikus hit megtartása érdekében, ha kellett, akár erőszakot is alkalmazott: 1631-ben kiűzte Vácról és az egyházmegye több falujából a református prédikátorokat.¹² Tarnóczi Mátyás püspök (1650–1655) katolikus nevelő licenciátusokat küldött

7 Ján Sirácky: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Bratislava 1966.

8 Erik Fügedi: Beiträge zur Siedlungsgeschichte einiger slowakischer Dörfer auf dem Gebiet des heutigen Ungarn. In: Erik Fügedi – Ferenc Gregor – Péter Király: Atlas slovenských nářečí v Maďarsku. Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn. Budapest 1993. 176–217.; Fügedi Erik: Agrár jellegű szlovák település a török alól felszabadult területeken. Agrártörténeti szemle. 8. (1966) 313–331.

9 Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása – Pest Megye Múltjából 3. Budapest 1977. 224–225.

10 Lami I.: Fejezetek Püspökhatvan. i. m. 37.

11 szolgálati birtokok, oszmán-török beglerbégeknek

12 Molnár Antal: Adatok a váci püspökség török kori történetéhez. Egyháztörténeti Szemle 2. (2001) 2. szám. 74.

az egyházmegye falvaiba a katolikus hitoktatás érdekében, így érkezett Püspökhatvanba is nevelő licenciátus deák 1653-ban.¹³ A püspökök emellett kinyomoztatták saját birtokaikat és tanúk sokaságával igazolták vagyonukat, birtokaik kiterjedését.

A birtokhatár megállapítása hatalmi kérdés volt. A 17. században folyamatos pereskedés folyt ez ügyben Galgagyörk (*Györke*) és Püspökhatvan között. A galgagyörkiek egy alkalommal még a törökhöz is segítségért fordultak a püspök ellen, ami főbenjáró bűnnek számított.¹⁴ A konfliktus egyik eseménye 1668 szeptemberében zajlott. Ekkor az Egry földesúri család kérésére (és javára) Galgagyörk és Püspökhatvan határait akarták megállapítani a szolgabírák, akiket a feldühödött püspökhatvani parasztság szerszámokkal megtámadott. A verekedőket név szerint megemlíti Pest-Pilis-Solt vármegye 1668. dec. 29. évi közgyűlésének jegyzőkönyve¹⁵ és a váci püspök püspökhatvani jobbágyainak titulája őket. A dokumentum 81 részvevőt sorol fel, családnevek alapján ezeknek mintegy fele szlovák nemzetiségű lehetett. Ennek a forrásnak a tanúsága szerint Püspökhatvan már ekkor kétnyelvű település volt, ahol már a 17. század végén is éltek szlovák nemzetiségű családok, arányuk az összlakossághoz képest bizonytalan. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a verekedés Kállón történt, nem kizárt, hogy más falvak lakói is részt vettek benne.¹⁶

A pereskedésben egyébként a györkiek általában alul maradtak a váci püspökkel szemben, aki tanúkat tudott állítani a perben. 1669-ben például 77 tanút sorakoztattak fel Egry Márton, Györke földesura ellen. (A tanúk között többen Szelepcsényi György esztergomi érsek jobbágyai voltak!)¹⁷ A hét bibliai, szimbolikus szám: a végtelenség, teljeség jele – nem egyedülálló ezért a korszakban 77 tanú állítása.¹⁸

13 *Jakus L.*: Galgavölgyi mozaikok. i. m. 36.

14 uo. 36. 40.

15 1668. dec. 29. Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlése, Fülek. [www.adatbazisokonline.hu](http://adatbazisokonline.hu), letöltés 2019. szept. 20. (http://adatbazisokonline.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Pest-Pilis-Solt/PPS_03/0148.jpg/ http://adatbazisokonline.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Pest-Pilis-Solt/PPS_03/0150.jpg)

16 A feltüntetett családnevek közül csak néhányal találkozhatunk a későbbi összeírásokban.

17 *Jakus L.*: Galgavölgyi mozaikok. i. m. 40.

18 Hét. In: Magyar Katolikus Lexikon IV. Szerk. Diós István – Viczián János. Budapest 1998. 789–790.

A rekatolizáció és a török kiűzésének időszaka

Annak ellenére, hogy a váci püspökök számos módszerrel próbálták megóvni hatalmukat és a katolikus hitet az egyházmegye birtokain – üldözések, nevelők küldése, határperek – a reformáció tanításai termékeny talajra találtak Püspökhátvanban is. Chobot Ferenc 18. századi adata szerint a falu török kort is túlélő középkori temploma evangélikusokat és reformátusokat egyaránt kiszolgált a hódoltság idején.¹⁹ Az időszakos felekezetváltások gyakori jelenségnek számítottak a reformáció korában. Ezek alapján elmondható, hogy Püspökhátvan lakóinak egy része vagy teljes egésze a 17. században protestáns lett.

Ezt erősíti meg egy 1675-ben keltezett forrás is, amely olyan csodás eseményekről tudósít, amiket a kortárs egyháziak a püspökhátvani hívek katolikus hitre való visszatérésével állítottak párhuzamba. A történetek indokként és magyarázatként szolgálnak a rekatolizációra, ebből következik, hogy a püspökhátvaniak ezelőtt protestánsok voltak.

A csodás eseményről beszámoló történetek egy jelentésben találhatók meg, amelyet Cseke Mihály vikárius jegyzett le Pongrácz György váci püspök (1669–1676) parancsára. Az említett és itt részletezésre kerülő csodákat a vikárius gyűjtötte össze 1675-ben a püspökhátvani hívektől.²⁰ Az első és a harmadik eset úgynevezett bűnhődéses csoda, amelyben Isten megbünteti a káromlókat. A második eset egy hitbéli elkötelezettségért járó csodálatos gyógyulás története. Hasonló bűnhődés és csodás gyógyulás olvasható a kötet antológia részében, a 19. századi ponyvanyomtatványok szövegeiben is.²¹

- 1) Az első eset 1670-ben történt. Egy lány, Szalatnay Erzsébet – akinek korábban semmilyen fogyatékossága nem volt – koldusokat figurázott ki Szabados Mátyás temetésén. A szertartás során azt mondta egy másik lánynak: *Én vaknak fogom magam tettetni, te görbítsd meg a szádát és vezess körül!* Az Isten azonban megbüntette a szertartáson gúnyosan viselkedő lányokat. Rövid időn belül

¹⁹ Chobot F.: A váci egyházmegye történeti névtára. i. m. 127.

²⁰ Dr. Ványó T.: Püspöki jelentések. i. m. 249–250.

²¹ Antológia 45. és 46. szöveg.

az egyikük megvakult, a másiknak pedig csúnyán elgörbült a szája. Az esetet a püspökhathvaniak tanúsították, 1675-ben még mindkét lány élt.

- 2) A második eset Kaczor Pál fiával történt 1672-ben. A gyermek 8 éves korában súlyos betegséget kapott, amelynek következtében álla és fogai elsovadtak. A levált húst és a fogakat Kaczor Pál kiszakította és eltemette a temetőben. Mivel a fiú nagyon beteg volt, valószínűnek tartották, hogy nem marad életben. Kaczor Pál evangélikus léteére ekkor fogadalmat tett, hogyha gyermeke meggyógyul, akkor ő és családja katolikussá lesz. Két év alatt új álla nőtt ki a gyermeknek fogakkal együtt és teljesen egészséges lett. A tanúvallomás készítője látta a gyermeket, amint a szája mozog. Kaczor Pál maga tanúsította mindezt és rajta kívül még három püspökhathvani lakos eskü alatt, illetve a forrás szerint valamennyi falubeli lakos tanúsítani tudta a történet hitelességét. Az eset hatására Kaczor Pál és családja katolikus lett. A történetről beszámol Pongrácz György váci püspök is 1675-ben készített egyházmegyei jelentésében: „... *mily csodálatos Isten az Ő tetteiben, és mily csoda folytán tért meg a püspöki falvak egyikében, Püspökhathvanban egy személy! (...) A nevezett faluban élt egy bizonyos rosszakaratú lutheránus, név szerint Koczor (!) Pál, akinek nyolcéves kisfia súlyosan megbetegedett, úgy hogy az álla a fogakkal együtt elvált testétől (...) Miután látta mindazt, ami fiával történt, fogadalmat tett, hogy feleségével együtt katolikus hitre tér, ha meggyógyul a gyermek. A fiú kevéssel ezután gyógyulni kezdett és láthatóan teljesen egészséges lett és új álkapcsa nőtt fogakkal együtt a természet rendjétől eltérően.*”²²
- 3) A harmadik csoda 1674-ben farsang idején történt. Egy püspökhathvani lakos, Huszka Bálint hitszónoknak adta ki magát tréfából. Fehér női ruhát öltött a nyakába, azt hangoztatva, hogy ő süket, jöjjenek hozzá gyónni, úgysem hallja. Nemcsak gyóntatott, ha-

22 Szentmiklósi és óvári báró Pongrácz György váci püspök jelentése a Váci Egyházmegye állapotáról (1675). In: *Tomisa I.*: Katolikus egyházlátogatási. i. m. 146–147.

nem temetett,²³ esketett és szenteltvízzel hintette meg a népet, ezzel kigúnyolva a katolikus szertartásokat. A bolondozáshoz még ének- és fuvolaszó²⁴ is társult. Az eset után nem sokkal később Huszka Bálint valóban megsüketült és megtébolyodott. Mindezt tanúsította: Tót Erzsébet, Dudek György, Rohoszka Gábor, Dudás Pál, Richlik András citerás és több helybeli lakos.

Feltételezhetjük, hogy ezek a csodás események – amelyeknek a püspökhathatvaniak hitelt adtak – közrejátszottak abban, hogy a falu lakosai katolikus hitre térjenek. Kaczor Pál fiának csodás gyógyulása után a püspöki jelentés konkrétan e csodának tulajdonítja a község katalizálását: „*Ennek következtében, ahol azelőtt 87 jobbágy közül csak mintegy 7 volt katolikus, most egyetlen eretnek sincs...*”²⁵ Ez az állítás minden bizonnyal túlzás, viszont az biztos, hogy a 17. század végén, az Oszmán Birodalom hódoltsági hatalmának meggyengülésével Püspökhathatvanra nagyobb befolyást tudott gyakorolni a váci püspök. Elsősorban azzal, hogy a saját birtokához tartozó településekre tanítókat és papokat küldött, akik a katolikus hit gyakorlatát szorgalmazták. Kérdés, hogy ezt hogyan fogadták a helyi protestáns lakosok a 17. században?

Erre szolgál példával Strba Márton története 1681–82 körül.²⁶ Édesapja nem akarta, hogy Márton katolikus iskolába járjon, ezért a szomszédos faluba, Acsára adta evangélikus tanítóhoz. Amikor ezt

23 Látványos és speciális szokás volt a farsangi alakoskodás, amely néhány magyarországi szlovák településen még a 20. században is adatolható volt. Ennek során általában a legények maskarát öltöttek magukra, adományt gyűjtöttek, tréfáltak. Az első világháború előtt a Püspökhathatvanhoz közeli Galgagután a fiúk asszonyoknak öltöztek be farsangkor, magukat bakkuszoknak (*bakkusi*) nevezték. (Ondrej Krupa: Kalendárne Obyčaje III. Predjarie – Jar – Leto – Dni v týždni. Békešská Čaba 1998. 49.) A kesztölci katolikusoknál a néphagyomány részét képezte a tréfás farsangvégi temetés (*pochovanie basy*), ahol egy legény szintén papnak öltözött. (Štefan Lami: Výročné zvyk a ľudové hry. Budapest 1984. 124–127.) A forrás tanúsága szerint ehhez hasonló farsangi alakoskodás a 17. században szokás lehetett Püspökhathatvanban is, de a néprajzi gyűjtések már ezt nem erősítették meg.

24 A népi furulyát nevezheti így a forrás szerzője.

25 Szentmiklósi és óvári báró Pongrácz György váci püspök jelentése a Váci Egyházmegye állapotáról (1675). In: Tomisa I.: Katolikus egyházlátogatási. i. m. 147.

26 Jakus L.: Galgavölgyi mozaikok. i. m. 43.

Szebasztiani János, püspökhathvani nevelő licenciátus megtudta, visszahozatta Mártont Acsáról, nem engedte, hogy apja akarata szerint evangélikus iskolában tanuljon. A Strba család a környék falvainak mészáros- és kocsmárosdinasztiája volt – valószínűleg Márton apja is hasonló mesterséget űzhetett Püspökhathvanban, hiszen jobbágy léte nem gondoskodott volna fia más vallású tanításáról. A történet jól mutatja azt, hogy a protestáns felekezet nem tudott megmaradni és megerősödni a községben, a váci püspök birtokán. Strba Márton egyébként nem sokáig maradt Püspökhathvanban, 1685-ben a felszabadító háború éveiben a falu elnéptelenedett.²⁷

A betelepülő szlovákok és németek vallása

A 17. században a Felvidék hegyes, erdős vidékein a természeti és mezőgazdasági adottságokhoz képest igen magas volt a népsűrűség.²⁸ Az itt élő jobbágyok migrációja gazdasági, megélhetési okokból indult meg a felszabadult, korábban török hódoltsági területekre. Ennek az elvándorlásnak az eredményeként népesült be a Felső-Galga mente is szlovák lakosokkal.

Szlovák családnevek püspökhathvani vonatkozásban, már a 17. században is előfordultak a történeti forrásokban. Ezek a családok feltehetően a török kor után hagyhatták el a települést, illetve egy részük eleve csak idénymunkás lehetett. Gyakori jelenségnek számított ugyanis a korszakban, hogy a Felvidéken élő szlovákok pár hétre vagy hónapra otthonuktól távol (déli irányban) vállaltak szezonális munkát, főként aratás idején.²⁹

A török kor után a falut benépesítő magyarok és szlovákok több csoportban érkeztek. A szlovák telepések egyik fő iránya Észak-Pest megye volt.³⁰ Javarészt szökött jobbágyok voltak, így elvándorlásukat és letelepedésüket a szétválás jellemezte. Hiszen, ha egy falu szökött jobbágysai együtt települtek volna le, akkor könnyebben megtalálhatóak lettek volna.³¹

27 uo.

28 *Fügedi Erik*: Szlovák települések az Alföldön a XVIII. században. In: Tanulmányok Nyíregyháza újabbkori történetéből. Szerk. Hársfalvi Péter – Mann Miklós. Nyíregyháza 1976. 7.

29 *Sirácky, J.*: Stáhovanie Slovákov. i. m. 32.

30 uo. 108.

31 *Fügedi E.*: Agrár jellegű szlovák. i. m. 320.

A 18. század elején a Galga patak mentén így már számos településen éltek szlovákok. Jelentősebb számban Galgagután, Acsán, Galgagyörkön, Domonyban, Aszódon és Hévízgyörkön. Pár szlovák család betelepülése más Galga menti faluban is jellemző volt a korszakban. Az asszimiláció ezekben a falvakban volt a leggyorsabb.³² A patak vonzáskörzetébe tartozó falvak egy része (például: Csővár, Erdőkürt, Váckisújfalu, Vácegres) szintén szlovákokkal népesült be. A felsorolt falvakban letelepülő szlovákok evangélikus vallásúak voltak. A térség szlovák hagyományokat ápoló települései a mai napig evangélikus többségűek.

A könyv szempontjából fontos kérdés a témában a Püspökhátvanba települő szlovák jobbágyok vallása. Fügedi Erik szerint az újonnan benépesülő falvakban a telepesek felekezeti hovatartozása határozta meg a vallásgyakorlatot, ami azt jelenti, hogy a település- és földesúrváltozással elérhették a protestáns jobbágyok akár a szabad vallásgyakorlatot is, ha olyan községben telepedtek le, ahol ez biztosítva volt számukra. Ez indokolhatja azt, hogy a régióba érkező szlovákok túlnyomó többsége evangélikus volt. A szabad vallásgyakorlat fontos, viszont a társadalmi és gazdasági előnyökhöz képest kevésbé meghatározó indoka volt a felvidéki falvakból való szlovák elvándorlásnak.³³

Mindezeket figyelembe véve nem valószínű, hogy a Püspökhátvanba települő jobbágyok (teljes létszámban) protestánsok voltak. Hiszen a Galga mentére érkező szökött, evangélikus telepesek esetében alapvetően nem volt indokolt, hogy a katolikus püspök birtokát válasszák lakóhelyül a szomszédos települések szabad vallásgyakorlatot biztosító földesúri birtokaival szemben. Ugyanakkor ezt a lehetőséget sem szabad figyelmen kívül hagyni, kizárni. Amennyiben Püspökhátvanba bevándoroltak a korszakban protestáns szlovákok, akkor hamar katolikus hitre kellett térniük, hiszen a falu ismét a váci püspökség teljes fennhatósága és befolyása alatt állt, mivel a török kor után a katolikus

³² A szájhagyomány szerint(!) harminc, negyven tót család érkezett Galgamácsára. (*Vankóné Dudás Juli*: Falum Galgamácsa. Szentendre 1983. 248.) Hat családot számontartottak Bagon is, 1728. évi adat szerint. (*Horváth Lajos*: Bag története. Bag 1982. 134.)

³³ *Fügedi E.*: Agrár jellegű szlovák. i. m. 327.

egyház egykori birtokait illeték fizetése nélkül, gyorsan visszakapta.³⁴ Valószínűbbnek tartom azonban azt a véleményt, amit Gyivicsán Anna fogalmaz meg tanulmányában a katolikus szlovák betelepülésről. Nézete szerint a betelepülés éveiben az evangélikusokkal együtt vagy különálló csoportokban, kisebb számban katolikusok is érkeztek Észak-Pest megyébe.³⁵ Az újonnan benépesülő falvak lakói más-más helyről vándoroltak el, majd csoportosultak. A megkülönböztetés alapja a szlovák telepesek között nem a származási hely, hanem a vallás volt.³⁶ Így a Galga mentére szökött szlovák jobbágyok katolikus rétege a vallásának megfelelően Püspökatvanban találhatott új otthonra.

Hasonló folyamatok zajlottak le Nógrád megyei szlovák falvakban is.³⁷ A régió szlovák lakossága szintén javarészt evangélikus, azonban néhány kisebb katolikus falu is található a térségben (például: Nógrád-sáp, Nézsa, Alsópetény). A 20. század első felében néhány házasság kötöttet az alábbi nógrádi falvak fiataljai és a püspökatvani fiatalok között. Mindezt a közös vallás és anyanyelv indokolta.

A *Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban* kutathatók a plébánia katolikus anyakönyvei 1700-tól.³⁸ Már ebben az esztendőben is előfordulnak szlovák és magyar nevek egyaránt a keresztelési, házassági és halotti dokumentumok között. A településen élő magyar lakosság a szlovákokhoz hasonlóan a török hódoltság utáni népességmozgás idején érkezett a településre. Egy részük esetleg visszatérő volt (a háborúk után) korábbi lakhelyére. A magyar és szlovák anyanyelvűek együttélése valószínűleg nem jelentett problémát a községben, ami így kevert nemzetiségű faluvá vált. A házassági anyakönyvekben gyakoriak (családnevek alapján) a vegyes házasságok szlovákok és magyarok között. A püspökatvani plébánosokról 1690-től van nyil-

34 *Sirácky, J.*: Sťahovanie Slovákov. i. m. 41.

35 *Anna Divičanová*: Mozaika cirkevných dejín a cirkevnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku*. Red. Anna Divičanová – Anna Kováčová. Békešká Čaba 2011. 15.

36 *Fügedi E.*: Agrár jellegű szlovák. i. m. 320.

37 *Divičanová, A.*: Mozaika cirkevných dejín. i. m. 15. 17.

38 *Kereszteltek (1700–1754) (1755–1797), Házasultak (1700–1754) (1755–1839), Halottak (1700–1743) (1755–1804)*. In: *Váci Püspöki és Káptalani Levéltár*.

vántartás, a családnevek alapján a korszak lelkipásztorai többnyire szlovák származásúak voltak:³⁹ *Odoly János (1690–1698)*, *Zyma György (1700–1701)*, *Mocsányi Mátyás (1701–1702)*, *Luzsenszky János (1702–1715)*, *Hanovcsik Pál (1715–1724)*, *Petini Imre (1724–1736)*, *Chemniczky Sándor (1736–1739)*, *Ballay Miklós (1739–1753)*, *Reska Jakab (1753–1773)*, *Tomassovics Ádám (1773–1781)*, *Bayer József (1782–1806)*.

1756-tól jelennek meg német családnevek a halotti és keresztelési anyakönyvekben. 1758-tól a házassági anyakönyvek is tartalmazzak német családneveket. Az anyakönyvezés alapján megállapítható, hogy a letelepedő németek katolikusok voltak. A Püspökhátvanba történő német betelepülésről különböző egymásnak ellentmondó felvetések szerepelnek Wellman Imre és Petróci Sándor írásaiban,⁴⁰ amelyek a plébániai anyakönyvek tartalmával nem összeegyeztethetők. A leghitesebb, anyakönyvekkel összeegyeztethető plébánia történeti adata Lami István hivatkozik kutatásai során.⁴¹ Eszerint 1756-ban németeket telepített a faluba Migazzi Kristóf váci püspök (1756–1757). Hitelt adva ennek a forrásnak elmondható, hogy a püspökhátvani németek telepítése kapcsolódott a Habsburg uralkodók 18. századi birodalmi politikájához, amely Magyarországra főként a német ajkú katolikusok betelepítését szorgalmazta, mivel az uralkodó és az udvar is német ajkú katolikus volt.

A jelentős számú német családnév ellenére nem maradt semmiféle német nyelvi vagy kulturális örökség a faluban, a németek hamar asszimilálódtak a helyi szlovák nyelvű lakosságba. Erre engednek következtetni a házassági anyakönyvek is: A német családok egy rövid ideig egymás között házasodtak, a 18. század utolsó évtizedében azonban ez már nem volt kizárólagos, majd a 19. században gyakorivá váltak a vegyes házasságok szlovákok, magyarok és németek között.

39 A korszak plébánosai a Váci egyházmegye online nyilvántartása alapján. Püspökhátvan plébánia, www.vaciegyhazmegye.hu, letöltés 2019. szept. 4. (<http://sematizmus.vaciegyhazmegye.hu/feladatkor.php?id=143>)

40 *Wellmann Imre*: A parasztnép sorsa Pest megyében kétszáz évvel ezelőtt tulajdon vallo-másainak tükrében. Budapest 1967. 188–189.; *Petróci Sándor*: Pest megye újjátelepülése 1711–1760. In: Pest megye múltjából I. Budapest 1965. 105.

41 *Lami I.*: Fejezetek Püspökhátvan múltjából. i. m. 54.

A három nemzetiség együttélése ellenére a község néprajzi elemei elsősorban a szlováksághoz köthetők, a helyi magyarság és németiség a szlovák nyelvet és népi kultúrát is átvette. A püspökhatvani régi stílusú népdalok és népszokások nyelve szlovák, kivételt képez néhány régi stílusú magyar népdal.

A község templomai

A szakralitás, a vallásos életmód megnyilvánulásai a korábbi évszázadokban több szegmensben, a templom falain kívül is jelen voltak a paraszti kultúrában (például búcsújárások, népi ájtatosságok, virrasztások, népi orvoslás). Ugyanakkor a vallásos élet legfontosabb szakrális helye a templom volt, amely minden korban fontos szerepet töltött be a püspökhatvani katolikus hívek életében.

Az első templomot a községben Szent Márton tiszteletére építették a 15. században.⁴² Az épület szentélyében a patrónus, Márton festmény mellett Szent István és Szent László szobra állt. Ezek a szobrok 1702-ben, renováláskor kerültek oda újonnan.⁴³ A középkori épület renoválására Mocsányi Mátyás plébánia kormányzósága idején került sor.⁴⁴ A templom valószínű az akkori főutca mentén állt. Az idősebbek még emlékeznek egy nagy kőtömbre, illetve több kisebb tömbre, amelyek a mai Kert sor utcát és Szabadság utcát összekötő közben álltak. Úgy tartották, hogy itt volt az első püspökhatvani templom. A köveket a falubeli lakosok házaik építésekor hordták szét az 1950-es években és Major János kőműves javaslatára az új házak lábazatába kerültek bele. Az adatközlők szerint az ottani munkálatok, ásások során emberi csontok is előkerültek a templomhoz tartozó egykori sírokból.⁴⁵

A jelenlegi templom felépítése a váci püspökség költségein történt, ennek köszönhető, hogy az itt dolgozó kőművesek, ácsok, kőfaragók, asztalosok megbízási és kifizetési jegyzékei alapján az építkezés időszaka jól dokumentált. Ezeket az adatokat Püspökhatvan műemléke-

⁴² Chobot F.: A váci egyházmegye történeti névtára. i. m. 127.

⁴³ Tombor Ilona: Püspökhatvan. Aszódi járás. In: Magyarország műemléki topográfiaja V. Pest megye műemlékei. Szerk. Dercsényi Dezső. Budapest 1958. 683.

⁴⁴ Visitatio canonica 1828. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

⁴⁵ Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930.

inél *Magyarország műemléki topográfiájának* ötödik kötete összegzi: A kőművesi munkákat Schaden János vezette 1751 és 1753 között. Az ácsmunkálatokat Neiss Henrik végezte. A kőoltárt 1753-ban Casanova András készítette. Szószéket, gyóntatószéket, húsz padot a templomba és egy szekrényt a sekrestyébe 1754-ben Regele József készített el. Négy szenteltvíztartó Fidler János munkája. Az oltárkép és tabernákulum elkészítése 1753-ban Stolcz Antal nevéhez fűződik. (Ez az oltárkép a 20. században megfeketedett, a jelenlegi oltárképet 1944-ben festette Molnár László, aki elvitte magával a régi képet.)⁴⁶

Az új templom alapkövét 1752-ben tették le és Szent Lőrinc vértanú tiszteletére szentelték fel néhány éven belül.⁴⁷ A község 1753-ban, majd 1800-ban Müller János jóvoltából kapott harangokat, ezek az első világháború idején beolvasztásra kerültek.⁴⁸

Joggal merülhet fel a kérdés: Ha restaurálták a régi templomot 1702-ben, miért épült meg pár évtizeddel később egy új katolikus templom? Erre az egyik ok lehetett a lélekszám növekedése, a hívek kinőtték a templomot. Másik indok az építkezésre, hogy a püspök saját birtokán szorgalmazhatta a pompás barokk templomok építését, a katolikus megújulás jegyében. Nem elvetendő azonban az a felvetés sem, hogy lehetett olyan időszak a három nyelvű község életében, amikor mindkét templom használatban volt.

További megerősítő és kiegészítő adatokkal szolgál a püspökhathatvani templomokról Lami István írása, amelyben Molnár Pálné Lestyák Mária elbeszélése nyomán a falu történetéről szóló visszaemlékezéseket adta közre:⁴⁹ „*A mi templomunk sem állt mindig ott, ahol ma. A falu közepén van egy kis utca, ami összeköti az egykori két főutcat. Az egyiket Szlovák utcának a másikat Sváb utcának nevezték. Ebben a kis utcában állt az első templom. A két világháború között még kerülgettünk ott egy nagy fehér követ, ami ebből a régi templomból származha-*

46 Tombor I.: Püspökhathatvan. 682.

47 Szent Lőrinchez szóló népének a függelékben található. (16.)

48 Tombor I.: Püspökhathatvan. 682.

49 Štefan Lami: Od prastarej mamy som počula. In: Národopis Slovákov v Maďarsku 15. (1999) 214.

tott.”⁵⁰ Az új, barokk templommal kapcsolatban a következő emlékeket és adatokat jegyzete le Lami István: „*Dédnagyanyám arról is mesélt, hogy a mai temetőtől a templom felé olyan meredek út vezetett, hogy a parasztszekerek hátsó kerekeit vasláncsal kellett leköttni, azért, hogy ne fussanak rá a fogatra. Az út a templom előtt olyan mély volt, hogy a templomba három lépcső ment fel. Mára ez úgy feltöltődött, hogy a templomba már lejt irányba mennek be.*”⁵¹

Vallásos népelet a 19. században

Püspökatvan újkori vallásos népeletéről a *Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban* digitalizált formában is elérhető dokumentumok – anyakönyvek, egyházlátogatási jegyzőkönyvek – szolgálnak információval. Ezek latin nyelven íródtak, de néhány szó – főként földrajzi név – magyarul és magyar helyesírás szerint szlovákul is előfordul bennük (például *Felső Rét, Májovka, Lúcska, Magyarka*). Forrásértékű dokumentumok továbbá a néprajzi gyűjtések során előkerült, családi örökségként megőrzött vallásos kiadványok is. Mindezek alapján pontos képet kapunk a 19. századi püspökatvaniak vallásos életében való nyelvhasználatról.

Az 1828. évi *visitatio canonica* Püspökatvan lakóit katolikus vallású szlovákoknak írja le, akik legnagyobb részt szlovákul beszélnek, emellett használatban van még közöttük a sváb és a magyar nyelv.⁵² A templom filiája Acsa, Csővár, Tóth-Györk és Szügyipusztá volt kevés katolikus lakossal. A korszakban itt szolgáló plébánosok minden bizonnyal ismerték a szlovák nyelvet, többségük (családne-

50 Eredeti szöveg: *Ani náš kostol nestál tam, kde je dnes. Uprostred dediny je ulička ktorá spája dve bývalé hlavné ulice. Jedna sa menovala „Slovenská“ a druhá „Švábska“. V tejto uličke stál vraj prvý kostol. Medzi dvoma vojnami sme tam ešte obchádzali veľký biely kameň, ktorý mohol pochádzať z toho starého kostola.* Fordítás V. D.

51 Eredeti szöveg: *Moja prastará mama aj o tom rozprávala, že od dnešného cintorína po kostol viedla taká strmá cesta, že zadné kolesá sedliackych vozov museli viazať reťazou, aby nezbehli na záprah. Cesta pred kostolom bola taká hlboká, že do kostola sa chodilo hore po troch schodoch. Dodnes sa to tak pozanášalo, že do kostola chodia už smerom dolu.* Fordítás V. D.

52 A latin szöveg a *lingua slavica*, a *lingua suevica* és a *lingua hungarica* kifejezőskét használja.

vük alapján) szlovák származású lehetett.⁵³ *Knapovszky Tamás* (1806–1817), *Stansics Pál* (1817–1830), *Semmer Ferenc* (1830–1853), *Neszedá István* (1853–1863), *Mikuska Károly* (1863–1871), *Villási István* (1871–1881), *Szabad József* (1881–1896), *Frankó József* (1896–1912).

A püspökhathvani hívek nyelvhasználatáról a következő adatokat rögzíti a *visitatio canonica*: A magyar nyelvet beszélők száma 400 fő, a csak szlovák nyelvet beszélők száma 415 fő, a csak német nyelvet beszélők száma 0 fő. A három nemzetiség együttes lélekszáma 1010 (!) főnek van (ezalatt) jegyezve.

A forrás szerint a püspökhathvaniak az istentiszteleteken és a szlovák nyelvű vallásos összejöveteleken szívesen részt vesznek, ellenben a német nyelvűeken nem, sőt azok ideje alatt még ki is vonulnak a templomból. Az itt lakó németek inkább a szlovák nyelvet beszélik.⁵⁴ Ez a forrás is jól mutatja a németek gyors asszimilációját. A jelenség nem egyedülálló a magyarországi német és szlovák nemzetiségek együttélése során. Hasonló folyamatok zajlottak le Pilisszentkereszten (Mlynky) is.⁵⁵ Püspökhathvanban a szájhagyomány is tanúskodik asszimilációs jelenségekről, például arról, hogy a község német családjainál a német lányok szívesebben házasodtak be a szlovák családokba.⁵⁶

A 19. században még változások követhetőek nyomon a népesség összetételében. Az 1880. évi hivatalos statisztikai adatok szerint Püspökhathvanban 1199 lakosból 883 szlovák nemzetiségű.⁵⁷ A nemzeti-iségi összeírásból nem derül ki, de valószínű, hogy a teljes lakosság értette és használta ekkoriban a szlovák nyelvet.

53 A korszak plébánosai a Váci egyházmegye online nyilvántartása alapján. Püspökhathvan plébánia, www.vaciegyhazmegye.hu, letöltés 2019. szept. 4. (<http://sematizmus.vaciegyhazmegye.hu/feladatkor.php?id=143>)

54 „*Diebus Dominicis et Jessis concionibus Slavicis libenter quidem, at non Germanicis intersunt, quin imo hoc tempore ex Ecclesia exeunt.*” *Visitatio canonica* 1828. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

55 *Gregor Papuček*: Mlynky a okolie. Mlynky 2000. 109–110.

56 *Lami, Š.*: Od prastarej mamy. i. m. 214.

57 *Sirácky, J.*: Sťahovanie Slovákov. i. m. 109.

A szlovák nyelvhasználatot erősítik meg a püspökhathatvani családoknál megmaradt 19. századi imádságos- és énekeskönyvek, valamint azok a ponyvanyomtatványok, amelyek szövegét a kötet antológia része dokumentálja. A 19. századból származó magyar és német nyelvű nyomtatvány nem került elő a faluban. A kiadványok kivétel nélkül mind a cseh nyelv valamely korabeli változatán, illetve szlovakizált cseh nyelven íródtak. (Az imakönyvek pontos kiadási adatai a szlovák nyelvű részben olvashatóak.)

Az imakönyvek között találhatók a lourdesi ájtatossághoz, a skapuláréhoz, a rózsafüzér társulatokhoz kapcsolódó könyvek, amelyek a társulatok 19. századi meglétét erősítik meg.

Az Élő Rózsafüzér társulat a 19. század elején alapult, 1832-ben nyert pápai jóváhagyást és hamar elterjedt a keresztény Európában.⁵⁸ A társulat tagjai minden nap egy tized rózsafüzért imádkoztak el, minden tag más-más titokról elmélkedve. A titkok (*tajomstvá*) Jézus és Mária életének egy-egy eseményéről szóltak. A titokcsere a 20. században Püspökhathatvanban havonta történt, minden hónap első vasárnapján a társulat vezetője (*Ruža*) szentmise után az oltár elé lépett, ahol a titkokat ábrázoló szentképeiket cserélték ki a hívek, amelynek megnevezése: *cedulka*.⁵⁹ Egy a századforduló idején működő társulatról szolgál adatokkal Dian Katalin 1895-ben kiadott, és a bejegyzés alapján 1900-ban megvásárolt rózsafüzéres könyve.⁶⁰ A szlovák imakönyv különböző rózsafüzér imádságokat tartalmaz Jézushoz, Máriához és a szentekhez. A könyv lapjain tizenöt női nevet jegyzett fel a tulajdonos, minden bizonnyal azok neveit, akikkel társulatot alkotott, elsőként a vezető nevét: *Pauer Anna Ruzsa; Lami Anna; Szabados Marika Pauer Anna; Fekete Maria; Győri Maria Varga Anna; Kis Anna, Sefer Anna, Babinszki Maria, Polyák Maria, Czifra Maria; Halász*

58 Élő Rózsafüzér. In: Magyar Katolikus Lexikon III. Szerk. Diós István – Viczián János. Budapest 1997. 58.

59 19. századi *cedulka* a függelékben látható.

60 Kinha Svatých Ružencow. Pre nábožných kresťanow katolíkow sobral Františ Jáky, bývalý farár Oslach. Preložil Františ Bleszkány knaz w Tereziowe w Budapeššti. Tlačou a nákladom Kol. Rózsa a jeho maželky. W Budapeššti. 1895.

Anna; Fekete Kata; Duszai Marisk; Miszáros Maria; Polyák Anna. Az áthúzott nevekre ráírtak újabb neveket, feltehetőleg a tag halála után kerülhetett sor ilyen módosításra. A társulatokba általában örökletesen lehetett bekerülni szülő, keresztszülő, esetleg szomszéd után.

Mindemelett egy példányban előkerült Esterházy Pál legenda-gyűjteménye is, amely a szombati Mária-tiszteletre buzdító, több nyelvre lefordított 17. századi írás. Ez a kiadás 1872-ben jelent meg. A *Veliký život Pána* (magyar változata *Makula nélkül való tükör* címen ismert) hatalmas méretű könyv kiadásának éve nem ismert, 1857-ben hagyta jóvá árusítását az egyház. A könyv Jézus és Mária életének eseményeit írja le, több mint 1000 oldalon keresztül. A kutatások során csupán egy példányát láttam ennek a cseh nyelvű írásnak a faluban, ugyanakkor Lami István utal rá, hogy több háztartásban is megtalálható volt a kiadvány Püspökhátvanban.⁶¹ Három példányát találtam meg a községben a *Zlatý Nebe-klič* („*Arany mennyei kulcs*”) cseh nyelvű csatos imakönyvnek. Több kiadása is megtalálható a községben a *Sklad* („*Raktár*”) című énekeskönyvnek, amit a 20. század második felében is használtak még az idősek saját otthoni imádságaik elvégzése során.⁶²

Emellett a korszakból számos félnépi ponyvanyomtatvány került elő, amelyek részletes elemzésével külön fejezetben foglalkozom. Valamennyi kiadvány szakrális jellegű, világi témájú nyomtatványokra, amelyek az első világháború előtt jelentek meg, nem akadtam a községben. A jelenlegi idős generáció tagjai Püspökhátvanban,⁶³ a 20. századi társadalmi változások ellenére napjainkban sem olvassák, sőt megvetik a világi témájú könyveket. Értelmét csak a „szent könyvek” (*svatie knižke*) olvasásának látják, így lehetett ez a korábbi időkben is. A világi témájú könyveket – később rádió és televízióműsorokat – a vallásos falusiak egy része butaságnak, hiábavalóságnak tartotta.

61 Lami I.: Fejezetek Püspökhátvan múltjából. i. m. 104.

62 Adatközlő: Varga Ferenc, 1948.

63 Az 1920-as, illetve az 1930-as években született adatközlőimről általánosságban elmondható.

A 19. század végi és századfordulóbéli vallásos népeletről forrásul szolgál a kollektív emlékezet is. Néhány helyi történet tanúskodik arról, hogy a püspökhathvani lakosok körében, hogyan alakult ki egy szent kultusza a 19. században fogadalmi ünnep állításával.

A fogadalmi ünnep állítása több Galga menti faluban adatolható, tehát általános és szép szokás volt a katolikus nép körében. A fogadalmi ünnepek egy-egy sorcsapáshoz köthetőek, amely a falu lakosait érte. A sorcsapás időpontjához közeleső ünnepet a vallásos nép szentmise hallgatással, munkaszünettel vagy zárándoklattal ünnepelte meg. Ezzel hálát adva az Istennek és egy választott patrónusnak (ez általában Szűz Mária vagy egy segítő szent), hogy túléltek a csapást, és egyúttal kérték a patrónus közbenjárását, hogy többet hasonló esemény ne érje a közösséget.

Az egyik ilyen sorcsapás egy tüzeset volt Püspökhathvanban, amely az 1890-es években történt. Az adatközlő az eseményekről apósától hallott, aki a tüzeset és az ahhoz kapcsolódó csoda után született.

*„Két fiú játszott a földeken Bagyaléknál. A szüleik éppen aludtak litánia után, vasárnap volt. Ezek a fiúk aztán ott meggyújtottak valamit, közben fújt a szél, az felrepítette, majd minden meggyulladt, minden sorban. Kazalok voltak az udvarokon, azok mind meggyulladtak. Apósom édesanyja a lányaival aludt a kamrában, lefeküdtek délután, mert vasárnap volt. Minden ruhájuk elégett, csak annyi maradt meg, ami akkor rajtuk volt. Az egész falu égett. Na aztán jött a pap az Oltáriszentséggel, és elment Cerovszkiékig. Cerovszkiék háza előtt ilyen kis oszlopok voltak, és az egyik oszlopra ráhelyezte a pap az Oltáriszentséget. Addig az oszlopig leégtek a házak, tovább viszont már nem. Cerovszkiék háza már nem, és tőlük tovább sem égett le már semmi.”*⁶⁴

64 Eredeti szöveg: „Dvaja chalpci sa ihrali f humňe u Baďalov, kým roďičia spali. Ňed'ela bola po večerňi, po litánii. Tí chlapani tam zapálili voľačo, a dúchau vietor; tak tadou ňešlo ňišt, hor, potom šecker horelo, šecker f šorom. Stohe boli na dvoroch, to šecker horelo. Moja apóšová mať spala z d'oučencím f komore, si ľahli, lebo ňed'ela bola. Tag to ostálo na ňich, čo todí mali d'oučence, šecker šati im zhorelo. Celá d'edína horela. No potom išov kňaz z Veľobnou Svätost'ou, a tašov do Cerovskov. Tí Cerovskí mali tam, pred chižou takí stĺpik, a na to položiv kňaz Veľobnú Svätost', na ten stĺpik. A doľav zhoreli chiže, a d'alej už ňi. Cerovsková chiža už ňi, ani tadou ňišt ňezhorelo.” Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. / Apósa: Volter Mihály, 1898. Fordítás V. D.

Az eseményt a helyi lakosság csodának tulajdonította, hitük szerint az Oltáriszentség állította meg a tüzet.⁶⁵ A kollektív emlékezet szerint a tűz május 4-én történt, Szent Flórián ünnepén pusztított. Flórián legendája szerint már gyermekkorában megmentett egy égő házat az elhamvadástól imádságaival, ezért lett a tüzet oltók védőszentje.⁶⁶ Nem állítható bizonyossággal, hogy valóban Flórián ünnepén történt a tüzeset Püspökhatvanban, valószínűleg csak a fogadalmi nap került a tüzeseteknél közbenjáró védőszent, Flórián ünnepére, azaz a kollektív emlékezés mosta össze a két napot.⁶⁷

Szent Flórián mellett Szent Vendel is a helyi vallásos kultuszba került a korszakban. Vendel a házi és mezei állatok, valamint a jószágartató gazdák védőszentje, ünnepe október 20.⁶⁸ Püspökhatvani kultusza összefüggésben áll azzal, hogy – a visszaemlékezések szerint – a szomszédos falvakhoz képest a községben többnyire jobbmódú, gazdálkodó, állatokat tartó lakosság élt.

*„Vendel napján mi ünnepeltünk, mert az fogadalmi ünnepe a falunak. Valamikor nagyon kipusztultak itt az állatok, aztán Szent Vendelt megünnepeltük. Hívták őt segítségül, hogy állítsa meg ezt...”*⁶⁹

Szent Flórián májusi és Szent Vendel októberi ünnepét munkaszünettel és szentmisével tartották meg a falubeliek. Mindkét fogadalmi ünnep viszonylag hamar, az 1950-es években kiszorult a népi gyakorlatból.

65 2020. március 25-én, a koronavírus járvány idején szintén az Oltáriszentséghez fordult segítségül a község katolikus lakossága. A járvány megfékezéséért Dr. Szederkényi László plébános végig járta gyalogosan a falu utcáit az Oltáriszentséggel, hogy erőt merítsenek az emberek, kérve a koronavírus megállítását, a betegek gyógyulását, az ápolók helytállását, az elhunytak részére pedig örök nyugodalmat. A püspökhatvani hívek gyertyákat tettek az ablakokba és a lakásukban, az udvarukban vagy a ház előtti járdán térdel állva, imádkozva fogadták az Oltáriszentséget.

66 *Bálint Sándor*: Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza Budapest 1937. 101.

67 Szent Flóriánhoz szóló népének a függelékben található (14.).

68 *Medgyesy S. Norbert*: Perenye vallási élete, szakrális és zenei néphagyománya. In: *Ecclesia Agathae. A 250 esztendő perenyei templom tanulmánykötet a népének-hanglemezei*. Szerk. Medgyesy S. Norbert – Németh István. Budapest 2012. 321.; *Bálint S.*: Népünk ünnepei. i. m. 121.

69 Eredeti szöveg: „*Na Vendela (...) hát todi zme sve'ili lebo bov fodalami ünnepe d'edini. Lebo vo'akodi ve'mej vidochli stadke, a potom zme Svatího Vendela posve'ili. Volili, žebi hát zastavil tie...*” Adatközlő: Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925. Gyűjtés: Krupa András. Fordítás V. D.

Hasonlóan a korszak népi vallásosságához tartozik, hogy szárazság idején körmeneteket tartottak Püspökhatvanban, amelyek során kivonultak a faluban található keresztekhez esőért imádkozni.⁷⁰ Az ájtatosság hatásossága megkérdőjelezhetetlen volt a helyi lakosság körében. Az erről szóló szájhagyományban megőrzött történetek közül legismertebb a galambosi ájtatosság esete:

„Mikor esőér ’imádkoztak, akkor körmenetbe ’kimentek a galambosi kereszthez, és bármilyen meleg volt – mer ’valószínű ha esőér ’mentek imádkozni, akkor nagy meleg volt – és hát vitték a lobogókat, a keresztek, szépen felöltözve, ahogy illik a körmenetre menni. Felértek a kereszthez, végig imádkoztak, ott is külön ájtatosságot tartottak, és jöttek hazafelé és olyan félúton egy rettenetes nagy eső, mai nyelven má’ felhőszakadás kapta el őket. Hát aztán volt köztük, aki nagyon méltatlankodott, még bármi belefért, még káromkodtak is a férfiak: „Hogyhát Istenem, nem azonnal, hát majd mikor hazaértünk! Hát most jön az eső, mikor mi még itt vagyunk?” Hát, jól eláztak, bőrig áztak és ez nagyon zavarta őket, és ennek híre volt, azóta is emlegetik, mint történetet, hogy jól kiimádkozták maguknak az esőt.”⁷¹

Galambos puszta a község határában, a templomtól körülbelül 1,5 kilométernyi távolságra található. Konkrét szereplőket már nem tudnak kötni a történethez, amelyet a kollektív emlékezet őrzött meg.

Magyarosító törekvések a 20. század elején

A 20. század elején Püspökhatvan vallási összetételéről pontos adatokkal szolgál egy 1910. évi összeírás, amelyet Chobot Ferenc közöl. Eszerint a község felekezeti megoszlása a következő volt: 1325 római katolikus, 6 evangélikus, 3 református, 3 izraelita.⁷²

A község lakóit ugyanez az összeírás magyar és „tót” nyelvűnek határozta meg. A többnyelvűségre utaló megállapítás ellenére a 20. század első évtizedéből továbbra is csak „szlovák nyelvű” kiadványok, ponyvanyomtatványok és imakönyvek őrződtek meg a családi

⁷⁰ A keresztekről készült képek a függelékben láthatók.

⁷¹ Adatközlő: Kovácsné Mészáros Anna, 1951.

⁷² Chobot F.: A váci egyházmegye történeti névtára. i. m. 128. p.

hagyatékokban. Bár sok példány nem maradt fent ezekből a könyvekből sem, mivel a fiatalabb generáció tagjai nem tudták használni, ezért nem őrizték meg őket. Szokás volt imakönyvet helyezni a koporsóba a halott mellé, így a könyveket javarészt eltemették.⁷³

A szlovák imakönyvek korabeli használatát megerősíti, hogy bekarikázott versszakok, szövegmódosítások és egyéb feljegyzések is szerepelnek bennük. A kéziratos bejegyzések – amelyek utalnak születésre, halálra, a könyv vásárlásának időpontjára, helyszínére – magyar helyesírással szlovák nyelven íródtak, például *Mara sza narogyila 1901 v Aprilyi 12 / Zomrela nám maty 1905 roku Októbri 21. / Palo zomrev 1918 Juniuszi 7 tam lezsi malich vrchach čo je hit fensík a czitorim sza vola Valedei Donebi Katonai temetijibe*.

A korszak legnépszerűbb imakönyve, Masztich József, rákoskeresztúri kántortanító *Modlica knižka a spevník* című kiadványa volt, amelyet sok püspökhatvani háztartásban a mai napig megőriztek.⁷⁴ Az imakönyv különlegessége, hogy az egyik kiadása szlovák nyelvű, míg a másik kiadása kétnyelvű volt, oldalanként felváltva szlovák és magyar. Ezért kapta a helyi népnyelvben a *Polovična* elnevezést, amelyet úgy fordítanak magyarra: *Feles*.

A *Polovična* tartalmaz egy passiójátékot is két nyelven. Több megtalált példány alapján arra lehet következtetni, hogy a passiót szlovákul énekelték a korszakban. Hiszen míg a magyar rész érintetlen, addig a szlovák passiószövegek mellett feljegyzések, illetve strigulák találhatóak, amelyek az énekes számára jelölték a rövid, hosszú hangokat és a szünettartás helyeit. Az, hogy két nyelven jelent meg a könyv 1906-ban, minden bizonnyal nem a nemzetiségek igényeit szolgálta, valószínűleg annak a folyamatnak a része volt, amely a kétnyelvűség kialakítását, majd a nemzetiségek elmagyarosítását szorgalmazta.

73 Adatközlő: Vezsényi Pálné Gunda Mária, 1937.

74 *Modliaca knižka a spevník s najpotrebnejšími pobožnosťami opatrená k potrebe rimsko-katolíckých kresťanov. Usporiadal József Masztich učitel a organista na Rákoškeresztúre. Nákladom Svätoštefánskej spoločnosti. V Budapešti. / Imádságos és énekeskönyv a legszükségesebb ájtatosságokkal ellátva a római katolikus hívek használatára. Szerkesztette: Masztich József rákoskeresztúri kántor-tanító. Budapest 1906.*

A századforduló éveiben a falusi tanítók is próbáltak megfelelni az állami követelményeknek és magyarul tanítani az iskolákban. A szlovák anyanyelvű gyerekeknek magyar hazafias verseket és prózákat tanítottak, azok pedig „*kik a magyar nyelv elsajátításában leginkább kitették magukat*”, ösztöndíjban részesültek Püspökatvanban.⁷⁵ A magyarosítás eredményességét Nyilas István 1910-ben így jellemezte: „*Egészen új szokás azonban az, hogy egyes buzgó és lelkes tanítók magyar bethlehemi pásztorjátékra tanítják meg a gyermekeket, akik így kovászai lesznek ezzel a magyarosodásnak. Püspökatvanban például egészen meghonosodott így a betlehemezés.*”⁷⁶ A magyar nyelvű pásztorjáték megszervezője Krsák József főtanító volt, aki ezzel kivívta előjárói dicséretét.⁷⁷

Az egyházi életben a latin mellett ekkor még a szlovák nyelv volt használatban, hiszen Püspökatvan lakói magánéletükben tótul, azaz szlovákul beszéltek. A gyerekek egyedül a szlovák anyanyelvük ismeretével kezdték meg iskolai tanulmányaikat.⁷⁸ A nyelvi korlátozások az iskolában és az egyházi életben fokozatosan jelentek meg. Az 1913 szeptemberében tartott iskolaszéki gyűlés jegyzőkönyve ismerteti az új kántortanító kötelességeit, ahol az alábbi megkötéssel szerepel a szlovák nyelvhasználat: „*Tót nyelvű búcsúztató csak 10 versig van engedélyezve, melyet versenként 20 fillér. Köteles végezni.*”⁷⁹ A búcsúztató énekeket a gyászszertartásokra a kántor állította össze, költötte.

Az első világháború éveiben vásárolt imakönyvek között szlovák és magyar kiadványok is előfordultak a helyi hagyatékokban. Legnépszerűbb a Galga mentén az *Orgonahangok* című kiadvány volt, amelyet Molnár József kunszentmiklósi kántor szerkesztett, 1903 és

75 Iskolaszéki jegyzőkönyv 1900. szeptember. Iskolaszéki jegyzőkönyv 1897–1914. In: Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

76 Nyilas István: A vármegye népe. In: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II. Szerk. Borovszky Samu. Budapest 1910.

77 Lami I.: Fejezetek Püspökatvan múltjából. i. m. 119.

78 A korabeli iskolai bizonyítványok első oldalán szerepel egy kérdés: Beszél-e magyarul? Amire a beírt válasz – a legtöbb esetben – a püspökatvani diákoknál: Nem.

79 Iskolaszéki gyűlés jegyzőkönyve 1913. szeptember 11. Iskolaszéki jegyzőkönyv 1897–1914. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

1918 között jelent meg 14 kiadásban.⁸⁰ Ezekben az imakönyvekben szintén találhatóak kézzel írt bejegyzések, azonban már magyarul írva, függetlenül a kiadvány nyelvétől. Gyakori például a következő verses fohász az első lapon: „*Ezt a könyvet én bírom a nevemet aláírom Krátki Anna a nevem Szűz Mária légy velem.*” Az, hogy a kétnyelvű és szlovák nyelvű imakönyvekben is magyar bejegyzések szerepelnek, a magyar iskolai oktatás eredményeként magyarázható. Az első világháborút követően a magyarosító törekvések mind iskolai, mind egyházi szinten tovább fokozódtak.

A két világháború közötti időszakra az iskolaszéki jegyzőkönyvek feljegyzései mellett már adatközlőim visszaemlékezései is forrásul szolgálnak. Mind a szóbeli, mind az írott forrásokból kirajzolódik, hogy az a 19. század végén kezdődő tendencia, amely során a „tót” anyanyelvű gyermekeket magyar hazafias lelkületre nevelték, az első világháború után tovább erősödött. Elsősorban az iskolai oktatásban tiltották be és büntették (fizikailag is) a szlovák anyanyelvhasználatot.

„*Nem volt szabad az iskolában sem (szlovákul beszélni), megbüntettek minket úgy, hogy le kellett írni hússzor majd újra ötvenszer: tótul beszéltem, nem volt szabad.*”⁸¹ Bene József, a korszak kiemelkedően tehetséges tanítója (1922–1957)⁸² és kántorja szintén a magyarosítás elkötelezett híve volt. A szlovákul beszélő gyerekeket fizikailag is büntette, az egyik adatközlő szavaival élve a tízpercben⁸³ tótul beszélő fiúkat *úgy megverte, mint a lovat*.

Az egyházi életben is hasonló folyamatok figyelhetőek meg az anyanyelvhasználatot illetően. Az iskolai nevelés a Római Katolikus Elemi Iskolában szorosan összefüggött az egyházi neveléssel. A tanítók kántori feladatokat is elláttak, illetve a gyermekeket vasárnap és ünnepnap kísérték a szentmisére (1926-tól a litániákra is), ahol fel-

80 *Volly István*: Karácsonyi és Mária énekek. Budapest 1982. 17. p.

81 Eredeti szöveg: „*Ľebolo sloboda aj f škole, tak zme boli pokutovaní, že zme aj dvad'saťrát aj peťd'siaťrát písat' miseli, že: tótul beszéltem, nem volt szabad!* Fordítás V. D. Adatközlő: Bátyi Mihályné Varga Mária, 1926.

82 *Lami I.*: Fejezetek Püspökháttér. i. m. 120.

83 Tanórak közötti szünet.

ügyelték őket.⁸⁴ A tanítók a tanulók elmagyarosítását szorgalmazták. A szlovák nyelv a vallásos életben az első világháború után még nem került betiltásra, de háttérbe szorult. Már 1922-ben indítványozták a szlovák nyelvű szentmisék gyakoribbá tételét, az indítványt elfogadták, később azonban az erről szóló szöveget áthúzták az iskolaszéki jegyzőkönyvben. *Varga István indítványozza, hogy minden negyedik vasárnap az ének tót legyen a templomban hivatkozva arra, hogy a fiatalság nem tud tótul énekelni. Az iskolaszék egyhangúlag elfogadja és felterjeszti az egyházi hatósághoz kérését jóváhagyás végett.*⁸⁵

A forrás alapján megállapítható, hogy már ekkor visszaszorulóban volt a szlovák nyelv használata az egyházi kultúrában (a hagyományos népi kultúrában nem). Az indítvány elfogadásának későbbi áthúzása jelzi, hogy a szlovák anyanyelvhasználatot a falu értelmiségi vezetői (tanítói) nem támogatták. A szlovák nyelvű szentmisék és egyházi szertartások teljes beszüntetése 1933-ra tehető, amelyet püspöki intézkedés nyomán határoztak meg az egyházmegyében. Erről a helyi jegyzőkönyv a következőképpen számol be: „1933. év január hó 1-től kezdődően H. Á. István megyéspüspök urunk gondos atyai felügyelete alatt, intézkedései következtében az egyház ténykedései kizárólag magyar nyelven folynak.”⁸⁶

Podhorányi Adolf plébános 1932 decemberében hunyt el, az ő helyére 1933 márciusában érkezett Kardoss Béla.⁸⁷ Bár a plébános Nagyszombatról származott, jól beszélt szlovák nyelven, de a püspöki intézkedésnek maximálisan eleget tett, a magyarosítás híve volt.

A plébános nyelvváltásban közrejátszó szerepéről tanúskodik az egyik adatközlőm története: Pauer Mária 9 éves kislány volt, amikor Kardoss Béla Püspökhatvanra érkezett plébánosnak. Mária ekkor még szlovákul imádkozta az alapimákat (Miatyánk, Üdvözlégy stb.), azonban az új plébános magyar nyelven való imádkozásra buzdította a gyerekeket. Mária hazatérve ezt elmondta dédnagymamájának,

84 Iskolaszéki jegyzőkönyv 1913–1945. 265., 267. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

85 Iskolaszéki gyűlés jegyzőkönyve 1922. október 11. Iskolaszéki jegyzőkönyv 1913–1945.

87. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

86 Iskolaszéki jegyzőkönyv 1913–1945. 219. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

87 Iskolaszéki jegyzőkönyv 1913–1945. 200. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

akivel sokat imádkozott gyermekként. Az idős asszony pedig azt tanácsolta dédunokájának, hogy cselekedjen úgy, ahogy a pap javasolta.⁸⁸ A történet mutatja, hogy az egyházi előjáróknak nagy tisztelete volt a faluban, a helyiek követték utasításait. Ez pedig összefüggött a nyelvváltással is. Kardoss Béla az iskolában a következő fohászt tanította a gyerekeknek: *Magyarul tanított imádkozni anyám és szeretni téged gyönyörű szép hazám!* A fohász első fele a szlovák anyanyelvű gyerekek szájából még nem hangzott hitelesen a korszakban.

„33-ban jött ide (Kardoss Béla) aztán már nem volt tót, csak annak előtte. Annak idején én 14 éves voltam. Osztan már: Isten őrizz volt a szlovák! Nem volt se templomba', sehol. Nem engedte, nem engedte! (...) azelőtt még úgy volt, egyszer így, egyszer úgy a mise.”⁸⁹

A visszaemlékezések szerint, Kardoss Béla tiltotta a szlovák nyelvet a templom falain belül. Mindez azonban nem váltott ki ellenállást a magánéletben ekkor még szlovákul beszélő püspökhatvaniak körében. Sőt a fiatalok szívesen tanultak magyar nyelvű imákat, énekeket és ájtatosságokat. A helyi szlovák anyanyelvű lakosság magát magyarnak vallotta / vallja.

Persze maradéktalanul a szlovák nyelv betiltása nem tudott megvalósulni Kardoss Béla idején, hiszen az idősek, akik még a 19. században születtek, nem tudtak magyarul. Velük szlovákul kommunikált a plébános, a szentgyónás pedig még a fiatalabb felnőtteknél is szlovákul történt. Problémát jelentett később (1958 után), ha az ideérkező pap nem tudott szlovákul. Ilyenkor a magyarul nem beszélő hívek a szentgyónás során elmondták bűneiket a maguk szlovák nyelvén, és a pap – bár nem értette őket – megadta a feloldozást számukra.

Adatközlőim Kardoss Béla huszonötéves plébániai kormányzósága alatt voltak gyerekek. Ebben az időszakban (1933–1958) az egyházi szertartásokon nem használták a szlovák nyelvet, de még a szentmise előtti, pap nélküli imádkozások során sem. A szlovák nyelv csak a népi vallásosság egyéni megnyilvánulásaiban élt tovább a két világháború közötti időszakban.

⁸⁸ Adatközlő: Lestyák Józsefné Pauer Mária, 1924.

⁸⁹ Adatközlő: Győri Ferencné Babinszki Mária, 1919.

II.

Vallásos ponyvanyomtatványok

A püspökhathvani hagyatékokban található szakrális irodalom unikális darabjai a 19. század és a századforduló éveiből fennmaradt *ponyvanyomtatványok*. A kis méretű, 4-8-12-16 oldalnyi kiadványok elnevezése az árusításuk módjából ered. A vásárban ugyanis az árusok asztal híján a földre terített ponyvára pakolták ki az eladásra szánt kiadványokat. Igaz, a későbbiekben már nem leterített ponyváról árusították ezeket a nyomtatványokat, de továbbra is az alsóbb társadalmi rétegeknek szánt, olcsón megvásárolható kiadványok gyűjtőneve volt.⁹⁰ A szlovák szakirodalomban a *leták* terminus használatos a műfaj megnevezésére, amely magyarra fordítva röpiratot jelent.⁹¹ Ez a kifejezés azonban magyarul más jelentéstartalommal bír!⁹² Használatban van továbbá a *pút'ové tlače* (zarándoknyomtatvány) és a *jarmočné tlače* (vásári nyomtatvány) megnevezés is a ponyvanyomtatványokra a szlovák szakirodalmakban, amely elnevezések egyértelműen utalnak a kiadványok árusításának fő helyszíneire: a vásárookra és a zarándokhelyekre.

Pogány Péter *A magyar ponyva tüköre* című művében részletesen foglalkozik a műfajjal és különböző szegmenseivel egészen a magyar nyomtatás kezdeteitől. Munkája alapján elmondható, hogy az elmúlt évszázadok ponyvanyomtatványai tartalmi szempontból rendkívül sokszínűek voltak.⁹³ Előfordulnak közöttük históriás énekek, mesék, hírversek, betyárdalok, katonadalok, vőfélyversek, morális szövegek, szerelmes énekek, közmondások, paródiák, jóslások, álmefjtések és nem utolsósorban vallásos szövegek is. A Püspökhathvanban gyűjtött ponyvanyomtatványok kizárólag ez utóbbi témakörbe tartoznak. Mű-

90 Békés István: Magyar ponyva pitaval. A XVIII. század végétől a XX. század kezdetéig. Budapest 1966. 6.

91 Droppová, L. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. i. m. 13.; Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m. 46. A leták kifejezést használja a szlovákiai szerzőpáros Ľubica Droppová és Eva Krekovičová, a magyar és szlovák terminus használatát Zsilák Máriától vettem át.

92 Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m. 46.

93 Pogány Péter: A magyar ponyva tüköre. Budapest 1970. 13–243.

faji csoportjaikat tekintve a bennük rejlő szövegek egyházi énekek, imádságok, valamint vallásos tartalmú elbeszélő énekek, amelyek a helyi szlovák hívek vallásos életét szolgálták ki.

Ilyen jellegű szlovák szakrális ponyvanyomtatványokkal foglalkozott Boris C. Bálent, a besztercebányai nyomdák történetét vizsgálva⁹⁴ cím szerint közreadta a város nyomdáiban megjelent kiadványokat.⁹⁵ Ľubica Droppová és Eva Krekovičová a Szlovákiában archivált cseh és szlovák kutatók anyagait, gyűjtéseit dolgozta fel.⁹⁶ A szakrális és világi ponyvanyomtatványokat katalogizálták, illetve vizsgálták a szövegek kapcsolatát a népének- és népdalgyűjtésekkel. Hasonló szempontból – a népénekek eredetét vizsgálva – foglalkozott a témával Hana Urbancová is.⁹⁷ A magyarországi szlovákok körében megőrződött ponyvanyomtatványokra főként Zsilák Mária kutatásai irányultak, aki Tatabánya–Bánhida községben végzett kutatásai eredményeként, e műfajhoz tartozó jelentős forrásanyagot dolgozott fel.⁹⁸ Az említett szlovák publikációk anyagai szoros kapcsolatban állnak, több esetben megegyezést mutatnak a püspökhatvani gyűjtemény szövegeivel, amely alapján elmondható, hogy a nyomtatványok a teljes szlovák szellemi kultúra részét képezték.

A magyar néprajztudományban elsősorban a folklorizáció kérdésköre mentén vizsgálták a műfajt, általában egy-egy folklórszöveg elemzése kapcsán.⁹⁹ Magyar vonatkoztatásban a püspökhatvani anyaggal Lengyel Ágnes kutatási eredményei rokoníthatók, a szövegek témáját, megjelenési idejét, valamint kutatási régiójukat tekintve.

94 Dr. Boris Bálent: Z dejín banskobystrického kníhtlačiarstva. Banská Bystrica 1947.

95 Dr. Boris C. Bálent: Banskobystrické pútové tlačé. Turčiansky Svätý Martin 1947.

96 Droppová, Ľ. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. i. m.

97 Hana Urbancová: Letákové tlačé ako prameň mariánskych legend: K dvom piesňovým typom z ústnej tradície. Musicologica Slovaca 1. (2010) 122–145.

98 Mária Žiláková / Zsilák Mária: Počúvajte málo, čo sa iste stálo... (Písomná pozostalosť viacgeneračnej rodiny Izingovcov). / Igaz történetre figyelmezzetek... (A többgenerációs Izing család írásbeli hagyatéka). Budapest 2018.; Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m.; Mária Žiláková: Vplyv jarmočnej/letákovéj literatúry na obradný jazyk Bánhid'anov. [Tatabánya 2013.]

99 Példaként említhető: Szilágyi Ferenc: Egy ponyvára került ismeretlen balladaváltozat tanulságai. Ethnographia 89. (1978) Budapest 94–105., Liszka József: Egy ponyvaballada és forrásvidéke. In: Liszka József: Átmenetek. i. m. 141–164.

Doktori értekezésében a Palócföldön gyűjtött 19. századi szakrális nyomtatványokat vizsgálta néprajzi megközelítéssel.¹⁰⁰

A Püspökhátvanban végzett gyűjtőmunka során számos vallásos kiadványokból álló hagyaték tartalmát néztem át. Általánosságban elmondható, hogy valamennyi hagyatékban találtam szlovák nyelvű kiadványokat, amelyeket padlásokon, ládákban vagy régi szekrényekben őriznek az örökösök. Ponyvanyomtatványokat azonban csak két hagyaték tartalmazott; Lami Ferencné Pém Máriaé és Visnyei Józsefé. Ezeket a nyomtatványokat a családtagok rendelkezésemre bocsátották.

Az évszámmal ellátott püspökhátvani ponyvanyomtatványok közül a legújabb datált nyomtatvány 1912-ben, a legrégebb 1855-ben került nyomtatásra. Fontos azonban megjegyezni, hogy a nyomtatványok mintegy kétharmadának (a 46 darabból 31 darabnak) nem ismerjük a kiadási évét, ezért képezhetik az anyag részét a két évszám közötti időintervallumon kívül eső kiadványok is. Jellegük és nyomdai adataik alapján az mondható el, hogy a ponyvairatok legtöbbször a 19. század második felében, illetve a századforduló idején kerültek nyomtatásra. Ez összefüggésben áll azzal, hogy ebben az időszakban a parasztság körében már szélesebb körben elterjedt az írásbeliség.¹⁰¹ A korszakban a történelmi Magyarországon egyre nagyobb számban függetlenedtek a nyomdák, növekedett a számuk,¹⁰² így egyre szélesebb körhöz jutott el – főként a búcsújárások során – a szakrális ponyvairadalom is.

A nyomtatványok tehát 150–170 éves relikviák. Fennmaradásuk részben annak köszönhető, hogy a parasztság megőrzés céljából cérnával, fonallal összevarrta őket. A különálló nyomtatványok mellett két összevarrt iratköteget, cérnakönyvet¹⁰³ is tartalmaz a gyűjtemény, amelyek Lami Ferencné Pém Mária (1911–1990) hagyatékának részét

100 *Lengyel Ágnes*: Vallásos ponyvanyomtatványok a palócoknál a 19. század közepétől napjainkig. PhD értekezés. (ELTE) Budapest 2004.; *Lengyel Ágnes*: Megújuló vallásos „ponyvanyomtatványok” Nógrádban. Néprajzi értesítő 76. (1994) 227–257.

101 *Küllös Imola – Szemerényi Ágnes*: Paraszti írásbeliség. In: Magyar Néprajzi Lexikon 4. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest 1981. 182.

102 *Bálint B.*: Banskobystrické pút'ové. i. m. 6.

103 A cérnakönyv megnevezést Zsilák Máriától vettem át, aki Erdélyi Zsuzsanna nyomán applikálta a fogalmat szlovák nyelvű ponyvairatokból összeállított „imádságos könyvre”. *Žiláková, M.*: Poslyšte mile. i. m. 45.; *Žiláková, M.*: Cirkevné piesne. i. m. 4.

képezik. A cérnakönyveken belül többféle cérnát is lehet találni, tehát a füzeteket folyamatosan bővítették, hozzávarrtak újabb és újabb nyomtatványokat az előzőekhez, így több generációs családi relikviává vált egy-egy könyv.

A terjedelmesebb püspökhatvani cérnakönyv 32 darab nyomtatványt tartalmaz, illetve több töredékes nyomtatvány volt benne elhelyezve, bevarrás nélkül. Az összeállításánál tematikus elv nem érvényesült, egymás mellett találhatók a búcsújáró, rózsafüzéres és babonás jellegű füzetek. A nyomtatványkötegre egy 1901-es kiadású könyv keménypapír borítóját varrták rá spárgával, a borító mára teljesen elkopott, ezért egyéb adatait nem lehet kiolvasni. Mindenesetre az állagmegóvást célzó eljárás jól mutatja a vallásos ponyvairatok iránti igényt a 20. század elején. A bővítések során a nyomtatványok bizonyos darabjait ollóval körbenyírták, ennek esztétikai okai lehetnek; vagy a méretazonosságra törekedhetett a tulajdonos, vagy a rossz minőségű papírok foszló széleinek lemetszése lehetett a célja.

A nyomtatványokon szerepelnek kéziratos bejegyzések, ezek többnyire nevek, számok, műveletek (írásbeli összeadás, kivonás) valamint áthúzások, karikázások, amelyek az egyes példányok használatát igazolják. Néhány nyomtatványban a versszakok számai ki vannak szedve, a szöveg használoit talán zavarta az ilyen fajta tagolás. Néha a gyűjtések során is tapasztalható, hogy a hagyományos paraszti kultúrában élők egy dalt tekintettek egy egységnek, a versszakokban való gondolkodás később alakult ki. A nyomtatványok esetében is megtevesztésre ad okot versszakok sorszámozása, ugyanis azt jelezte az olvasónak, mintha az egy másik ének lenne.

Lami Ferencné hagyatékából előkerült egy másik cérnakönyv is, ami 7 darab nyomtatványból áll. Ennél a példánynál megfigyelhető az időrendi elrendezés: a datált nyomtatványok alapján elmondható, hogy a hátulsó darab a legrégebb kiadású, erre varrhatták rá folyamatosan az újabb nyomtatványokat 1855 és 1912 között.

A hagyatékokban található ponyvanyomtatványok címei eredeti sorrendben, kiadási adataikkal a szlovák nyelvű részben olvashatók.

A ponyvanyomtatványok nyomdái

A Püspökháttanban fellelt ponyvanyomtatványok a történelmi Magyarország – Buda, Pest, Lőcse, Besztercebánya és Szokolca –nyomdáiban jelentek meg. Egyetlen nyomtatványt tartalmaz a gyűjtemény, amely nem Magyarország területén került kiadásra, hanem Litomyšl-ben,¹⁰⁴ ez a város már a 16. század óta a nyomdászat fontos helyszíne volt Csehországban.¹⁰⁵

A gyűjteményben legnagyobb számban Bagó Márton és Fia nyomdájának kiadványai szerepelnek. Emellett a lőcsei Reisz-nyomdának és a szokolcai Skarnitzl-nyomdának¹⁰⁶ a kiadványai találhatók meg magasabb példányszámban. A Bucsánszky-nyomda is több ponyvanyomtatványt és számos imakönyvet terített, amelyek Püspökháttanban fennmaradtak.¹⁰⁷

A továbbiakban az Országos Széchényi Könyvtár Typographia honlapjának adatbázisa alapján táblázatban csoportosítva láthatók az antológia nyomtatványainak nyomdái, a Püspökháttanban talált nyomtatványok darabszáma alapján sorba rendezve.¹⁰⁸ A ponyvanyomtatványok közül 8 darabnak nem ismerjük a nyomdai adatait.

Nyomda	Telephely	Kezds	Megszűnés	Darabsz.
Bagó Márton és Fia nyomda	(Buda) Budapest	1833	1948	10
Reiss Tivadar József nyomda	Lőcse	1879	1913	9
Skarnitzl nyomda	Szokolca	1761	1897	7
Bucsánszky Alajos nyomda	(Pest) Budapest	1847	1878	2

104 Boris C. Bálent Litomyšl-t a morvai búcsús nyomtatványok városának nevezi (*mesto moravskéj púťovéj tlače*) Bálent B.: Banskobystrické púťové. i. m. 15.

105 V. Ecsedy Judit: Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I. Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557. Magyar könyvszemle 132. 1. szám. (2016) 110.

106 A szlovákiai anyagok alapján elmondható, hogy a szokolcai Skarnitzl-nyomda volt a legproduktívabb a korszakban. Ľubica Droppová utal arra, hogy a nyomda utódja Teszlik és Neumann volt. Droppová, Ľ. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. i. m. 33.

107 A nyomdát Bucsánszky Alajos veje, Rózsa Kálmán működtette tovább. Pogány P.: A magyar ponyva. i. m. 296–298.

108 Clavis Typographorum Regionis Carpathicae 1473–1948. http://typographia.oszk.hu/html_clavis/hun/press.php/, letöltés 2019. nov. 2.

Rózsa Kálmán és Neje nyomda	Budapest	1878	1910	4
Teszlik és Neumann nyomda	Szokolca	1897	1907	2
Teszlik József nyomda	Szokolca	1908	1913	2
Machold Fülöp nyomda	Besztercebánya	1832	1913	1
Herz János nyomda	Pest (Budapest)	1854	1881	1
V. Augusta	Litomyšl	?	?	1
Nyomdász társaság Mária u. 15.	Budapest	?	?	1

A nyomdák elsősorban az üzleti forgalmat és az anyagi hasznot tartották szem előtt. Éppen ezért magas példányszámban jelentették meg a különböző ponyvairatokat, hogy a tömegtermeléssel minél szélesebb olvasóréteghez eljussanak.¹⁰⁹ Törekedtek az egyszerű olvasók érdeklődésének felkeltésére. Ezzel áll összefüggésben az, hogy a nyomtatványok címei gyakran az újdonságot és a hírértéket hangsúlyozták, például az alábbi címkezetekkel: *Najnovšia pieseň* (legújabb ének), *Najnovší zázrak* (legújabb csoda), *Radostná novina od Boha* (örvendetes hír az Istentől).

Szintén a népi olvasók érdeklődésének felkeltését szolgálhatták az illusztrációk, hiszen az olvasásban kevésbé gyakorlott emberek is nagyobb érdeklődéssel fordultak a képpel ellátott, mutatós kiadványok felé. Így a korabeli ponyvanyomtatványok többségben tartalmaztak illusztrációkat, amelyek általában a borítón szerepeltek, de néhány esetben a belső tartalomhoz is társultak ábrák.

A nyomdák közötti kapcsolatra a különböző kiadványok összehasonlítása során lehet megállapításokat tenni. Például a *Nábožná píseň o blahoslevení Panné Marii* című *Před věky zwolená...* kezdetű ének ponyvanyomtatványon Püspökháttérben két példányban került elő. Mindkettő Szokolcán került nyomtatásra a Skarnici nyomdában. A kettő közül csak az egyik példány közli a kiadás évét, ami ebben az esetben 1881. Ugyanez a szöveg egy bánhidai cérnakönyv tanúsága szerint 1845-ben egy másik ismeretlen nyomdában, Sel-

¹⁰⁹ Pogány P.: A magyar ponyva. i. m. 12.

mecbányán már korábban kiadásra került.¹¹⁰ 1860-ban Machold Fülöp nyomdájában, Besztercebányán ugyancsak megjelent az ének.¹¹¹ A szöveg összevetése során kiderült, hogy a szakolcai kiadás (1881) szövege szinte teljesen megegyezik az selmecbányai kiadás (1845) szövegével. (A szöveg néhány versszaka Masztich József kétnyelvű énekeskönyvében is kiadásra került.) Ezekre a jelenségre több példa hozható még.¹¹² A példák alapján két tény állapítható meg. Egyrészt, hogy a nyomdák a szövegeket újból és újból kiadták, másrészt bizonyos szövegek több nyomdában is megjelentek, esetleg megállapodás alapján.

Az illusztrációkról hasonlóan elmondhatóak ezek a megállapítások: a képek újra és újra felhasználásra kerültek, mivel olcsóbb volt a régi fadúcokat elővenni a tömegnyomtatás során.¹¹³ Egy képet több nyomtatványon is felhasználtak a nyomdák.¹¹⁴

A ponyvanyomtatványok nyelvhasználata, helyesírása

A nyomtatványok szövegei többnyire a gót betűket használják, amelyeket a püspökhathvani népnyelvben német betűknek (*ňemeckie literi*) neveznek. Mindösszesen a gyűjtemény öt nyomtatványában használatosak a latin betűk, ezek közül három darabnak beazonosítható a nyomtatási ideje. Mindhárom a 20. században jelent meg, tehát a helyi ponyvairatokon csak néhány példa van a latin ábécé használatára és ezek a példák is a gyűjtemény legújabb darabjait képezik.

Általánosságban elmondható, hogy a nyomtatványok megtartják a cseh nyelvi alapot, annak ellenére, hogy az egységes szlovák irodalmi nyelv elfogadása, illetve a 19. század második felében lezajlott kodifikációs reformok után kerültek nyomtatásra. A szövegek

110 *Žiláková, M.*: Poslyšte mile. i. m. 109.

111 *Bálint B.*: Banskobystrické púťové. i. m. 44.

112 A szövegek közötti további kapcsolatokat az antológia jegyzetapparátusában közlöm.

113 *Pogány Szaléz*: A régi magyar vásári ponyvakiadványok képanyagának elemzése. In: *Corona Fratrum*. Dr. Szennay András főapát úrnak 70. születésnapjára. Szerk. pannonhalmi és győri bencések. Pannonhalma 1991. 367.

114 Az egyes nyomtatványokhoz tartozó képleírások az antológiában a szövegek alatt olvashatók.

között találhatók cseh nyelvű, szlovakizált cseh nyelvű, illetve szlováknak tekinthető énekek is. A nyomtatott szövegekből nem lehet arra következtetni, hogy a püspökhatvani szlovák hívek mennyire tartották meg a cseh kiejtési normákat. A néprajzi gyűjtések során cseh nyelvű nyomtatványt használva nem énekeltek az adatközlőim énekeket. Mindenesetre ezek a népénekgyűjtések azt mutatják, hogy az egyházi énekek előadásában több esetben érvényesülnek a helyi, püspökhatvani nyelvjárás sajátosságai is. Az intonációt a dallam és a helyi nyelvjárás is befolyásolhatta a ponyvanyomtatványok verseinek használata során.¹¹⁵

A kiadványok összevetésekor megfigyelhető, hogy a nyomtatott szövegek nyelvhasználatára minden nyomdának volt saját úzusa. Ebből kifolyólag a szövegek különböző helyesírási normákat követnek. Átírásuk során ügyeltem arra, hogy a nyelvi és helyesírási sajátosságokat megőrizsem, hiszen ezek a korabeli nyelvhasználatra vagy nyelvjárásra nézve is fontos információkat tartalmazhatnak, valamint meghatározhatták a szavak kiejtését. Az antológia forrásanyaga a szövegek eredeti formáját közli, de a gótbetűk használata esetén természetesen a latin ábécé grafémái szerint történt az átírás.

A magánhangzók esetében megállapítható, hogy a rövid és hosszú magánhangzók jelzése nem mutat következetességet, gyakran nem a megfelelő helyen vagy nem jelölik a hosszúságot. Váltakozó az *ou*, *au*, *ú*, *û* használata, nem következetes az *i*, *y*, *í*, *ý* grafémák írása sem. Az esetleges hibákat nem javítottam, így a hosszú és rövid magánhangzókat, az *i* és az *y* használatát sem igazítottam a mai helyesíráshoz. A módosult kiejtésű hangzók esetében is mindig megtartottam az eredeti grafémát, tehát az *u*-t jelölő *v*, az *í*-t jelölő *j*, a *j*-t jelölő *g* és a *v*-t jelölő *w* betűt. A könnyebb megértés céljából mindössze annyit változtattam, hogy az *ss*-t *šš*-nek jelöltem, mindez a szöveg eredeti nyelvallapotát nem befolyásolja. Az *s*-nek a gótbetűs szövegekben gyakran *f* a jele, az *š*-t ennek duplázása, *ff* jelöli. Az *šš* betűk tehát a gótbetűs *ff* jelei, amelyek szókezdő és szóközi pozícióban helyezkednek el, használatuk nem minden esetben következetes.

115 Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m. 64.

A 19. századi ponyvanyomtatványok szövegeinek nyelvi sajátosságaival a bányászati gyűjtemény elemzése során részletesen foglalkozott Zsilák Mária. Az általa tanulmányozott szövegek szoros kapcsolatban állnak (néhol megegyeznek) a püspökhathvani szövegekkel, mivel ugyanazon nyomdák produktumai. Megállapításai alapján elmondható, hogy a 19. századi ponyvanyomtatványok szövegei bővelkednek hangtani és alaktani archaizmusokban, ugyanakkor nyelvjárási elemek is előfordulnak bennük.¹¹⁶ Mindemelett apró nyomtatási hibák is kerülhettek a korszak ponyvanyomtatványaira.¹¹⁷

A szövegek szerzői

A ponyvanyomtatványok tekintetében ritkán ismert a szerzőség, mivel ez funkciójukat tekintve nem is fontos. A szövegek tartalma, üzenete volt a lényeges, azontúl a szerzőség már indifferens.

Boris C. Bálent véleménye szerint egy-egy nyomtatott szöveg kiadása során többen is részt vettek a szerzőség folyamatában.¹¹⁸ Az is valószínűsíthető, hogy egyes szerzők a szövegek szabadfelhasználása révén más szerzők sorait, versszakait beépítették saját írásaikba.¹¹⁹

A nyomtatványok néhány esetben feltüntetnek ugyan neveket különböző megjegyzésekkel, például *prepracoval* (átdolgozta), *vydal* (kiadta), de ezekben az esetekben szintén nem adható egyértelmű válasz arra, hogy valóban a versek tényleges szerzői-e a megnevezettek. A gyűjtemény nyomtatványain Bóna Mihály budapesti kármelita szerzetes neve többször előfordul. Szlovák énekesnek (*slovenský spevár*) nevezik a kiadványok, munkássága a 19. század végére és a 20. század elejére tehető. A legproduktívabb ismert szerző.¹²⁰ Az ő alkotói tevékenységére vonatkozó *skladal* (alkotta) kifejezés az, ami leginkább jelölhet tényleges szerzői munkát. A szerzőség azonban a korszak ponyvairodalmát tekintve rendkívül összetett és számos problémát felvető kérdés.

116 Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m. 64–65.; Žiláková, M.: Počúvajte málo. i. m. 173–179.

117 Pogány P.: A magyar ponyva. i. m. 333.; Bálent, B.: Banskobistricke pút'ové. i. m. 12.

118 Bálent, B.: Banskobistricke pút'ové. i. m. 10.

119 uo. 23–25.

120 Droppová, L. – Krekovičová, E.: Počúvajte panny. i. m. 34.

A továbbiakban táblázatos formában olvashatóak a nevek és a jelölt szerzői, illetve kiadói tevékenységek, a Püspökháttérben talált nyomtatványokon való előfordulásuk alapján sorba rendezve.

Név	Jelölt tevékenység	Darabsz. ¹²¹
<i>Bona Mihal / Michal Bóna</i>	skladat', vydat', složit	8
<i>Szobota Imre / Imrich Sobota</i>	vydat', nakladat'	5
<i>Jozef Bódis</i>	skladat', složit	2
<i>Molnár Károl</i>	skladat'	1
<i>Františ Bleszkány</i>	prepracovat'	1

Az antológiában szereplő 46 nyomtatványból mindösszesen 14 szövegnél történik valamilyen szerzői/kiadói tevékenység kapcsán személyre való utalás. Többnyire szerzőnélküliség jellemzi a korabeli ponyvanyomtatványokat. Ez azért is fontos, mert az anonimitás lehetővé tette, hogy a szövegek szabad felhasználásúak legyenek, még egyházi cenzúra sem terjedt ki rájuk a korszakban. Bár Bóna Mihály valamennyi szövege mellett feltüntette, hogy az esztergomi érsek engedélyével adta közre írását (*Pieseň zodobrenim ordinariatu Ostrihenského skladal Bona Mihal*), de a hivatalos egyházi engedélyek kiadása ebben a korszakban is mindig névvel, dátummal ellátva történt. Tehát az ilyen cenzúra nem egészen helytálló, feltételezhető, hogy Bóna megjegyzése inkább csak a szöveg hitelességét próbálta alátámasztani az olvasó számára.

Természetesen Bóna Mihály, mint kármelita szerzetes, joggal és hozzáértéssel adott közre énekszövegeket, ugyanakkor a vándornomtatványok nem csak egyházi személyektől eredtek és megjelenésük célja nem csak a hitbéli igazságok terjesztése volt. A szerzők és kiadók igazodtak az egyszerű olvasók igényeihez, a népi vallásossághoz, amely egyházi szempontból nézve babonás elemeket is tartalmazott. A szövegek tanításai, ígéretei sokszor szembehelyezkedtek az egyház tanításával, egy részük az apokrif néphagyományok utolsó szakaszának tekinthető.¹²²

121 A név előfordulásának száma a püspökháttérben nyomtatványokon. 14 nyomtatvány közül adatot, a társszerzőség miatt a táblázatban szereplő számok összege 17.

122 Pogány P.: A magyar ponyva. i. m. 16.

Szintén Bóna Mihály nevéhez köthető az *O jaku radosnú chwilu zme dožili...* kezdetű ének kiadása, ami 1904-ben a besnyői Szűz Mária tiszteletére, Nagyboldogasszony ünnepén jelent meg. Az énekhez a következő megjegyzés társul: *Poslovenčil Pezenpacher Mihal Püspök-Hatwane, a znotow widaw Bona Mihál, spewár kamelicki. (Szlovákra fordította Pezenpacher Mihály Püspökhatvan, és dallammal kiadta Bóna Mihály, karmelita énekes.)* Ebben az esetben tehát Bóna Mihály tevékenysége nem vonatkozik alkotásra, csak közreadásra.

A nyomtatvány azonban szempontunkból fontosabb adatot közöl. Püspökhatvan és egy helyi lakos neve is szerepel benne. Mindez azt feltételezi, hogy a vallásos ponyvanyomtatványok szerzői munkájában a paraszti társadalom tagjai is bizonyos szinten részt vettek. Hiszen a püspökhatvani hívek legkedvesebb zarándokhelyéhez, Mária-besnyőhöz kötődő ének egy helyi lakos munkája nyomán jelent meg szlovákul. Ilyen adat más falura utalva nem található a gyűjteményben. A nyomtatvány így kuriózumnak tekinthető.

Mivel a falu kevert nemzetiségű település volt, ezért felvetődik a kérdés: Pezenpacher Mihály fordítói munkája milyen nyelveket érintett 1904-ben? Egyáltalán tényleges fordítói munka volt-e?

Lami István plébániatörténeti adata szerint 1877-ben halt meg az utolsó férfi a faluban, aki még németül gyónt.¹²³ Ezt leszámítva a 19. század második feléből semmilyen adat nincs arról, hogy Püspökhatvanban használatban lett volna a német nyelv. A német nyelvű fordítást tehát kizárom. A magyar nyelv jelen volt a korszakban, főként a hivatalos életben, a fordítás történhetett tehát magyar nyelvből. Feltételezhető azonban az, hogy egy cseh nyelvű szöveget szlovakizált Pezenpacher Mihály. Tehát a csehes hangzású szöveget igazította a szlovákhhoz, a máriabesnyői kegyhelyre applikálva. Ez a legvalószínűbb lehetőség, a korszakból vallásos irodalom magyar nyelven nem található a községben, viszont cseh nyelvű igen.

123 Lami I.: Fejezetek Püspökhatvan. i. m. 95.

A ponyvanyomtatványok csoportosítása

A ponyvanyomtatványok tematikus rendezése során katalógusrendszert használtam, amelyet Ľubica Droppová alkotott meg és magyarországi szlovák anyagra Zsilák Mária is applikált. Az általuk használt tematikus egységeket vettem át, új témakört nem volt indokolt bevezetnem. A rendszerezés során csupán az egyes csoportok sorszámát igazítottam az anyag összetételéhez, mivel nem minden témakörhöz tartozik nyomtatvány a gyűjteményben.

Fontos megjegyezni, hogy a szlovákiai szerzők a rendelkezésükre álló archívum anyagából válogattak szövegeket a katalógusba,¹²⁴ én azonban a teljes püspökhatvani szöveganyagot rendszerezem a katalógus sémája szerint. Ennélfogva az antológiában szereplő egyes témakörök nem képviselnek egyforma terjedelmet.

A nagyobb tematikus csoportokban további szűkebb témakörök segítik a rendszerezést. Egy-egy ponyvanyomtatványban tartalmát tekintve gyakran átfedések figyelhetők meg a tematikus csoportok között, számos szövegben megjelennek mellékmotívumok is. Törekedtem arra, hogy a rendszerezés a szövegek jellegzetes motívuma alapján történjen.

A gyűjtemény szövegei a következő témaköröket képviselik:

I. Szűz Mária: Az első nagy témakörbe a Szűz Máriához köthető szövegek tartoznak. Ezek képezik a püspökhatvani anyag legnagyobb részét. (A Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének archívumában őrzött nyomtatványok között szintén jelentős túlsúlyban vannak a Mária-énekek.)¹²⁵

A Máriáról szóló ponyvafüzetek nagy számát Barna Gábor a következővel magyarázta: „*a szövegekben megjelenő cselekedetei (Máriának) mindennapi élethelyzeteket mutatnak. (...) Az asszonyok különösen közel érezték magukat Máriához, hiszen Jézus édesanyjaként neki is ugyanazokat a feladatokat kellett ellátnia, mint egy anyának,*

124 Ústav etnológia SAV v Bratislave.

125 Eva Krekovičová: Piesne a etnická identifikácia Slovákov v Maďarsku. Výskum z obdobia 1991–2017. Bratislava 2018. 38.

háziasszonynak. Ám sorsa még azzal is nehezedett, hogy végig kellett néznie fia, a Megváltó halálát. Ezeket az eseményeket különös érzelmi telítettséggel, drámaian adják elő a füzetek énekei, ami az olvasók számára katartikus erejű lehetett.”¹²⁶ Néprajzi gyűjtéseim során is hasonló megállapításra jutottam. Az asszonyok saját életüknek nehézségeit, bánatait, különösen gyermekeik elvesztése miatt érzett fájdalmukat, a Szűz Anya fájdalmával azonosították. Együtt éreznek Szűz Máriával, sajnálják, mert szintén sokat szenvedett, ugyanakkor saját szenvedéseik elviseléséhez is a Szűz Anya fájdalma ad nekik erőt.

I. 1. Dicsérő énekek: A nyomtatványok szövegei jól mutatják, hogy a hívő nép mennyire nagy szeretettel és ragaszkodással fordult Szűz Máriához. Édesanyaként tekintett rá, aki ápol, gyógyít, vigasztal, megértő és segítő a bajban. A pap nélküli imádkozásoknak központjában mindig is Mária állt. Május és október is Mária hónapja, amikor rózsafüzérrel, illetve litániával köszöntik a hívek, még napjainkban is. Az ájtatosságok a templom falain belül, de általában pap nélkül zajlottak. Az ilyen „félnépi” ájtatosságokon használandó énekek egy része a ponyvanyomtatványokról származhatott.

I. 2. Rózsafüzér királynéja, Szűz Mária: Számos rózsafüzér ének-szöveget tartalmaznak a nyomtatványok. A rózsafüzér jelenleg is a püspökhathvani hívek kedves imádsága. Adatközlőim naponta több imaláncot is elvégeznek.

A ponyvanyomtatványok rózsafüzéres énekszövegei többnyire az imádkozásra buzdítanak, dicsérő énekek, amelyek a rózsafüzér királynőjét állítják központba. Továbbá megjelenik bennük a rózsafüzér titkairól való elmélkedés, a szombati Mária-kultusz és Szent Domonkos¹²⁷ kultusza, aki az élő rózsák gondozója. Szent Domonkos tiszteletéről a püspökhathvani szájhagyomány is tanúskodik. „*A rózsafüzért azelőtt kavicsokon imádkozták. De ez a Domonkos atya, nagyon nagy*

126 Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában. Szerk. Barna Gábor – Székely Anna. Szeged 2010. 26.

127 Szent Domonkos 1170 körül Kasztíliaiban, nemesi családban született. 1216-ban rendet alapított, amelyben a felszentelt papok szerzetesi fogadalom szerint élnek. 1221-ben a domonkosok koldulórenddé váltak. Lásd bővebben: *Dr. Diós István: A szentek élete I.* Budapest é. n. 480–485.

rózsakertje volt, aztán összegyömösölte a rózsaszirmokat és azt fűzte madzagra, akkor kapta a rózsafüzér a rózsafüzér nevet. Azt mondják, azelőtt csak kavicsokon imádkozták, én csak így hallottam.”¹²⁸ Ilyen jellegű történetek a szentről ponyvanyomtatványon is terjedtek.

I. 3. A fájdalmas Szűz Mária: A Szűz Anya fájdalmai, fájdalmainak tisztelete visszatérő motívum a ponyvanyomtatványok szövegeiben. Mária hét fájdalma énekekben és imádságokban is megjelenik. A hét fájdalomból négy bibliai eredetű (Simeon jóslata, az egyiptomi menekülés, a 12 éves Jézus elvesztése, Jézus megfeszítése) a további három pedig a szenthagyományból származik (találkozás a kereszthordozó Jézussal, Jézus ölbe vétele, Jézus temetésén való részvétel).¹²⁹ A hét fájdalomról való elmélkedést szolgálja a hétfájdalmas rózsafüzér is, amelyet szintén ismernek és gyakran imádkoznak adatközlőim, elsősorban péntekenként.

I. 4. Az örvendetes Szűz Mária: Mária hét fájdalma mellett a hét öröm motívuma is megjelenik a ponyvanyomtatványokon. A hét öröm kultusza a 13. századtól a szervita rend révén terjedt el,¹³⁰ de nem vált olyan népszerűvé, mint a hét fájdalom kultusza és nem is minden esetben ugyanazon örömöket értik Mária hét örömének említésekor. A közreadott ponyvanyomtatvány szövegében felsorolt öröмок közül bibliai alapú az angyali üdvözet,¹³¹ Jézus születése,¹³² Jézus jászolba fektetése,¹³³ a háromkirályok imádása¹³⁴ és Jézus bemutatása a templomban.¹³⁵ Nem bibliai eredetű a hetedik öröm, a Betlehemből Názáretbe való költözésre szólító isteni üzenet.

128 Adatközlő: Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925.

129 Lásd bővebben a bibliai forrásokkal kiegészítve: *Bálint Sándor*: Ünnepi kalendárium II. Budapest 1977. 279.

130 Mária hét öröme. In: Magyar Katolikus Lexikon VIII. Szerk. Budapest 2003. 649.

131 Az angyal belépett hozzá és megszólította: „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes! Veled van az Úr! Áldottabb vagy minden asszonynál. (Lukács 1, 28)

132 Míg világra nem hozta fiát, akinek a Jézus nevet adta. (Máté 1, 25)

133 Mária megszülte elsőszülött fiát, bepólyálta és jászolba fektette. (Lukács 2, 6)

134 Leborultak és hódoltak neki, majd elővették kincseiket s ajándékot adtak neki: aranyat, tömjént és mirhát. (Máté 2, 11)

135 Felvitték Jeruzsálembe, hogy bemutassák az Úrnak. (Lukács 2, 22)

I. 5. Búcsújáró Mária énekek: Korábban már utaltam rá, hogy a ponyvanyomtatványok szorosan kötődtek a zarándoklatokhoz, feltehetően a püspökhatvaniak búcsújárás során vásárolták meg ezeket az aprónyomtatványokat. A 19. században a zarándoklat, búcsújárás szokása elszakadt a papságtól és népi ájtatossági formává vált,¹³⁶ a szakrális ponyvanyomtatványok a búcsújárások során segítették a népet az ájtatosságok megtervezésében, levezetésében.

Püspökhatvanban a múlt század közepéig zajlott hagyományos kerektek között gyalogos búcsújárás Máriabesnyőre és Vácra. A zarándoklat során egy vagy több előénekes vezette a falubeli híveket, akik megtervezték az utat, az énekrendet,¹³⁷ így lehetett ez a 19. században is.

A ponyvanyomtatványok szövegeiben gyakori motívum Mária hívása, a hívóban feltörő vágy a találkozásra. Szűz Mária gyakran egyes szám első személyben beszél a zarándokokhoz. Különösen hívja az özvegyeket, árvákat, bűnösöket néhány szövegben pedig a férfiakat, asszonyokat és gyerekeket is külön megszólítja.

A szövegekben számos kegyhely is konkrét említésre kerül, mint például Lőcse, Újbánya, Máriatál, Sasvár, de a püspökhatvaniak idevaló zarándoklatait nem tudom alátámasztani. Valószínűbb ugyanis az, hogy vándorárusok révén bizonyos nyomdák termékei a telephelytől több száz kilométer távolságra is eljuthattak, hiszen könnyen csomagolhatók és nagy példányszámban szállíthatók voltak.¹³⁸ Így kerülhettek messzi zarándokhelyekről szóló énekek például Máriabesnyőre is. Tehát egy-egy Mária kegyhely híre sokkal jobban elterjedt, mint az a tényleges vonzaskörzetéből adódott volna.¹³⁹

A szövegekben említésre kerülő kegyhelyek közül kiemelten kell kezelnünk Máriabesnyőt,¹⁴⁰ a püspökhatvani hívek egyik legkedvel-

136 Bálint S. – Barna G.: Búcsújáró magyarok. i. m. 147.

137 Adatközlő: Lami Ferenc, 1925.

138 Bálint S. – Barna G.: Búcsújáró magyarok. i. m. 254.

139 Liszka József monográfiájában utal arra, hogy a vándorárusok a lakóhelyeken is terjeszthették a nyomtatványokat. Liszka J.: Átmenetek. i. m. 144.

140 Nem állítható teljes bizonyossággal, hogy a nyomtatványok szövegei a máribesnyői kegyhelyről íródtak, fennáll a lehetőség, hogy a Lipót megyében található Bešeňová településről van szó. Žiláková, M.: Počúvajte málo. i. m. 145.

tebb búcsújáró helyét. Nagyboldogasszony (augusztus 15.) és Kisboldogasszony (szeptember 8.) ünnepén zarándokoltak ide csoportosan Galgamácsán, majd az erdőn keresztül haladva. Az ünnep előtti nap délutánján indultak, egy éjszakát a kegyhelyen töltöttek és az ünnep estéjén tértek haza a faluba.

A püspökhatvaniak másik kedvelt zarándokhelye Selmebánya volt az első világháború előtt. Gunda Jánosné Mészáros Mária előénekes asszony kétszer vezetett ide csoportot unokája elmondása szerint gyalogosan.¹⁴¹ A kegyhely gyönyörű fekvésű Kálváriájáról híres.¹⁴² Az zarándokút időpontja a templombúcsúhoz, Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepéhez (szeptember 14.) igazodhatott¹⁴³ és több napos, akár egy hetes távollétet is jelentett a faluból.¹⁴⁴ Az első világháború után a selmebányai búcsú idején már a közelebbi Vácra indultak zarándokok a községből, Mária szent nevének ünnepén (szeptember 12.). Továbbá adathozható, hogy néhány fős csoportokban más kegyhelyekre (Csatka, Szentkút, Péliföldszentkereszt) is elzarándokoltak vonattal vagy gyalogszerrel a helyiek.

I. 6. Szűz Mária élete és küldetése: Az utolsó altémakörben Mária életéhez kapcsolódó ponyvák kerültek rendszerezésre: az angyali üdvözléhez, Mária születésnapjához és a temetéséhez, elszenderedéséhez köthetők a szövegek, amelyek a bibliai történeteken kívül szintén más hagyományokból is merítenek.

II. Jézus Krisztus: A második témakörben a Jézus Krisztushoz köthető kiadványok kerültek rendszerezésre.

II. 1. Jézus dicsőítése és kérések hozzá: Jézus Krisztus a keresztény vallás alapja és központja, ennek ellenére a róla szóló szövegek alulreprezentáltak a gyűjteményben. Az Ő dicsőítésére és magasztalására irányuló énekekhez mindössze egyetlen töredék került besorolásra.

141 Adatközlő: Pauer Ferencné Gunda Anna, 1939.

142 *Lami I.*: Fejezetek Püspökhatvan. i. m. 104.

143 *Bálint S. – Barna G.*: Búcsújáró magyarok. i. m. 173.

144 Bálint Sándor és Barna Gábor idézett művei alapján megállapítható, hogy az egyhetes vagy akár hosszabb népi búcsújárásra is volt példa a hagyományos paraszti kultúrában.

II. 2. Jézus keresztre feszítése: Ebbe az altémakörbe tartozó kiadványok a szenvedéstörténethez és a kereszthalálhoz köthetők. Forrásuk a Biblia, elbeszélésük apokrif jellegű. A szerzők saját szemszögükből interpretálják a történetet, verses formában.¹⁴⁵ Jellegzetes motívuma a szövegeknek az áldozathozatal, amelyet Jézus az emberiség megváltásáért vitt végbe.

II. 3. Jézus és Szűz Mária búcsúja: A témakör szövegei a hétfájdalmú Szűz Anya szenvedéseivel mutatnak átfedéseket. Szűz Mária keresi Szent Fiát Jeruzsálemben és a Kálvárián találja meg, ahol fájdalmas búcsút vesz tőle. Az idesorolt énekszövegek tehát dramatikusok, Mária egyes szám első személyben beszél (Mária-siralom) vagy párbeszédet folytat Jézussal.

II. 4. Erős imák: A gyűjteményben két nyomtatvány szerepel, amelynek imádságait erős (*mocná*) jelzővel illetik a szövegek: a betániai levél (*betánsky list*) és a hét mennyei zár (*sedem nebeských zámkov*). Az imák ereje abban rejlik, hogy különböző kisebb-nagyobb bajok ellen ígérnek védelmet. Az imádkozásnak, mint vallásos cselekvésnek eleve van egyfajta óvó-védő funkciója, hiszen imádkozás során a hívő Isten kegyelmébe, védelmébe helyezi magát.¹⁴⁶ Ezek a szövegek azonban ennél konkrétabbak; megnevezett betegségektől, bajoktól, károktól óvják meg az imádkozót, valamint megjelenik bennük a lélek megváltásának ígérete is.¹⁴⁷

Az imákat a szerzők mennyből jött üzenetként nevezték meg, jelezve, hogy származásukat tekintve feljebbvaló, égi szövegek. A betániai levélben maga az Úr Jézus szólal meg egyes szám első személyben, hogy megfedje a bűnösöket. Ez az isteni eredet jelenti a garanciát az olvasó számára a szövegekben felsorolt ígéretek beteljesedésére. A szövegek hitelességet hivatott alátámasztani továbbá az ima történeti kontextusba való helyezése (*1505-ben az Úr Jézus szent sirjára volt*

¹⁴⁵ Žiláková, M.: Počúvajte málo. i. m. 151.

¹⁴⁶ uo. 153.

¹⁴⁷ Az ígéretekre a következő fejezetben, az erős imákkal rokonítható archaikus imák és ráolvasások elemzése során hozok példákat.

helyezve) valamint az imát közvetítő tekintélyes személy említése (*ki nyilatkoztatott XII. Kelemen pápának, Leó pápa gyakran imádkozza*).¹⁴⁸

III. Az utolsó ítélet: Egyetlen töredék került besorolása ebbe a témakörbe, feltehetően egy legendának a vége ez a négy kis oldal terjedelmű szöveg, amiben a végítélet leírása olvasható. A szerző az utolsó ítélet leírása során a Jelenések könyvének 9. fejezetét vette alapul (*Jel* 9, 3–9).

Egy Szegedhez köthető Mária-csodára való tekintettel hangsúlyozza a megtérés aktualitását. Jellegzetes motívum tehát itt is a bűnösök megbüntetése. A szöveg szerint, akik a gyónási penitenciát nem végzik el, azok testét óriás sáskák fogják megenni az utolsó ítéletkor.

IV. Különféle énekek és imák: Az alábbi témakörben megtalálható a nagysárosi és kisszebeni Skapuláré társulat¹⁴⁹ éneke. A társulat a 20. században Püspökhatvanban is működött. A skapuláré az egyház által elfogadott kegytárgy, ugyanakkor a népi kultúrában bizonyos esetekben majdhogynem amulettnek is tekinthető.¹⁵⁰ Bár fontos hangsúlyozni, hogy itt az ígért kegyelmek elnyeréséhez szükséges a kiszabott ima és a böjt megtartása, tehát nem elég a skapulárét, mint egy amulettet birtokolni. Püspökhatvanban úgy tartják, aki viseli a skapulárét (*skapuliar*) és szombaton böjtöt tart, az 8 nappal előtte tudomást szerez halála napjáról.

A skapulárés ének mellett egy esti ének és egy ima került a témakörbe besorolásra. Ez utóbbi kettőnek jellegzetes motívuma az őrangyal-kultusz.¹⁵¹ Megtalálható mindemelett a szövegekben a jó halálért

148 A szövegben szereplő pápák regnálása: XII. Kelemen (1730–1750), XIII. Leó (1878–1903). Ezek alapján a hét mennyei zár 18. századi, a betániai levél 19. századi eredetű szöveg lehet.

149 A társulat történetéről és működéséről bővebben: *P. Marian: A Skapuláré Társulat Vezérkönyve*. Győr 1943. 3–19.

150 *Lengyel Ágnes: Amulettként használatos XIX–XX. századi szakrális ponyvanyomtatványok*. In: „Nyisd meg Uram, Szent ajtótad...”. Köszöntőkötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Szerk. Barna Gábor. Budapest 2001. 77.

151 Bővebben: *Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium II*. Budapest 1977. 351–357.

való könyörgés, amely gyakori motívum különösen az esti énekekben és imákban,¹⁵² de számos Mária-ének záróversszakában is megjelenik.

V. Legendák: A gyűjtemény ponyvanyomtatványain szereplő legendák csodákról számolnak be, ezeknek a jellegzetessége, hogy általában híradásként szolgálnak, egy csodatörténet népszerűsítésére íródtak.

V. 1. Szűz Mária csodái: A Mária-csodák jellemző motívuma a Mária tiszteletéért, a vallásos buzgóságért járó jutalom. A szövegekben Szűz Mária megsegíti a hozzá folyamodó özvegyet (44. számú), a gyermekkori imáját mindennap elvégző ifjút (46. számú), a hozzá zárandókló házaspárt, a Mária-képet a hadisátrában őrző, csatára készülő királyt (45. számú). Teológiai szempontból fontos azonban tisztázni, hogy nem Mária tesz csodát, hanem Isten,¹⁵³ ezekben az esetekben Mária által, ez azonban a nyomtatványok szövegei alapján nem egyértelmű, elképzelhető, hogy a hívekben félreértést eredményezett.

A legendák Mária hatalmát, közbenjáró erejét mutatják, vagy egy kegyhely születésének körülményeire szolgálnak magyarázattal. Ezért került itt besorolásra a máriacelli búcsújáráshoz¹⁵⁴ köthető ponyvanyomtatvány. A nyomtatvány szövege négy jól elkülöníthető részre osztható: az első a szentéletű remete története, a második Henrik és Ágnes csodálatos gyógyulása, a harmadik Lajos király török elleni győzelme,¹⁵⁵ az utolsó a máriacelli zárandóklány meggyilkolásának története.¹⁵⁶ Az első három rész legendája a középkorra nyúlik vissza,

152 *Žiláková, M.*: Počúvajte málo. i. m. 159.

153 Csoda. In: Magyar Katolikus Lexikon II. Szerk. Diós István – Viczián János. Budapest é. n. 468.

154 A máriacelli búcsújárásról: *Bálint S. – Barna G.*: Búcsújáró magyarok. i. m. 124.

155 Az ún. Lajos-kegykép legendájának eredetéről bővebben: *Kekny Terézia – Serfőző Szabolcs*: Nagy Lajos „törökök” elleni csatája. Egy legendakonstrukció eredete. In: *Mariazell és Magyarország. Egy zárandókhely emlékezete – Kiállítás a budapesti történeti múzeum kiscelli múzeumában*. 2004. május 28 – szeptember 12. Szerk. Farbak Péter – Serfőző Szabolcs. Budapest 2004. 47–60.; *Pór Antal*: Nagy Lajos 1326–1382. Budapest 1892. 590–593.; *Szakály Ferenc*: A török-magyar küzdelem szakaszai a Mohácsi csata előtt (1365–1526) In: *Mohács*. Szerk. Rúzsás Lajos – Szakály Ferenc Budapest 1988. 14–15.; *Žiláková, M.*: Počúvajte málo. i. m. 67–69., 111–118.

156 V. ö. *Lengyel Ágnes*: Vallásos ponyvanyomtatványok. i. m. 36.; *Liszka József*: Átmenetek. i. m. 145–164., 277–286.; *Žiláková, M.*: Počúvajte málo. i. m. 70.

írott történeti források is említik.¹⁵⁷ A történeteket később is együttesen emlegetik a kegyhely leírásakor.¹⁵⁸ Az elbeszélő ének negyedik része egy szájhagyományban is adathozható legenda.¹⁵⁹

V. 2. A bűnösök megbüntetése: A régi vallásos legendák gyakori motívuma az isteni büntetés, amelyben az Úr megbünteti azokat, akik Őt vagy a hozzátartozó szent dolgokat káromolják. Ilyen bűnhődéses csodát a 17. századi helytörténeti forrásokban is találtam, amikről már korábban beszámoltam (a temetésen gúnyolódó lányok megvakulása és a gyónás szentségét kicsúfoló férfi megtévelyülése). Ezekhez a püspökhatvani történetekhez hasonló eseményt ír le az egyik ponyvanyomtatvány, amelyben egy dalmáciai katonát sújt halállal az Úr, miután ellopta a Szentostyát, hogy a kaszányában gúnyt üzzön belőle.

A ponyvanyomtatványok és a népének kapcsolata

A ponyvanyomtatványok a népi vallásosság tárgykörébe tartozó írott források. Ebből következik, hogy a hagyományos népi kultúrában való használatuk során a folklóralkotás folyamatának áramába kerülhettek, ezt a folyamatot folklorizációnak nevezik.¹⁶⁰ A 19. századi ponyvanyomtatványok esetében ez a jelenség azonban csekélynek és felszínesnek mondható.¹⁶¹ A felszínesség annyit jelent Püspökhatvan esetében, hogy a szövegeket a helyi szlovákok bizonyosan énekelhették, felolvashatták a különböző egyéni vagy közösségi ájtatosságokon, de fejből már valószínűleg nem tudták felidézni. A legtöbb esetben nem volt arra idő (és valószínűleg igény se), hogy a szövegek tartósan a néphagyomány részévé váljanak.

157 *Johannes Mannesdorfer*: De origine ecclesie beatissime virginis in Cell et miraculis ibidem factis. 1487.; *Eszterházy Pál*: Mennyei korona az az egész világon lévő csudálatos Boldogságos Szűz kepeinek rövideden föl tett eredeti. Nagyszombat 1696. 45–47.

158 *P. Rodler Gellért*: Máriaczell bazilikájának (templomának) története és leírása. Máriaczell 1935. 40–41.

159 Eva Krekovičová závodi gyűjtését lásd: *Droppová, L. – Krekovičová, E.*: Počúvajte panny. i. m. 55.

160 *Istvánovics Márton*: Folklorizáció. In: Magyar Néprajzi Lexikon 2. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest 1979. 193.

161 *Voigt Vilmos*: Ponyva. In: Világirodalmi Lexikon 10. Budapest 1986. 744.

Mindez összefüggésben áll azzal is, hogy a 19. században a nyomdák ontották magukból a kiadványokat, a választékbőség pedig nem kedvezett a folklorizációnak.¹⁶² Ennél fogva napjainkban pusztán szakadt papírok, foltos, féregrágta nyomtatványok szolgálnak információval a 19. századi püspökhatvani hívek vallásos énekeiről. Csak néhány szöveg került rögzítésre a szájhagyományban fellelve.

Itt jegyzem meg, hogy a nyomdák tevékenységével, az eladhatóság növelésével áll összefüggésben az, hogy a ponyvanyomtatványok már a kiadás pillanatában is viseltek magukon a folklór felé mutató jeleket.¹⁶³ Az egyik legfőbb jellemzőjük az a törekvés, hogy megfeleljenek a népi igényeknek, könnyen érthetőek legyenek, hassanak az érzelmvilágra.¹⁶⁴

A folklorizáció egy összetett folyamat, mint folyamatnak, fázisai vannak. Nehéz azonban a fázisokat elkülöníteni, illetve azok folklórba vagy nem folklórba való tartozását meghatározni.¹⁶⁵ Ez a nehézség abból is ered, hogy a nyomtatványok szövegeinek folklorizációja változó, maga a folyamat pedig nem egységes sémák szerint zajlik le.

A szövegek népi kultuszba való beépítésében, a folklorizációban fontos szerepet játszottak a község előénekesei. Püspökhatvanban a 20. század közepéig élt az a gyakorlat, hogy a templomi előénekes után énekeltek a hívek, ismételve a szöveget. A megfelelő dallamválasztás így az előénekestől is függhetett. A nyomtatványok ugyanis kottát nem tartalmaznak. Néhány esetben dallamra való utalást, javaslatot tesznek a kiadók, ilyenkor megjelölik egy másik ének kezdő sorát, ami valószínűleg közismert volt a korban, és javasolják annak

162 *Schram Ferenc*: A népének egy csoportjának kialakulása Magyarországon. *Ethnographia* 85. (1974) 379.

163 *Žiláková, M.*: Počúvajte malo. i. m. 183. 185.

164 *Lengyel Ágnes*: A szakrális nyomtatványok kutatásáról és jellemző jegyeiről. In: Kriza János Néprajzi Társaság évkönyve 7. Kolozsvár. 1999.

165 A folklór és nem folklór fogalmat Liszka Józseftől vettem át, aki szintén kétnyelvű (szlovák-magyar) közegben dolgozva vizsgált szövegeket a témában. *Liszka J.*: Átmenetek. i. m. 152.

a dallamára énekelni: „*Spieva sa jako: ...*”.¹⁶⁶ De a dallamjelzés nélkül megjelent énekszövegekhez képest a dallamutalással ellátott szövegek elenyésző számban fordulnak elő, a püspökhavani gyűjteményben mindössze öt esetben történik dallamutalás.

Folklorizációs jelenségek leginkább a népénekgyűjtések során figyelhetők meg.

A népénekek az anyanyelven megszólaló, hagyományos egyházi, vallásos énekek.¹⁶⁷ Volly István – a magyarországi népénekgyűjtések kiemelkedő alakja – gyűjteményeiben gyakorta tett utalásokat nemzetiségi párhuzamokra. Megállapítása szerint a magyar népénkdallamok különösen a „hazai tótság” népénekeivel mutatnak rokonságot, egyezést.¹⁶⁸

Eva Krekovičová a magyarországi szlovákok között végzett gyűjtései alapján számos énekszövegnél megállapította, hogy a szövegeknek, amelyeket a szóbeliségben fellelt, ismertek ponyvanyomtatványi előképei.¹⁶⁹ Hana Urbancová szintén azt a megállapítást tette, hogy a magyarországi szlovákok népénekrepertoárjának egy részét a ponyvanyomtatványok révén folklorizálódott énekek képviselik.¹⁷⁰

Ezek alapján elmondható, hogy a szóbeliségben gyűjtött népénekek és a ponyvanyomtatványok szoros kapcsolatban állnak. A községben gyűjtött szlovák népénekeket és a hozzájuk tartozó gyűjtési adatokat a függelékben közlöm. A szövegek forrásait, ponyvanyomtatványi leltőhelyeit a népénekek kottái alatt jegyzetben közlöm, további énekelhető versszakok közreadásával.

166 A *Modlitby na slawnosť Nepoškvrneného Počätia preblahoslavenej Panny Marie* című (43. számú) nyomtatvány záróéneke például a Szlovákiában jelenleg használt *Jednotný katolícký spevník* énekeskönyvekben megtalálható: *Daruj mi Srdce* dallamát követi (JKS 227).

167 *Katona Imre – Rajeczky Benjámín: Népének*. In: Magyar Néprajzi Lexikon 3. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest 1980. 714.

168 *Volly István: Karácsonyi és Mária énekek*. Budapest 1982. 379.

169 *Krekovičová, E.: Piesne a etnická identifikácia*. i. m. 38–39.

170 *Hana Urbancová: Cirkevné piesne ako súčasť tradičného spevu Slovákov v Maďarsku*. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. Otázky vývoja kultúry II*. Red. Anna Divičanová – Anna Kováčová. Békešská Čaba 2011. 126.

III.

Kánonon kívüli imádságok

Archaikus népi imádságok

Püspökhátvanban mind a mai napig az egyéni vallásos gyakorlat részét képezik az archaikus imádságok, amelyek hordozórétegük révén a folklórhoz tartoznak. Eredetük a késő középkorig nyúlik vissza,¹⁷¹ de ma gúkon viselik több történeti korszak stílusjegyeit,¹⁷² a szóbeliségben variálódtak.

Kizárólag egyénileg, illetve családban mondták ezeket a szövegeket. Az imák fennmaradása így annak köszönhető, hogy évszázadokon keresztül – többnyire papok és kántortanítók tudta nélkül – öröklődtek a nép ajkán. Püspökhátvanban sincs adat arról, hogy az archaikus népi imákat közösségekben imádkozták volna.

Az archaikus népi imák a keresztény hagyományok részét képezik egész Európában, ezt mutatta be a műfaj legjelesebb kutatója, Erdélyi Zsuzsanna *Aki ezt az imádságot... Élő passiók* című kötete,¹⁷³ amelyben szláv, újlatin, germán, albán és grúz szövegeket publikált és rendszerezett. Munkája alapján elmondható, hogy a különböző nyelvű szövegek azonos elemekkel, motívumokkal rendelkeznek, és a késő középkor nemzeti nyelvű egyházi irodalmával vannak kapcsolatban.¹⁷⁴

A Püspökhátvanban gyűjtött archaikus imák a szláv szövegekkel rokoníthatók. Szlovákiában nem foglalkoztak a műfaj kutatásával. A magyarországi szlovákok körében elsőként között szintén Erdélyi Zsuzsanna gyűjtött archaikus népi imákat.¹⁷⁵ Az ő szlovák nyelvű gyűjtéseit, a hazai szlovák kisebbség imáit szintetizálta és saját gyűjtéseivel kiegészítette Zsilák Mária, aki tanulmányaiban, mint a népi vallásos-

171 Erdélyi Zsuzsanna: Archaikus és középkori elemek népi szövegekben. Ethnographia 82. (1971) 343–374.

172 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. i. m. 45–48.

173 Erdélyi Zsuzsanna: Aki ezt az imádságot... Élő passiók. Pozsony 2004. (Második kiadás)

174 uo. 29.

175 Erdélyi Zsuzsanna: Közös sorsok – „szépelemek”. Szent szövegek a hazai szláv hagyományból. Új Írás 31. évf. 12. sz. (1993) 77–79.; Erdélyi Zsuzsanna: Aki ezt az imádságot... Élő passiók. Pozsony 2004. 211–221.

ság kánonon kívüli specifikus elemeit mutatta be az imákat.¹⁷⁶ Kutatásai során Krupa András Domoszlón,¹⁷⁷ Aszódi Csaba András Ecseren¹⁷⁸ jegyezt le egy-egy imát. Az eddig dokumentált magyarországi szlovák szövegek, szoros kapcsolatban vannak, számos ponton meg egyezést mutatnak a Püspökhátvanban lejegyzett szövegekkel.

Az archaikus népi imák jellegzetes részei az ún. záradékok,¹⁷⁹ amelyek meghatározzák azt a kegyelmet, ígéretet, amit az ima elmondásáért a hívő kiérdemel. Ez a kegyelem lelki haszon, többnyire az örök üdvösség elnyeréséhez kapcsolódik. Az emberi lélek megváltását ígéri, megmenekülést a pokoltól, illetve a tisztítótűzbéli kínoktól. A keresztény ember számára ez a legnagyobb ígéret, amely hitének beteljesülését, az örök életre való eljutást jelenti. A motívum szlovák archaikus imák szövegeiben is rendre megtalálható.¹⁸⁰

A püspökhátvani szóbeliségben gyűjtött népi imák záradékában ez az ígéret a következőképpen jelenik meg:

*Kto sa túto modlidbičku
Rano, večer pomoli,
Ten tri duše z očista vislobodí
Eno otcoví, eno materí, a treťu sám sebe.*

176 *Mária Žiláková*: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku*. Red. Anna Divičanová – Anna Kováčová. Békešská Čaba 2011. 166–188.; *Zsilák Mária*: A magyarországi szlovák települések keleti rítusú nyelvemlékei. In: *Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kultuszok, nyelvemlékek*. Tanulmánykötet a Bolgár Ortodox Egyházközösség alapításának 100. évfordulója alkalmából. Szerk. Menyhárt Krisztina – Dudás Mária. Budapest 2016. 116–129.; *Mária Žiláková*: Živé fenomény tradičnej kultúry Slovákov mikroregiónu Vértuš–Gereče. In: *Slovenské inšpirácie z Tardoša 35. interdisciplinárny výskumný tábor. Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. Red.: Tünde Tušková – Mária Žiláková; Békešská Čaba 2018. 16–20.

177 *Krupa András*: Jeles napok a mátraaljai szlovákoknál. In: *Szlovákok Heves megyében*. A Kisdánán 1995. szeptember 27-én megtartott tájkonferencia anyaga. Szerk. Cs. Schwalm Edit. Eger 1996. 58–59.

178 *Aszódi Csaba András* – *Dr. Esztergominé Bennő Katalin* – *Király Katalin, PhD.*: Od Michala do Ďura. Ľudové duchovné piesne Slovákov v Ečeri. Szent Mihálytól Szent Györgyig. Az ecseri szlovákok népi vallásos énekei. Ečer 2018. 88.

179 *Erdélyi Zs.*: Hegyet hágék. i. m. 34.

180 *Mária Žiláková*: Svojské čerty slovinských Ľudových modlitieb v porovnaní s maďarskými a slovenskými. In: *Nemzetközi Szlavisztikai Napok II.* Szerk. Gadányi Károly. Szombathely 1986. 61–67.

Aki ezt az imádságocskát
Reggel, este elmondja,
Az három lelket a tisztítótűzből kiszabadít
Egyszer apját, egyszer anyját és harmadjára saját magát.

Ez a záradék megtalálható már František Sušil 19. századi morva gyűjteményében is. Az ígéretet tartalmazó népi szöveget a Vallásos koledák (*Koledy pobožné*) közé sorolta Sušil, kottát nem közölt hozzá, mint elmondható koleda (*Koledy říkatedlné*) adta közre.

*Povežte starému i mladému,
Aby se tu modlitbu vymodlil,
Tři dušičky vysvobodil,
Jednu otcovu, druhú matčinu,
Třetí svoju najmilejší.*¹⁸¹

Mondjátok meg öregnek és fiatalnak,
Ha ezt az imát elimádkozza,
Három lelket kiszabadít,
Elsőként az apját, másodikként anyját,
Harmadikként a sajátját, a legkedvesebbet.

Ezeknek a záradékoknak jellegzetessége, hogy az imádkozó nem csak a saját, hanem a szülei lelkét is megmenti az ima által. Ez a motívum a szláv nyelvű imákban fordul elő jellemzően.¹⁸² A magyarországi szlovákok eddig dokumentált archaikus imaanyaga alapján elmondható, hogy ez a típusú záradék a közép- és nyugat-szlovák nyelvjárású szövegekben gyakran megtalálható.

Az archaikus imák kegyelmet ígérő záradékai bár kapcsolatba hozhatóak a katolikus egyházal, de egyházi engedély nélkül öröklődtek. Az egyház szempontjából ugyanis nem elfogadott, hogy egy imádságért cserébe üdvösséget, tisztítótűzből való menekülést kapjanak a hívek. Az üdvösség elnyeréséhez szükséges a bűnbocsánat, amelyet az egyház a bűnbánat szentségében, a szentgyónásban ír elő a híveknek. Bár vannak olyan bűcsúnyerési lehetőségek az egyházban, amelyek bizonyos szertartáson való részvételhez vagy bizonyos imák elmondásához kötődnek, de a bűcsú feltétele ilyenkor is a megszentelő kegyelem állapota, ami a szentgyónás elvégzését jelenti.

¹⁸¹ František Sušil: Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými. Brno 1859. 741.

¹⁸² Horvát nyelvű példa: *Erdélyi Zs.*: Aki ezt az imádságot. i. m. 186.; Szlovén nyelvű példa: uo. 222.

Ezzel a tanítással azonban több szempontból nem összeegyeztethető a bűcsú- és bűnbocsánathirdetés számos formája, amelyet a középkori egyházban a pápák hirdettek meg. Ez a középkori gyakorlat áll kapcsolatban az archaikus népi imazáradékok keletkezésével és eredetével.¹⁸³ Az egyház által hirdetett bűcsúnyerési lehetőségek mindig is megragadták a nép lelkét, ezért őrződhetek meg a népi vallásosságban, az archaikus imák fő motívumává válva az üdvösséget ígérő záradékok.¹⁸⁴ Az új- és jelenkori egyház azonban mindinkább a szentgyónás fontosságát hangsúlyozta az üdvösség elnyerésében. Ezzel állhat összefüggésben, hogy a Püspökháttérben gyűjtött népi imádságokban az említett ígéret mellett megjelenik egy kérés is.

Két fontos motívum került egymás mellé egy püspökháttéri archaikus imádságban. Az első a záradék, az üdvösség ígérete: tehát az imáért cserébe három lélek kiszabadul a tisztító tűzből. A másik pedig a kérés Szent Borbálához és az Úr Jézushoz, a szentgyónással való kimúlásért: *Ne hagyjatok minket addig meghalni, amíg nem tudunk meggyónni!* Ezek alapján úgy tűnik, hogy a szentgyónást kérő sorok, mintha a záradék (az ígéret) kompenzálásaként jelennének meg a szövegben.

A továbbiakban az archaikus imát közlöm. Az adatközlő nagymamájától tanulta, esténként imádkozták. Ima közben kétszer kellett keresztet vetni a jelölt helyen.

*Barborka svatá,
Pred Pánom Kristom štátá,
Ňedajte mi umjerat'i,
Kím sa ňebuďem spovedat'i.
Našej chiži, št'iri kúti,
F každom kúti and'el Boží,
A na prosiedku sám Sín Boží,
A na dverach Panenka Mária,
Čo Sináčka porod'ila.
Keď ho ona porod'ila,
Do jasličkov poližila.
Svatím križom prežehnala,
Tak sa aj mi prežehnajme. †
Čaz rano slniečko vychod'í,*

183 Erdélyi Zs.: Aki ezt az imádságot. i. m. 103.

184 Bűcsú. In: Magyar Katolikus Lexikon II. i. m. 59–61.

*Panenka Mária po ňebi sa prechodí,
A svojho Sináčka za ručičku vodí.
Taviedla ho do Ružova,
A z Ružova do kláštora.
F tom kláštore šecke zvoní vizváňali.
Oltárike sa prekrivali,
Pán Kristus f hrobe leží,
Volá svojich vivolení:
Poťe mojí vivolení,
Moj bóčok je preklatí,
A z krvičkou zajlatí.
Kdo sa túto modliďbičku
Rano, večer pomolí,
Ten tri duše z očista vislobodí;
Eno otcoví, eno materí, a treťu sám sebe.
† Ve meno Occe, i Sina, i Ducha Svatího.
Amen.¹⁸⁵*

Szent Borbála,
Az Úr Krisztus előtt álló.
Ne hagyjatok engem meghalni,
Amíg nem fogok meggyónni.
A mi házunkban négy sarok
Minden sarokban az Isten angyala
Középen maga az Isten Fia,
És ajtóban a Szűz Mária,
Aki Fiaskáját megszülte,
Amikor őt megszülte,
Jászolba fektette,
Szent Keresztrel megáldotta.
Mi is így vessünk keresztet. †
Kora reggel a napocska felkel,
Szűz Mária a mennyországban sétál,
Fiaskáját kézen fogva vezeti,
Elvezette őt Jeruzsálembe
És Jeruzsálemből a templomba.
A templomban minden harang megszólalt,
Az oltárokat letakarták.
Az Úr Krisztus koporsóban fekszik
Hívja az ő kiválasztottait:
Gyertek kiválasztottaim
Az oldalam át van döfve.
És vérrel van öntözve.
Aki ezt a kis imát,
Reggel, este elmondja

185 Adatközlő: Kovácsné Mészáros Anna, 1951.

Az három lelket a tisztítótűzből megszabadít,
Egyszer apját, egyszer anyját és harmadjára saját magát.
†Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.
Amen.

Az archaikus népi imádság Szent Borbálához és az Úr Jézushoz szóló fohással kezdődik. A magyarországi szlovákok népi imáiban gyakran szerepel Borbála, mint patrónus – egyebek mellett – a szerencsés halál elnyerésében.¹⁸⁶ Szent Borbálát az egyház kultuszában a váratlan és készületlen halál elleni oltalmazónak tekintik. A katolikusoknál fontos közbenjáróvá vált a középkor óta, hiszen hirtelen halál esetén az elhunyt értelemszerűen nem tud részesülni a szentségekben (szentkenet, szentgyónás, szentáldozás), amik átsegítenék őt a mennyei hazába.¹⁸⁷ Borbálát tehát ebben a katolikusok számára kardinális kérdésben kérték segítségül évszázadokon át a hívek, azaz, hogy haláluk előtt a szentségekben részesüljenek, amik által elnyerhetik az örök életet.

Szent Borbála csodatevő, közbenjáró kultusza a középkorban, illetve az utóbarokk paraszti világban virágzott, az újkorban alábbhagyott.¹⁸⁸ Szent Borbálához való imádságok a községben talált 19. századi cseh és szlovakizált cseh nyelvű imakönyvekben is szerepelnek. (Példa a szlovák nyelvű részben olvasható.) Ezekben az imákban szintén megjelenik a halál idején való pártfogolás, azonban már kevésbé hangsúlyosan, inkább Borbála példaértékű élete kerül a középpontba. Frauhammer Krisztina véleménye szerint számos szentnél megfigyelhető hasonló változás, ami a felvilágosodás racionális szellemiségével áll összefüggésben, azaz a szentek tiszteletében a barokk kori csodatevő szerep helyett, az egyház egy követhető mintát állított a hívők elé a 19. század végén. A szentek csodatevő erejébe vetett hit a népi vallásosságban élt tovább.¹⁸⁹

186 Zsilák Mária gyűjtései. Pilisszántó: „*O Barborka, pano svatá – prived' ma do kráľostva – tam buďeme kráľuvaťi – s Kristem Pánom prebívati.*” / Sári: „*Ó, Barborka svatá, než si ti pre kristovie drahé rani svatá. Já t'eba prosím veňne v noci, abi si mi bola na pomoci, ab isi ňe náhlo a ňenadalo po mrt'i fšak ňebi a večňe, chválím a milov (!) Pána Boha ustavičňe.*” Žiláková, M.: *Cirkevná kultúra mimo. i. m.* 179–181.

187 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium december elsejétől június harmincadikáig.* Szeged 1998. 17.

188 uo.

189 Frauhammer Krisztina: *Imák és olvasatok. Imakönyvek a 19. és 20. században Magyarországon.* Szeged 2019. 80–81.

Az ima elmondása nem kötődött Borbála napjához, ünnepét nem tartják meg a faluban és a jeles napi szokások között sem szerepel idetartozó népszokás. Az imádság további szövegrészei sem kötődnek Borbálához, a következő szakasz Jézus születéséhez, így a karácsonyi ünnepkörhöz köthető. (A kalendáris kapcsolat miatt fontos itt megemlíteni, hogy Borbála ünnepe december 4-re, advent idejére esik.) Az ima ezen szakasza magyar nyelvű variánsokban is él. Püspökhatvantól mintegy 120 km-re fekvő Bábindalban, a mai Szlovákia területén, a következőképpen került rögzítésre:

*„Jézus Mária légy velünk,
El ne hagyj halálunk óráján ámen.
A mi házukba négy szöglet van,
Mind a négy szögletbe egy őrző angyal,
Ház közepibe az Isten fia
Ablakba a boldogságos Szűz Mária
Ki a Szent fiát világra hozta
Jászolba tették
Pólyába helyezték
Ott meg is keresztelték
Mi is úgy keresztelkedgyünk ámen.”*¹⁹⁰

Az imában Jézus, Mária és négy angyal elhelyezése a lakószoba különböző részeiben védekező, bajelhárító szokások, akár exorcizáló eljárások emlékei lehetnek.¹⁹¹ Ezt erősíti meg, hogy a magyarországi szlovákok körében (Jásdon,¹⁹² Kesztlöcön,¹⁹³ Miskén,¹⁹⁴ Pilisszentlászlón¹⁹⁵) adatolható egy népszokás is, amely során szenteste a katolikus imák elmondása után a szoba négy sarkába négy diót dob a családfő, hogy a ház lakói egészségesek maradjanak a következő évben. Feltehetően az egykori néphit szerint ott álló angyalokat ajándékozták meg ily módon, hogy egész évben vigyázzanak rájuk. (A miskei hagyomány szerint a sarkokban egy-egy evangélista áll.)

¹⁹⁰ Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. i. m. 254.

¹⁹¹ Erdélyi Zs.: Archaikus és középkori. i. m. 349.

¹⁹² Ondrej Krupa: Kalendárne obyčaje II. Vianoce, Nový rok, Tri krále. Békésská Čaba 1997. 56.

¹⁹³ Lami, Š.: Výročné zvyky. i. m. 33.

¹⁹⁴ Bálint Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából. Budapest 1989. 86–87. Bálint Sándor adatai alapján a szokás a Nyitra vidéki magyar falvakban volt elterjedt hasonló szövegű archaikus imákkal. A szokásnak felvidéki szlovák párhuzamát is megemlíti Tormoson (Chrenová).

¹⁹⁵ Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. i. m. 173–174.

A szokás Püspökhatvanban nem, de a szomszédos Acsán evangélikusok körében is adatolható. Acsai adatközlőm a karácsonykor zajló diódobálás pontos okát azonban már nem tudta megmagyarázni, a sarokba dobott dióhajakat eltették, fogfájás gyógyítására megfüstölve használták.¹⁹⁶

A szoba négy sarkában álló angyal egy szödi népi imádság kezdősoraiban is megjelenik:

*Našon dome štíri kúti,
každon kúte aňđel boží,
aj tá preblahoslavená Panenka Mária,
sináčka povíja...*¹⁹⁷

A mi házunkban négy sarok van
minden sarokban Isten angyala
és a boldogságos Szűz Mária
fiacskáját bepólyázza...

Ezek a szövegegyezések a népi imák között egy közös alapszöveg meglétét feltételezik. Ezt figyelembe véve több ilyen alapszöveg lehetett, amelyek csak a szóbeliségben maradtak fent, ennél fogva pedig a szájhagyományozás folyamatában változtak.

A püspökhatvani ima esetében is a szövegkontamináció jelenségét lehet feltételezni, azaz több imádságból, alapszövegből keletkezett az imaszöveg a szóbeliségben. Ezt erősíti meg, hogy a Borbálához szóló fohász, illetve imádság különálló imaként is adatolható a községben:

*Barborka Svatá,
Od Pána Kristoho s'tatá,
Ňedajte mi umierat'i,
Kim ja ňebud'em spovedat'i. Amen*¹⁹⁸

Szent Borbála,
Az Úr Krisztustól állíttattál,
Ne hagyjatok engem meghalni,
Amíg nem fogok meggyóni. Amen.

A püspökhatvani archaikus népi ima másik jól elkülöníthető része, amelyben a mennyországban sétáló Szűz Mária és kis Jézus jelenik

196 Adatközlő: Babka Jánosné Babka Zsuzsanna, 1929. Acsa.

197 Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése. *Žiláková, M.*: Cirkevná kultúra mimo. i. m. 173.

198 Adatközlő: Lestyák Józsefné Pauer Mária, 1924.

meg, a látomásköltészettel rokonítható. Az imádkozó mennyben lezajló eseményeket idéz fel a szöveg által. (Ez a motívum eddigi gyűjtések alapján csak kelet-szlovák nyelvjárásban rögzített imádságokban fordult elő a hazai szlovákok körében.¹⁹⁹ A püspökhathvani szöveg a falura jellemző közép-szlovák nyelvjárásban őrződött meg.) A szövegben Szűz Mária a templomba vezeti fiát. A templom – Tánzos Vilmos véleménye szerint – a mennyei örök hazát jelképezi az archaikus imákban.²⁰⁰ Ide hívja a következő egységben híveit az Úr Krisztus.

Az archaikus ima következő része az Úr Krisztust gyászejegyekkel mutatja be, koporsójából szólal meg, hívja magához a kiválasztottakat. Ezután következik a záradék (ígéret), ami ebben a kontextusban úgy hangzik el, mintha azt is Krisztus mondaná. Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert így az imában található záradék fellebbezhetetlen helyről származik: maga Krisztus mondja, ígéri meg. Ez adta a nép körében az ima hitelességét. A hiteles transzcendens megléte az archaikus imahagyomány megmaradásának és elterjedésének fő biztosítéka lehetett.²⁰¹

Az imádság magyar nyelvű variánsokban is él. Nógrádmegyerben – egy olyan településen, amelynek szomszédságában szlovák nemzetiségű falvak helyezkednek el – a következőképpen került rögzítésre:

*„Vasárnap reggel
Kisüt a napocska,
Sétált a Szűz Mária
Mennysorságba.
Szencséges Szent Fiát
Karján hordozza
Éjféliről éjféltre,
Hajnaliról hajnalira,
A harangok megszólalnak,
A gyertyák meggyulladnak,
Az Úrjézus az ő szűz szent koporsójából felszólal:
Jertek ide, megtért lelkek,*

199 „Ned’elu raňičko slunečko vihodzi, Paňinka Marija sinečka za ručku vodzi” Füzer. Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése. Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. i. m. 175.

200 Tánzos Vilmos: Eleven ostya, szép virág. A moldvai csángó népi imák képei. Csíkszereda 2000. 251.

201 Erdélyi Zs.: Aki ezt az imádságot. i. m. 37.

*Nézzétek meg az én oldalamat!
Zsidó vérrel be van kenve,
Vasszegekkel át van verve,
Aki ezt az imáccságot este lefektébe, reggel fölkelébe elmongya,
Bizon, bizon mondom nektek, meg fog üdvözülni,
mint a mai született gyerek, ámen.*”²⁰²

Erdélyi Zsuzsanna a fenti ima közlésekor utal arra, hogy gyűjtése során a hazai szlovákság körében majdnem tükörszövegre bukkant.²⁰³ Ez a megállapítás a püspökhatvani szövegre is igaz. *„E percben még nem dönthető el, melyik nyelven volt előbb (a szöveg). (...) A középkorban nem érvényesültek a közigazgatási-nyelvi határok. A szellemi javak éppen a folklór tanúsága szerint, szabadon terjedtek-hatottak, főleg a katolikus egyház egyetemessége révén.*”²⁰⁴

A magyar variáns lábjegyzetében Erdélyi Zsuzsanna megjegyzi, hogy az imatípus Észak-Magyarországon került csak rögzítésre és kevésbé variálódik, ami a szabadon kezelt népi imádságok esetében szokatlan.²⁰⁵ Püspökhatvanban is megfigyelhető ez. Három egymástól független adatközlőtől jegyeztem le népi imákat és szinte megegyező szövegeket rögzítettem. (Az ima további variánsai a függelékben olvashatók.)

A szövegegyezés és -strukturálás miatt nem tartom kizártnak, hogy az ima egy része a ponyvairodalomba beépülve is terjedhetett. Ezt viszont nem lehet hitelt érdemlően alátámasztani a szöveg aprónyomatványon való megtalálása nélkül.

Fontos azonban megjegyezni, hogy az archaikus imák műfajérinkezést mutatnak a szakrális ponyvairodalom anyagával, illetve néhány típuskör szövege ponyvanyomatványokon is terjedt.²⁰⁶ A nyomtatványok szövegei és az archaikus imák közös motívumkinccsel, gyakran

202 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. i. m. 594.

203 A szlovák szöveget Erdélyi Zsuzsanna Százhalombattáról kéziratban kapta meg. Lásd: Erdélyi Zs.: Aki ezt az imádságot. i. m. 212.

204 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. i. m. 596.

205 uo. 597.

206 uo. 28–29.

hasznló nyelvi megformálással és felépítéssel rendelkeznek.²⁰⁷ A vallásos ponyvanyomtatványok elterjedése révén népiesedhetett el például az Aranymiatyánk (*Zlatý Otčenáš*), amely jellegzetes nagyheti imádság, a bükkszentkereszti szlovákok hagyományában is adatolható.²⁰⁸

A lélek megváltásának motívuma hasonló módon, mint az archaikus imádságok záradékában a ponyvanyomtatványok égi levelein, erős imáin fordul elő. A *Sedem nebeských zámkov* (hét mennyei zár) című imádságban a tisztítótűzből való megváltás kegyelme a következőképpen jelenik meg:

Který člověk těch sedem swatých Nebeských Zámkůw sedem pátků po sobě se modlí a ty samé za své zemřelá prátele, neb za jiné duše v očistci trpící obětuje, na ten způsob vždycky jednu z těchto muk očistcových vysvobodí.

Amelyik ember ezt a hét szent Mennyei Zarat, hét egymást követő pénteken elimádkozza és az elhunyt barátaiért, vagy más tisztítótűzben szenvedő lelkekért felajánlja, ilyen módon, ezektől a tisztítótűzbéli kínoktól mindig egy lelket megszabadít.

A ponyvanyomtatványok erős imái (égből szállott levelei) tehát párhuzamba állíthatók a népi imák záradékaival, ígéret motívumaival. Azonban az erős imák szövegei amellett, hogy szintén lelki hasznokat biztosítanak, már itt a földi életben is elnyerhető kegyelmeket, védelmeket ígérnek:

Részlet a betániai levélből:

Kdo čítá aneb posloucha, sto dní odpustkůw obdrží, a žádá wěc jemu neuškodí, ani oheň, ani woda, ani železo, žádné bosorkánství jemu neuškodí, a w kterém domě bylaby žena plodem obtížena nech tento list k sobě vezme (...) hned porodí. Kto tento list při sobě nositi bude, w nebezpečnstwí nad nepřátelemi zwítězí

Aki ezt olvassa vagy hallgatja, száz napi búcsút nyer és semmilyen dolog neki kárt nem okoz, sem tűz, sem víz, sem vas, semmilyen boszorkányság; amelyik házban az asszony gyermekét nehezen szülné meg, ezt a levelet vegye magára (...) rögvest megszüli. Aki ezt a levelet magán viseli, veszélyekben az ellenségeit legyőzi.

207 *Žiláková, M.*: Počúvajte málo. i. m. 183.; *Žiláková, M.*: Poslyšte mile. i. m. 45., 52.

208 *Žiláková, M.*: Cirkevná kultúra mimo. i. m. 177–178.; *Császari Éva*: A bükkszentkereszti Aranymiatyánk. In: Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kultuszok, nyelvemlékek. Tanulmánykötet a Bolgár Ortodox Egyházközösség alapításának 100. évfordulója alkalmából. Szerk. Menyhárt Krisztina – Dudás Mária. Budapest 2016. 130–139.; Ponyvanyomtatványon: *Bálint, B.*: Banskobystrické púťové. i. m. 56.

Részlet a hét mennyei záróból:

Když žena, která k porodu se chystá, tuto modlitbu se modlí, neb se ji modliti slyší, v té době šťastně porodí, a radostná Matka zůstane; a to dítě, které na svět přijde, když se mu tato modlitba na pravou stranu položí, od všeho neštěstí osvobozeno bude. Ten, který tuto modlitbu při sobě nosí, obhájí jest od nemoce padoucí. (...) Kdo tuto modlitbu dům od domu donese, bude požehnan, ten pak ale, který tu samou pohání, ztracen bude. Ten dům, v kterém se tato modlitba vynachází, od blesku hromového žádné škody newezme.

Amikor az asszony, aki a szüléshez készül, ezt az imát elmondja, vagy más imáját meghallgatja, abban az időben szerencsésen megszüül, és boldog édesanya lesz; az a gyermek, aki így a világra jön, ha az imádság a jobb oldalára helyeztetik, minden bajtól mentes lesz. Aki ezt az imát magán viseli, védve van a betegségbe eséstől. (...) Aki ezt az imát házról házra hordja, áldott lesz, aki ezt magától eldobja, átkozott lesz. Az a ház, amelyikben ezt az imát őrzik, a mennydörgő villámtól semmi kárt nem szenved.

Az erős imák ígéreteinek van egy másik jellegzetes mágikus motívuma, hogy egy-egy ígértet beteljesítéséhez nem is szükséges az ima elmondása, elég csak az imaszöveget, mint tárgyat viselni, magunkkal hordani a kegyelmek elnyeréséhez.²⁰⁹ Tehát maga a ponyvanyomtatvány lapjai bírnak mágikus erővel. Ezek alapján a hét mennyei zár imádságot amulett jellegűnek nevezhetjük. Püspökhátvanban ilyen (szinte) amulettszerű tárgy volt az ún. csodásérem²¹⁰ (*agnušek*),²¹¹ aminek háború idején golyó elleni védelmet tulajdonítottak a faluban.²¹²

Ezek a ponyvanyomtatványi erős imádságok bár tartalmaznak teológiailag megfelelő imaszövegeket is, a felsorolt motívumok miatt szintén az egyházi kánonon kívül estek.

Mindkét erős imát tartalmazó ponyvanyomtatvány Lami Ferencné hagyatékából került elő. Nincs sok információnk arról, hogy a püspökháti hívek mennyire hittek az imák erősségében. A hét mennyei záron lévő kéziratos bejegyzés (*Endrész Verona moldovaty* 26) és a cérnakönyvben való megőrződésük ténye alapján feltételezhető, hogy az erős imák hitelt érdemeltek a püspökhátiak körében, mivel baj és rászorultság idején a hívőket a mennyei világhoz kapcsolták.

209 Lengyel Á.: Amulettként használatos. i. m. 75–88.

210 A csodás érem és a hozzá fűződő kegyelmek. Kiad. az Irgalmas nővérek. Budapest 1932.

211 A szlovák terminus etimológiája az Agnus Dei viaszablátskára vezethető vissza. Bővebben lásd: Agnus Dei. In: Magyar Katolikus Lexikon I. Szerk. Diós István – Viczián János. Budapest é. n. 76.; Žiláková, M.: Počúvajte málo. i. m. 80–81.; Liszka J.: Átmenetek. i. m. 151–152.; Mária Žiláková: "...svaté agnůštky mé milé děti, každé na svém těle máte nositi..." In: Národopis Slováků v Maďarsku 25. (2019) 135.

212 Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930.

Az erős imák egyházi tiltás alá is kerültek, a 19. század végén „üldözte” ezeket a nyomtatványokat a katolikus egyház és felszólította híveit, hogy ne vásároljanak égi leveleket. Az andocsi búcsújáróhely ismertetője konkrét példaként említi a *hét mennyei zár* és a *bethániai aranylevél* írásokat, mint zárandokhelyeken (még) kapható, de tiltott, kerülendő nyomtatványokat.²¹³

Az archaikus imák esetében ez a szervezett tiltás nem figyelhető meg, hiszen ezeket közösségben nem imádkozták. Az égi levelek, erős imák ponyvanyomtatványokon megvásárolhatóak voltak bárki számára egy-egy zárandokhelyen, míg az archaikus imák a szájhagyományban éltek. Nem egészen titokban, de kizárólag otthoni használatban végezték a püspökhathvani hívek a felmenőiktől tanult szlovák imádságokat.

Ráolvasásként használt népi imádságok

Az imádkozásról általánosan elmondható, hogy a hívők többek között azért végzik újra és újra imáikat, mert hittel vannak aziránt, hogy a benne foglalt kéréseik valóra válnak. Az imádságos lelkület alapja a kimondott szó erejébe vetett hit. Ez különösen világosan és egyértelműen kifejezve a ráolvasásként használt népi imákban jelenik meg. Az archaikus népi imák egyik csoportja, azok a kevert tudatformájú és funkciójú szövegek, amelyekben megfigyelhetők az ősi, pogány tudatra jellemző tendenciák. Ezekben az imákban megjelenhetnek keresztény és a ráolvasási formulákra jellemző szövegek is.²¹⁴ Míg a fentebb közreadott archaikus népi imák egy általánosabban megfogalmazott ígéretet, a lelki üdvösséget tartalmazzák, addig a ráolvasó imáknak a célja konkrét: egy aktuálisan problémát jelentő baj, egy betegség elűzését szolgálják.²¹⁵

A ráolvasások európai kulturális örökségnek tekinthetők. Tartalmuk és megformálásuk szempontjából megkülönböztethetünk nem-

213 P. Pethő Lénárd: Az andocsi búcsújáróhely ismertetése. Andocs 1929. 72.

214 Erdélyi Zs.: Hegyet hágék. i. m. 49–50.

215 Dömötör T.: A magyar nép. i. m. 183.

zetekre jellemző variánsokat is,²¹⁶ így a szlovák nyelvű ráolvasások is saját nyelvi és tipológiai szempontból vizsgálhatóak,²¹⁷ nagyon szoros kötődést mutatnak ugyanakkor cseh szövegekkel.

A ráolvasási formulák és a bajelhárító imaszövegek között nem húzódott éles határ a folklórban.²¹⁸ Lényeges különbség az, hogy a bajelhárító imákban az óhaj kérés formájában jelenik meg, míg a ráolvasásokban a parancsoló forma dominál.²¹⁹ A püspökhatvani szövegben átmenetek, keveredések fordulnak elő a két műfaj között. Azonban használatukat, funkciójukat tekintve a ráolvasásokhoz sorolhatóak a községben lejegyzett imák.

Püspökhatvanban ezek az imádságok a népi orvoslás részét képezték. Ebből a szempontból vizsgálva az irracionális gyógymódokhoz tartoztak.²²⁰ Az ijedtséget, a bélférget és az ízületi fájdalmakat is gyógyították különféle imádságokkal a faluban. Az ijedtség elleni imádkozást több asszony végzi mai napig is a községben, gyermekeknél és felnőtteknél egyaránt alkalmazták. A bélférgek és az ízületi fájdalmak elleni imák nem maradtak fent napjainkig a gyakorlatban, hamarabb kiszorultak – feltehetően a 20. század második felében ezeket a bajokat már hatékonyabban kezelték a hivatásos orvosok. Az ijedtségre használt imádság 21. századi fennmaradása annak köszönhető, hogy mindig is olyan betegségek gyógyítására bizonyult alkalmasnak, amelyeket az orvosok nem tudtak gyógyítani. Ma is olyan esetekre használják, amire nincs ismert gyógymód.

A néphitben sok betegség okaként az ijedtséget tekintik. Gyakran mondják „*Tak som sa ziakla, ledva som sa ved'ela póhnúť.*” / *Úgy megijedtem, alig bírtam mozdulni.* Az ijedtséget produkáló tünetek között a testmerevséget, álmatlanságot, rángatózást, légzési nehézséget említik meg leggyakrabban a helyiek, de ide sorolják a fejfájást, szamárköhögést, dadogást, epilepsziát. Tehát nagyon sok tünet gyógyítását lefedte a ráolvasásként használt ijedtség elleni imádság.

216 Pócs Éva: Szem meglátott, szív megvert. Budapest 1986. 236.

217 Mária Žiláková: Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku. Nadlak 2009. 388.

218 uo. 413.

219 uo. 394.

220 uo. 413–415

Egészen kisgyermekesek esetén az a jelenség is általános volt, hogyha valami baj történt (nagyot esett a gyermek, megharapta, megcsípte valami), annak ellenére, hogy nem produkált egyéb ijedtségre utaló tüneteket, azonnal vitték gyógyító asszonyhoz a kicsit.

A gyógyító jellegű imádkozásra a helyi népnyelvben szlovákul a *začítuvat'*, *začítuvaňie* terminusokat használják, amelynek magyar megfelelője a ráolvasni kifejezés. Emellett használatban vannak magyar nyelven a *suskálni*, *suskálás* terminusok is, amelyek utalnak az imádság különleges módjára. Az imádkozás során ugyanis a fülbe kellett a meghatározott rituálé szerint belesúgni a szöveget. A népi ráolvasások során jellemző, hogy suttogva, halkán magukban mondják a gyógyító specialisták a szöveget. A püspökhatvani „szertartásban” azonban van ennek egy jellegzetes formája: a kezéből tölcserő formál az imádkozó és a fülhöz hajolva, a beteg fülébe belesúgja az imát.

Arról, hogy a szláv népeknél mennyire gyakori a fülbesúgással történő népi gyógyítás, jelenleg nincs adatom. A magyar ráolvasások között – Pócs Éva két kötetes gyűjteményében – található olyan folklórszöveg, amelyet fülbe kellett súgni: Lengyeltótiiban (Somogy megye) a beteg marha fülébe súgtak egy pár soros fohászt, Galgamácsán (Pest megye) a Püspökhatvanban is használt ima tükörszövegét alkalmazták szintén az ijedelmek gyógyítására.²²¹ A galgamácsaiak körében ma már nem adatolható ez a szokás. A történeti források között három 16. századi, egy 17. századi és egy 18. századi adat van, olyan kórság ellen alkalmazott fohászról, amit fülbe kellett súgni.²²² Korkes Zsuzsa egy tanulmányában szintén vizsgálta a fülbesúgással történő népi orvoslást a Galga mentén,²²³ arra a megállapításra jutva, hogy az ima egykor Püspökhatvanra korlátozódott, azaz helyi specifikumnak tekinthető.²²⁴ Beszámol a galgamácsai gyógyítókról is, megjegyezve, hogy Galgamácsán a 20. század elején püspökhatvani asszonyok is

221 Pócs Éva: Magyar ráolvasások II. Budapest 1986. 360–361. 390.

222 Ráolvasások. Gyűjtemény a történeti forrásokból, 1188–1850 – A magyar folklór szövegvilága 2/b. Szerk. Ilyefalvi Emese. Budapest 2014. 48. 50. 92. 106. 135.

223 Korkes Zsuzsa: „Súskálás”. Fülbesúgással történő gyógyítás a Galga mentén. Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 16. (2007) 111–113.; A szöveget szlovák nyelven lásd: Žiláková, M.: Ľudové liečenie. i. m. 422.

224 Korkes Zs.: „Súskálás” i. m. 113.

végezték a ráolvasást, a „szertartást” a későbbiekben tőlük tanulhatták el, fordíthatták le a helyiek. A püspökhatvani szokást az ólomöntéshez kapcsolódva Wagenhuber Aurél is megemlíti egy tanulmányában.²²⁵

Az imádság szövege a legteljesebb formában Pagonyi Józsefné Czifra Anna (szül. 1929) kéziratán őrződött meg. A gyógyító asszony nászasszonyának írta le a múlt század második felében a szöveget. A kézirat magyar helyesírás szerint íródott, amit pontosan rögzíték:

*Bozse Ocse Panye Jezsise Krisztye. Preblahoszlavená
nyeposkrvená Panenka Maria, aj secja szvati
dajtyemi túto hogyinku styaszlive zacsatyí a styaszlivej-
sje dokonatyí, abiszomja tejto zsehnanej krstyenej menu-
vanej (it a keresztnévét mondjuk) vihanala zhave zoszrcá
zrukov znohov aj zoseckih údov 70 lyakov 70 betyahov
70 zrányikov nadobrí oszoh datyi. Nyerobím ja to zo-
szvojoy mócov ale Szpána Jezsisa Kriszta ukrizsuvaneho
szpomocov aj zoszvatím Salvatírom aj zoszvatím Valen-
tírom. Oferujem Obetujem túto molidbu Szvatímu Szalva-
tírovi, Szvatímu Valentírovi, Preblahoszlavej szegymbolyas-
nej lyakovej Matki sjesztej ranye Kriszta Panye cso od-
szvatiho krízsa naszvojom ramenýí mav.*

*(túto molidbu 3 rász dopraviho a 3 rász doľyaviho uha
zakazsdím 1 ocsenás aj 1 zdravasz aj hvála Bohu)*

Az ima szövege szorosan kötődik a kereszténységhez, Isten és a szentek segítségét hangsúlyozza. Az elején segítségkérés fogalmazódik meg az Atyaisten, az Úr Jézus, Szűz Mária és minden szentek felé: *Istenem, Atyám, Uram Jézus Krisztus, Boldogságos szeplőtelen Szűz Mária, és minden szentek, adjatok nekem szerencsés órát kezdeni és szerencsésebbet végezni.* A végén szintén a szenteknek és Jézus sebének kerül felajánlásra az ima. Az égiek említése – az elején és a végén – egyfajta keretes szerkezetet ad az imának. (Megjegyzem, Istent és a szenteket is egyaránt kéri a szöveg: *dajte* / adjatok, ami teológiai szempontból megkérdőjelezhető, mivel a kegyelmet Isten adja, a szentek annak elnyerésében csak közbenjárnak. Ugyanakkor ez a megfogalmazásbéli

²²⁵ Wagenhuber Aurél: A veszettség és ijedezés gyógyítása az Alföldön. *Ethnographia* 47. (1936) 158.

pontatlanság, átfedés más apokrifnak nem tekinthető imádságokban is előfordul.)

Keretes szerkezetűnek tekintve az imát, a szöveg középső része tartalmazza a pogány tudatformára jellemző motívumokat. Ebben a részben történik meg a betegség elküldése: *hogy ennek a megkeresztelt, nevezettnek, kiűzzem a fejéből, szívéből, kezeiből, lábaiból és minden testrészéből a 70 ijedelmet, 70 frászt, 70 nyavalyát*. Az imának ez a része a népi ráolvasó formulákkal áll kapcsolatban. Karel Jaromír Erben 19. századi gyűjtéseiben cseh nyelvű népi szövegek találhatók kóros fogyás gyógyítására (*na úbytě*), ahol a betegség kiűzése hasonló megfogalmazással történik a megnevezett testrészekből.²²⁶

A püspökhathatósági imaszövegben különleges a hetvenes szám – ahogy már említettem – a középkori egyházban fontos szerepe volt a számmisztikának. A hetvenes szám a szentírásban is megtalálható, a határtalanságot, valaminek a teljes kiterjedését szimbolizálja. Tehát az ima esetében a hetvenes szám az ijedelmek, frászok, nyavalyák teljességét fejezi ki, azok végleges elmúlását jelenti.²²⁷

A betegség elűzése az említett módon, Isten kegyelméből és a szentek segítségével történik, ami a keresztény tudatformához köthető. A gyógyító specialistának semmilyen hatalma vagy képessége nincs. Ezt megerősítik az ima betegség elűzés utáni sorai: *nem a saját erőmmel teszem mindezt, hanem a megfeszített Úr Jézus Krisztus segítségével és Szent Szalvátírral, Szent Valentírral*.

Az imádság végén a felajánló részben a Hétfájdalmú Szűz Mária, Szent Szalvátír/Szalvador, Szent Valentír/Valentín és az Úr Jézus hatodik Szent Sebe jelenik meg mennyei, transzcendens közbenjáróként: *Föľajánlom, föľlázdom ezt az imát Szent Szalvátírnak, Szent Valentírnak, Boldogságos, hétfájdalmú megijedt Anyának, Úr Krisztus hatodik sebének, amelyet a szent kereszttől a vállán viselt*.

A Hétfájdalmú Szűz Mária kultusza a 19. századi ponyvanyomtatványokon is hangsúlyosan megmutatkozik. A népi imádságban való szereplése azt erősíti meg, hogy a nép körében valóban különleges

226 „Já vyháním oubutě z tvého tela: – z hlavy do ramenou, – z ramenou do kolenou – z kolenou do nehtův, – z nehtův do moře” (Erben, K. J.: Prostonárodní české. i. m. 509.)

227 Hét. In: Magyar Katolikus Lexikon IV. i. m. 789–790.

tisztelete volt, hathatós közbenjáróként tekintettek rá a bajban. Mária a fájdalmi révén különösen együtt tud érezni a szenvedőkkel, a baj-bajutottak Isten után elsődleges vigaszként tekintettek rá.

Szent Valentín, ismertebb nevén Bálint püspök ókori vértanú. Kultusza a középkorban virágzott, a betegségekben különleges közbenjáró volt a keresztény Európában, főként a német területeken, de magyarországi tisztelete is adatolható. Elsősorban a nyavalyatörés esetén és lelkibetegségek idején imádkoztak hozzá.²²⁸ Az ijedelemre visszavezethető betegségek szintén lelki alapúak, így nyilvánvaló okkal szerepel az imában Szent Valentín.

(Hortai) Szent Szalvátor 16. századi ferences szerzetes volt, szintén közbenjáró szent különböző betegségeknél. Már életében is nagy népszerűségnek örvendett, mivel imáira betegek gyógyultak meg, sokan kortársai közül már ekkor szentként tisztelték a hispániai szerzetest.²²⁹ Az ő legendájában és kultuszában is hangsúlyos a gyógyítás.

Ha valóban (Hortai) Szent Szalvátorról van szó a szövegben, az ima eredete nem lehet 17. századnál régebbi. (Szalvátor ugyanis 1567-ben halt meg és 1606-ban avatták boldoggá.²³⁰) Szent Szalvátor latin nyelvű ráolvasásként használható szövegekben, történeti forrásokban is feltűnik.²³¹ Ezek esetében is a ferences hatás feltételezhető, a források szövegei a szeráfi rend más szentjeit is említik. Mivel ferences szerzetes volt, tiszteletének elterjedésében magyarországi rendtársai játszhattak szerepet.

A 16–17. században a ferencesek a történelmi Magyarországon fontos szerepet töltöttek be. Az Oszmán Birodalom által elfoglalt területeken jelentős lelkipásztori munkát végeztek,²³² mivel jól „szót értettek” a törökkel. Elképzelhető tehát, hogy az imaszövegben meg-

228 L. Imre Mária: „Szent Bálint, gyógyítója lelki és testi szükségeknek”. Adatok dél-dunántúli kultuszához és ikonográfiájához. In. Népi vallásosság a Kárpát-medencében 5/I. Konferencia Pápán, 1999. június 22–24. Veszprém 2001. 59.

229 <https://www.franjevcisubotica.rs/hu/hortai-szent-szalvator> Letöltés 2020. 05. 21.

230 Szentté avatás csak 1938-ban történt meg.

231 Ráolvasások. Gyűjtemény a történeti. i. m. 118.; *Sávai János*: Kései licenciátusok, szentemberek. In. *Sávai János – Grynaeus Tamás*: Tüdő Vince betegek. Egy szegedi-alsótanyai gyógyító ember feljegyzései. Szeged 1994. 17.

232 *Molnár Antal*: Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. 1572–1647. Humanizmus és Reformáció. Budapest 2002.

jelenő szentek kultusza a ferencesek 17. századbeli missziójához köthető, amit az atyák a nép körében vittek végbe.

Egy másik értelmezés alapján azonban elképzelhető, hogy nem Szent Szalvátor személyéről van szó, hanem magáról a Megváltóról. A *salvator* latinul megmentőt, megváltót jelent, amely megnevezést az Úr Jézusra használják a keresztények. Ezért feltételezhető az, hogy a latin eredetű szó az imában eredetileg magára a Megváltóra, Jézus Krisztusra utalhatott, vagy egy szent megmentőre. A folklórban pedig egy félreértelmezés eredményeként Valentín mellett segítőszentként jelenik meg a „megváltó” az ima szövegében.

A püspökhathvaniak az imádság révén a két nevet ismerték, két szentet értettek alatta, de életükről, legendájukról nem tudtak információval szolgálni.

Az ima Urunk Jézus Krisztus hatodik Szent Sebének is felajánlásra kerül. A katolikus egyház általában öt szent sebről emlékezik meg, amelynek tisztelete az evangéliumok alapján terjedt el. A hatodik seb, amit a kereszt súlya dörzsölt Jézus vállára, a középkorban került a vallásos kultuszba egy látomás nyomán. A tiszteletreméltó legenda szerint Szent Bernát (1090–1153) látomásában megkérdezte az Úr Jézustól, hogy melyik volt a legfájdalmasabb sebe. A Megváltó azt felelte, hogy a vállán lévő seb, amit a kereszt kidörzsölt és egybe-nyílt az ostromozás okozta sebekkel. Jézus azt mondta Bernátnak, aki ezt a sebet imával tiszteli, minden kérése teljesülni fog. A hatodik seb magyarországi kultuszát Bálint Sándor dél-német eredetű, barokk kori jámborságnak azonosította,²³³ amely a 19. században hagyott alább. A vállsebről szóló imádságokra gyakran rányomtatták, hogy tiszteletét III. Jenő pápa (12. század) hagyta jóvá búcsút engedélyezve. Bálint Sándor azonban tisztázza, hogy ennek a jóváhagyott búcsú kiváltságok között semmi nyoma nincs. Így a hatodik seb, a vállseb kultusza az egyházi kánonon kívüli elemnek tekinthető. A vállseb feltűnik mindemellett az ún. pénteki zsoltosmában is, ami egy nagybőjti ferences ihletésű népi ájtatosság.²³⁴ Mindez szintén a ferencesekhez köti az imaszöveg eredetét.

²³³ Bálint S.: Karácsony, húsvét. i. m. 234–235.

²³⁴ uo. 188.

A fülbesúgó, gyógyító imádságot hagyományos keretek között megörökölve jelenleg három asszony végzi (végezte) a faluban. A hagyományos keretek alatt azt értem, hogy a családban vették át az imát, esetükben a nagyszülőtől örökölve.

Az utóbbi évtizedekben ugyanakkor több példa volt a községben arra is, hogy az imát leírták és egymásnak (szinte) osztogatták a hívek. Tetették mindezt annak ellenére, hogy a faluban egykor úgy tartották, hogy az ima továbbadásának meghatározott módja van. A hagyományos népi kultúrában édesanyától vagy nagymamától csak elsőszülött lány örökölhette, másnak nem lehetett megtanítani a szöveget, mert másról nem használt az ima. Mindez feltételez egyfajta kiválasztottságot és gyógyítói hatalmat, amely ősi tudatformához köthető. A racionalizmus hatására ez már a múlt században a háttérbe szorult, így sokan továbbadták és leírták egymásnak az imát, az öröklődési „szabályokat” nem követve.

Mindez problémákat szült, megkülönböztetésekre adott okot az ima írásos terjesztésének kezdeti időszakában. Többekről úgy tartották ugyanis, hogy nem használ tőle az ima (*od nej nĕosožilo*), mivel nem a korábban jelenlévő íratlan szabályok és titoktartás szerint jutott hozzá. Mára ez a képzet eltűnt. Az adatközlők keresztény gondolkodásra jellemző álláspontot képviselnek a témában, azaz, hogy az imát, aki hittel és odaadással imádkozza, azt a jó Isten meghallgatja.

A továbbiakban táblázatos formában közlöm az imát hagyományos keretek között öröklő, használó asszonyok és az általuk végzett „szertartás” adatait:

<i>Az adatközlő születési éve</i>	1939	1949	1951
<i>Hány évesen tanulta az imát?</i>	~25	~30	~40
<i>Kitől tanulta az imát?</i>	anyai nagymama	anyai nagymama	anyai nagymama
<i>Milyen nyelven imádkozza?</i>	szlovák	magyar	szlovák

<i>Mond-e más imákat a ráolvasás során?</i>	Igen: Miatyánk – Üdvözlégység – Dicsőség <i>(mindegyik ima után)</i>	Igen: Miatyánk – Üdvözlégység – Dicsőség <i>(mindegyik ima után)</i> , Hiszekegy <i>(csak az utolsó ima után)</i>	Nem
<i>Hogyan imádkozza az imákat?</i>	Háromszor a jobb fülbe, háromszor a bal fülbe súgja az imákat.	Háromszor a jobb fülbe, háromszor a bal fülbe súgja az imákat.	(1.) Háromszor halkan elmondja. (2.) Háromszor a jobb fülbe, (3.) háromszor a bal fülbe súgja. (4.) Háromszor majd megint (5.) háromszor halkan mondja az imát egy testrész felett.
<i>Milyen ciklus szerint végzi el a ráolvasást?</i>	Három egymást követő napon.	Három egymást követő napon.	Három egymást követő napon, ugyanabban az időben.
<i>Milyen egyéb technikák kötődnek a ráolvasáshoz?</i>	Minden imafüzér elején keresztet rajzol a fülre.	A „szertartás” elején és végén keresztet rajzol a fejtetőre. Minden imafüzér végén keresztet rajzol a fülre.	(1.) A kezét a fejre helyezi, keresztet vet rá. (2-3.) Keresztet rajzol a fülre. (4.) A kezét a szívre teszi, keresztet vet rá. (5.) A kezét a lábakra és a kezekre teszi, keresztet vet rájuk.

Mindhárom adatközlőmről elmondható, hogy nem akartak gyógyító szerepbe kerülni, nagymamájuk örökébe lépni, hanem a szükséges helyzet készítette őket a „szertartás” megtanulására. Mikor már a nagymama megöregedett, akkor tanulták meg az imát adatközlőim a múlt század második felében. Ketten is említik azt az okot, hogy az idős, fekete ruhás gyógyító asszonyokhoz a kisgyerekek nem mertek odamenni, nem mertek az öreg néni ölétébe ülni a sugáskor, ezért volt szükség arra, hogy ők, mint fiatalok megtanulják az imát. Ez az átvétel gyakran a nagymama kérésére történt: *Tag mi vravela: Nauč sa aj ti! / Úgy mondta nekem: Tanuld meg te is!*

Érdekes itt megemlítenünk, hogy régen a szülők a gyermekeiknek, unokáiknak nem súgtak, hanem más ráimádkozó asszonyhoz vitték

el őket. Úgy tartották, a *sajjától nem használ* a sűgás. Ez a gondolat a néphitben a 20. század második felében már nem élt, adatközlőim nem hisznek ebben, saját családjaikban is gyógyítottak az ima segítségével. Tehát hasonlóan az öröklési szabályokhoz, itt is egy ősi képzet alakult át, racionalizálódott.

A függelékben mindhárom szóbeliségben adatolt imaszöveget közreadom. A szövegek ugyanazokat a motívumokat használják, de nem teljesen egyeznek meg, ennek oka, hogy egyéni imádságról volt szó, amely a folklórban változhatott, de egyértelműen egy közös alapszövegre vezethetőek vissza.

A ráolvasáson jól megfigyelhető a nyelvváltás folyamata is. A második világháború előtt kizárólag a helyi szlovák dialektusban mondták az imát és a hozzátartozó katolikus imádságokat is. Az 1929-ben született Czifra Anna kézirata tanúsítja, hogy a teljes „szertartást” szlovákul végezte. Az 1939-ben született adatközlőm a ráolvasó imát még szlovákul mondja, a hozzátartozó alapimákat viszont már magyarul, de megjegyzi, hogy a nagymamája még azokat is szlovákul imádkozta.

Az 1949-ben született adatközlőm már teljesen magyarul végzi a „szertartást”. Nagymamájával közösen fordították le magyarra a szöveget, kialakítva ezzel egy magyar változatot. Korábban a nagymama mindenkinek szlovákul imádkozta, csak adatközlőm folytatta magyarul a szokást. Bár ért ő is szlovákul, de *nem jött jól a nyelvére*. Fontosnak tartotta ugyanakkor azt, hogy ima közben odaadóan koncentrálni tudjon a szövegre, a fohászra – ezért fordította magyar nyelvre.

A ráolvasásként funkcionáló imádság mellett elmondták az ismert katolikus imákat (Miatyánk, Üdvözlégy, Dicsőség, Hiszekegy), amik szintén a „szertartás” részét képezték. A hivatalos egyházi imákat tehát bajelhárító funkcióban is használták.²³⁵ Ez a jelenség megfigyelhető például vihar esetén: Püspökhatvanban, ha nagyon dörgött az ég, a falubeliek meggyújtották a szentelt gyertyát és kiálltak a gangra, elmondták az Úrangyala imádságot (*Aňd'el Páňe zme sa molili*) a vihar elhárítása végett.²³⁶

A ráolvasásként használt imafüzéreket három egymást követő napon kellett megismételni. Az utolsó nap végzett „szertartáshoz”

235 Žiláková, M.: Ľudové liečenie. i. m. 413.

236 Adatközlő: Lestyák Józsefné Pauer Mária, 1924.

kapcsolódott az ólomöntés. Adatközlőim ilyet már nem végeztek, de gyermekkorukban még gyakorlatban volt, felettük is öntöttek ólmot. A beteget egy lepedővel vagy pokróccal letakarták. Egy öreg lábasban a sparhelten megolvasztották az ólmot, amit egy kanálra öntöttek ki. Ezután a beteg feje fölött egy tál hidegvízbe öntöttek forró ólmot, ami az öntés után egy alakzatot adott ki. Ebből a formából következtettek arra, hogy mitől ijedt meg a beteg. Példaként említik az ágaskodó kutya alakját és a törökkel átszúrt szív formáját. Ha az ólom megfeketedett, azt mondták, hogy az ijedtség ment rá. Az ólmot ezután visszaolvasztották és később újra felhasználták, arról viszont nincs adat, hogy mit tettek a vízzel, kérdés, hogy felhasználták-e további gyógyító célzattal.

Az ólomöntés szokása igen gyakori, a magyarországi szlovákok körében többnyire ijedtséget gyógyítottak vele,²³⁷ katolikusoknál és evangélikusoknál egyaránt. Az ólomöntés a megnyugvást szolgálta. Az, hogy a családtagok bizonyosságot szereztek arról, hogy mi vagy milyen jellegű gond okozta a betegséget, megkönnyebbülést jelentett számukra. A szomszédos községekben, Acsán²³⁸ és Galgagyörkön²³⁹ szintén adatolható az ólomöntés ijedtségkor, de imádkozás nélkül.

Az imádságot nem csupán szülőfalujukban végezték a püspökhathvani asszonyok, hanem az ország számos pontján gyógyítottak vele, felekezettől és nemzetiségtől függetlenül. Említenek olyan eseteket, hogy Vácról vagy Budapestről orvosok küldtek Püspökhathvanba betegeket. De arra is volt példa, hogy egy püspökhathvani asszonyt vittek el lovas kocsin több napra, az Alföldre vagy Csehszlovákiába gyógyítani.

Egy alkalommal Maglódról hoztak a faluba egy beteget, akit megkötözve kellett bevinni a házba, mert pszichés gondjai voltak. Ezekben a súlyos esetekben az imafüzért nem háromszor, hanem kilencszer végezte el a gyógyító. Három nap egymás után a szokott módon, aztán egy nap szünetet tartott, majd megint három nap elvégezte, majd megint egy nap szünet következett, majd megint három nap imádko-

237 *Žiláková, M.*: *Ludové liečenie*. i. m. 393.

238 Adatközlő: Babka Jánosné Babka Zsuzsanna, 1929. Acsa.

239 Adatközlő: Kőszegi Pálné. Galgagyörk.

zás. Az imádság látványos javulást hozott, az utolsó ciklusban már nem is kellett megkötözni a beteget, saját maga sétált be a házba.

*„A férjem, mikor hat éves volt, nagyon megijedt, mert megharapta őt a kutya. Olyan volt már, mint a halott. A gyertyákat meggyújtották mellette, már a ruhát is előkészítették neki, mert régen úgy volt, hogy a nadrágot és az inget is külön megvarratták a koporsóba. Aztán jöttek hozzá suskálni, de éppen akkor járvány volt Püspökhatvanban, hastífusz. Így az a néni, aki járt hozzá, csak egyszer tudott jönni, mert félt, nem lehetett kijárni. Ezért aztán megtanulta az imát a férjem nagymamája, ő suskált neki. Úgy feküdt, mint a halott, de amint suskált neki, elkezdett mozogni. (...) De aztán azért aggódtak, mert tébolyult lett. A nővére fiatal lány volt, az is nagyon féltette, mert csak szaladgált az udvaron és mindig a kút felé igyekezett, féltette, hogy beleugrik, mert tébolyult volt. Ezért kellett neki még sokszor sügni. Közben elmúlt a hastífusz is, így az a néni is járhatott hozzájuk, aki tudott suskálni. Mikor eljárt, utána helyrejött a férjem. A suskálás használt neki.”*²⁴⁰

„Jött egy 5-6 éves kislány hozzánk (...) olyan erősen hunyorgott az a kislány, hogy így megfogta a szemét és így próbált engem nézni (...) és így tartotta a kis szemét, hogy lásson. Mondtam, hogy hát sügök neki és képzeld el, hogy mikor a harmadikat sügtam, akkor már alig pislogott és aztán teljesen megszűnt neki az erős pislogás.”

„Még egy asszony Cinkotáról is eljött, fiatal asszony volt. Azt mondta, hogy már két éve jár orvosokhoz, de nem tudnak rajta segíteni, ugyan-

²⁴⁰ Eredeti szöveg: „Moj muž, keď mav šesť roke, uhrízou ho pes a naľakau sa veľmeľ. Takí bov ako zomretí, aj sviečke už mu horeli, už mu aj šati richtuvali, lebo voľakodi tak bolo, že gatke aj košelu užili, čo bolo načín do hrobu. Potom mu choďili začítuvať, a just bov takí járván, haštífus na Püspöku. Tak taká ňañika, kto choďila, tá len raz bola, lebo sa bála íť, ňebola jej sloboda íť, tak potom sa naučila mamóka jeho, čo bola doma, potom tá začítuvala mu. Tak ležav ako zomretí, a potom keď mu začítali, začav sa hibat'. (...) Ale potom sa báli, že jest pochabi. Sestra jeho, tá bola taká d'jovka, aj tá sa potom bála, lebo sa behav po dvore a len gu stuňe uľekav, tak sa bála že skočí do stuňi. Zato mu len začítuvali veľaráz. Zatjav aj haštífus prešov, potom aj tá ňañika, kerá ved'ela začítuvať, tá choďila. Potom mu prešlo. To začítuvanie jemu osožilo.” Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Fordítás V. D.

olyan rosszul van, sőt mindig egyre rosszabbul. (...) Egyszer egy orvos mondta neki, hogy menjen el Püspökhátvanba, mert ott van sok kuruzsló asszony: Püspökhátvanban próbálja meg, de engem el ne áruljon, hogy én ilyet mondtam! Hát aztán el is jött Püspökhátvanba ez a fiatal asszony. Itt kérdezgette, hogy hol lakik, ilyen kuruzsló asszony, meg is mondták neki, elvezették őt Krátkiékhoz. A nagymama suskált neki, amikor először sügött máris rögtön jobban érezte magát. Aztán a nagymama elment vele Cinkotára, ott is aludt, háromszor sügött neki, amíg meggyógyult. Azután elment a fiatal asszony az orvoshoz, megmutatni magát, hogy helyrejött.”²⁴¹

Varga Mihályné Szűcs Julianna (szül. 1939) nem csak az ijedtségre, hanem a bélféreg (*hlísta*)²⁴² gyógyítására is végzett ráolvasásként funkcionáló imádságot Püspökhátvanban, ami Korkes Zsuzsa gyűjtése révén maradt fenn. Az imát szintén három napon keresztül kellett végezni, kiegészítve a Miatyánk és az Üdvözlégy Mária elmondásával. A kályha mellett ülve végezte a gyógyítást. Egyik kezével a beteg hasát fogta, közben a tűzbe köpött, a bélféreg elégését jelképezve. Az adatközlő hangsúlyozta, hogy van egy bélféreg a testben, amit nem szabad kiűzni, erre az ima szövege is utal. A három bélféreg közül az egyik, a „kedves” a testben marad.

*Bože, Otče, Paňe, Ježiše Kriste!
Daj'te mi št'aslivú hod'inku za-
počat',
Šťaslivejšú dokonat'
Mojej krst'enej (meno osoby) na
dobří osoch dad'.
Nerobín ja to mojó mocov,*

241 Eredeti szöveg: *Ešte ena žena Cinkotáról prišla, mladá žena, a vavela, že už dva roke chodí dochtorovi, a ňeved'ja jej spomóci', lem jej ždi rovno aj zle bola ždi. (...) raz edon dochtor vavel, že bi tašla Püspökhátvanba, ot van sok kuruzsló asszony. Püspökhátvanba próbálja meg, de engem el ne áruljon, hogy én ilyet mondtam. Hát tak potom tá prišla Püspökhátvanba tá mladá žena, tu sa opituvala, že d'e biva taká žena, potom jej vaveli, narad'ili hu do Krátkov. Mamóka jej začítala, keď jej po prvou začítala, už obadala hñed', že jej lepšie. Potom mamóka tašla Cinkotára, tam aj spala, tri ráz jej začítala, a prešlo jej. Potom sa tašla dochtorovi, ukiazať že jej prešlo.” Fordítás V. D.*

242 Régi anatómiai terminus. Lásd. *Mária Žiláková*: Súraďnice starých českých názvov chorôb, liekov a liečebných postupov v ľudovom liečení Slovákov v Maďarsku. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku* 25. (2019) 113–130.

*Ale robím paňe Ježiše Krist'e
pomocov,
Eremeiás mal tri dceri:
Jedna prjala,
Druhá postupovala
A treťa živje hlisti do ohňa metala,
Len tú šruťečnú (?)²⁴³ vinahala.
Aj ja tú šruťečnú (?) vinahám
A druhje šecke pomecem.²⁴⁴*

Istenem, Atyám, Uram Jézus Krisztus!
Adjatok nekem szerencsés órát kezdeni,
Szerencsésebbet végezni.
Az én megkereszteltemnek jó hasznára szolgálni.
Nem csinálom ezt saját erőmmel,
Hanem az Úr Jézus Krisztus segítségével,
Eremiásznak volt három lánya
Az egyik mosott
A második folytatta
A harmadik az élő bélférgeket a tűzbe septe.
Csak azt a kedveset hagyta meg,
Én is azt a kedveset meghagyom,
A másik kettőt mind kisépre.

A szöveg kezdete, a segítségül hívás képe megegyezik az ijedelem elleni ima kezdetével, az Atyaistennek és Jézus Krisztusnak kegyelmébe helyezi a beteget a gyógyító. A szöveg második része különálló egységet képvisel, ráolvasási formulának tekinthető.

Ebben a szövegrészben három lány jelenik meg, Eremiász lányai. (A név feltehetően a bibliai Jeremiás próféta nevéből ered.) A harmadik lány a baj elhárítója, aki a tűzbe söpöri a bélférgeket, egyet, a „kedveset” kivéve.

Ez a típusú ráolvasó formula Erben cseh nyelvű gyűjtéseiben is megtalálható. A cseh szövegekben Szűz Mária három húga,²⁴⁵ illetve Szent Lúcia három lánya²⁴⁶ hasonló módon szolgálják a betegség gyógyítását. Ezek a szövegek is a bélféreg/orsósféreg (*škrkavka*) gyógyítását szolgálták. Szintén párhuzam a cseh ráolvasások és a püspök-

243 srďečnú

244 Adatközlő: Varga Mihályné Szűcs Julianna, 1939. Gyűjtés: Korkes Zsuzsa. (Lásd Žiláková, M.: *Ludové liečenie*. i. m. 422.)

245 „Byla panna Maria přečista – měla tři vlastní sestřičky – jedna předla – druhá vila – třetí na škrkavky žehnala, – žehnala srdečným...” (Erben, K. J.: *Prostonárodní české*. i. m. 508.)

246 „Svatá Lucia tři dcery měla, – první přídla, – druhá vila, – třetí motala. – Dej Bože! aby této osobě (jméno) – ty škrkavky pominuli...” (Erben, K. J.: *Prostonárodní české*. i. m. 508.)

hatvani szöveg között, az egyik „kedves féreg” megtartása, megáldása. A cseh ráolvasások szoros kulturális kapcsolatot mutatnak a Galga menti szlovák szöveggel. Ezek alapján feltételezhető az is, hogy a ráolvasási formula egykor különálló szöveg volt. A mennyei segítségkérés motívuma, valamint a Miatyánk és az Üdvözlégy Mária elmondása később tapadthatott hozzá a püspökhathvani szöveghez.

*„A férjem nagymamája is tudott suskálni (...) amikor férjhez mentem, tizenhat éves voltam és nagyon gyakran fáj a fejem. Ő mindig mondta: Gyere, suskálok neked! Szeretett suskálni, amikor suskált nekem, csak úgy ásítozott. Állítólag akkor használ az ima, amikor ásítozás kíséri.”*²⁴⁷

Az imádkozások után a gyógyulás sikerességének több jele is megmutatkozott a ráolvasó imát végző személyen. Az egyik ilyen jel az idézetben is említett ásítozás. Továbbá említik még a könnyezést, illetve a heves szívverést, álmatlanságot.

Néhányan a gyógyító asszonyok közül több napig betegeskedtek, a falubeliek úgy tartották, rajtuk keresztül távozott a betegség. *„Nem nagyon szerettek, csak nagyon szükségkor mentek így imádkozni, mert valahogy utána átment rájuk is az a betegség.”*²⁴⁸ Egy-egy sikeres gyógyítás után az imádkozó asszonyok gyakran panaszkodtak a faluban. *„Édesanyámnak mondták: Tá Anka bola veľmej zľaknutá. Ja som celú noc ňespala.”*/ Ez az Anka nagyon meg volt ijedve. Én egész éjjel nem aludtam.

„Én nagyon sok embernek odaadtam ezt az imát, lefénymásoltam. Mert sokan jönnek és kérik, hogy súgjak, de sajnos olyan rossz hatással van rám, hogy nagyon erősen vert a szívem, meg elöntött a hőség, ezért úgy próbáltam segíteni, hogy mondom legépeltem és leírtam pontosan.”

247 Eredeti szöveg: „Moj mužova mamóka tá ved'ela začítuval' (...) keľ som sa vidala, šesnást' roke som mala, veľaráz ma hlava bolela, a ždi mi vravela: Hibaj, buďem ti začítuval'. Lubila začítuval' (...) tak mi začítuvala, tak sa jej zivalo, to je vraj na osoh, keľ sa zíva!” Adatközlő: Czifra Istvánné Fekete Anna, 1930. Fordítás V. D.

248 Adatközlő: Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925.

„Úgy megbetegedtem, hogy nem voltam képes semmire. Aztán járt hozzánk egy néni, apósomat látogatta. Ő mondta, hogy nem akárki tud suskálni: Te azért vagy beteg, mert suskálni voltál, mert ez a félelem, ami nekik volt, az mind beléd is ment. (...) Sokat voltam aztán még beteg. Állítólag nekem ez ártott.”²⁴⁹

Ez a jelenség – hogy ráimádkozáskor a betegséget, részben vagy egészben magára veszi a gyógyító személy, azaz ő szenved még a beteg helyett – Grynaeus Tamás véleménye szerint bibliai alapú is lehet.²⁵⁰ Az Ószövetség így jövendöl a gyógyító Megváltóról: „*a mi betegségeinket viselte, és a mi fájdalmaink nehezédtek rá*” (Izajás 53, 4), a próféciát Jézusra vonatkoztatva az evangélium is megerősíti: „*Szavával kiűzte a gonosz lelkeket, és mind meggyógyította a betegeket, hogy beteljesedjen Izajás jövendölése: Magára vállalta bajainkat és hordozta betegségeinket.*” (Máté 8, 16–17). A néphitben adatható betegség átvállalásnak van bibliai párhuzama is.

A ráolvasó szertartást végző asszonyok mindig mélyen vallásos, templomba napi szinten járó, elkötelezett katolikusok voltak. Néhányuk egyéb szolgálatot is vállalt, előimádkozói szerepet is betöltött temetésen, ájtatosságokon, búcsújárásokon. Nem voltak kuruzslók, nem kértek semmit, és nem is fogadtak el semmit a gyógyításért. „*Tak po vedala tá mamóka Krátková: Darmo so ho dostála, darmo som ho aj odala.*” / *Úgy mondta a Krátki nagymama: Ingyen kaptam, ingyen is adtam. Önzetlen, jószándékú, imádságos lelkületű és imájuk erejében hívő asszonyok voltak.*²⁵¹

Az adatközlőkön kívül – a teljesség igénye nélkül – az alábbi gyógyítók tevékenykedtek még aktívan a faluban a 20. század folyamán:

249 Eredeti szöveg: „*Taká som oñezdravela, že nevládala som nič. Potom ena ňañika chodila apósomat opáčiť*’ (...) *tá mi vravela, že ňihockto vie začítat: Ti si zato ňezdravá, že si bola začítat, lebo ten ľakšo, čo tie mali, ten šecko do tebe išov* (...) *Zaveľa som bola ňezdravá potom. Vraj. Mňa to zaškodilo.*” Fordítás V. D. (A gyógyítók nem egyeztek bele az idézet azonosíthatóságába.)

250 Grynaeus Tamás: „Lappongyva gyógyítató paraszt orvosok” Szeged környékén a századfordulótól napjainkig. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Studia Ethnographicae 2. Szeged 1998. 147–148.

251 Hogy férfiak miért nem voltak gyógyítók, még magyarázatra vár.

Dianová mamóka (az 1940-es években 80 év körüli volt)

Varga Józsefné Bencsik Mária (szül. 1890)

Varga Jánosné Krátka Anna (szül. 1896),²⁵²

Kiss Mihályné Molnár Mária (szül. 1897)

Pézman Mihályné Dian Anna,

Bátyi Ferencné (Kofa néni)²⁵³

Lami Mihályné Pézman Mária (szül. 1923)

A 21. század fordulóján a ráolvasás visszaszorult, illetve átalakult. Az egyház már régóta tiltotta híveit az ilyen imáktól. Püspökhátvanban is előfordult a két világháború között, hogy Kardoss Béla plébános nem adott feloldozást szentgyónáskor a „zacsituváló asszonyoknak”. A hívek azonban mindig kiálltak az ima mellett, hittek annak erejében. „*Mondták a papok, hogy nem szabad, bűn, babona. De nem volt ez babona, hiszen használt, ez imádság volt.*”²⁵⁴ A helyiek azt vallják, hogy akik hittek benne, azoknak valóban segített az ima. Az ebbe vetett hitet, bizalmat és kitartást jutalmazta az Úristen.

Az imádság eltűnése nem az egyházi tiltásnak köszönhető, hanem sokkal inkább a fejlődő orvostudománynak és a racionalista gondolkodásnak. Az imáról való gondolkodás jelenleg megosztó a községben. Néhányan megmosolyogtatónak tartják a faluban ezt a gyógymódot, többen azonban beszerezték, leírták maguknak a szöveget, amit ott-hon, családi környezetben imádkoznak szükséges és alkalmas időben. Az imához kötődő szokások és „szertartások” ezekben az esetekben már átalakultak. Napjainkban is vannak arról adatok, hogy egyéni-leg imádkozzák az imát, ha valami nehézség, betegség éri a családot. (Például egy fiatal édesanya koraszülött gyermeke felett imádkozta.) A jelenleg még ráolvasást vállaló asszonyokhoz napjainkban már csak nagyon ritkán fordulnak segítségül.

252 Több növény jótékony hatását ismerte, különböző gyógyászati praktikákat is alkalmazott. Lánya Mária nem tanulta meg tőle az imádságot, nem örökölte tovább, hogy miért, azt pontosan nem tudni. Feltételezés, hogy az anyja féltette őt az imával járó betegeskedésektől.

253 Több növény jótékony hatását ismerte, különböző gyógyászati praktikákat is alkalmazott. (Például hasat masszírozott, csalánból készített fürdőt.)

254 Eredeti szöveg: „*Lem vraveli kňazi že nem szabad, bűn, babona. Ale ňebola to babona, hát lebo osožilo, to bola molidba.*” Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Fordítás V. D.

A népi vallásosság vizsgálata Püspökatvanban számos értéket hozott felszínre, többek között olyan archaikus szövegeket, imádságokat, amelyek a 17. század végén betelepült szlovákság szellemi hagyatékát képezik.

A bemutatott jelenségeknek európai kontextusa van, a szlovák archaikus népi imák is ebbe illeszkednek. Kevés anyag áll rendelkezésre ahhoz, hogy a szlovák archaikus imákról átfogó, teljes képet kapjunk. Azonban az eddig gyűjtött szövegek alapján elmondható, hogy a püspökatvani anyag a szlovák kultúrába illeszkedik és nagyon szoros kötődést mutat a cseh kultúrához. Sajátos, regionális specifikumnak tekinthető az ijedelem elleni, ráolvasásként funkcionáló népi imádság.

IV. Utószó

Az első világháborút követő évek a vallásos életben is nagy változásokat hoztak Püspökatvanban. Az egyházi kultúrát befolyásoló intézkedések, valamint a korszak magyarosítási törekvései hatással voltak a népi vallásosságra is.

1918 pünkösdjén lépett életbe a katolikus egyház kánonjogi kódexe a *Codex iuris canonici*.²⁵⁵ A kánonjogi kódex következményeként a népi vallásosság tárgykörébe tartozó szakrális ponyvanyomtatványok, amelyek egyházi engedély nélkül terjedtek, eltűntek. A kánon megjelenésével a zarándokhelyeken elkezdtek hirdetni a híveknek, hogy ne vásároljanak semmilyen iratot, ami egyházilag nem jóváhagyott.²⁵⁶

E korlátozással áll összefüggésben az, hogy a Püspökatvanban föllelt ponyvanyomtatvány anyag csak az 1910-es évekig terjed. Az 1920-as évektől a ponyvanyomtatványok örökébe ún. imafüzetek

255 KÁNONJOGI KÓDEX X. Pius Pápa parancsára összeállítva XV. Benedek Pápa engedélyével kihirdetve előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva Gasparri Péter bíboros által. Kézirat gyanánt. (É. h. n.)

256 Lengyel Ágnes: Megújuló vallásos „ponyvanyomtatványok” Nógrádban. Néprajzi értesítő 76. (1994) 228.

léptek, amelyekben már ott szerepelt dátummal, névvel, iktatószámmal az egyházi jóváhagyás. Ezek már mind magyar nyelvűek voltak. Napjainkban különösen népszerű a *Kármelhegyi Boldogasszony imafüzete*, *Az idők imafüzete* illetve *Szent Antal imafüzete*.²⁵⁷ De találhatók még közöttük népi jellegű ájtatosságok is, például *Szállást keres a Szent Család. Decemberi családi ájtatosság. Imprimatur 1931*.

Számos változást eredményezett emellett Püspökhathatvanban az egyházi kultúrában történő nyelvváltás, amely tudatos püspöki intézkedés alapján, plébánosi befolyással történt.²⁵⁸ Ennek következtében a szlovák anyanyelvhasználat az 1930-as évektől megszűnt az egyházi szertartásokon, csak a népi vallásosságban élhetett tovább.

A régi szlovák vallásos népének az első világháborút követő időszakban többnyire csak a pap nélküli zárandoklatok és keresztjárások alkalmával, illetve az otthoni, halott melletti virrasztás során szólaltak meg. Ugyanakkor adatolható például az is, hogy az 1950-es években még vasárnap délutánonként magánházaknál összegyűltek az idősök, hogy együtt énekeljék az adott ünnephez kapcsolódó szlovák népénekeket.²⁵⁹ Kiss Pálról (szül. 1901) a „falú nótafájáról” emlékezve megemlíti, hogy munka közben gyakran énekelt szlovák egyházi énekeket is.²⁶⁰

A fiatal generációban – akik a két világháború között születtek – nem mutatkozott ekkoriban igény a régi szlovák szenténekek megtanulására. Kardoss Béla plébános számos közösséget szervezett, köztük több énekcsoportot is. A plébános nagy számban tanított új magyar nyelvű énekeket a fiatalságnak, ezek egy jelentős része a korszak zenei

257 Szent Antal kultusza jelen volt a püspökhathatvaniak körében, már 1919-ből is megmaradtak erről tanúskodó szlovák nyelvű imakönyvek. A templomban szobra van Antalnak, mellette persely, amelyben a szegényeknek szánt adományokat gyűjtik. A hívek a keddi napot tartják Antal napjának, imakilencedet végeznek hozzá, amely során kilenc egymást követő kedden megszabott imákat mondanak el, mindezt saját maguk elhatározásából valamilyen kegyelem elnyeréséért ajánlják fel.

258 Iskolaszéki jegyzőkönyv 1913–1945. 219. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár.

259 Adatközlő: Pauer Ferencné Gunda Anna, 1939. (Nagymamája Gunda Jánosné Mészáros Mária szlovák előénekes volt az 1930-as évekig.)

260 Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930.

ízlését prezentálja. Sajnos ezek dallamukat és szövegüket tekintve is eltávolodtak a liturgia szellemiségétől, szentimentálisak. Ennek ellenére a nép körében az 1930-as évektől nagy népszerűségnek örvendtek az új énekek. Az adatközlők visszaemlékezései alapján elmondható, hogy a fiatalok pozitívan fogadták az új magyar énekeket.

Napjainkra a falu régi népénekkincséből – a környező katolikus falvakban végzett gyűjtésekkel összevetve – nagyon kevés, alig néhány elem maradt meg. Általánosságban elmondható, hogy a gyűjtött népénekek legtöbbje csak családi használatban élt, szülők, nagyszülők énekelték otthon, így öröklődött tovább egy-egy kedves ének. A szövegek eredete ponyvanyomtatványokra és imakönyvi szövegekre vezethető vissza.

Külön említést érdemel Varga Ferencnek, a templom sekrestyésének repertoárja. Egyrészt a nagymamájától hallott és őrzött meg régi népénekeket, másrészt pedig a *Polovicsna* imakönyvből tanult meg szlovák szövegeket. Ezeknek az énekeknek ismerte magyar nyelvű tükörszövegét és az ahhoz tartozó dallamot, ez alapján néhány szlovák éneket felelevenített és énekelt már felnőtt korában otthon, a feleségével. A szövegeket – nem tudatosan – a helyi nyelvjáráshoz is alakította. Ez a jelenség fontos, a népi vallásosságban megőrződött nemzeti identitástudatot példázza. Őt ily módon felelevenített éneket publikáltak Varga Ferentől, tehát kizárólag azokat, amiket a gyűjtés előtt is énekelt, a gyűjtés során pedig bátran és magabiztosan tudott.

A függelékben a kották jegyzékében minden ének esetében közlöm a gyűjtési adatokat, a szöveg eredetére vonatkozó információkat és a fennmaradás körülményeit, valamint az énekhez kapcsolódó ünnepet, szokást. Illetve további versszakokat is közreadok a püspökhatvani hagyatékokban fennmaradt énekeskönyvekből.

A népi vallásosságba szorultak szintén a szlovák imádságok. Közzöttük a katolikus alapimádságok is (Miatyánk, Üdvözlégy stb.). Ezek az imák egy régi nyelvváltozatot követtek, majd a kánonon kívülre kerülve folklorizálódtak.²⁶¹ Ennélfogva ezek is különleges, egyedi szöve-

261 *Žiláková, M.*: Cirkevná kultúra mimo. i. m. 165.

gekké váltak a népi szóbeliségben. Ezért tartottam fontosnak közreadni őket a függelékben. Itt külön megemlítem két testvér, Fekete Mária és Fekete Anna repertoárját. A családjukban ugyanis a 20. századi változások ellenére is ragaszkodtak a szlovák nyelvű közös imádkozáshoz, amit minden este a házi oltár előtt térdelve végeztek el. A gyűjtéskor azonban már elmondták: jelenleg inkább magyarul imádkoznak.

Az egyéni vallásos gyakorlatban szlovák nyelven egyedül az archaikus imák vannak jelen napjainkban, a 21. században is. Ezek a profán imádságok a kötetben közreadott legősibb szövegek, a népi vallásosság legrégebbi elemei, mégis ezek maradtak fent mostanáig. Korszakokon keresztül öröklődtek a nép ajkán és a 20. századi nyelvváltás folyamatát is átvészelték, ugyanis nem volt magyar nyelven az egyház kínálatában semmi, ami betölthette volna szerepüket. A helyi archaikus népi imákról tehát méltán mondható, hogy kiállták az idő próbáját, annak ellenére, hogy egyházi tiltás alá is estek.

Konklúzióként levonható, hogy az első világháború előtt többféle nyelvváltozatot használtak a püspökhathvaniak a vallásos életben. A nyelvváltás (összetett) folyamata során a szlovák nyelv korán kiszorult a vallásos életből. A két világháború közötti időszakban a régi szlovák nyelvű imákat, népénekeket és nyomtatványokat új magyar nyelvű szövegek váltották fel. A szlovák nyelvű vallásosság csak a hagyományos népi kultúrába beépülve élt tovább pár évtizedig. Ma már csak a legidősebb generáció, egy szűk réteg gyakorolja a szlovák vallási elemeket. Jelen kötetben ezeket, a még fellelhető régi egyházi kultúrához tartozó szövegeket dokumentáltam.

ANTOLÓGIA LETÁKOV

A PONYVA- NYOMTATVÁNYOK ANTOLÓGIÁJA

Autorské poznámky k textom letákov
Szerzői megjegyzések a ponyvanyomtatványok szövegeihez

A. Krátky obsah piesní, vymedzenie ich témy.
Az énekek rövid tartalma, témájuk meghatározása.

B. Názov tlačných letákov a edičné údaje.
A ponyvanyomtatvány címe és nyomtatási adatai.

C. Verný prepis tlačí letákových textov.
A nyomtatványok betűhű szövegátirata.

D. Krátky popis ilustrácií.
Az illusztrációk rövid leírása.

E. Ďalšie údaje o obsahu tlačných letákov: melódia, autor, schválenie cirkevnou vrchnosťou, rukopisný zápis.
További adatok a nyomtatványokról: dallam, szerző, egyházi jóváhagyás, kéziratos bejegyzés.

I. Panna Mária

Szűz Mária

1.

I. 1. Oslavné piesne / Dicsérő énekek

1.

VLASTNOSTI PANNY MÁRIE

A. Oslava krásy Panny Márie. Vyznanie lásky a prosby k nej. /
Mária szépségének ünneplése.¹

B. *Nábožná Pjseň k blahoslaweně Panně Maryi. W Peššti, 1869.
Tiskem Alojza Bučánského.*

C.

1. Překrásná Růžička
Libezné wonj,
Má dušše, mé srdce
Dychtilo po nj:
Po Matce Božj
Mé srdce taužj:
Maria kde gsy?

2. Hledá tě dáwny čas
Na tomto swětě,
Kde gsy, o Marya!
Můg wzácný kwěte?
Pro tebe kwjľj,
To kažďau chwjľi:
Marya kde gsy?

3. Slyššel gsem krásný hlas
Mezy horama,
Angelé zpjwagj:
Zdrawás Marya!
Po hlasu půgdu,
Bát se nebudu:
Kde gsy Marya?

4. Přeššťastná hodina,
Radostná chwjľe!
Když Marya wolá
Swé děti milé:
Nesmjte se bát,
Mám wám wššem co dát,
Gen ke mně pojďte.

1 Porov. Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 89–90.

5. Na stotisýkrát
Buď pozdrawená
Prekrásná Rodičko,
Panno Marya!
Ze tě spatřugi,
Se potěššugi,
Panno Marya!

6. Ach! když gsem uslyššel,
Kde ona bydlj,
Hnedky mně radostj
Plesaly žjly:
Ach má Matičko,
Krásná Hwězdčko!
Čo se mně ljbj.

7. Ach! prigmi Marya
Krásnau kwytičku,
Malý růzeneček, W
Wraucnau pjsničku:
To ti darugi,
Že tě milugi,
Božj Rodičku.

8. Gakbych gá Maryi
Neměl milowat?
Woljm sy s Matičkau
W nebi radowat:
Deyž nám to ššťastně
W tom nebi krásně
S tebou prebýwat.

9. Kdybych pak gá někdy
Měl z swěta giti,
tebe zde Marya
Wjc nespatri,ti,
Prosým pro Boha,
Matičko milá!
Rač pri mně státi.

10. Primluw se k Synáčku,
Matičko milá,
Ať gest odušštěna
Nám hřjšným winna:
Amen, zawjráám,
Tu milost žádám,
Panno Marya.

- D. Panna Mária s Ježiškom na rukách v slávnostnom plášti. Znaký: Alfa a Omega. / Mária kezében a Kiszézussal, díszes palástot viselnek. Alfa és Omega jelek.

2.

PANNA MÁRIA ORODOVNICA

- A. Oslava krásy a čistoty Panny Márie. / Szűz Mária tisztaságának, szépségének ünneplése.

- B. *Nábožná píseň chwalozpew Panny Marie.
Tlačou Teslika a Neumanna w Uh. Skalici*

- C.

1. Ona teba wyprosila, Maria,
Od Boha si porodila, Maria.
Panno ctihodna, k růži podobna,
O neopúšščaj nás Panno Maria.

2. Boh si teba zamilował, Maria,
Matkou Syna wymenował, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.

3. Celá krásna si bez ššpiny Maria,
Dedičného hřichu winy, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.

4. Čistotou si sa wždy skwela, Maria,
Podla dušše, podla tela, Mária,
Panno ctihodna a.t.d.

5. Zostúpil Duch swatý z neba, Maria,
A zastínil Otec teba, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

6. Ďábelský klam pokuššení, Maria,
Nezwédel ťa do zhřeššení, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

7. Eššče teba zem neznala, Maria,
A už na twój plod čakala, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

8. Faleš žádnú si neznala, Maria,
Uprimnosť si milovala, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
9. Golgota ti Syna wzala, Maria,
Preto vššak si nezúfala, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
10. Chrám byl tebe najmilejšší, Maria,
A w něm poklad najwzácnejší, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.
11. Jistú cestú si chodila, Maria,
Čnosťú samú si chodila, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
12. Ježiš Syn twój najswatejšší, Maria,
Byl ti poklad najprednejší, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
13. Krásný kwete newinnosti, Maria,
Plný woňe, pobožnosti, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
14. Laliža si uteššené, Maria,
W panenstwi si neruššená, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.
15. Hodnosťú si pohrdala, Maria,
A cnosť jen za hodno mela, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
16. Matko lásky a nádeje, Maria,
Chraň nás keď sa nám zle deje, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.
17. Nenechaj nás bez pomoci, Maria,
Ani w dne ani w noci, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.
18. Oroduj za nás tam w nebi, Maria,
W čas nemoci a potreby, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.
19. Prímluwnica najmocnejššá, Maria,
Nádej našša najistejššá, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

20. Radosť ú já vždy oplýwám, Maria,
Keď ťa wrúcnyým srdcem wzywam, Maria,
Panno ctihodna a.t.d.

21. Slunko neni toľko jasne, Maria,
Jak twoje čnosti sú krásne, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

22. Šťastný, koho ochranuješ, Maria,
Keď za niekoho oroduješ, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

23. Trápení keď mňa tu tlačí, Maria,
Ty mňa teššíš w mojom pláči, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

24. Úklad ode mňa odháňaj, Maria,
A d'abelské moci nedaj, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

25. Wjek žiwota když dohori, Maria,
Nech mňa plameň neumorí, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

26. Zastaň mňa pred súdom syna, Maria,
Keď mňa tlačit bude wino, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

27. Žádostný sem já len teba, Maria,
Uzret Boha tam i teba, Maria.
Panno ctihodna a.t.d.

D. Panna Mária s Ježiškom. / Szűz Mária a Kisjézussal.

3.

ORODOVANIE K PANNE MÁRII

A. Prosby k Panne Márii ohľadne piatich Kristových rán. / Segít-ségkérés Máriához Krisztus öt sebére való tekintettel.

B. *Nowá piseň ku Panne Marii.*
Tiskem Jos. Th. Reisz a w Lewoči

C.

1. O Maria matko milá,
Tebe prosím rozpomeň sa,
Na Twé dítke,
Na Twoje cťiteľa.

2. Které sme si zvolili,
Tebe sa odewzdali,
Naše srce milej
Matke obetowali.

3. Ti si naša milá matka,
Panno Maria,
My sa Tebe nespustime
Matičko milá

4. Skrz tych pět ran Kristových
Tvojich slzi wylatich, ach
Prosim wás neopuštej nás
Welmi chudobnich.

5. Ježíš Kristus powídal,
Ket na križi umíral,
Ze tu matku od počátku
Pre nás zanechal.

6. Preto Teba o Maria
Wšetci woláme
Wisliš naše wrucné
Prosby, Tebe žádáme.

7. Popros za nás twojeho
Pána Krista milého,
Bychme sa s Tebú
Tesili do věku wečného.

8. Už sa s Tebou o Maria lučíme,
Prijiť nám teš ku pomoci
Teš Jezisowej moci, sprowazai
Dušički našu tez do božskej moci.
Oče náš a Zdrawas Maria.

D. Monogram IHS, socha Márie s kráľovským jablkom v ľavej ruke a s korunou na hlave. / IHS monogram, öltöztethető Mária szobor, bal kezében országalma, fején korona.

E. Skladal Szobota Imre.

4. MÁJOVÁ PANNA MÁRIA

A. Pieseň na májovú pobožnosť, oslava Panny Márie, lebo sa podobá na májové kvety. / Ének a májusi ájtatossághoz, Szűz Mária ünneplése, hiszen ő olyan, mint a májusi virágok.

B. *Pieseň ku Panni Marii k májovej pobožnosti.*
Tiskem Jos. Th. Reisza v Levoči.

C.

1. Prisli sme pozdraviť Teba, o Maria majova ružičko,
Kristova matičko, zeleň sa všeccko každi puk rozkvitá,
Každi kvät panenke Marii sa klaná.

2. Maria! krásni kvät pre nás všetch rozkvitá,
Jak majova ruža, z neba na zem prišov, za ktoru vonu,
Sme Maria mi prišli, majovu pobožnosť Tebe vikonati.

3. Ružovej jasnosti, májova deňica, roššiva všeccko tem,
Krásnima květkama z nébezského trunu, k všeckim
Takto volá, radosť vám posilám od mojeho sina.

4. Jeden ze dvanásti sem zvolila, a majovi mesác sebe vivolila,
Požehnání svaté od sina viprosim,
Na krz moju primluvu on vás k sebe zvodzi.

5. (...)

6. Srdečne v zahradke lalije zbiraime podla nej jich,
Zložme, jak pani Marie modlitba je rosa, a piseň,
Je vona, pri Tebe sa kviti zdrávas buď Maria.

7. Ružovej jasnosti kviti sa Tvoj plast', jak biela lalija,
Vnebesach roskvitáš, na hlavě koruna, dusi našej ruža,
Na Tebe sa kviti, zdrávas buď Maria.

8. Mi chceme pozbirať ti májové kvietky Tebe o Maria,
Věneček uviti, na každom kvitečku napísané meno,
Budiš natisickrát od nás pozdraveno.

9. Májova ružička v nebi roskvitnúla, panenka Maria,
Prejasná hviezdička, keď sa nám priblíži, posledná hodina,
Ešte ťa zavolám, zdrávas buď Maria.

10. Ten predrahý věnec, nech bude nás svědek, za o nás Maria,
Všech so neba přivec, abychme sa mohli,
V nebesách radovat, zdrav buď Maria, Tebe prespevovat. Amen.

D. Panna Mária so siedmimi mečmi v srdci. / Szűz Mária hét törrel a szívében.

E. Pieseň zodobrením ordinariatu Ostrihenského skladal Bona Mihal, spevár u Karmelitu.

2.

*I. 2. Panna Mária Ružencová /
Rózsafüzér királynéja, Szűz Mária*

**5.
RUŽENCOVÝ SPOLOK**

- A. Svätý Dominik pestuje ruže, ktoré symbolizujú ctiteľov Ružencovej kráľovnej. / Szent Domonkos gondozza a rózsákat, melyek a rózsafüzér királynéjának tisztelőit szimbolizálják.²
- B. *Pieseň ku cti blahoslawenej Panny Márie Swäto-Ruženskej a Swätého Dominika.*
W Budapešti, 1893.
Tlačou Kol. Róža a jeho manž. (predtým A. Bučánszky). Szentkirályi ulica č. 30.
- C.
- Pod'te sem ctitelia Mariánským
Zawedem was wśšetkých do záhradky,
Kde prekrásne ruže prekwitajú,
Lúbežnú, příjemnú wôňu majú.
- Milý bratia, sestry já was napominám,
A do tej prekrásnej záhrady was wolám,
Jak wy tú záradu nepoznáte,
Otca Dominika sa pýtajte.
- Tá krásna záhrada wenci okráššlená,
A swätým Ružencom wôkol ohradená,
Zahradníkom otec Dominik je,
Matka Ružencowá s ním pracuje.
- Tá wônná záhrada Ružencom owitá,
A w nej păt'nást' ruží prekrásne prekwitá,
Păt' swetlých a druhých păt' čerwených,
A ostatních păt' je samých bielych.
- Tých păt' swetlých ruží je radostný Ruženec,
Z ních Matičke Božskej uwijeme weniéc,
Na znak, že prečistá Panna milá,
Spasiteľa sweta porodila.

² Porov. Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 218–220.

Tých druchých päť ruží, ktoré sú červené,
Tý nám wyznačujú horké umučenie,
Že Spasiteľ sweta smrť podstúpil,
Aby nás od wečných múk wykúpil.

Tých päť bielych ruží je sláwný Ruženec,
Z nich Kráľownej nebies uwijeme weniec,
Na znať, že Ježiš wstal zmrtvých sláwno,
Wstúpil na nebeská, Matku swú wzal k tebe.

A tak preradostných týchto päťnást' ruží,
Krásne rozkwitajú na každý deň boží,
Synowia a dcéry sem pristúpte
Z tých ruží Matičke weniec wite.

Krásne žiwé ruže rozkwetené,
Kráľownej nebeskej boly zaľúbené,
Awššak s weľkým žialom pohliadnime,
Mnoho suchých ruží uwidíme.

Ten swätý Dominik w tej krásnej záhrade
Prelúbežné ruže wysadzował wššade,
Poliewal ich wodou zo studničky,
Aby mu newyschly tý ružičky.

Tedy krásne ruže rozkwitať počaly,
Čo deň to krásnejššú wôňu wydávaly
Lež ach beda mne, čo sa stalo,
Welice ich mnoho wyschýnalo.

Tí zemský čerwici do zemi sa wrili,
A krásnym ružičkám koreň zniwočili,
A preto tak smutne wyschýnaly,
Keď ich tí čerwici podožierali.

Kde kwitly ružičky už ich tam nie,
Na tom mieste rastie diwé trnie,
Bezbožnosť weľká sa rozmnožila,
Ktorá tý ružičky pokazila.

Dominik sa tý suché ruže díwa,
Že tak wysšchly, srdce mu omdliewa,
Smutný w tej záhrade lamentuje,
A ruky od žialu zalamuje.

(...) náš Dominik po záhrade kráča,
(...) slzami suché ruže máča,
(...) já budem wít' wence krásnej,
Králownej nebeskej Matke božskej.
(...)

Bratia, sestry milé vždy budú horliwí,
A wo službách božích nebudú leniwí,
Ruženec pobožne sa modlite,
A Matičku božskú zwelebujte.

Zo sto päťdesiat kwietkow celý weniec,
Radostný, Bolestný a Sláwny Ruženec,
Najswätejššej Panne uwijeme,
Keď sa ho s pobožnosťou pomodlíme.

Kresťanské duššičky, lásky weniec wijme,
Každý deň Matičke božskej obetujeme,
Na česť a na chválu jej mena,
Nech bude vždy od nás zwelebená.

On nám wyprosí hriechow odpuššteni,
A kresťanské čnosti, K duššnému spasení,
Weď tá Matka božská prosí za nás,
Aby bol láskawý jej Syn na nás.

Wypros nám u Syna Matko ľútostiwa,
By nás netrápila ťažká hriechow wina,
By sme mohli obstať tam pri súde,
Keď nás Syn Twój milý súdiť bude.

Aby sme sa do neba dostali,
A tam sa na weky radowali,
So wššemi Swätými s Kristom Pánem,
Ráč nám to wyprosiť Matko Božská. Amen!

- D. Str. 1: Hlava anjela. Str. 2: Panna Mária s Ježiškom na rukách, s mesiacom a hadom pod nohami. Okolo nich je 15 kresieb zobrazujúcich 15 tajomstiev ruženca. Nápis: Kráľovná sv. Ruženca, Oroduj za nás. Str. 8: Panna Mária s Ježiškom. 1. oldal: Angyal arc. 2. oldal: Szűz Mária kezében Jézus, lába alatt a hold és a kígyó. Körülötte 15 tábla, ami a szentolvasó 15 titkát ábrázolja. 8. oldal: Mária és a gyermek Jézus.

- E. Prepracował Františ Bleszkány.

6. SVÄTÉ TAJOMSTVÁ RUŽENCA

A. Pieseň o tajomstvách ruženca, po každom povedanom desiatku. / Ének a rózsafüzér titkaihoz, minden elmondott tized után.

B. *Prvá Pieseň Panny Marii Ružencovej. Skladali: Jozef Bodiš a Imra Sobota.*

W Budapešti. Tiskom Martina Bagó i Syna

C.

1. Pán Boch wás sem doprowadil, Marie milowníci,
tento Spolek Ružencový, chválme jej Meno wždycky,
O Bohabojní wy ste šťastliwí,
že ste si za sladkú Matku Mariu wywolili.

2. Ani nás tá nezanechá, len ju mi nenechajme,
U nej srdce zarmútené, poteššení wždy najde.
(...)

**Nowá Píseň Panny Marii Ružencovej
(15-nást' tajemství)**

Radostný.

1. Z pätnastich rozličných ruží wenjec uwijeme,
Marii ku cti do neba ho odoššleme,
keď si do žiwota svojho prijala Syna Božího,
s Tvojím milým Duchem swatým, stokrát zdrawas buď.
Stotisíckrát až na weky,
napísani na tom wenci,
so zlatýma literami,
Stokrát zdrawas buď.

2. Keď si w žiwote nosila twojeho Syna,
weľkou radosťou si Alžbetu nawšštiwila,
Zachariáš aj Alžbeta teba Panno pozdrawila,
požehnáš nad ženami. Stotisíckrát zdrawas buď.
Stotisíckrát atď.

3. Ružowej jasnosti mesto Betlehem bolo,
keď Ježiša zrodila, Božího Syna načo
Nebeské zástupy, aj Betlehem pastieri,

hlasom wššetci zawolali: Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

4. W kostole si ukázala twoje owocie,
Pánu Bohu obetuješ za hriechy ľudské,
Simeon ho na ruky wzal, radost' z neho veľikú mal,
Teba ale pozdrawowal, Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

5. Nebeskú radost' si mala, keď si Synáčka
w kostole medzi Mudrci si uwidela,
aj my sa s Tebou radujme, Alleluja zaspiewajme,
s Gabrielem zawolajme: Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

Žalostný

6. Zarmútok si srdce zaššjew, keď Tvoj Syn Swatý
w Getcemani pre náš hriešnych w krwi sa potiw.
Sedem mečow Twoje Srdce, preniklo veľmi bolestne,
welké bolo Twé trápení: Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

7. Neni pero čo wypíše Twoje bolesti,
keď ku stĺpu priwiazali Syna tyrani,
katowia Jeho obstalo, Jeho hrozne bičowali,
hroznejšie mala bolesti: Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

8. Preswatú hlavu trnim koronowali
a oči mu zawiazali a tak ho bili,
trstinu mu do rúk dali, na posmech ho obrátili,
žalostiwá Matka milá: Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

9. Když ťažký kríž na ramená si On hore wzal,
Ježiš až na Kalwáriu aby ho niesol,
Sedemkrát' s ním dole spadol Swatú twár si hrozne srazil,
bolestná Panna Maria: Stokrát' zdravás bud'.
Stotisickrát' atď.

10. A keď až Ježišša Krsita na (...)

Sláwný.

11. Horké žalasti sa na radosti obrátili,
když Ježiš z mrtvých wstal zjawil sa Matky,
widela si Telo jeho, ranami je naplneno,
radostne si ho libala: Stokrát' zdrowás bud'.
Stotisickrát' atď.

12. Za štyricať dní bol Ježiš s učedelníci
a potom do Neba wstúpil, sláwnej mocnosti,
Apoštoli ho wideli, plačliwie za ním hladeli.
Prekrásna Panna Maria: Stokrát' zdrowás bud'.
Stotisickrát' atď.

13. (...)

14. Už si do Neba ho wziata weľkej Sláwnosti,
kde Ta hotowý trún čaká krásnej Jasnosti,
Nebeskí Anjeli wššetci, swatí swatí z úctiwalti,
wššetci z radosti wolajú: Stokrát' zdrowás bud'.
Stotisickrát' atď.

15. Nebeská krásna fíjalka Panna Maria,
Preswatá Trojica Teba korunowala,
koruna z Božej Milosti, trún z líbežnej gombalii,
mluwia wššetci Anjelowé: Stokrát' zdrowás bud'.
Stotisickrát' atď.

16. Tie pätnásť tajemstwá swaté, je pätnásť ruží,
které sme do wenca zwili Panny Marii,
do Daru ho Tebe dáme, Srdcia, Duššu s ním odáme,
Prijmi ho Maria od nás. Stokrát' zdrowás bud'.
Stotisickrát' až na weky,
napísano na tom wenci,
so zlatyma literami,
Stokrát' zdrowas bud'. Amen

D. Stojaca Panna Mária, na pravej ruke drží Ježiška, na hlavách majú koruny a v rukách svätý ruženec. Okolo nich sú kresby zobrazujúce 15 tajemstiev ruženca. / Szűz Mária áll, jobb kezében Jézus, fejükön korona, kezükben rózsafüzér. Körülöttük a szentolvasó 15 titkát ábrázoló tábla.

F. *Melódia:* Spiewa sa ako Zlásky Božej, o Matičko.

7. KRÁĽOVNÁ RUŽENCA I.

A. Prirovnanie Panny Márie, kráľovnej ruženca, ku kvetom: tulipánu, fialke, ľalii, ruži. / Szűz Mária, a rózsafüzér királynéja különböző virágokhoz hasonló: tulipán, ibolya, liliom, rózsza.³

B. *Nowa piesen k Ružencowej Panne Marii.*

C.

1. Maria, Maria krásny tulipán!
Pri swätej Trojici krásne prekwitá.
O Maria ruženca kráľowná!
Popros za nás u svojeho Syna.

2. Tebe sa radujú and'eli w nebi,
Krásne spiewajú aj serafini.
O Maria ruženca kráľowná! atď.

3. Ty si Maria, krásna fíjalka,
Celémi swetu naj lepššia Maria!
O Maria ruženca kráľowná! atď.

4. Maria, Maria krásna dcéruška
Od swatej Anny Ty si splodená.
O Maria ruženca kráľowná! atď.

5. Boh teba zwolil, za dcérušku swú,
Syn Boží ťa prijal za matku svoju.
O Maria ruženca kráľowná! atď.

6. Ja krásnu newestu Duch swätý zwolil
Za matku naššu nám Ťa poručil.
O Maria ruženca kráľowná! atď.

7. Ty si Mária krásna lalija,
Ktorá w nebesách krásne prekwitá.
O Maria ruženca kráľowná! atď.

8. Zahraň Matička kráľa náššeho,
Tiež otca rímského pastiera náššho.
O Maria ruženca kráľowná! atď.

3 Porov. Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 264. (zo Šáre / Sáríból)

9. K Tebe my voláme Matička milá!
Zahraň nás všetkých od nepriateľa.
O Maria ruženca kráľovná! atď.

10. A keď nám príde posledná chwila,
Ráč pri nás státi Matička milá!
Prijmi wrúcne naše hriešne dušše,
A priweď ich do nebeskej ríše.
Amen.

Iná pieseň k Panne Marii.

1. O Maria kwet krásny,
Nám Ťa dal Boh všemohúci
Za ochranu všech biedach.
Za pomoc všech uskost'ách.
Buď tisickrát chwálená
Milionkrát zwelebná
Krásna Panna Maria.

2. Ty si útočiste naše
Spomocnica aj kráľovná,
Nikdy nás nézanahaj
Od zlého vždy zachowaj.
Buď tisickrát atď.

3. Ty si ruža najkrásnejšia!
Pánu Bohu najmilejšia!
Anjel Teba pozdrazil,
Duch swatý ťa zastienil.
Buď tisickrát atď.

4. Prosíme Ťa Matko dobrá!
Buď nám hriešnim napomocná
Wčul aj w hodinu smrti
Ráč Panna snami byti.
Buď tisickrát' chwálená atď.
Amen.

D. Panna Mária s Ježiškom na rukách v nebi, pod nohami má me-
siac a korunujú ju dvaja anjeli. Na ich hlavách sú koruny (uhor-
ské). Ježiško má v ľavej ruke kráľovské jablko. / Szűz Mária az
egekben, lába alatt a hold, két angyal koronázza, kezében Jézus,
fejükön korona (Szent Korona). Jézus balkezében országalma.

E. *Melódia:* „Prišli sme pozdraviť križ swatý.”

8. KRÁĽOVNÁ RUŽENCA II.

A. Pripomínanie veriacim, aby milovali a ctili si Máriu. Rozjímanie o živote Márie a o svätých tajomstvách. / Emlékeztetés a híveknek, hogy tiszteljék és szeressék Máriát. Elmélkedés Mária életéről, a szent titkokról.

B. *Nowa piseń pánný Marii králowy swatheo Rużenca.
W Budapešćt. Tiskem Martina Bagó i Syna.*

C. **Najnowejša píseň andelskeho pozdraweńń pánnej Marii, králowy swatheo Rużenca.**

1. S andelskim pozdrawenim, dzwon sa oziwa,
Nech jeden káždi krestan Mariu wziwa.
Awe! Awe! Maria wzdajem krásni hlas,
Zdráwas! Zdráwas! králowa serdco plasajwnas.

2. Neb Ju aj Andjel Pána, takto pozdráwil,
Te pre rádostne slowá, ku nej premiuwil.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

3. Milostis Božej plena Pánno Maria,
Tij počnes a porodziš Božeho Syna.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

4. Na te Slowa Maria, Welmi sa zlekala,
Jak sa to státi može, k andjelu rekla.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

5. Pannenstwi som slibila, Bohu práwemu,
Ktore pilne zachowám Jomu sámemu.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

6. Andjel Pána rekol knej, s poniženosti,
Nelekaj sa Maria meho poselstwi.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

7. Zwestujem Tebe wolu, Boha Sylneho,
Počnes we swem pánenstwi, Zduchá Swatheo.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

8. Stweho žiwota pride Sláwni Spasitel,
Syn Boha najwiššššého, nášš Wikupitel.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

9. Na te slowa Maria, Hláwu sklonila,
A poselstwi Božemu wdačne zwolila.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

10. Rekla, hle diwka Pana Boha mojeho,
Nech sa mi tedi stáne, dlá slowá tweho.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

11. Hle slowo Bože, Telom jest učinene,
A pred spaseńi nášše, na zem znižene.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

12. O Ti Ružo roskoššna. Raja krásneho.
Tebe chwali dušša ma s serdca caleho.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

13. Lebo siti po Bohu. Ta naj perwnejšša,
A nadewsetko w swete, si najkrasnejšša.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

14. Tis nam wššetkim za Mátku, od Boha dána,
Koronu wečnej sláwi korunowana.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

15. Nad wššetke swate wnebe, Sý powiššena
Ruhom najdráššššich čnosti, priozdobena.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

16. Za swuj stánok Tvoj žiwot, sám Boh wiwolil,
A preto ce na swoj Trun sláwne položil.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

17. On Tebe za swu caru, Sebe oblibil,
Slunce, Mesic podnobi Tvoje ponižil.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

18. Synu Swemu za mátku, Tebe wiwolil,
S sladkosti presow twojich i Sám sa kojil.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

19. Duch swati za newestu, swu Te za ujal,
Sláwu, Krásu, Mudrost, swu na Tebe wilal.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

20. O Mudrosti Šalamona ozdobo nebe,
Pramen vššetkej dobroti, milewá stebe.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

21. Pred Tebu swe kolena, swate hibaju,
Andjeli Ty zrádostu Táкто spiwaju.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

22. Swate chreubinowe, chwálu zdawaju,
Zdráwas, zdráwas Králowna Takto wolaju.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

23. Ti sy vššetkich hrišňnikoch, Werna ochrana,
Cesta žiwot weduca, doneba brána.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

24. Ti si vššech zámucenich, teššitelkina,
Wššetkim ránenim serdcam hojitelkina.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

25. Smutne Udowi sýrotki Ty poteššuješ,
A wnmocnách terpicim, bolest zwlážuješ.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

26. O prikláde čistosti, Pánnam, Mladzencam,
Ukaz Stáwu małženstwi, Odpor ňewerám.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

27. O Ty cero Sionska, nad Ráchel sčastna,
Hwezda Morska vššech, žiwich, Dennica Jásna.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

28. Obrác ku nám Jásnu Twár, Maria Panno,
Pre swáteho Ružanca, Sláwna králowno.
Awe! Awe! Maria. a. t. d.

29. Ach prijmi nas do svojej, krásnej zahradi,
Býzme ci tám zrádosc takto spiwály.
Awe! Awe! Maria wzdajem krásni hlas,
Zdráwas! Zdráwas! králowa serdco plasajwnas.

Nowa píseň pánnny Marii králowny swateho Ruženca

1. Pospeššce krestiaňe, na kridlach wieri,
Wydáwac wručnu chwálu, Pánnny Marii,
Lebo kdiž Ju z serdca milujece,
Pán Boh zwámi jak kňej prichádzace.

2. Jej chrám otvoreni, kaplica swata,
Kde ona swich hoscow, zrádoscu čeka.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
3. Zbirajce prekrásne, ruža fiálki,
Spráwdiwej wieri, Nadeji lásky.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
4. U wice žnich weńec, zdobru nadeju,
Ták žnim po uscice, Pánni Mariu.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
5. Pri wlástnice k nemu, wonne lelie,
A tak ho predlosče, pred Trun Marie.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
6. Te Wonne lelie, ku swate čnosti,
Ktore ona prijma, od wás zrádosti.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
7. Swata čnost, modlitba, a Práwa wiera.
Do Jeji zahrádi, Brámi otwira.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
8. Kdiž tám bráti sestri, chcece pristupic,
Máriánskich čnosti, mate sa učic.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
9. Udowe Ruženske, knej pospichajce,
Wjej swatej zahráde kwiti zbirajce.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
10. Milo hlásne pisňe, krásne motlidbi,
Su te dráha kwitki, Pannej Marii.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
11. Stich to uwijajte prekrásni wenec,
Ktori se menuje Swati Ružanec.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
12. Perwije Rádustni, s kwitá biloho,
Rados a pokora, Sweta caleho.
Lebo kdiž Ju a. t. d.
13. Wikladaju sa wñem, Tij pejc tajemstwa,
Skrz ktore Maria, rádost donesla.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

14. Kdiž wám porodila, Syna Božeho,
Sweté Spasitela, Boha práweho, –
Lebo kdiž Ju a. t. d.

15. Druheho Ruženca, Swate tajomstwý,
Wtich to rozwážajte, Mátky bolesti.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

16. Ktore w serdcu mála pre Sýna sweho,
Kdiž ho uwidzela, zbičowaneho,
Lebo kdiž Ju a. t. d.

17. Tén to Ruženeček, menom Bolestni,
Učtite Maria, wššetke zrádosti.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

18. Ona hroznu bolest, w serdcu terpela,
Kdiž na križu wiset, Syna widzela.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

19. Tu hlad' na Ježišša, a Matku Jeho,
Rozwáž Jej bolesti, Hroznu Smert Jeho.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

20. Stupte pod swáti kriš kde Ježiš skonác,
Marii serdco meč, bolesti prajac.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

21. Treh Ruženeček, je zlatej bráni,
Panenkej Marii, wám wššetkim Sláwni.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

22. Ježiš zmretwi stanul, zwelku sláwnosti,
Wám ku poteššeni, Mátki wrádostý:
Lebo kdiž Ju a. t. d.

23. Tak bráti a sestri, Ruženca teho,
Ctíte wrucne Matku, Sýna Božeho.
Lebo kdiž Ju a. t. d.

24. Pospichajte do Jej chrámu krásneho,
Kde ona wás čeka z serdca čisteho.
Lebo kdiž Ju a. t. d. Amen

- D. Znaký: Alfa a Omega. Panna Mária s Ježiškom na rukách, Máriino pravé oko slzí. Obaja majú na hlavách ozdobné členky a na sebe odev typu plášťa. / Alfa és Omega jelek. Mária jobb szeme könnyezik, kezében a Kisjézus, fejükön ékes díszek, ruhájuk köntösszerű.

9.

POZDRAVENIE PANNY MÁRIE

- A. Pozdrav Panne Márii a prosby k nej. / Szűz Mária üdvözlése, kérések hozzá.

- B. *Píseň k Panně Marii Matce Boží Ruženeckej.
Tiskem dedičů J. Škarnicla w Uh. Skalici.*

- C.

1. Na stotisíkrát buď pozdrawena,
Maria Panno, milosti plná.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.

2. Tě pozdrawujem, Králownu nebe,
Tebe Bůh zwolil, Matko sobě.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.

3. Z tebe Stwořitel, Nebe i země,
Wzal čłowěčenstwi Lidské na sebe.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.

4. Protož po Bohu si nejpřednějšší;
I také pod nim, těž nejmocnějši.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.

5. Ty za Králownu Jsi předstawena,
Nad wššecky swaté Jsi wywýššena.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.

6. Ty jsi Maria, Brána Nebeská,
A do Králowstwi, Cesta bezpečná.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.

7. Ty jsi též také Nádoby plná,
Z Tebe se milost Hojně wyléwá.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

8. W nebi na trůnu Jsi postawena,
Koronou sláwy Jsi obdařena.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

9. Jsme přesvědčeni Na wššecky strany,
Že jsi milostná A mocná Paní.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

10. Ty se ohlídáš Na wššecky strany,
A woláš k sobě Wššecky křesťany.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

11. Činíš zázraky Welmi weliké
Wždy uzdrawuješ Lidí wššeliké.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

12. Chromým pomaháš, Slepým zrak dáwaš,
Z posedlých ďábly, Matko wyhánáš.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.

13. Rač nás slyšeti Každého twého,
Sluhu wěrného, swého milého.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

14. Zastaň nás wššecky Twoje ctitelé,
A zažen od nás Zlé nepřítelé.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

15. Neb wíme, že jsi na ten swět daná,
Abys nám dítkám Za Matku byla.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

16. Maria Matko Milosrdenstwí,
Rač nás chrániti W nebezpečenstwí.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

17. O wzhlédni na nás, milá Matičko!
Chraň nás od hříchů, Boží Rodičko.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

18. O předústojná, Milostná Paní,
Smiluj se w ten čas Těžký nad námi.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

19. Před twým obrazem, O Matko Páně!
Za pomoc w potřebách tě žádáme.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.
20. Wypros nám wíru, Naději lásku,
Wššeckým stawům, i Swornost křesťanskú.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
21. Neopust' na nás, Maria pádu,
Chraň nás od wojny, Moru a hladu.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
22. Wypros nám Matko, Leto úrodné,
Teplo a časy, Děšště potřebné.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
23. Chraň, ať powětrí Nám zlé nešškodi,
Zažen pryč mrazy A krupobití.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
24. Chraň zahrady, Také winice,
Nedej ušškodit, Orodownice.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
25. Zachraň od ohně Města, wesnice,
Jenž lid uwodi Do škod welice.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
26. Wypros úrody Matko na poli,
Těž pro dobytek Jejich potreby.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Pelo krásna.
27. Wypros Maria, Wššem chléb wezdejšši,
Obzwlaššt' pro duši Nejpotřebnější.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
28. Též při nešštěsti Neopouštěj nás,
Jako twých dítek Ujímej se nás.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.
29. W bídách pomáhej, Zdrawí nám dáwej,
Plačícím dítkám Slze utírej.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, tc.

30. Buď při nás s námi Wždycky Matičko,
Až do skonání Boží Rodičko.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

31. Tobě Maria se obetujem',
Pod twou ochranu S duši i s tělem,
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

32. A když pak přijde Smrti hodina,
Buď nám Matičko Wššeckým přítomná.
Panno wzácná, Hwězdo jasná, rc.

33. A tak nás přiveď K twojému Synu,
K Bohu w Trojici Pánu jednomu.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.

34. Wypros wššem Matko Ať se radujem,
W králowství věčném Na wěky Amen.
Panno wzácná, Hwězdo jasná,
Maria, pros za nás, Perlo krásna.
Amen.

D. Malý, tmavý obraz Panny Márie. / Apró, sötét kép Szűz Máriáról.

10.

PIESEŇ RUŽENCOVÉHO SPOLKU

A. Výzva k modlitbe svätého ruženca a pieseň pred svätým obrazom Márie. / A rózsafüzér társulat éneke, felhívás a rózsafüzér imádkozására, majd ének Mária szentképe előtt.⁴

B. *Pieseň k Panni Marie Rúženskej pre údow spolku Rúžencowého. W Budapešti. Tlačou Martina Bagó i Syna.*

C.

Zdráwas buď Maria, howorme Rúženec,
Panenke Marie uwijeme weñec;
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

4 Porov. Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 208–209.; *Aszódi Cs.–Dr. Esztergominé Bennő K. – Király K.*: Od Michala. c. d.. 101.

Zdráwas swatá Anna, newinni twój žiwot,
Skerého wikwítow ten krásni kwítek;
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Na každej desátke napisané meno,
Ťísíc a tisíc krát, ťa pozdrawujeme,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Neopust' nám nikdi, ňebeská kráľowná,
Swatého Rúženca, krásna fíjalka;
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Prekrásni weňeček, wíjeme pre ťeba,
Prijmi wd'ačne od nás, panenke Maria
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Ten krásni kwítek je swati Rúžeňec,
Stich Marie uwíjeme weňec;
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Názárete mest'e rúžička *vonyava*⁵
Tam panna Maria krásne wikwítla
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Maria krásni kwet, ťeba mi uctíme,
Aj s peknim zdráwasom ťa pozdrawujeme,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Poťťe sem sirotki, panenke Marie,
Podajťe Rúženček vaššej slatkej Matke,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Marie w zahrad'e rast'u krásne rúže,
Poťťe bratri, sestri, weňec uwíjeme,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

5 *vonyava* rukou doplnené / kézzel bejegyezve

Zňebeskíma kwítke je on pripravení,
Položme na hlavu panenke Marije,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

W zdráwas bud' Maria, krásna rúža rajska,
And'el t'a pozdrawil w mest'e Názaret'e,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Takto t'a pozdrawil, zdráwas bud' Maria,
W žiwot'e počala Sweta spasit'ela
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

O krásna rúžička, panenka Maria,
Weňeček skladame na twoje počat'i,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Očenáš aj zdráwas modlim z rúžičkámí,
Wzhledňi na nás Matko z ňebeskej wirost'i.
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Kdo sa Rúžeňeček pobožnosť'u modli,
Panenka Maria, nato rada hled'i,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Ukáže to w ňebi Sináčkowi,
Aj swatej Trojici s welkú uct'iwost'i,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Požehnaj Sinu moj, tento krásni weňec,
Kerí t'i oddáva Mariánski spolek,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Ťebe ho dáwaju siroti aj wdowi
S modlitbu aj spewi s rúžiček uwíti,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Odnes ho Matko má do rajskej zahradi,
Pološ ho do twojej ňebeskej ochrani,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

A keď už wislowim túto krásnu rúžu,
Wloš si jú na hlavu, na twoju koronu,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

O krásna rúžička, panenka Maria,
Ti si ňebe, zeme, presláwna králowna,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Prijmi od nás Matko, ten krásni Rúžeňec,
Kerí ťi oddáva Mariánski spolek,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

O panno Maria, ňebeská králowná,
W rúžowej zahrad'e zahrádňička sláwna
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.

Prijmi do zahradi našše hríššné dušše
Nech wichwálujeme twoje meno sláwno,
Každem zrnku meno wind'e
Aj každej desátke, Marie meno wikwítne.
Amen.

Píseň k panni Marie pred milost'iwim obrazom.

O hríššnici kerí zme sem prišli,
Na krásni obraz Marie pozreť,
Sami sa jej porúčajme,
Našše hríchi horko oplakawajme.

Radost' našša len ňech je u Marije,
Po Bohu jako swej slatkej Matke,
Obweseli nás jej smutne srdce
S oči našších horke slze zetre.

A wi kerí žalost'i žijet'e,
A od druhich obhoworeni s pozrit'e,
Na tu jasnu hwezd'ičku,
Na rúžencowu krásnu Maťičku.

Na sebe kerí hrichi ciťime,
Hodina aj smrť sa približuje,
Na pomoc wolajme len Mariu,
Swatého rúženca Matku milu.

(...) dve strofy

Ale zato wždy wpamat'i majme,
Smrťi hod'ina sa približuje,
Nepráťel náš nech nás ňeoklame,
Tak sa spánom Ježiššom zejďeme.

Bratri, sestri, čistotu milujeme,
Pannu Mariju pret seba berme,
Nauči nás miluwať čistotu,
A ukáže nám do ňeba cestu.
Amen.

- D. Stojaca Panna Mária drží na pravej ruke Ježiška, na hlavách majú koruny a v rukách ruženec. Okolo nich sú obrázky (kresby) zachytávajúce 15 tajomstiev svätého ruženca. / Szűz Mária áll, jobb kezében Jézus, fejükön korona, kezükben rózsafüzér. Körülöttük a szentolvasó 15 titkát ábrázoló ábrák.

11. SOBOTNÁ PIESEŇ

- A. Výzva k modlitbe svätého ruženca v každú sobotu. / Felhívás a rózsafüzér szombati elmondására.
- B. *Horliwá piesen w sobotu pred ružancom ku Panni Marii.*
Tiskem Jos. Th. Reisz a Lewoči
- C.
1. W sobotu slunko zahod'i,
Mame se pred matku s chod'i
Ona nás z radosti čeká
Jako deti milá matka.

2. Čeká nás na braterski dum,
Tam de ona má obraz swuj,
Abi sme se shromaždili
Ružanec se pomodlili.

3. Zanehajme wsetske prácé,
W tento večer sobotajši,
Pospichajme pred Mariu,
Obetujme jej modlibu.

4. Prišla nám z neba nowina,
Poslala nam ju Maria,
Bi sme ružance čitali
Pobožne ho rozjimali.

5. Pán Ježiš to sám prikazal,
Bi se tento spolek s chádzal,
Že on je tis medzi nimá,
Kde je ta krásna modlitba.

6. Podte mili brati sestri
Wolá nás všetkých z radosti,
Tá králowná ružancowá,
Drahá matka Ježišowa.

7. Pre Boha tež i wi všetki,
Čo ste ešte nie w ružanci,
Polepšite svoje serdca,
Wolá wás matko božia.

8. Šak ked na to nič nedbáte,
Že ruženec za necháte,
Zato vaše zanedbáni,
Čeká wás večne trápeni.

9. Pre boha wás všetkich prosim,
A ružanec wám poručim,
Modli te se ho z radosti
Záplata je wo večnosti.

10. Mariji se poručajme
A jú na pomoc pitajme,
Bi nám bola na pomoci
Chranila nás wodne w noci.

11. Maria prid' nám ku smerti
Mi t'ebe woláme všetcy,
Udy braterstwa twojeho
Pros za nás synáčka svojeho.

12. Tuto píseň dokonávam,
A Marii vás odávam,
Bratia sestrički milené
W ružancom popisané.

13. O Maria ochranuj nás,
Z twojim plaštem prikriwaj nás,
Priwed nás ku swojemu Synu.
Otcu i duchu swatemu.

14. Bi sme sa tam raduwali
Swaty, swaty wždy spiewali,
W nebe ze šwemi swatyma
Pomahaj nám o Maria.

15. Bud od nás wždy pozdrawená,
Sláwna nebeská králowna,
Spolu i z Ježišom panem.
Až na weki wekow Amen.

D. Plačúca Panna Mária so slnkom na pravom ramene. / Könnye-
ző Szűz Mária kép, jobb vállán a Nap.

3.

I. 3. Panna Mária Bolestná / A fájdalmas Szűz Mária

12.

SEDEM BOLESTÍ PANNY MÁRIE

- A. Rozjímanie o utrpení Panny Márie. Modlitby o jej siedmich bolestiach. / Elmélkedés Szűz Mária szenvedéseiről. Imádságok hét fájdalmáról.
- B. *Pobožne Modlitby k sedem bolestiam Blahosl. Panny Marie. W Peššti 1863. Tiskom a nákladem Aloysa Bučánskyho. 1. cislo*
- C.

Modlitba k prwej bolesti (Prorocstwo Simeona)

Blahoslawená Panna Maria! která si na milost' nebeskú tak bohatá, smútok obkljči srdce moje, keď si na ten čas Ježišsom tak veliké bolesti pretrpla! Čistota srdca a ducha twojho je nad golgotawé slnko, dušša twoja je krotkejššia, jako swetlost' nočného mesiačka, a predca si trpela za nás hrýššníkow. Prorokuwanie Simeona bola prwá rana na twojom newinnom srdci, lebo si Ježišša Krista newipowedelne milowala. Keď si nečo radostného očula o ňom, do neba ťa wychytilo potešenie, a keď smutný bol chýr, wtedy ostrý meč prechodil srdce twoje, a celého sweta trápenie, menššie bolo, jako twoja ukrutná bolášt'.

Daj, aby som sä i já mohol, smútiti, dowoľ mi, aby som i já mohol slzy moje wyliewati, o daj aby tak ronily slzy moje, jako kwapky náhliwého dažďa, keď naše role úrodow požehnáwa. Dowoľ mi, aby som sä s tebow mohol smútiti, wššak mi hnedky odlahne na dušši mojej, jak nagle w twojich bolestiach čo len z tisýcej aneb miliardskej čiastky účastný byť móžem.

O Matičko moja, blahosl. Panna Maria! jako by som widel i samich anjelow sä smútiti, keď královnú swoju želeti wideli, keď srdce twoje meč bolášti prepichol! Tedá já ubohé stworá, teda já by som nezelel nad tebow a s tebow Matkow Božow!?

Ja som přčina mukám Ježišša Krista a tak teda i twojim bolestiam, já som zasmútil twouj požehnania prajúcú duššu, já som přčina tomuto wššeckému, a práwe preto som hotowý sdeliti s tebow každú bolášt', která citidelnú twouj duššu dotkla, a která žial twouj rozmnožowala.

Shnusim pozatýmto i najmenšši hrých, lebo len pod twoujow ochranow žiadam umreti. Jestli by ma zlý duch na wolano zlého nawádzal, budem sa sdržowat' a k tebe utikať, které pod twoje krýdla primeš milencow Ježišša, prekterých on drahú krw swoju na križi wilial.

K tebe sa budem utikati o swátá Matko Maria! a ty zaiste neopustíš twoje hrýššne dieta, ty ma zaiste pod twouj ochtanu prijme. A za koho ty zastáwaš, toho zaiste obide Satan, ktorého hlawi si Ty rozdrúzgala, a moc jeho sinow očila.

Sladko mne padne i moja každodenná priaca, keď tvoje sväté meno na pomoc povolám. Keď sa s твоjim menom zobudím, celý deň som bistrý a weselý, a keď s твоjim menom zaspiem o jak sladký mi je nočný odpočinok!

Dowoľ mi o blahosl. Panna Maria, meno tvoje na pomoc povoláwati nadowššeckeru w hodinu smrťi mojej, lebo wššak wtedy najswätššú potrebu mám na teba, a učin, aby som kroz orodowanie tvoje žiwot wečný obćiahnutí mohol. Amen.

Modlitba k druhej bolesti

(Utekánie do Egyptu)

Pani a kráľowná neba! keď sa meč ukrutnika Herodesa nad Betlehemom zaligotal, – ty si do Egyptu utekala, anjel z neba Teba ta napravil, aby si milé dieťatko tvoje od ohawného krwoljaťa oslobodila. O bár by som bol mohol s mojom vlastnow krwow oslobodiť Ježišša, ktorého si na rukách nosila, o bárby som wlastným telom bol mohol dieťatko Božie ukriť, aby som Teba bol od toho welikého ustáwania a toho strachu, ktorý si wystála, zaššanowal. O strach twój welký bol, lebo celý Betlehem ctil Ježišša si oslobodila, ale tisyc iných newinných, zahinulo pod krwawým mečom Herodesa. O barzby som já bol mohol medzy tymi maličkými mučedelnici umreť!

Ňewinna si bola a predca toľko trpela toľko bolästi thalo srdce tvoje, a já hrýššnik, len tak lachtikárium na tomto swete! O blahosl. panna Maria! jak sa mi žiada w twojich horkých slzach okúpati, len aby som zásluhu obćiahol na tvoje zastawatelstwo.

Wššak i toto žiwobitie neni inššie, jak utekáni, a straššidlo, lebo miesto meču Herodesa ustawične nás prenasleduje zlý duch s jeho pokúššaní, ktorého si jedine Ty bola wstawe odolit' a moc jeho sničit'. Milosrdná nebeská moja Matičko! já s tebow žiadam prebehnutí cest žiwobitia mojho, ktorá je bez toho len časná a welice krátka; s tebow žiadam trpeti a wššeckeru bolást, ktorú si na Egypskej ceste citila, s tebow rozdeliti. Prijmi ma do twojej milosti zaujmi sa za moju duššu a nedopuť, aby som do moci diabla upadol.

Keď já kroz milosť twouju už w nebi budem, wtedy uspokojená bude dušša moja, jako bola uspokojená twoja, keď si so synáckom twójim šťasliwce do Egyptu doiššla, kde sa to Herodesa už tikati nemohol. Zaopatri mne prosim t'a trpezliwosť w mojom trápení, zawed' ma do užitku rán sw. Syna twojho, aby som potomto časnom žiwote w nebeskej sláwe Boha Otea, Bohu Syna a Boha Ducha Swatého na weky welebiti, Teba ale ctiťi a wychwalowati mohol, kroz Ježišša Krista Spasitela nášho. Amen.

Modlitba k tretej bolesti.

(Keď Ježišša w kostole stratila.)

Swatá Maria Spasitela mojho, o Maria! jak saldko sa rozepamätám na ten swatý čas, keď si Ježišša jakžto božského twojho Syna w Jeruzaleme do kostola zawiedla, aby sy pred oltárom Pána Boha, tvoje poďakowanie spolu i s ním odewzdati mohla! Sladko myslím na twój swätý cit, ktorý obklíčil srdce tvoje, keď si zákon zachowáwajúc s twojom swätow familiow w chráme Božom polahčenia hľadala a naiššla. O jakby som počul twouju radostnú pieseň jakby som očul tvoje radostné wzdychanie, lebo wššak si od Boha wywolená bola, a jemu odewzdala najswätějššie city srdca twojho! Jak si sa ale z kostola nawratila, nenalezla si už wiac žiadného poteššenia, lebo na ktorom najradššej wyseli oči tvoje, newidela si Ježišša najswätějššieho Syna twojho! Oči tvoje sem i tam chodili

medzy ľudom, slzy sa ti sťa prudký dážď cedily, a wyschnuté swaté twoje ustá jedine len to slovo „Ježiš!“ spomínali. Bežela si k rodine, bežela si ku každému známemu, lebo ti twój najwźácnejšii poklad schádzal, pre ktorého si žila, a ktorého si radššej moje srdce nenapadlo! jak wdalne by som t’a bol trpel s Matkow Spasitelu mojho.

O Blahoslawená Panna Maria, Swatá Matko Božia! zaweď s twójim Božim dieťaťom i mňa k oltáru Boha mojho, zaweď ma do krásného chrámu Pána Boha, a dowoľ, aby som wššecker príkazy cirkwe Swätej i já werne zachowáwal. Nauč ma bohaboynosť, nauč ma horuce modlitby a wzdychánie, aby oni pred Otcow nebeským wždycky wźacnosť obćiahly. A jáko nebeský Otec žadosť uznal weliké bolesti srdca twójho, keď ti Ježiška nawrátil: tak maj radosť zo mňa aj ty, keď ma jak strateného z nowu najdeš. Ja ale nezanechám Teba, swatú twaju twár ustawične budem pred očami držati, Meno twoje neprestajne wolati, a jakokolwek Ježiš w kostole medzy mudrci a učenými wždy len o nebeskom swojom Otcowi rozpráwäľ, tak i jedine len o Bohu stworitelu mojom budem rozpráwati, ktorý nežiada smrt’ hrýššníka, leš aby do seba wstúpil a žiwot wečný obćiahol.

Riad’ o Matko milá každú priacu moju, každý krok moj, a každú myššlenku moju. Já synom (cérow twójow) twójim ostanem až na weky wekow, Amen.

Modlitba k štwrtej bolesti.

(Keď Ježiška so swatým križom na pleci widela.)

Smútok majú cery Jeruzalemu, plačom wyprewádzajú Spasitelu na miesto mukow jeho! Nemilosrdne domučený Ježiš ustaňe, sklesne, a predca mu na plecía položia ťažký križ, aby ho na wrch Kalwarie wyniesol!

O Swatá Matičko! Aj Ty si toto musela wideti, aj Ty si sa musela stretnuti s Ježišsom križ nosiacim, w kterom si twójho božského Syna poznala a rowným spôsobom od welikéj bolästi ešše wätššia byti? Wššak i nebo samé plakati mohlo nad Ježišsom a nad trápením jeho, lebo wššak swatá jeho krw wššecker ulice Jeruzalema pofarbila, po ktorých on wedený bol na wrch Kalwárie! O jak šťasliwý bol ten cireneiský člowek, ktorého nútili, aby ťarchu križa Ježiššowi Spasiteli náššmu niesti pomohol. O jak šťasliwá bola sw. Weronyka, která ručnjk svoj Spasitelowi podati mohla, aby s tým svoj krwawý pot poutieral.

O Swatá Matko moja! udel mňa z tejto ukrutnej bolästi, já pre Ježiška a pre teba wd’acne budem trpeti a wd’acne bárs jaký križ nositi! oroduj za mňa bydného hryššníka, oroduj aby som križ moj trpezliwne snáššal. O Ty to zaiste urobíš milosrdená Matko, která si kroz orodowanie twoje už tisícich do nebeskéj Sláwy odprowadila, Amen.

Modlitba k piatej bolästi.

(Smrt’ Ježiška.)

Spadni dolu ty Slnko, ty mesiac a wy wššecker nebeské hwiezdy, lebo Ježiš, Král ducha na drewe križi umrel!

Rozkiwajte sä wy morá, hoďte sä jedon na druhý w hory a wrchy a želte nad smrt’ow Spasitelu!

Oprawdu slnko stratilo žiaru swoju zem sa potriasla, skaly sa pukaly, sklep kostola pukol, a mnohí stali z mrtwých a wrátili sa k swojím aby swedectwo učinili, že Ježiš je Boh sprawedliwý.

Tam on wisj na križi, ktorého mnohi nasledowali, ktorého nepočetni milowali! On za nás priššol k nám, a my sme ho umučili! On nás na wečný žiwot skrisil, a my sme ho po hrozných mukách zamordowali!

Plače a želie množstwo ľudu, prsia si bije, ale už vššeco pozde! welmi pozde! Ježiš už zklonil hlavu swoju a wypustil ducha swojho!

O jak sä striasol lud nad týmto skutkom, vššeco želelo, vššeco nariekalo.

O moja swatá Matko! aj Ty si widela tento ohnawý wýstup, w tedy prechodil každý meč bolestí srdce twoje, wtedy si sklesla do lona sw. Jána, do ktorého opatery ťa twoj umierajúci Syn porúčal. Jako mohlo toto vššeco twoje newinné srdce sniestí? a prečo sa takáto boläst aj tebe udelila? snad' abys Stwojím sw. Synom w dile spasenia náššho tiež účastná bola?

O Ty si mnoho trpela, moja swatá Matko! len by už i já mohol za teba trpeti, aby som twoje nebeské zastawatelnictwo obćiahol! Ráč aj pri mne w čas mojho skonania byti, buď pri mne keď duch moj telo moje zanechawatí bude, a keď z tohto sweta na druhy sä budem ľúčiť.

O jak sladké bude umiráni moje, keď ťa blízo mňa budem widetí, keď twoje mate-rinské ruky rozprestreš, abys moju do seba wstúpenú duššu Otcu nebeskému odevzdala!

Neopust' ma o Matko Swatá! ale zawed' duššu moju kroz zásluhy sw. Syna twojho Ježišša Krista Spasitela náššho do nebeskej Sláwy, aby som tam Boha mojho na weky welebiti mohol, Amen.

Modlitba k ššiestej bolesti. (Keď sw. bok Ježišša prepichli.)

Milosrdná Matičko moja, blahoslawená Panna Maria meč sedem hranatej ostrosti je eššte w twojom srdci zamočený, boläst a jej muky eššte ani nezanechaly newinné srdce twoje, a hle už sa ti nowa boläst' približuje, lebo wid'íš že sw. bok umrelého Syna twojho prepichnú. Tedá eššte ani mrtwý nemá pokoja eššte aj ostidnuté telo trápia? Ano, trápia! lebo sä vššeco muselo vyplniti, čo proroci a sw. otcowia za starého zákona prorokowali.

Ty si to sw. Matko moja vššeco a wonkoncom widela! Ach jakú boläst' cjtílo srdce twoje, keď si widela, že necitedlný woják prepichol sw. bok Syna twojho, keď prepichol srdce jediného Syna twojho!

Swatá Pannenská Matko moja! boläst' túto i já citim, boläst' táto i mňa zarmucuje, lebo hladiac na kríž umučeného Ježišša Krista Spasitela mojho, neni sú k zastaweniu slzy moje, a nekonečná je horkosť bolästi mojej.

Ach jak ma bolj toto twoje trpenie, obwzlášť keď si pomyslím, že príčina bolästi, trápenia, mukow a smrti Ježišša Krista jedine hříšné člowečenstwo bolo, pre které na tento swet priššol.

O drahá Matko moja, blahoslawená Panna Maria! nedaj mi wiac do hrichu upadnuti, stráž i nad popolom tela mojho, pokaď sä na deň súdný s duššow mojow nesjednoti. Aj do toho času sä pod twoju materinsku opateru porúčam, ach nezanechaj diet'a twoje. Amen.

Modlitba k siedmej bolesti. (Pri pohrebe Ježišša)

Náhlivým krokom pospiechaju swaté ženy na Golgotu, lebo mrtwé telo Ježišša už doluwal z križa, a na blízo do jedného nowého hrobu pochowali.

Nebolo tu žiadnej pompy, ale bolo spravodliwé pokáni, slzy lutosti wonkoncom popoliewaly toto swaté miesto, a milownici Ježišša sem i tam do prachu popadali od welkej bolästi.

A Ty moja milá swätá Matko! jako a čo si cjtila w tom okamzeni, keď hrob twojho milého a jediného deťata kámeňom priwalili?

Lútosť ma trápi, pamäc ma zanechá, oči mi zatmeju, keď si na twoju ukrutnú bolesť pomyslím, lebo celkom roztrhané widím tvoje newinné Srdce, ktoré s jeho nekonečnow milosťow w stawie je celý swet rozweseliti, a cely swet radostow naplníti.

O swätá Matičko moja! pochowaj i mňa do hrobu Ježiša, pochowaj ma sláwne a tak, aby som sä na deň súdny k žiwotu wečnému zbuditi mohol.

Učín, aby tisíc wyliatych twojích slz moju hriššnu dušu poliewalo, a aby moje dúwerné pokánie a poslepššenie žiwota mojho, mne ctíť a swätú Trojicu až na weky welebiti mohol, Amen.

Zdych

Proroctwi Siemona,
Bola prwá rana twoja.
A pred Herodesom z Betlehemu,
Do Egypta uťekajuc
Srdce twoje maťerinské
Skoro sa ťi hrozné puklo,
Lebo si ty nadewššecker
Milowala Syna twojho.

A tú bolesť kdo že spíše?
Keď si Syna jedíného
A ťebe najmilejššého,
Križ ukrutne na pleci
Ňiest' wid'ela, a krv jeho
Zem a rúcho poliewala,
Keď ho medzy dwoch lotrow
Umučili horkow smrt'ow.

Wid'ela si o Maria!
Ukloniti jeho hlawu
Keď mu dušša do ňeba
Leťela do otcowého lona,
Wid'ela si keď mu mečom
Bárs tedy bol už umretý,
Swatý bok prepchali
A newinneho mučowali.

Widela si pochowáwať,
Kterého si splodila
A skrz ktorého si splodila
Člowečenstwo si wykúpila
A nás od wečnej smrti
Milosrdne ochránila,

O! jako si mohla trpet'
Tolkú boläšť a súženia.

Wďačňe buďem ja trpet'
Len ma matko neopušť,
Lebo twoje žastupenia
A materinská ochrana,
je mi cesta do neba
Do večného žiwota,
O! neopušť ma matko mila
S horkým plačom ťa prosim.

- D. Panna Mária s mŕtvym Ježišom v lone. V jej srdci je sedem mečov, na hlave koruna. / Mária ölében fekszik a halott Úr Jézus, hét tör Mária szívében, fején korona.

13.

UTRPENIE PANNY MÁRIE A JEŽIŠA

- A. Opis utrpenia Ježiša a Panny Márie. Zhrnutie siedmich bolestí Panny Márie a pašiového príbehu. / Jézus és Mária szenvedéseinek leírása. Mária hét fájdalmának és a passió történetének egybefoglalása.
- B. *Píseň o umučení P. Ježiše a o velikém zármutku a bolesti Panny Marie které ona v čas umučení Syna svého přetrpěti musela. Tiskem a nákladem J. Teslíka v Skalici. 220*

C.

1. Vítej Matko zvelebená,
Žálem srdečným zraněně,
Když Simeon spravedlivý.
Předpovíval meč strašlivý.
O Maria, o Maria
jak veliká tvá žalost byla.

2. Tys ho vždycky v srdci měla,
Toho měče se lekala,
Když Jozef ve snu uslyšel,
Aby s děťátkem pryč ušel.
O Maria, o Maria...

3. O jakož my tam půjdeme,
Když oba cesty nevíme,
Přes pustiny, hory, lesy,
Budou tam strachy největší.
O Maria, o Maria...

4. Pro to tvoje zarmoucení,
Do Egypta utíkaní,
Kterés na té cestě měla;
Když s Ježíšem utíkala,
O Maria, o Maria...

5. Velké v ten čas žalost byla,
Když Syna svého ztratila,
V Jeruzalemském kostele,
Vylilas slzy tak hojně,
O Maria, o Maria...

6. Ještě's větší bolest měla,
Když's od Syna uslyšela,
Že se již čas přibližuje,
Muka jeho nastupuje,
O Maria, o Maria...

7. O jak velkou bolest měla,
Když se s svým Synem loučila,
Když jste sobě děkovali,
Hojné slzy vylévali.
O Maria, o Maria...

8. Tu tvé srdce meč prorazil,
Když ti svatý Jan oznámil,
že již Syn tvůj zajatý jest,
Od Jidáše zrazený jest.
O Maria, o Maria...

9. Tu Maria hned omdlela,
Když ty slova uslyšela,
Že jest zajat Syn můj milý,
A to beze vší příčiny.
O Maria, o Maria...

10. Ach žádám tě smutná Matka,
Vyprovoď mně až do města,
Příteli můj nejmilejší,
Jene sluho nejvěrnější.
O Maria, o Maria...

11. Ať uhlídám Syna svého,
Bych ho nalezla živého,
Ach můj Synu nejmilejší
Potěš moji smutnou duši,
O Maria, o Maria...

12. Když se k bráně přiblížila,
Strážných se hned vyptávala,
Kdo srdce lítostivého,
Viděli iste Syna mého.
O Maria, o Maria...

13. Strážní hned odpověděli,
Tak jako v noci viděli,
Vedli tu povázaného,
To zajisté Syna mého.
O Maria, o Maria...

14. Tohoto času nočního,
Kdež mám hledat Syna svého,
Pojď Mária, od Anáše,
Tam Ježíš, potěcha naše,
O Maria, o Maria...

15. Tam zas venku stát musela,
Synáčka trápit slyšela,
Jak ho tam poličkovali,
A na tvář jeho plivali,
O Maria, o Maria...

16. Když ho Maria uzřela,
Tak velikou žalost měla
Padla na zem a omdlela,
Jak mrtvá ležet zůstala,
O Mária, o Mária...

17. U Kaifáše ho soudili,
Falešné svědky zvolili,
Nenalezli nic hodného,
Na Ježíše nevinného.
O Mária, o Mária...

18. Ráno se zas shromaždili,
Ježíše připrovodili,
Ztrýzněného, ztrápeného,
Již sobě nepodobného
O Maria, o Maria...

19. Nejhorším zločincem zvali,
Hrozně ho poličkovali,
Nebylo tam z nich žádného
Co by nebil v tváři jeho.
O Maria, o Maria...

20. U Piláta žalovali,
Hrozné věci představěti,
Pilát ho odsoudit nechtěl,
Neb jeho nevinnost viděl.
O Maria, o Maria...

21. O jak velikou bolest měla
Matka, když Syna viděla,
Když byl po městě vedený,
A přehrozně skrvavěný
O Maria, o Maria...

22. Piláte: co proti jemu máte,
Nic hříšného nenajdete,
Nikdy neučiním toho,
Bych měl soudit nevinného.
O Maria, o Maria...

23. Jestli že vás v čem rozhněval,
Vám příšná slova domlouval,
Dám ho zbičovat bičemi,
A vy jste toho svedkové,
O Maria, o Maria...

24. Pilát Ježiše svázat dal,
A bičovat ho rozkázal,
Židé tomu rádi byli,
Že ho do svých ruk dostali.
O Maria, o Maria...

25. O jak velikou bolest měla,
matka, když na to patřila,
Když šaty z něho trhali.
Kati pruty do ruk brali.
O Maria, o Maria...

26. Když ho k sloupu přivázali,
Bičočovat ho začínali,
V ten čas tak Matičce bylo,
Jak meč srdce porazilo.
O Maria, o Maria...

27. Přátelé ji hned odvedli,
Na to jí patřit nedali,
Nikdy nebylo takého,
Bičování ukrutného.
O Maria, o Maria...

28. Ježiš ukrutně zraněný,
Ubitý a utrápený,
Padl pod sloupem zemdlený,
A celý krví zbarvený.
O Maria, o Maria...

29. K největšímu potupení
Jeho muky obnovení,
Trní hlohu přinést dali,
Korunu mu zhotovili,
O Maria, o Maria...

30. Žes se činil naším králem,
Tak tě nyní pozdravujem.
Korunu mu hned vtačili,
Mnoho ran mu učinili.
O Maria, o Maria...

31. Zavítej králi židovský,
Tak volali hlasem všickni,
Žes chtěl nad nami kralovat,
Budeme tě dnes pozdravovat.
O Maria, o Maria...

32. Hned si před nim klekali,
A na tvář jeho plvali,
Třtinou ho po hlavě bili,
Více ran mu učinili.
O Maria, o Maria...

33. Trní mu jeho ušima,
Vynikalo i očima,
Ostatní v hlavě vražené,
Až do mozku proražené.
O Maria, o Maria...

34. Krev jeho z hlavy uplynula,
Jak by ona žíldlo byla,
Krůpěj bylo tři tisíce,
Krev z jeho hlavy svaté.
O Maria, o Maria...

35. Pilátovi ho poslali,
Ukřižovat ho kázali,
Neb neměli na tom dosti,
Že ho zranili do kosti.
O Maria, o Maria...

36. Když Pilát Ježíše uzřel,
Skrvaveného se zhrozil,
Neviděl nikdy takého,
Jak Ježíše zraněného.
O Maria, o Maria...

37. Pilát Ježíše lituje,
A židům ho ukazuje,
Židové tak zkameněli,
Patřit na něho nechtěli.
O Maria, o Maria...

38. Židé na to nic nedbali,
Všickni hlasitě volali,
Ukřižuj nám lotra toho,
Nechceme ho mít živého.
O Maria, o Maria...

39. O Matičko naše milé,
Jaká tvoja bolest byla,
Když's Syna tvého uzřela,
Kterak's ty živá zůstala.
O Maria, o Maria...

40. Ptala se hned Madaleny,
Jeli to Syn její milý,
A jak od ní uslyšela,
Padla na zem a omdlela.
O Maria, o Maria...

41. Neb ho již nemohla poznat,
Že jeho nejsvětější tvář
Celo byla proměněná,
Všecké jasnosti zbavená.
O Maria, o Maria...

42. Židé ukřižuj volali,
Jedným hlasem vykřičeli,
Odsúd nám na smrt' Ježíše
A propust nám Barabáše,
O Maria, o Maria...

43. Vida Pilát, že nemůže
Židy přemoci v té době,
Hned vzal vody, ruce umyl,
Ježíše na smrt' odsoudil.
O Maria, o Maria...

44. Velká radost židův byla,
Když se jim vůle splnila,
Jak nejspíše se starali,
Aby mu kříž zhotovili.
O Maria, o Maria...

45. Jakous v ten čas žalost měla,
Matk, když ortel slyšela,
Že má Syn tvůj nejmilejší,
Na smrt jít nejkrutnější
O Maria, o Maria...

46. Tu se židé zas radují,
Kříž patnáct střeviců dlouhý,
Pána Kristu zhotovili,
Na jeho ramena dali.
O Maria, o Maria...

47. Tu v ten čas Maria v srdce
Naplněna jest hořkostí.
jak uzřela Syna svého
S křížem na ramenách jeho.
O Maria, o Maria...

48. Ježíše židé popadli,
Katům ho do moci dali,
S meči s kyjemi z města hnali,
Na tu horu Kalvarii.
O Maria, o Maria...

49. Bili ho hrozně katové,
Vlékli ukrutní lotrové,
Byl převelmi skrvavený,
A upad s křížem zemdlený.
O Maria, o Maria...

50. Matko, Syn tvůj nejmilejší,
jako zločinec nejhorší,
V ruce zlých židův oddaný,
Zbitý hrozné zkatovaný.
O Maria, o Maria...

51. Tam ho již nemohla poznat',
Neb jebho nejsvětější tvář,
Celá zbitá a zsinalá
Ukrutnýmá políčkama.
O Maria, o Maria...

52. Tu tvé srdce meč prerazil,
Radosti tvé všecké zbavil,
Když uzřela zemdleného,
A velmi zkrvaveného.
O Maria, o Maria...

53. Chtělaš ten kříž s Kristem nésti,
A nemohlas k němu přijíti.
Neb tě židé nepustili,
Víc bolesti učinili.
O Maria, o Maria...

54. Tu se již báli židové,
Že jim snad na cestě umře,
Hned Šimona přinutili,
Aby nésl kříž Ježíši.
O Maria, o Maria...

55. Veliký počet lidí bylo,
Milosrdného nebylo,
Kterýže by ho politoval,
V jeho mukách poretoval.
O Maria, o Maria...

56. Jenom Veronika svatá,
Velkou lítostí pohnutá,
tak k Ježíši přistoupila,
Plenu k utření podala.
O Maria, o Maria...

57. Na té pléně hned zůstala,
Tvář nejsvětější jak byla,
Uplvaná zakrvavená,
Od židův tak zohavená.
O Maria, o Maria...

58. Dcery Sionské plakaly,
Které Ježíše potkaly,
Řekl neplačte nademnou,
Plakejte raděj nad sebou.
O Maria, o Maria...

59. Neb přijdou také dni na vás,
V kterých budete volat zas,
Hory, lesy přikrijte nás,
Neb hněv Boží padl na nás.
O Maria, o Maria...

60. Když ho v půl hory dovedli,
Odpočinout mu nedali,
Upadl s křížem k zemi,
Poranil se na kamení.
O Maria, o Maria...

61. Tam ho za vlasy zdvíhali,
Bili, kopali, trhali,
Aby povstal ze zemi,
Šel na horu Kalvárii.
O Maria, o Maria...

62. Maria, když to viděla,
Jak velikou bolest měla,
Když mu odpočívát nedali,
Až ho na kříži přibili.
O Maria, o Maria...

63. Tam ho z šatů obnažili,
Kůži s šatmi trhali,
Jakous bolest v ten čas měla,
Když ho nahého viděla.
O Maria, o Maria...

64. Potom když ho napájeli,
Ocet s žlučí namíchali,
By se tak na něm vymstili,
A muky mu přičivili.
O Maria, o Maria...

65. Katané ho hned popadli,
A na kříž ho přirazili,
Pravou ruku hrozně táhli,
Velkým hřebem jí prohnali.
O Maria, o Maria...

66. Velmi tupé hřeby byly,
Ruku prorazit nemohli,
Třináctkrát kat udeřil,
Než mu ruku hřeb prorazil.
O Maria, o Maria...

67. Levou ruku přibít chtěli,
Provazem ji silně táhli,
Vytáhlit' jí z žily, z kostí,
Neměli žádné lítosti.
O Maria, o Maria...

68. Nohy na kříž položili,
Velkým hřebem jích probili,
Maria když to užřela,
O jak velikou bolest mála.
O Maria, o Maria...

69. Hřeby ruce přibíjeli,
Tvoje srdce proráželi,
Neb všechny muky Ježíše,
prorazili tvoji duši.
O Maria, o Maria...

70. Ježíš když na kříži visel,
Přibitý do nebe vzdechl:
Pohled Otče na mé rány,
Odpust' hříšným lidem vinny.
O Maria, o Maria...

71. Když ho s křížem postavili,
Náhle do díry vpustili,
Tělo jeho zatřáslo,
Svatou krví se zalílo.
O Maria, o Maria...

72. Nejsvětější jeho rany,
V celém těle učiněny,
Krev svatá se z nich vylila,
Jak by ze zřídla uplynula.
O Maria, o Maria...

73. Tu se Matka podívala,
Syna na kříži viděla,
od země vyzdviženého,
Převelmi zkrvaveného.
O Maria, o Maria...

74. Tu tvé srdce meč prorazil,
Radosti tvé všechny zbavil,
Když nejsvětější bolest měla,
Padla na zem a omdlela.
O Maria, o Maria...

75. Potom se skrz lidí drala,
Aby blíže kříže byla,
Neb tam mnoho lidu bylo,
Co tam na něho patřilo.
O Maria, o Maria...

76. Když se Ježíši rouhali,
Zločincem ho nazývali,
Matka když to uslyšela,
Velkou bolest v srdci měla.
O Maria, o Maria...

77. Když se Ježíši na kříži vysel,
Tak k otci slzavě vzdychl,
A to za všechny hříšníky,
Též za svoje křížovníky.
O Maria, o Maria...

78. Aby přehořká smrt jeho,
Všecka vylila krev jeha,
Všechněm na spasení byla,
Na nich ztracená nebyla.
O Maria, o Maria...

79. Maria pod křížem stála,
Velmi žalostně volala,
Promluv jedno slovo, ke mně,
Neb omdlévá srdce ve mně.
O Maria, o Maria...

80. Hned Pán Ježíš na ní vzezřel,
Krvní oči zalité měl.
Jedno slovo k ní promluvil,
By ji v smutku nezůstavil.
O Maria, o Maria...

81. Přístup Matko, přístup blíže,
Neb se hodina již blíží,
Dobrou noc tobě vinšuji,
Neb z toho světa putuji.
O Maria, o Maria...

82. Hle Matko, Jana milého,
Vezmi si za Syna svého,
Ejhle Jene Matko tvoje,
Vem ji pod ochranu tobě.
O Maria, o Maria...

83. Již se všechno vyplnilo
Co v proroctví o mně stálo,
Bože Otče v ruce tvoji
Oddávám já duši moji.
O Maria, o Maria...

84. Potom hlavu svou naklonil,
A ducha svého vypustil,
V ruce Otce nebeského
K spasení světa hříšného.
O Maria, o Maria...

85. Matička když srozuměla,
Že jest Syna již zbavena,
Zatřásl se v ní vnitřnosti,
Všecky žily též i kosti
O Maria, o Maria...

86. Tak velikou bolest měla,
Že se jako mrtvá stala,
Když viděla Syna svého,
Na kříži již umřelého.
O Maria, o Maria...

87. Tu všecky její starosti
Proměnily se v hořkosti,
Srdce její jest raněno,
Ostrým mečem proboděno.
O Maria, o Maria...

88. Kati se mu vysmívali,
a s šatami se dělili,
Matička to viděla,
Jak velikou bolest měla.
O Maria, o Maria...

89. Když se do města vrátili,
A Ježiše opustili,
Matička při něm zůstala,
Zkrvavený kříž líbala.
O Maria, o Maria...

90. Z velké Boží milosti,
A z nevymluvné dobroty,
Jozef s Nikodémem přišli,
Tělo z kříže snít nemohli.
O Maria, o Maria...

91. O jak jsi se zrađevala,
Když jich přichodit viděla,
Byli to mužové svatí,
Tvého Syna učedníci.
O Maria, o Maria...

92. Když se již přiblížili,
Matičku hned pozdravili,
Hořce s ní hned zaplakali,
Neb Ježíše milovali.
O Maria, o Maria...

93. Potom se o to starali,
Jak by hřeby vytrhli,
By tělo z kříže složili,
Poslední služby činili.
O Maria, o Maria...

94. Podejte mi tělo jeho,
Na můj klín ač již mrtvého,
Na klín Matce ho vložili,
Velký pláč učinili.
O Maria, o Maria...

95. Sedem mečův prorazilo,
Tvoje srdce probodnulo,
Když viděla Syna svého,
Že nemá místa zdravého.
O Maria, o Maria...

96. Matičko jak hořekuješ,
Když tělo Syna pěstuješ,
Jak jsi srdečné vzdychala,
Velmi žalostně plakala.
O Maria, o Maria...

97. Jozef Nikodem mluvili,
Pannu Marii prosili,
Aby tělo obvinuli,
A do hrobu položili.
O Maria, o Maria...

98. Matička jim pověděla,
Tělo ještě vzít nedala,
Ach ještě mi ho neberte,
Raděj mne s ním pochovejte.
O Maria, o Maria...

99. Svatý Jan řekl: Matko milá,
Prosím by si dovolila,
Neb se již den uchyluje,
A noc tmavá nastupuje.
O Maria, o Maria...

100. Na prosbu Jana svatého,
Odala již Syna svého,
By ho mastí pomazali,
V čisté plátno obvinuli.
O Maria, o Maria...

101. Matička z milosti Boží,
Odala tělo k pohřbení.
I s nepřátelmi svojími,
Všickni spolu plačícími.
O Maria, o Maria...

102. Do hrobu ho položili,
A kamenem přivelili,
Všickni nad hrobem plakali,
Neb Ježiše milovali.
O Maria, o Maria...

103. Pro všechny tvoje bolesti,
O Matko plná milosti,
Prosiš za nás Syna svého,
Výpros nám lásku u něho.
O Maria, o Maria...

104. O Matičko zarmoucená,
Tys naše Matička milá,
Neopouštěj nás v potřebě
Tenkrát, když voláme k tobě,
O Maria, o Maria...

105. Vem nás všechkých pod ochranu,
A opatruj hříšných stranu,
Všech kteří k tobě volají,
Pomoci tvoji žádají.
O Maria, o Maria...

106. A když budeme umírat,
Rač ty Matičko při nás státi,
Výpros nám u Syna lásku,
A po smrti radost věčnou.
O Maria, o Maria...

107. Ježíši nejsladší Pane,
O to tě všickni žádáme,
Ach do srdce láskavého,
Přijmi člověka každého.
O Maria, o Maria...

108. Matičko žalosti plná,
vypros nám milost u Syna,
Ať po této smrtelnost
Přijmi nás všech do radosti.
O Maria, o Maria...

109. Abychom se radovali,
S tebou věčně přebývali,
Kdež přebýváš se svým Synem.
Až na věky věkův. Amen

- D. Kalvária, Ježíš na kříži, okolo plačuce ženy a apoštol Ján, v pozadí vojáci a vojak na koni. / Kálvária, Jézus a kereszten, körülötte síró asszonyok és János apostol, háttérben katonák, egy lovas katona.

4.

I. 4. Panna Mária Radostná / Az örvendetes Szűz Mária

14.

SEDEM RADOSTÍ PANNY MÁRIE

A. Sedem radostných chvíľ Panny Márie podľa Svätého Písma. /
Mária életének hét örömteli pillanata a Szentírás alapján.⁶

B. *Nábožná Píseň k sedmi radostám Panny Marie.*
W Skalici, u dědičů J. Škarnicla.

C.

1. Sedem twých radostí, Panno Maria!
Budeme rozjímat, které si mala,
Synáčka twojého, Pána Krista milého,
Který nás vykúpil od ďábla zlého.

2. První radost mala Panna Maria,
Anjel ju pozdrawil Zdrawas Maria,
Počneš syna, porodiš, Jeho méno Pán Ježíš
První pozdrawení Matičko slyššíš.

3. Druhá radost mala Pana Maria,
W mestěčku Betleme keď porodila,
Swatý Jozef pestował Wššetkým ludom zwestował,
Že sa jest narodil vššeho sweta král.

4. Raduj sa Maria, Rodičko Boží,
Že sa nám narodil Krystus Syn Boží,
Raduj sa Betlehem, Spolu aj Jeruzalém,
Radujme sa vššeci naweki Amen.

5. Wítaj, ó Ježíši! Synu z Marie
Který sa narodil w meste Betleme,
Wítaj slawný Mesiaš, Který hříšných přijímáš,
Wítaj, ó Ježíši! Spasiteli náš.

6. Štwtú radost mala Panna Maria,
Do jeslíček jeho položila;
Wól a osel dýchali, Anđelowé spíwali:
Zdrawas buď Marí! to jest Král sláwy.

7. Patú radost mala Panna Maria,
Od východu Hwezda jich wedla,

⁶ Porov. Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 199. (z Bánhidy / Bánhidárol); Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 90–92.

Od východu tré králi Na kolena swé padli,
Dary swé Ježíššu obetowali.

8. Šestu radost mala Panna Maria,
Synáčka swého obetowala,
W jeruzalemském chrámu. Předstawíc Bohu
Pánu Přijmi ho Otče mój pod swú ochranu.

9. Sedmu radost mala Panna Maria,
Od Pána Boha jest přišla nowina:
Aby Jozef s Marii Wzali deťátko sebú,
Z mesta Betléma šli k Nazaréту.

10. Už je dobre s tebu Panno Maria!
Tu máš wššecku radost Matičko milá,
Dobrý den ti winššujem, Tebe srdce darujem.
S tebou Matičko teššit sa budem.

11. Keď mój cíl ustane, mosím ze sweta jít,
Panenko Maria príjd' mňa nawšštíwít,
Přijmi duššu w swé ruce, Pří ostatní hodince,
Přijmi ju do nebe, žádám ze srdce.
Amen.

D. Socha modliacej sa Panny Márie, nad hlavou má glóriu z hviezd.
/ Imádkozó Mária-szobor, feje fölött glória csillagokból.

5.

I. 5. Mariánske pútnické piesne / Búcsújáró Mária-énekek

15.

PANNA MÁRIA BEŠŇOVSKÁ I.

- A. Pozdrav Nanebovzatej Panne Márii Bešňovskej v kostole. /
A mennybe fölvelt besnyői Mária üdvözlése a templomban.
- B. *Piesen blahoslawenej Panni Marie. Do neba wzáti 15-ho augusta 1904, ku potešení všetkim putnikum na swetlo widaná. Tiskem Jos. Th. Rejsza w Lewoči. 100*
- C.
1. O jáku radosnú chvílu zme dožili,
Ďen do neba wzáti panenki mariji,
Kteru and'eli aj cherubini slawne witaju,
W nebeskej slawi, bešnowskem kostole,
Na swátom oltare.
 2. Dnešni den Mariá, na nebe stupila,
Tuto pústatinu nám tu zanechala,
Na ktorej tu mi, pretca widime,
Jej krásni obraz všetci spatrime,
Bešnowskom kostole, na swatom oltare.
 3. Len si pomislimé, na tu welkú radost,
Panenki Marie pre weliku slawnosti,
Kteru na nebi slawne witaju,
Wšetci and'eli sa tam raduju,
Na trún jej sinačka wšetci sprowadzaju.
 4. Ked pana Mariá, na nebe stúpilá,
Celi dwor nebeski, welmo potešilá,
Hnet sa pitáli, wšetci and'eli,
Ked matku božu hnet ne poznali,
Jaká to prichadzá knam s tej pustatini.
 5. A ked už zbadili, že jeto kralowná,
Ta nebeska riša, takto ju witala,
Witaj kralowná, celeho sweta,
Skrs božu wolú do neba wzata.
Bešnowskom kostole teba krestan wita.

6. O ti hvezda morská, ti prékrasná swiečka,
Popros zanas všetkich, twojeho sinačka,
Nám k potešení, na ruke držiš,
Silne úfame že nás wislišiš,
A doslawi wečnej všetkich doprowadiš.

7. Ešte ta prosime panenka Maria,
Dowol nam tu všetkim, pret twojeho sina,
Z hrichow sa wiznat w tomto kostole,
Swiatost priat bešnowskem chrame,
Za dneskajšu radost tebe dakujeme.
Amen.

- D. Socha Panny Márie, možno na základe sochy v Besnyő. / Szűz Mária szobra, talán a besnyői kegyszobor alapján.
- E. Poslowenčil Pezenpacher Mihal Püspök-Hatwane, a znotow widaw Bona Mihal spewár karmelicki. Piesen zdowolenim cirkewnej wrchnosti ordinnriatu spiškeho.

16. PANNA MÁRIA BEŠŇOVSKÁ II.

- A. Dve piesne k Panne Márii Bešňovskej a prosby k nej. / Két ének a besnyői Szűz Máriához közbenjárásért.
- B. *Welmo krásna piesen ku cti panne Marie Besnowskej.
Tiskem Jos. Th. Reisha w Lewoči.*
- C.
1. Kde si hora swatá ty hora Bešnowská,
O ktorej vždy počúwan že tam Matka boská,
Na nás welmo čeká z velikú radosti,
Aby sme ku nej prišli z welkú láskawosti.
 2. Dneská sa mi prisnilo abych powstal hore,
A zo spánku mojeho ku tej krásnej hore,
Aby som len kráčaw Máriju pozdrawit,
Z anjelskima slowami takto jú potešit.

3. Zdrawas bud Maria to sú perwne slowá,
Witaj na swatém trúne prekrásna lália,
Která Krista Pána premilého syna,
Dnešni den si wnebesách welmo potešila.

4. Od roka sme čakali na tu welkú radost,
O panenke Maria pre weliku sladkost,
Kteru chceme užit od twojeho syna,
Oroduj wnebe za nás panenke Maria.

5. Tu nám ptáctwo nebeské krásne pre spewuje,
Zjeho lúbežnim hlasom cestu ukazuje,
Kde je tá pre krásna tá Bešnowská hora,
Oroduj w nebe za nás panenke Maria.

6. Na tej hore preswatej si nás zarmutila,
Skterej si ty Maria do neba stupila,
Tam sa ty raduješ u twojeho syna,
Oroduj len za nás, panenke Maria.

7. Keď si ty o Maria, na nebe stupila,
Ale si nám pre krásni obras zanehala,
Bešnowskom kostole ti ružo woňawa,
Oroduj w nebi za nás panenke Maria.

8. Teba swaty andeli w nebeskách witaju,
Wšetke kuri andelské zradostu spiewaju,
Witaj kráľowná nebeského dwora,
Oroduj w nebi za nás panenke Mária.

9. Aj mi teba Matičko srdečne witame,
A tu wšetcy pospolu k tebe prichádzame,
Teba takto wizwať aj twojeho syna,
Oroduj ty wnebeskách panenke Maria.

10. Tu sa každý poteši pred twú rezidenci,
Manželky aj menžele gdowi aj sirotky,
Sperečkom mládenci z wencom každá panna,
Oroduj ti len za nás panenke Mária.

11. Len nám dowol matičko ku twojemu trúnu,
Ku tebe pristúpiti aj ku twojemu synu,
Uskosti predložit to znašeho kraja,
Oroduj ty wnebeskách panenke Mária.

12. Tu pred twojim obrazem wšetcy sme zabudli,
Na tu našu chudobu a domáce trápeni,
Ty si w Bešnowskom chráme nás tu potešila,
Oroduj w nebi za nás panenke Mária.

13. Zdrawas bud Mária tu na swatom trúne,
Ty si ruža krásna ktorá neuwedne,
Bešnowskom kostole si nebeská brána,
Len ti za nás oroduj panenke Maria.

14. Ty nad ceder aj balsám nám woňu widávaš,
A nás s twojim synáčkom ku sebe zwoláwas,
Podte ku mne všetcy pred mojego syna,
Tak len za nás oroduj panenke Maria.

15. Tu sa všetcy wiznájte zwelikeho hriechu,
Prestante už viac hrešiť, odložte swú pichu,
Potom tak primete telo Krista pana,
Oroduj wnebi za nás panenke Maria.

16. Teba všetcy prosime Matičko Bešnowská,
Aj synačka twojeho ty ružičko rájska,
Keď nám ale pride posledná hodina,
Oroduj wnebi za nás panenke Maria.

Piesen ku blahoslawenej Panni Marie.

1. Witaj ó Maria krásna ruža rájská,
Witaj o kráľowná patronko uherská,
Lebo ty si panna krásna ako slnce welmy jasná,
Ty nás k sebe prijmi prekásna lalia.

2. Witaj strome zlaty ktery wždy rozkwitaš,
Aj woňu prekrasnu na weki widávaš,
Ty si matko syna twého, Boha otca wečiteho,
Pre čista newesta sy duchu swateho.

3. Matka najčistejšia sy neporušena,
Panno aj mudrejšia, ty panno cti hodna,
Ty panno chwálitobná, aj si panno dobrotiwá,
Oroduj ty za nás nebeská kráľowná.

4. Ty si panna werná stolico mudrosti,
Ty si to zrkadlo twú sprawedelnosti,
Ty si príčina radosti nadobo si twej milosti.
Oroduj ty za nás, uwečnej radosti.

5. Nádobo poctiwa welkej pobožnosti,
Ty ruža duchowná od otca wečnosti,
Ty si weža Dáwidowá wečne weky wiwolená,
Oroduj len za nás panenke Maria.

6. Ty si weža silna zo slonowych kosti,
Ty si dome zlaty tys arch úmlowi,
Ty si tá brána nebeská a ta hvezdičko jutrna,
Oroduj len za nás panenka Maria.

7. Ty si uzdravenie nás všetkých nemocnych,
Aj si potešenie nás všetkých zarmutnich,
Utočiste si hriešnika pomocnica si krestana,
Oroduj si za nás panenka Maria.

8. Kráľovná anjelov aj všetch patriarchow,
Kráľovná prorokow všetkých wznáwačov,
Kráľovná všetkých swatych, kráľovná všetkých pannám,
Oroduj ty za nás panenka Maria.

9. Ty si bez poškrvni bez hriechu počata,
Tá peršá kráľovná swateho ružanca,
Kráľovná si ty uherská aj kráľovná skapulárska.
Oroduj ty za nás panenka Maria.

10. Piesen dokonávam a matičko zlata,
O bārunku boži snimáš chriechi sweta,
Pre bywaj vždy medzi nami aj sa smiluj vždy nad nami,
Oroduj ty za nás panenka Maria.

11. Mily bratři sestři to naše spewani,
Tieto letanie dajme do ochrani
prijmi od nás, Matko milá predložich pred twojho syna,
Oroduj ty za nás panenka Maria.

12. Kdo tak krásne spiewa try razy sa modli,
Ten vždy koná chválu vždy len božej woli,
To aj wid'i matka boska, tá kráľowna archanjelska,
Oroduj vždy za nás panenka Maria.

13. Piesen dokonajme matičke nebeskej,
Dajme pod ochranu kráľownej andelskej,
Prijmi od nás Panno wzáčna ty si hvezda welmo jasná,
Oroduj ty za nás panenka Maria. Amen.

D. Socha Panny Márie, možno podľa sochy v Besnyő. / Szűz Mária szobra, talán a besnyői kegyszobor alapján.

F. Piesen zdwoleńim cirkewnej wrchnosti, śladol Bona Mihály, spewar slovenski Budapesti.

17.
PANNA MÁRIA BEŠŇOVSKÁ III.

- A. Prosba sirôt, manželiek a manželov k Panne Márii, patrónke Uhorska. /Árvak, asszonyok, férjek kérése a besnyői Szűz Máriához, mint Magyarország patrónájához.
- B. *Pisen blahoslavenej Pani Marie Bešnovskej.
Tiskem V. Agusty v Litomyšli. 1171*
- C.
1. Bešnovska Maria, spomocnica naša,
v križach a žalostach utočiste naše.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria.
Ježišova matka, nam hrišnym mocna lekarkina.
 2. Ti male sirotki oni plaču vzdicki,
matka jim zemrela, otca už nemaju.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.
 3. Manzeli, manzelki sem ke mne pristupte,
bešnovskej patronke, kralovne uherske.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.
 4. Matičko bešnovska, pomocnica naša,
v križach a žalostach pomocnica naša.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.
 5. Panenko Maria prid nám ku pomoci,
nedaj nam potlačiť katolícku viru.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.
 6. Nepritelov našich, rač jich upokojit,
a krestansku viru, rač tu rozmnožit.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.
 7. Maticko bolestna, rač pri nas stati,
z nepřitelskej ruky, rač nas vytrhnouti,
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.
 8. Patronko uherska, prid nám ku pomoci,
vyslyš našu prosbu aj naše volani.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.

9. Tak putujme všici, k panence Marii,
matička bešnovskej, kralovne uherskej.
Prišli sme mi k tebe Maria, Maria. a. t. d.

D. Panna Mária objíma Ježiška. / Szűz Mária magához öleli
a gyermek Jézust.

F. Vydáním a nákladem Imre Szobota.

rukopisný zápis: D. Dian
n. István
Lonsky L.
Janus

18.

PANNA MÁRIA BEŠŇOVSKÁ IV.

A. Mariánske atribúty, oslava Panny Márie Bešňovskej. / Mária
attribútumok, a besnyői Szűz ünneplése.

B. *Najnovšia pieseň Panne Marii Bešňovskej. 15. augusta 1909.*
Tlačou a nákladom Jozefa Teslíka v Uh. Skalici.

C.

1. Už vychádza ranná hviezda jasná,
A to je tá rajska, ruža krásna,
Ktorá v raji večne rozkvitá,
V bešňovskom kostole rozvoňáva.

2. Ta ružička veľmi krásna biela,
Ktojej meno krásne je Maria,
Ona nás tu všetkých zvoláva,
Do večnej slávy sa odobiera.

3. Len po sebe nechá krásny obraz,
Pri ktorom sa poteší, každý z nás.
Ktorí ste ma dneska videli,
A krásnym slovom pozdravili.

4. Zdrávas, ó Maria, matko božská
V bešňovskom kostole ruža rajska.

Prichádzame tu so všetkých strán
Navštíviť tvoj krásny svätý oltár.

5. V ktorom je Kristus vždy prítomný,
Veľbnej sviatosti vystavený.
Dva anjeli sa ti klaňajú
A teba s nami zvelebujú.

6. Ale teba matko už na trône,
Vo sláve nebeskej zveľbuje,
Všetko rajske ptáctvo nebeské,
Boh otec, Syn, Duch, kúri anjelské.

(...)

Ó najsvätejšia Matko Boží a najčistotnejšia Panno Maria bešňovská, ktorá skrze svú u Boha prímluvu uzdravení nemocných, na oči slepých, na nohy chromých i útočisko hriešnych býti ráciž, rač sa k najmilejšiemu Synu svojmu za nás primlúvať. Vypros nám Boží milosť všetkého dobrého; zbav nás moru, hladu, vojny i všetkého zlého, ráč zemdlené smysly a údy k chválení tebe a tvojho Syna posilniť: z čeho bych se tu časne tešiť a vo večnosti s tebou se radovati zaslúžil. K tomu nám dopomáhaj najsvätejšia Trojico, Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Svatý. Amen.

Pomysly ó najprívetivejšia Panno! že nebolo ešte nikdy počuť, že by si bola koho opustila, ktorý sa pod tvú ochranu utiekal, lebo teba o pomoc žiadal, lebo ťa o tvoju prímluvu prosil. Tedy i ja, tiež dôvernosťou povzbuzený, utiekam sa k tebe, najčistejšia Panno pannen, prichádzam jakožto biedny hriešnik, vzdychám pred tebou. O Matko večného slova Ježiša Krista, nepohrdaj prosbu mojou, ale vyslyš mňa milostivě. O Maria, útočisko hriešnikov, pros za nás. Amen.

Zdrávas Maria atd.

- D. Panna Mária v nebi, s rukami na hrudi. Pod nohami má hada s jablkom a mesiac, pri nej sú dvaja anjeli. / Mária az egekben, kezei a mellén, lába alatt a hold és egy kigyó almával, mellette két angyal.
- E. Složil a vydal Michael Bóna, slovenský spevák v Budapešti

19.

PANNA MÁRIA LEVOČSKÁ I.

- A. Túžba po stretnutí s Pannou Máriou. Jej ctitelia túžia byť vtákmi, aby mohli zaletieť k Levočskej Panne Márii, ale keďže

nemajú krídla, musia k nej putovať. Mária volá svojich citeľov. / A hívő ember azt kívánja, bárcsak madár lehetne, hogy a lőcsei Szűz Máriához elrepüljön, mivel nincs szárnya, ezért elzarándokol. Mária pedig hívogatja híveit.

B. *Nábožná Piesen o Lewočskej Panni Marii.*
Tiskem Jos. Th. Reiszka w Lewoči.

C.

1. Keď bych bol slávičkom,
tým malým ptáčičkom,
letel bych cez more
ku kalwarskej hore.

2. Keď bych bol slávičkom
tým malým ptáčičkom
letel bych cez hory,
ku lewočskej Pani.

3. Keď bych mohol letieť
k Márii priletieť
letel bych w powetri
medzi veľké wrchy.

4. Keď bych bol holúbkom
letel bych pod nebom
to by som si myslel
jak bych Ju pozdrawil.

5. Abych mohol letieť
medzi wrchy spešiť
letel bych ponad zem
kde Matičku uzrem.

6. Kde si o Maria
Matka moja milá
hladať Teba budem
pokiaľ ťa nenajdem.

7. Wy nebesá velké
k tomu mi pomóżte
Matičku chcem widieť
s ňou sa chcem potešiť.

8. S ňou sa chcem potešiť,
srdce mé otvoriť,
Chcem Jej to oznámiť,
Čo ju budem prosiť.

9. Chcem Matku pozdraviť,
prosbu jej predložiť,
by sa smilovala,
a mňa wslyšala.

10. Ale kridel nemám,
a ja k nej pospiecham,
kráčať budem zticha,
rozmyšľať u srdca.

11. Tak si myseľ budem,
jako ku nej pridem,
w srdci si namyslim,
jako Ju pozdravim.

12. Kráčať budem smelo,
spiewať si weselo,
budem spiewať zdrawas,
Maria wyslyš nás!

13. Zawolám aj hory,
chwálu wzdať Marii,
ptáčkowie w powetri,
spiewajte Marii.

14. Spichatje kresťania,
čaká wás Mária,
Matičko lewočská,
wdačne wás priwita!

15. Podťe moje deti,
k mojej rezidenci,
podťe pútníckowia,
wy moji sluhowia.

16. Moj palác weliký,
plný je milosti,
Som welmi bohatá,
a rozdávam rada.

17. Len wy pod'ťe ku mne,
žiadaťte uprimne,
a ja wás uslyším,
rada wás poteším.

18. Wed' wás dávno čakám,
pozdrawenie žiadam,
wšetci pod'ťe ku mne,
ku lewočskej hore.

19. Pod'ťe malé dietky,
wy ste moje kwietky,
ešte ste newinné,
smelo pod'ťe ku mňe.

20. Panna a mládenec,
modli sa ruženec,
wolaj ku mne zdrawas,
Maria wyslyš nás!

21. A ja wás uslyším,
rada wás poťesím,
kto si len čo žiada,
wyprosím od Syna.

22. Wšetci manželowia,
moji ctitelowia,
ku mne sa sbierajte,
mňa si wolajte.

23. Wdowy opustené,
aj siroty smutné,
nermútte sa z toho,
súženia wašeho.

24. Nikdy nezúfajte,
na mňa si spomeňte
a ja wám spomožem,
lásku wám ukážem.

25. Moj Synáček milý,
dal mi swé poklady,
kto si len čo žiada,
obdrži odomňa.

26. Mám dost' pre každého,
služebnika mojho,
len wy ku mne dod'te,
z hriechu sa wznajte.

27. Lutujte za hriechy,
Boh wám ich odpusti,
žiwot polepšite,
srdce mne oddajte.

28. Kto mi srdce dáwa,
ten si ho zchowáwa,
zchowá si ho dobre,
tým na swete žije.

29. Poň pútničku smele,
čákám ja na tebe,
wyber sa na cestu,
porúčaj sa Bohu.

30. Neboj sa nič zlého,
wšak ja budem s tebou,
telo, swet premáhaj,
na nebe pozeraj.

31. Na to si pomysli,
že Boh wšetko widi,
widi twoje srdco,
Jeho Božské oko.

32. Pútničku moj milý,
zbieraj si fjalcky,
tak uwijješ wieniec,
modli sa ruženec!

33. Keď sa ho modlíš,
na to sebe myslí,
žbieraš fjalcky,
a ja wujem kyky.

34. Keď sa modlíá zdrawas,
tam ružičky sbieraš,
a ja ich odberiem,
wieniec z nich unwijem.

35. Ukážem ho Synu,
aby wašu winu,
odpustil wám hriechy,
a dal žiwot wečný.

36. Moj milý kresťane,
už nečakaj ďalej,
podaj tvoje srdce,
daj ho Krista Matke.

37. Budeš ujistený,
voždy potešeny,
kto sa jej daruje,
isto spasen bude.

38. W krásnej rezidenci,
Matky služobnici,
dod'me a pospešme,
s Matkou sa protešme.

39. Pod'me nemeškajme,
ku kalwarskej hore,
už nás tam čakajú,
radosť nám zvestujú.

40. Marie synowia,
duchowni otcowia,
ti nás priwitajú,
pred tron Jej dowedú.

41. Tu máš, Matko; Twojich,
ctiteľow uprimných,
kteri Ťa wzywajú,
a k Tebe wolajú.

42. W jej krásnom paláci,
wyliewajme slzy,
slzy budem cediť,
Mariu welebit'.

43. Padnem na kolená,
zdrawas bud' Maria,
Matičko kalwarská,
budiż pozdrawená.

44. O krásna spanilá,
Matičko má milá,
hlaď na moje srdce,
jaké je žiadúce.

45. Žiada Tebe widiet',
s tebou sa potešit,
Ty si má lekárka,
a má radost' wšetka.

46. Spomeň si Maria,
Matičko premilá,
že som dieťa tvoje,
žiadam lásku k Tebe.

47. Žiadaj duša, žiadaj,
milosť od nej pýtaj,
žiadaj poľahčenie,
hriechov odpustenie.

48. Ona prosi Syna,
aby vaša vina,
opustená bola,
a duša spokojná.

49. Maria, Maria,
Ty si Matka milá,
wypros nám milosti,
a večnej radosti.

50. Zdrawas buď Mária,
Matičko premilá,
Teba chcem miľovať,
s Tebou sa radowat.

51. Chwáľit' Boha Otca,
tiež aj Jeho Syna,
i Ducha swátého,
Tešiteľ'a mého.

52. Zdrawas buď Maria,
milosti si plná,
Pán Boh s Tebou wždycky,
dal Ti tron nebeský.

53. Ty si požehnaná,
porodila Syna
bez všetkej bolesti,
o plná milosti.

54. Maria, Maria,
Tys ruža woňawá,
krásny ker ružowý,
preweľmi woňawý.

55. Kto tú woňu chce znať,
musi ju pohľadať,
kwitne zimou-letom,
krásolúbým kwetom.

56. Jej krásy a wone,
nebo zem je plné,
každému zawonia,
kto je srdce oddá.

57. Jaká je to woňa,
we mi prelubežná,
spýtajte sa werných,
Marii úprimných.

58. Ti wám to powedia,
čo sa wždy s ňou tešia,
jak wodne tak w noci,
majú život sladký.

59. Poteš sa duša má,
že si tak šťastliwá,
že poznáš Mariu,
Nebesku ľaliju.

60. Maria je krásna,
nad pannami wzácna,
keď jej obraz widim,
srdce mé poteším.

61. Dám jej telo dušu,
wšak ju ja mám istú,
nežhyne mi nikdy,
dal som sa Marii.

62. Ona nedá zhynut',
ani sa pominut',
má tron Syna swého,
wyžiada od neho.

63. Slowo jedno powie,
Syn jej neodopre,
čo si ona žiada,
Syn jej to hned' oddá.

64. Tebe o Maria,
Nebeská kráľowná,
na tomto swete žiť,
Tebe budem slúžiť.

65. Popraj nám smrť šťastnú,
radosť neskončenú,
tam kde Ty prebýwaš,
radosti požiwaš.

66. Tam je radosť večná,
nikdy neskončená,
tam kde sa raduješ,
a večne kraľuješ.

67. Daj až ťa uvidím,
keď dušu vypustím,
keď dušu vypustím,
Tebe ju poručím.

68. K pomoci mi prispej,
do radosti večnej,
Amen dokonávam,
na tisíckrát žiadam.

69. Ježiš a Maria,
Jozef Joachim Anna,
Vám dušu porúčam,
prvej než dokonám.

70. Keď pride tá chwila,
Matičko má milá,
primlúv sa u Syna,
a buď mi pritomná.

Amen

- D. Panna Mária stojí na troch schodoch, na hlave má korunu (sv. uhorskú). / Szűz Mária három lépcsőn áll, fején korona (Szent Korona).
- E. „Presladké srdce Marie, buď mojou ochranou!” (Pokaždé 300 dni odpustkov. Pius IX. 1852.)
rukopisný zápis: Trikely Jozsef

20.

PANNA MÁRIA LEVOČSKÁ II.

- A. Výzva na púť k Panne Márii Levočskej. / Felhívás zarándoklatra a lőcsei Szűz Máriához.⁷

⁷ Porov. Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 240–243.

B. *Pisen Panni Marije Lewockej korunovanej vidána ku jej pamatke roku 1900 2. Juła. Tiskem Jos. Th. Rejsza w Lewoči. 43*

C.

1. Slišil som krásnu nowinu,
Prewielce rostomilu.
O lewockej Hore krásnej,
Nad Lewoču wistawanej.
Kde slawiček prespewuje,
A Mariju oslawuje.

2. Tam zwoláwa wšech pútnikow,
Na památku wšech hriešnikow,
Tam Marije prespewuje,
A jej serdce potěšuje,
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

3. W roku toho pamatného,
Tisitdewátsto milého
Letá páne obdržala,
Zlatú koronu Marija,
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

4. Toje radostná nowina,
Kde si Marija zwolila,
Miestečko welmi prekrásne,
Od mnoho let je uctěnie.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

5. Preto kunej pospichajme,
Na tu krásnu horu bežme,
Tam spatrimo swetlo krásne,
Od andelow prednesené.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

6. Na trúne jest wistawená,
Krásna panenka Marija,
Ta lewocká ruža krásná,
Kde len stoji hwezda jasná.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

7. Swaty Joáchim stoi prinej,
Wrúchu čnosti ozdobeném,
Swatá Anna sa raduje,
Cérušku swú pozdrawuje.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

8. Dwa Andele opatruju,
Tu krásnu nebes králownu,
Pre krásne ju koronuju,
A takto jej pret spewuju.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

9. Pre to aj mi pospichajme,
Ku matké lewockej kráčejmje,
Krásne meno zwelebowat,
A ju wššetci pozdrawuwat.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

10. Tam spatrimje potesěni,
Každy bude uzdraweni,
Kdo Mariju pozdrawuje,
Swoju duššu potěšuje,
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

11. Kráčajú knej manželowé,
Z manželkami potěšené,
Tu Matičku pozdrawowat,
A knej takto prespewowat.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

12. Aj mládencow k tebe wolá,
Ta prekrásna Matko milá,
Od wás žiada to perečko,
Stim potěšši swe srdečko.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

13. Aj panenki knej kráčajt'e,
Wence krásne obnowujtje,
Krásni ruženec pomodlit,
Stim moššte wenjec obnowit.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

14. Prišli zme ktebe spoločne,
Naštiwit teba srdečne,
Mi hrišnici opústeni,
Hladat duši polahčeni.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

15. Nep tis si lekárkina sladká,
A Krista Ježiša matka,
Wipros nam odpúšteni,
Naššej duši ulachčeni.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

16. Mi sa všsetci uzdrawime,
Ze swich hriechow sa wiznáme,
To je naše uzdráweni,
Čiste srdca obnoweni.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

17. Preto ešte zaspíwajmé,
Zdráwas Maria zwolajme,
Koronu jej na mamatku,
Pozdrawme si naššu matku.
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska.

18. O ti matičko pre krásna,
W našej smrti hvezdo jasná,
Stoj len pri nas o Marija,
Stwim Synáčkem Matko milá,
Zdráwas Marija lewocka,
O králowna Archandelska,
Zawolajme Alleluja,
Nám pri smrti bud pritomná. Amen.

D. Socha Panny Márie Levočskej. / A lőcsei Mária kegyszobra.

E. Piesen zodobrenim ordinárijatu ostrihómského skladal Bona Mihal.

rukopisný zápis: D. János

21.
PANNA MÁRIA LEVOČSKÁ III.

- A. Výzva na pút' k Panne Márii a modlitba rozlúčky s Máriou (Šaštínskou/Levočskou). / Felhívás a zarándoklatra a lőcsei/sasvári Szűz Máriához és egy búcsúzó ima hozzá.
- B. *Nova pieszen Na čest a chvaľu Božu gu našťiveni Panni Marije Levockej: 1907: 2. Juli.*
Bagó M. és Fia, Budapest II. 1907. VI.
- C.
1. Pre mili krestane pri stupte sém,
Radosní ohlas vám o znamu jem,
Tu nás matká božia zvoláva.
A tó je tá levócka Marija,
 2. Ona nas na trune očekáva,
Jako svoje dietki, povoláva,
Poťe kumne gu nastiveni
Spatrit krasnu ružu naoltari.
 3. Na hore levockey vízvanajú,
Pre krasne zvoni nám ohlasujú
Aj stačkove šecki nebeske,
Pret spevajú ždi kúri andelské.
 4. Bratnove sestricki prateľové,
Vdovi aj sirotki opustené,
Predložte sve šecko trapani,
Najkrasnejšej levockej mariji.
 5. Ktora nas od roká velmo čeká,
Jako tá hvezdička nam vistavá,
Od vichodu raja večného,
Nam svetla vidava nebeskehó.
 6. Tu sa krásne stromi vipinajú,
Panenke ma rije roskvitáju,
Jako večne rajske ružički
Bonu vidavaju tak prelički
 7. Stíre andelove o patujú,
Matičke levockej sa klanajú,
Jáchim Anná rodičie drahi
Velku radost maju od maviji

8. Pot putníčku mili gu tej hori
Tam spatřiš andelske pozdraveni
Tam u vidiš prvu japličku
A onej krasnu vonávu ružičku.

9. Ftej druhej kapličke uvidime
Pre krasne učeni Svatej Anne
Jako uči cerušku modlit
Hnet ód maličkosti Boh chvalit.

10. U tretej kaplički už spatrim
Jako sa Marija potešuje
Z jej pře milim drahim sináčkem.
Z Ježísem predrahim spasitelem

11. Kračajme len dalej godpočínku
Pozreme natu štvrtu kapličku
Fkterej stojí matka bolesna
Ze svojim sinačkem zarmutena.

12. U piatej kapličke zmespatrili
Panenku Mariju čistu panni
Nahlave ma prekrasni venec
Panenskich rukách Sváti ruženec

13. Pot krestane drahi čo uvidiš
Tu je ozdobeni presvati kriš
Na nom Ježiš Kristus umiera
Nas doraja večne ho zavalava.

14. Okolo kostola už kračajme
Do chramu Marije prichadzame
Vitaj panno nebes kralovna
Ti levocka prekrasna lalija.

15. Na kolena padám pretoltarem
Pret kristom Ježíšom tvojim sinom
Oltárnej sviatosti prebiva
Nas ktom oltaru povoláva.

16. Potme len krestane na tu hore
Naštivit studničku v nej Marijú
Potesi nas ščerstvu vodičku
Požehna nas spre drahu ručičku.

17. Nebona Alžbetu naštivila
Aj presti hori judcké kráčalá,
Alžbetaju tak potešila
Ti si ona rija požehnaná.

18. Preto mi vespolek tak spievajme
Zdravas o marija samodlime
Mladenci aj panni družički
Predložte čistotu u matički.

19. Zato nas matičko tu požehnaj
Zato naštiiveni neopuštaj
Ket budeme smrti pracuvat
Princ nas zosvatastu posilnuvat.

20. Tahora levocka svata brana
Nechnam bude vraji otvorena
Tam gdesa ti večne raduješ
Za nas u sinačka oroduješ

Opustkowa modlitba k Panne Marii Šaštinske

Braterstwo nábožnych poutníků, na pouk putujících, dar swatě puti tobě přináší a takto každý praví: Nawrátil jsem se ze swatě ponti a přinesl jsem ti krásnou modlitbičku na věčnou památku, neb vím, že miluješ Krista Ježíše Matičku.

Witání buďte všickni poutníkové, kteří přicházíte uctit Pannu Marii Lewocka. Pojd'te všickni poutníci dobrotivě Matce přání přednášeti, neb ona vás očekává s rukami otevřenými, aby ctitelé své na tuto swatou pout' do svého chrámu Páne přijala, neb táto swatá pout' obsahuje čtyřicet dní odpustků.

Děkujem tobě, o Matičko Lewocka! za tuto welkou lásku, kterou jsi nám u Syna svého myžádla. Děkujem za swatě a plné i mocné odpustky, které byly udělny u Twého zázračného obrazu.

Již přicházíme k tobě, o Matičku Lewocka a silně doufame, že nás před Swým swatým obrazem vyslyšíš. Děkujeme Tobě za tuto welikou lásku, kterou jsi nám u Syna svého vyžádala, že jsi nás od weliké nemoci ochránila, a Twůj swatý obraz opět spatřiti můžeme.

S radsoti welikou přicházíme do Twé překrásné rezidence, abychom Twou swatou podobu spatřiti mohli. Naše srdce raposti plápolá, když jen spatříme to překrásně mistečko, v kterémžto všickni poutnici skrze Tebe milost obdrželi; protož my všeckni na swá kolena padáme před twým swatým o zázračným obrazem, pokud naše prosby newyslyšíš.

A již přichází ta smutná a žalostná chwile, že se musím s Tebou, naše předobrá Matičko rozloučiti. Ach, nepropouštěj nás z toho swatého místa bez potěšení. My twou swatou Božskou vůli a Twůj prikład w srdci nositi budeme až do skonání žiwota našeho.

Ach moji poutníkové neplačte, nenaříkejte, že mne musíte opustit a do svých příbytků se nawrátit, wždyť jsem já Matka vaše nejmilejší; w hodinu smrti waši vás nawštiwím a vaše kroky, které jste před mým obrazem konali, se swým nejmilejším Synem odplatím w nebeském králowstwi až na věky. Amen.

D. Socha Panny Márie Levočskej. / A lőcsei Mária kegyszobra.

E. *rukopisný záznam*: L... János

22.
PANNA MÁRIA LEVOČSKÁ IV.

- A. Oslava Panny Márie, výzva na púť k levočskej Márii. Oslava svätého križa Ježiša. Modlitba pred Máriou. / A lőcsei Szűz Mária ünneplése, felhívás a zarándoklatra. Jézus szent keresztjének dicsérete. Ima Mária előtt.
- B. *Radostná novina od Boha večného kresťanskému ľudu marianskému 2. júla 1912 na Hore Levočskej.*
Budapešť. nakl. spolok účasť, spoločnosť, Mária-u. č. 15.
- C.
- I.
1. Prišla novina z nebeskej výsosti,
Od Boha Otca, jeho velebnosti,
Ktorý nás obživuje tu na zemi;
Za jeho dobrotu mu slúžili.
2. A tá novina je nám veľmi vzácna,
Ktorú poslala tá Matička Božská,
Na tú Horu presvätú olivovú,
Už od šesťsto rokov vystavenú.
3. Hory aj lesy, tie nám ukážajú,
Po krásnych dráhach tu nás sprevádzajú,
Na tú Horu radostnú ku Márii,
Aby sme ju všetci navštívili.
4. Kdo ešte nebol na Levočskej Hore,
Nech sa vyberie ku Panne Márii,
Ona svojich pútnikov tu privede,
Každý kresťan radosti nabude.
5. Znovu krásnym hlasom zvony vyzvávajú,
Všetkých kresťanov tak povolávajú:
Poďte verní priatelia na tú Horu,
Navštíviť tú Levočskú Máriu.
6. Ona s radosťou všetkých očakáva,
Jak svoje dievky k sebe povoláva,
Na to presväté miesto Marianské,
Na jej presvätej Hore Levočskej.

7. Na Hore svätej vidíme chrám nový,
Ktorý už bude aj dohotovený;
Len sa naň posbierajme s svú možnosť,
Aby bol hotový ku radosti.

8. Matičke našej, Kráľovnej anjelskej,
Marii Panne vo sláve nebeskej,
Joáchim, Anna s nebeským anjelmi,
Aby nás v tom chráme potešili.

9. Na Hore svätej keď začnú vyzváňať,
Vtedy sa bude srdce potešovať,
Každý, ktorý si žiada to videti,
Môže veľkú radosť tu spatriti.

10. Lebo tú radosť každý nedožije;
Len ten, ktorý sa takto usiluje:
V svojom veku navštíviť Matku Božskú,
Mariu Levočskú archanjelskú.

11. Môže uvidieť na svätom oltáru
Rodičov svätých: Jáchima aj Annu,
Aj so štyrmi anjelmi; pri jej trúne
Ježiša vo sviatosti oltárnej.

12. V tom novom chráme budú predspevovať:
Svätí presvätí Boha vychvalovať,
Zo všetkých strán krajiny uherskej,
Marii Matičke tej Levočskej.

13. Ave Maria, aj gracia plena,
Tys' od anjela bola pozdravená.
Aj my chceme tvé meno takto výzvať,
V tom novom kostole vychvalovať.

14. Od roka nás tu všetkých očakávaš,
K svojemu Synu verne povolávaš:
Len prístúpte s radosťou k môjmu trúnu,
Na Levočskú horu ku oltáru.

15. Manželov k sebe takto povoláva;
Matička naša je tu opustená;
Vtedy sa vždy poteší na oltári,
Keď sme ku jej trúnu prístúpili.

16. Presmútné vdovy aj všetky siroty,
Vám ruku dávam jako matka z lásky;
Aby ste pamätali moju lásku,
Aj na moju vernosť materinskú.

17. Ešte aj na vás s radosťou tak volá,
Mládenci, panny, Levočská Maria,
S ružičkami, s ľalijou pristupujte,
Pred jej svätý oltár len predložte.

18. Pospolu takto srdečne volajme:
Na své kolená pred tebou padáme.
Buď od nás pochválená, Matko Božská,
Aj ty presvätá Hora Levočská.

19. Teba ešte raz srdečne prosíme,
Drahá Matičko skrz tvé navštívenie,
Za dušičky v očistci, ó Mária,
Aby si ich do raja priviedla.

20. Aby to bolo nám všetkým k úžitku,
Aj tým domácim nášeho príbytku.
To naše putovanie, ó Maria,
Ty nebeská slávna cisárovná.

21. Daj nám, Maria, ešte raz dožiti,
Aby sme teba tu mohli spatriti,
Aj tvojeho Synáčka vo sviatosti,
By sme obdržali tvej radosti.

22. Ale si všetci ešte to žiadame:
Tohoto chrámu aj to vysviacanie
Na tej Hore presvätej domu tvojho,
Ježiša chváliť Boha večného.

23. Ešte ti všetci tu spolu spievame,
Od teba sa už takto odberáme,
Dobrá deň aj dobrú noc, Matko naša,
Vždy pros za nás nebi u Ježiša.

24. Nech tebe, Matko, tu všetci vtáčkové
Pieseň spievajú s anjelmi radostne,
Túto radostnú pieseň tvojho trúnu,
Všetkých nás požehnaj s rúk tvoju.

25. Výprevaď nás ty všetkých s tvojim Synom,
Do našho kraju, to s Kristom Ježišom,
Ruky tvoje aj nohy bozkávame,
Prived' nás po smrti do tvej sláve.

26. Kde sa raduješ u Otca večného,
Krista Ježiša u Syna milého,
Poteš nás so sviatosťú, ó Kráľovna,
S Duchom svätým v nebi ó Mária.
Amen.

II.⁸

1. Jaký krásny hlas počujem na levočskej doline,
Krásne vtáčatka spievajú na hore káľvárie:
Pod', kresťane, uvidíš tu na tom mieste spatríš
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

2. Tu uvidíš na pamiatku tohoto putováňa
Prekrásnu ružu červenú, na kríži Krista Pána,
Nad oltárom k videní naše drahé spasení:
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

3. Pod tým krížom uvidíme aj Pannenku Mariu,
Tu v prevelikých boľasťach preveľmi uplakanú,
Pre tvé hirechy čo činíš, otvor oči uvidíš:
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

4. Pod'te chválu Bohu vzdávať, jeho milému Synu,
Zo svých hriechov sa vyznati, prijať Sviatosť Oltáru:
Pod'te ku mne k oltáru, na horu káľváriu,
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

5. Ktorý nás tu očakáva už od celého roka;
Zanechajte všetky práce, ja vás prosím pre Boha,
Za to ťa Boh vyslyší, so zdravím ťa poteší
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

6. Každý kresťan na tom svete si musí vytrpeti,
Pre své hriechy musí znášať, aj ťažký kríž nositi,
Ktorý chce uvideti, do neba sa dostati,
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

7. Koho Pán Boh tu miluje, s krížom ho navštevuje,
Koho chce do slávy prijať, takto ho vždy probuje,
S ním si takto zahráva: a naňho vždy dodáva,
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

8 Porov. Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. c. d. 207–209. (zo Sédi / Szödröl); *Aszódi Cs.* – Dr. Esztergominé Bennő K. – Király K.: Od Michala. c. d. 82–84.

8. Nám tu zlato, ani striebro neni platné na zemi,
Keď by sme ten presväty kríž v roku nenavštívili,
Lebo umreť musíme, so sebou si vezmeme
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

9. Mnohí králi aj cisari museli opustiť.
Své bohatstvá aj korunu, aj svoj trún zanechali,
Museli tiež umrieť a len so sebou vziati
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

10. Preto my chudobní ľudia s radosťou navštevujeme,
Vo dne v noci Matku Božiu, Krista Pána poprosme,
Tu po tomto trápení aby nás vzal so slávy,
Svätý kríž, na ňom umrel Pán Ježiš.

**Modlitba,
na slávnosť Navštívenia Panny Marie.**

Buď pozdravená, ó najpožehnanejšia medzi všetkými ženami, najblahoslavenejšia Panna Maria. Pripomínam tebe tú nevýmluvnú radosť, ktorú presväte srdce tvoje v deviaty mesiac okúsilo, keď si najsladšiu sladkosť všetkých anjelov, Ježiša Krista, pod tvojim srdcom nosila, jak si sladké rozmlúvanie s ním mala, keď si poznala, že skrze tvé sväté požehnanie, navštívenie Alžbety, svätý Ján od hriechu prirodzeného oslobodený v živote Matky pokročil. Alžbeta s duchom svätým naplnená bola, Zachariáša milosť prorokovania dostala; milosť Božia prehojne na celý dom vyliata bola a jak sväté rozmlúvanie o Bohu pospolu ste videli a Pána Boha chválili, rieknuć: Veleby duša moja Hospodina a duch môj plesá Bohu Spasiteli môjmu atď. pre tie všetky radosti, ktoré si počas tvoju požehnaného navštívenia okúsila. Prosím teba, ó Maria, ráč moju biednu dušu tvojou milosťou navštíviť a jej tvojho materinského požehnanie udeliť. Chcem aj ja podľa tvojho príkladu nemocného aj chudobného navštíviť, k pomoci mu prispieť, len ty mňa tiež v hodinu smrti mojej s tvojou prívetivou prítomnosťou poteš, ó Maria. Amen
Otčenáš † Zdravas
Verím Boha
a Sláva.

- D. Gotický kostol v Levoči, nad ním socha Panny Márie Levočskej. / Lőcse gótikus temploma, fölőtte a lőcsei kegyszobor.
- E. P. z. d. v. Skladá a vlastným nákladom vydáva Michal Bóna, niekedy slovenský spevár u Karmelitov v Budapešti.

23. PANNA MÁRIA NOVOBÁNSKA

- A. Výzva na pút', pozdrav, oslava Panny Márie, na konci rozlúčka s ňou. / Buzdítás a zarándoklatra. Az újbányai Szűz Mária köszöntése, ünneplése, a végén búcsúzás tőle.
- B. *Nábožna pieseň k Panne Marii Nowo-Bánskej.
Tiskem Martina Bagó i Syna.*
- C.
1. Wyprostla Ruža na nowej Bani,
Pod' sem Krestiane, Pozri sa na ni,
Ku krásne Ružičke Krystowej Matičke,
Pod' bez mešškáni, pod' bez mešškáni.
 2. Dna libeznu Wŭniu widáwa
Swojich Ctiteluw sem powołáwa,
Rozdáwa miłości, neb jich ma w hojnosti
Panna Maria, Panna Maria,
 3. Swiť ty Slunečko, swiť bez prekrásni,
Swiť ty Mesačku, swiť twojej Panni,
Swiťte hwezdy jasne, tej Pannence krásnej
Na nowej báni, na nowej báni.
 4. Spiwaj Putničku, spiwaj pisničku
A pozdrawuj Sinu Krista Matičku,
Že sa tak snížila a nas nawšštiwila
Na tom mistečku w tom Kostoličku.
 5. Pročež Marta k tobé chwátáme,
Na zem k twým swatým Nohám padáme,
Obrat' twe Oči ku nám býdným k pomocy
Tebe žádáme, tebe žádáme.
 6. Bud' pozdrawená Růžičko rajská
Pannenko Maria Nowobánska,
Radost Boha Otce Trůn swatej Trojice
Pani Anjelská, Pani Anjelská.
 7. Ty nad Wrch Olimp jsy wywýššená
A ku nám hřiššným tak nakloniená

Pročež pribázame a tobe spiwáme
Bud' pozdrawená a zwelebená.

8. Tys hlavu bada zlého potrela,
Když jsy Synáčka swého počala,
Když Wikupitela, sweta Spasytela
Nám porodilá, nám porodilá.

9. Skrz Tebe, Swetlo sweta wydaně
Mocy pekelná jsu zaššlapaně
Skrotilas národy s jejimi podwody
Židi a pohane y bludy jiné.

10. Ty jsy ta Brána Nebes jediná
Skrz Tebe cesta nám otewrena,
S tejto bydney vlasti do wečneji radosti
Panno Maria, Panno Maria.

11. (...)

12. Wipros nám Panno u Boha Otce
Žiwot takowý jak on miti chce.
I u Sina twého a Ducha swatého
Skruššené Srdce, skruššené srdce.

13. Když budem swojich hrichům žel eti,
Dej nám Maria s Tebu bidleti,
By sme mohli Boha té radosti mnoha
Wěčně widěti, wečni chwaliti.

14. Stotisytkráté bud' pozdrawena
Ty Nowobánská Panno Maria
Tys we vššem súzeni pomoc, poteššeni,
Nušša jediná, nušša jediná.

15. Tobě Matička sa poručáme,
Do twého Srdce se zawiráme,
Prispěj nám k pomocy tak we dne w nocy
Tebe zádame, tebe zádame.

16. Když pak poslednie sa rozlučime
A z toho sweta jisti musyme,
Podaj nám prawjcy, ak Tvojej pomocy
Tehdy skusýme, tehdy skusýme.
Amen.

- D. Modliaca sa Panna Mária v nebi, okolo nej sú anjeli, pod nohami má hada s jablkom a mesiac, nad hlavou glóriu z 10 hviezd. / Imádkozó Szűz Mária az egekben, körülötte angyalok, lába alatt a hold és egy kígyó almával, feje fölött 10 csillagból álló glória.

24.
PANNA MÁRIA ŠAŠTÍNSKA

- A. Veriaci počuje vo sne krásny hlas, ide k Márii, aby ju pozdravil, povolí k nej všetkých veriacich. / A hívő ember gyönyörű hangot hall, az éjszaka nem tud aludni, elmegy a sasvári Máriához, hogy köszöntse őt és minden embert hív a Szűzhöz.

- B. *Nábožná píseň k blahoslawené Panne Marii Šaštinské.*
Tiskem Jos. Th. Reisz a w Lewoči. 52.

C.

1. Slyšel jsem krásný hlas,
Maria wolá nás,
Pod'te ke mně!
Pod'te sem putnici,
Wěrní služebnici,
Nawštiwe mne!
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás
Za všeccky poutniky,
U Ježiše!

2. Měl jsem we snách zdání,
Abych bez meškání
Pospíšil k ni;
Na místo Šaštinské,
K Královně nebeské,
Bysme šli k ni.
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

3. W noci spát nebudu,
Já k Marii půjdu,
Pospíšim k ni;

Nebe mne vyšleni,
Táhne bez krásni
Té hodiny.
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

4. Hned jak jsem ráno wstal,
Bohu jsem chwálu wzdal,
K Marii:
Neb já s důwěrnosti,
S nejwětši radosti
Pospichám k ni.
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

5. Na stotisickráte
Budiž pozdrawena,
O Maria!
Na tomto mistečku,
Kde w tomto kosteličku
Buď uctěna.
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

6. Tebe jsěm si zwolil,
A w srdci oblubil,
O Maria;
Tobě chci sloužiti
We dne, také w noci,
Matko milá!
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

7. O Matičko naše!
Pros Krista Ježiše,
Syna swého;
Pros za swé ctitele
Krista Spasitele
Nebeského.
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

8. Pobožni putnici,
Wěrní služebnici,
Sem pospěšte;
Sem k Matce Šaštinské,

Pani archandělské,
Ji nawštiwte.
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

9. Ještě jednou k tobě
Srdečně woláme,
O Maria!
Pred tebou klekáme,
Za milost žádáme,
Matko milá!
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás tc.

10. Po zdejší těžkosti,
Bidě a úzkosti,
O Maria!
Priwed' do radosti,
Do nebeské vlasti,
Matko milá.
Matičko Šaštinská, Pani naše!

11. Amen! zazpiwejme,
Srdečně zwolejme:
O Maria!
Dejž nám požehnání
W našem putowání,
Matko milá!
Matičko Šaštinská, Pani naše!
Primlouwej se za nás,
Za všeccky poutniky,
U Ježiše! Amen

D. —

E. Píseň zodowolením a zodobrením ordinariatu Ostrihomského.

25. PANNA MÁRIA TÁLSKA

A. Výzva na pút', pozdrav, oslava Panny Márie. / A máriavölgyi Szűz Mária köszöntése, dicsérete és zárandoklatra való hívás.⁹

⁹ Porov. Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 102–104.

B. *Nábožná Píseň k blahoslawené Panne Marii Tálské.
W Skalici, u dědičů J. Škarnicla*

C.

1. Dobrý den winššuji
Tobě Maria,
Potěššení moje
Matičko milá!
Jak jsi krásná, spanilá
Swato-Tálská Maria!
Moje poteššení,
Matičko milá!

2. Jaké krásné misto
Sobě's zwolila,
By's w něm od nás wššech
Uctěna byla!
Zanechejme swé práce,
Pojďme k té dobré Matce,
Tam wššechněch radosti
Nabude srdce.

3. O šťastná, radostná
Tato hodina!
Když na tebe patřim,
Panno Maria,
Srdce láskou plápolá tobě,
Panno Maria,
Wolá! zdráwas, zdráwas,
Panno Maria!

4. Celý rok toužilo
Srdce po tobě,
Dnes radost nabylo,
Již já jdu k tobě,
Radost welkou w těle mám
Když na tebe zpomínám,
O Maria láskou
Celý omdlíwam.

5. Ty jsi ta překrásná
hwězdička jasná,
Maria nad wššecky
klenou krásna:
Ten, kdo hledá Matičku.
W Swato-Talském mistečku

Tu nachází radost
Swému srdečku.

6. Již jest dobře se mnou
Panno Maria!
A již jsem potěššen
Choti má milá!
Dobry den ti winššuji
Srdce tobě daruji,
S tebou se Maria
budu těššiti.

7. Kdybych, ó Maria!
K tobě nemoh jít,
Neb twou rezidenci
Nemoh nawšštiwit:
Chci twůj obrázek líbat,
Wždy na tebe zpomínat,
Bych se moh' Maria,
S tebou radowat.

8. Když můj cíl wypadne,
Musím ze swěta jít,
o Maria! tentokrát
přiď mne nawšštiwit;
Přijmi dušši w swé ruce
Při poslední hodnice
Uweď ji do nebe,
Žádám ze srdce.

9. Ach! přijmi Maria,
Krásnou kytíčku,
Malý růženeček,
Pětnou písničku:
Tu my tobě darujem,
Proto že tě milujem,
Na stotísíckrát
Tě pozdrawujem.

10. Kdyžbych pak já někdy
Měl ze swěta jítí,
Tebe zde Matičko
Wic nespátiiti!
Ach prosím tě pro Boha
Matičko ma rozmíla,
Ach! neopoušštěj mne,
Panno Maria!

11. Přímľuw se k Synáčku,
Matičko milá!
Ať jest odpušštěna
Nám hříššným wina.
Amen jíž já zawírám
Tu milost od tě žádám:
Dejž mi ó mária!
Ať ššťastně skonám!

12. Amen dokonáwam
Toto zpíwání,
pozdrawuji tebe,
Nebeská Panni!
Srdce tobě daruji,
Dobrý den ti winššuji,
A celý se w tobě
Já potěššuji.
Amen

- D. Panna Mária v nebi s korunou na hlave. Tmavý obraz. / Szűz Mária az egekben koronával a fején. Sötét kép.

26.

PIESEŇ NA MARIÁNSKE SVIATKY

- A. Oslavná mariánska pieseň. Pútnici pozdrawujú Pannu Máriu. (Na slávnosť Nanebovzatia Panny Márie a na Sviatok Narodenia Panny Márie.) / Ünnepi ének Máriához, a búcsújárók köszöntik a Szűzet. (Nagyboldogasszony és Kisboldogasszony ünnepére.)
- B. *Nabožna Piesen Pútnicka kunarodeni aj nebe wzati Panni Marije na každom Swatem Miste 1902. W Budapešti. Tiskem Martina Bagó i Syna.*
- C.
1. Nasto tisíc kráte budiš pozdrawená,
Panenko Mária milostisi plná:
Alleluja, zwrúcnim srtcóm, zawolajmé ó Mária.
 2. Teba pozdrawujem Kráľówna Nebeska,
Je si wiwolená Patrónka Uherska,
Alleluja, zwrúcnim srtcóm, k tebe zwolám ó Mária.

3. S teba aj spasiteľ neba take zemé,
Lucke človečenstvo, zawsi on na sebe.
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

4. Sak siti po bohu našša najprednejšša,
Pot širokim nebom našša: najmilejšša:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

5. Tisi zakralownú nám fšem wiwolená,
A nat fšeckich swatich tisi powiššená:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

6. Márija, Márija tiz Matičko Mila,
Skrs teba fšem hriešnim milost dana biwa:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

7. Ket pride nam hriesnim posledná hodina,
Budnám ó Márija fšeckim milostiwá:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

8. Putničku rozmili, kračaj gu Máriji:
Kera očekáwá teba každú chwili.
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

9. Po fšem celem sweté, prikaždem kostolé,
Zradostu spiewajú nabožni krestáne:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

10. Nabožni krestáná, teba zwelebujú,
Mladenci aj panni k tebé pretš spewujú,
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

11. Ket pristúpim k tebé pret twojhó sinačka,
Woltárnej swiatosti ó Božá rodičká:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.

12. Piesen dokonáwam k tebé o Márija:
Mijú porúčame pret twojeho sina:
Alleluja, zvrúcnim srdcóm, k tebé zwolám ó Márija.
Amen.

D. Socha Panny Márie s Ježiškom na rukách. Dwaja anjeli korunujú Máriu, pri nich dwaja mudrci s knihami a palmami, pod nimi kostol a mesto. / Máriát koronázza két angyal a templom és a város felett, kezében Jézus, mellette két tudós, pálmával, könyvvel.

- E. Piesen zdowolenim aj zodobrenim najdustojnejššeho ordinári-
játú ostrhomskeho: Skladal Bóna Mihál Sz. R. aj Molnár Károl.
rukopisný záznam: Uhleczki István
Vaczov Vánklo Ilona
Boczov József

27.

PRED OBRAZOM SLÁVNEJ KRÁĽOVNEJ

- A. Oslava vlastností Panny Márie. / Ének Mária képe előtt, Mária
ünneplése.
- B. *Piesen na cest Preblahoslawenej Panni Marii pred jej milostným
Obrazom.*
Budapestini Tiskem Martina Bagó is Syna. 122.

C.

Nowi piesen pozdraweni Pane Marije.

1. O krasni kwitečku, pana Marija,
Wunu krásu widawa, pani Marija,
Awe awe Marija, wituj slawna kralowna.

2. Ti si krasna lilijum, pano Marija,
Pret trojicu, prekwita, pano Marija,
Awe awe Marija, milosti Bozi plna.

3. Pan Boch wiwolil teba, pano Marija,
Poslal andelu zneba takto pozdrawil,
Zdrawas, zdrawas Marija, milosti plna,
Awe awe Marija, tis nebeska kralowna.

4. Ruzi ta krasna ruza bila lalija,
a pret trojicu prekwita Panno Marija,
Awe awe Marija, witaj slawna.

5. Kdowi sirotki zastan pano Marija,
Chudobnich neopustaj pano Marija,
Awe awe Marija, tis nebeska kralowna.

6. Moc bozi odwecenosti teba
Zwolila, abi si hawu hada ti poslapola,
Awe awe Marija, witaj slawna kralowna, zdrowa pano Marija.

7. Dnesni den O Marije k tebe wolame,
a zamilos maticcki, Krista zadam,
Awe awe Marija, nebe zeme kralowna.

8. Sam boch teba wiwolil pano Marija,
lebo wselkim andelom ti si kralowna,
Awe awe Marija, witaj slawna kralowna.

9. Boch sin teba wiwolil pano Marija,
Za matku teba zwolil zdrowa Marija, Awe awe.

10. Zkilkio wence wijeme k tebe Marija,
Cistim srdcem wolame matko premila. Awe.

11. Mor hlat wojnu odwrac od nas pano Marija,
drahotu nedopustaj, zdrowa Marija, Awe.

12. Tis kralowna Andelska pane Marija,
patronka si uherska zdrowa Marija. Awe.

13. Odprekrasna wonawa bila lalija,
kteru wunu widawa, sirokem swete, Awe.

14. Pozehnane ruki matko nad nami,
primi odnas Marija to pozdraweni. Awe.

15. Neopustaj nas nigdi pano Marija,
kelo ze sweta pojdeme bud nam pritomna, Awe

16. Potwoj plas sa utikam pano Marija,
a zamilos ta zadam matko premila, Awe.

17. Amen, amen zawiram tuto pesnicku,
a zo milosti zadam Krista maticcku,
Awe, awe Marija, witaj slawna kralowna,
zdrawa pano Marija.

Szobota Imre.

Piesen na cest Preblahoslawenej Panni Marii pred jej milostným Obrazom.

1. Ty si moja radosť o Maria!
W tebe plesá Matko! duša moja.
Preto som aj sem pospiechal
Abych tu pred Tebou srdco wylial.
(Polowie sa opakuje.)
2. Tu pred Obrazom twým milostiwým,
Kde si Ty pritomná so synom swým:
Chcem já zotret sľzy tvoje,
Ktoré spôsobily hrichy moje.
3. A preto o Matko! prestaň plakat,
Dowoľ nad hriechami mne nawiekat.
Nustažuj sa twojmu Synu,
S ľútosťou wyznávám moju winu.
4. Znáť ja newdačník, že mé zlosti,
Twej Matko! pričina su bolesti
Ach nešťastné hriechy moje,
Ti tak prebodnuly srdco tvoje.
5. Pre ne o JEŽIŠa milost nemám:
Preto lasku twoju Matko hľadáť
Pod twój plášť sa já utikám,
Daj nech tu spasenie! sobe ziskám.
6. Ach už tu Tebou! wyznat musím,
Ze bywám hrozený so swedomim:
Wodňe w noci hriech ma tlačí:
Pomož Matko! pomôž a obľakči.
7. Spomeň sebe Panno! dobrotiwa,
Ze nebolo slyššať odjakžiwa,
Bys nekoho opustila,
Kto dúwerne Matko! k Tebe wola.
8. W hriechu neprávosti srdco stone,
Každé sa nešťastie na mňa hrne,
Taj som s hrichom hľa pohodil,
Ked som sladké jármu Krista zhodil.
9. Wojny neprestaly po krájinách,
A mor nám hrozi po wššetkých stranách.
Smutné čase, hrozná chwila;
Sa na nás wálá, o Matko mila!

10. Proto Matko k твоjim nohám padám;
Slutuj sa nadomnou! wrúčne žiadam.
Primluvaj sa Matko za mňa.
Nech sa hnev ukoji, tvojho Syna.

11. Daj bich tu očisten na swej duši!
Pozatym doniesol, jak to sluši,
Život čistý Stworitelu,
Jak obetu jemu wždycky wrełu.

12. Bych tu načrel Matko! život nowy
Naleznuł po čom má duša hori:
JEŽIŠa ty Syna tvojho,
Spasitela Sweta Pána mojho.

13. Wyslyš o JEŽIŠi! prosbú Matky
Nawrát nám do srdca pokoj sladky,
Neodperi, oč Ta prosi,
Lebo nás pre Teba w srdci nosi.

14. Ach prijmi Ti swatu! obetu jej,
Dušu očišťenú! w krwe twojej,
Prijmi ju tu, a zachowaj:
Chostny život, a smrt slastnú popraj.

15. Na primluwu Matky w JEŽIŠi!
Nech so twoja Cirkew! zas powišši,
Zniwoč každý blúd, kacistwo,
Nech každé w pokoji je wladarstwo!

16. Cirkwe swatej Otca! bráň Rímského,
Ochranuj nám Krála Uhorského,
Každú spravuj naššu wrhnost:
Nech vššade panuje prawda a čnost.

17. Zachowaj nám Matko! Syna tvojho
Arci – Pastiera Ostrihomského,
Bud mu wždycky sprowodkiňou,
W ziwote a smrti! jemu weru.

18. Zhliadni tiež o Matko! na Krajínu
Mariansku, nám Wlast milowanú,
Zachowaj ju, opatruj ju:
Od vššetkeho zlého ochranuj ju.

19. Este Te prosime i za mrtwých,
Trapiacych sa w mukách očistowych,
Wyslobod ich z muk byleстных,
A prenes do poctu osláwených. Amen

D. Str. 1: Panna Mária v nebi, nad hlavou má glóriu z 10 hviezd, okolo nej sú anjeli, pod nohami má mesiac. Str. 4: Mária s Ježiškom, na hlavách majú koruny. Str. 7: Kalich vo vavrínovom venci. Knihy, kríž, dvojkríž. Str. 8: Socha Panny Márie, v pravej ruke drží ľaliu, na ľavej má dieťa. Pri nich kľáčia dve ženské postavy a jedna mužská. Okolo nich sú ruže a stromy v záhrade.

1. oldal: Mária a mennyekben, feje fölött 10 csillag, lába alatt a hold, körülötte angyalok. 4. oldal: Mária kezében a gyermek Jézussal, fejükön korona. 7. oldal: Kehely babérkoszorúban, könyvek, kereszt és kettős kereszt. 8. oldal: Mária-szobor; jobb kezében liliom, bal kezében a gyermek. Előtte két női és egy férfiúi alak térdel, körülöttük rózsák, fák.

6.

I. 6. Poslanie a život Panny Márie / Szűz Mária élete és küldetése

28.

VYVOLENIE PANNY MÁRIE

- A. Život Panny Márie podľa biblických príbehov a svätej tradície. Podobnosti medzi Máriou a starozákonnými ženami Esterou, Juditou, Batšebou, Rebekou. / Mária életének eseményei a szenthagyomány és a bibliai történetek alapján. Az ószövegségi nők: Eszter, Judit, Betsabé, Rebeka hasonlítása Máriához.¹⁰
- B. *Nábožná píseň o blahoslevení Panně Marii.
W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla. 1881*
- C.
1. Před věky zvolená Panno Maria,
Nám za příklad daná, Matičko milá!
K tobě my se utíkáme, Panno Maria!
Protož ti vššickni zpívame: Salwe Regina!
 2. Když jsy ty na světě Rostla w swatosti,
Bůh tebe wyslyšel, Dal ti milosti:
Že máš Syna poroditi, Matičko milá!
Protož ti vššickni zpívame: Salwe Regina!
 3. K tobě byl poslaný Anděl Gabriel,
Od Boha vyslaný Ten čistý posel:
Že máš Syna poroditi, Panno Maria!
Protož ti vššickni zpívame: Salwe Regina!
 4. Když twé srdce slyší Anděla ctného,
Hned twá vůle padá Na Pána twého:
Jak by's Syna porodila, Muže neznala?
Protož ti vššickni zpívame: Salwe Regina!
 5. Tu Anděl odpověď Dal ji dobrou hned:
Duch Swatý w tě wstoupí, Panno máš vědět:
Duch Swatý tě zastihuje, Panno Maria!
Protož tobě budem zpíwat: Salwe Regina!

10 Porov. Žiláková, M.: Poslyšte mile. c. d. 109–112.

6. Jak Marya slyší Anděla ctného,
Řekla: staniž se mi dle slova twého,
Bych já Matkou Boží sloula! Panno Marya!
My všickni ti propěvujme: Salwe Regina!

7. Jak's mile ty slova Maria řekla:
Hned w tom okamženi Matkou's sa stala:
Protož ti díky zdávame, Panno Maria!
A tobě všickni zpívame: Salwe Regina!

8. Pannou před porodem Maria byla,
Pannou po porodu Zase zůstala:
Protož se s tebou weselí Celá krajina,
Tak ti všickni zpíváme: Salwe Regina!

9. Když jsy Spasitele W těle nosila,
Velikou milost jsi od Boha měla:
Tak my tebe welebíme, Panno Maria!
Protož ti všickni zpíváme: Salwe Regina!

10. Přes hory's kráčela k swatě Alžbětě,
Jako k přítelkyni A twojí tetě,
Láskavě tě pozdravila Swatá Alžbeta,
Tak my tobě propěvujem: Salwe Regina!

11. Jak tebe spatřila Swatá Alžběta,
Hned w jejím životě Děťátko plesá
Řekla hlasem: požehnaná Panno Maria!
Tak my tobě propěvujem: Salwe Regina!

12. Řkouc hlasem velikým: Tys požehnaná
Wždy mezi ženami, Panno prelawná!
Když tebe a Spasitele, Swěta spatřila:
Protož ti všickni zpívame: Salwe Regina!

13. Když, jsi ty na světě Těhotná byla,
Hodina k porodu Se přiblížila.
W hospodě místa's neměla Pro swého Syna:
Tak my tobě propěvujem: Salwe Regina!

14. Porodila's Panno Nám Spasitele,
Že celá nebesa Tak mluví w světě:
Protož budiž pozdravena, Panno Maria!
A my také propěvujem: Salwe Regina!

15. Přes hory údolí, Až do Egypta,
Hlad teprw přiwikiá Spasitel swěta;
Před Herodesem ukrutným Matka utíká:
Protož, my budeme zpiwati: Salwe Regina!

16. We snách jsi zwěděla, Že král ukrutný,
Herodes a tyran, Člowek bezbožný,
Chce dát Syna zamordowat: Panno Maria!
Tobě wššickni prozpěwujem: Salwe Regina!

17. Do Jeruzalema S ním's putowala,
Aby si jeho Pánu tam představila;
Pros i za nás, a představ nás Panno Maria!
Tak ti wššickni zpiwat budem: Salwe Regina!

18. Překrásné lilium Panno Maria,
Wonné konwalium, Matičko milá!
Pros a přimlouvej se za nás u swěho Syna;
My tobě budem zpiwati: Salwe Regina!

19. Ty's Ester překrásná, Panno Maria,
Kterážto za swůj lid Krále prosila;
Prosiž za nás Syna swěho, Panno Maria!
Tak my tobě prozpěwujem: Salwe Regina!

20. Nad Judit Marie Nepřemožena,
Jenž Holofernowi hlavu ut'ala;
Utni zlému d'áblu hlavu, Panno Maria!
Protož ti díky zdáwáme: Salwe Regina!

21. Ty jsi Betsabea, Matičko milá,
Matka Šalamouna, Panna Maria,
Jenž jsi Domiášše žádost Jemu přednesla:
Přednes také nášši žádost, Salwe Regina!

22. Rebeka překrásná, Plná milosti,
Wypros požehnání, Zbaw nás úzkosti;
Dejž w pokoji žiwu býti, Panno Maria!
Protož tobě prozpěwujem: Salwe Regina!

23. Když sobě zpomenu Na tě Maria,
Tu hned moje srdce Pokoje nemá:
Abych já k tobě pospíchal, Panno Maria!
Protož tobě prozpěwujme: Salwe Regina!

24. K tobě ó Maria! Všickni putujem,
Modlení zpívání Tobě věnujem:
Víme že to od nás přijmeš, Panno Maria!
Tak ti všickni propěvujeme: Salwe Regina!

25. Když pak se přiblíží Smrti hodina,
A já hříšný musím Z tohoto světa,
Přijmi dušši mou na věžnost, Panno Maria!
Já ti budu propěvowat: Salwe Regina!

26. Wás všickni přítomní Pro Boha prosím:
Když z tohoto světa Smutný vykročím,
Modlete se za mne všickni: Zdrawás Maria.
A já budu také zpíwat: Salwe Regina!

27. Amen, ó Maria! S světem se loučím,
A swou hříšnou dušši Tobě poručím:
Kdež by Boha welebil; Tobě Maria
Ať tam všickni prezpěvujem: Salwe Regina! Amen

- D. Malý, tmavý obraz Panny Márie. / Szűz Mária arca, kis sötét kép.

29. ANJEL PÁNA

- A. Veršovaná modlitba Anjel Pána. / Az Úrangyala imádság verse szedve.
- B. *Pieseň na Andela Pane moje sa pri swátém ružencu odrijekat. Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči. 46.*

1. Anđel páne zwestuwał pannenke Marii,
ona počala Ježísa bez wsei poskwrny,
zdráwas buď Panno Maria miłość plná, pán Buh s Tebu,
Ti si panna wždy požehnána, ktory Tebe z neba zjewił,
že sina zrodiš, požehnani je zplod ziwota Twého. Ježíš.

2. Eihle ja som dzjewka Pána, wždy pozehnána,
nech sa stane jeho wola wždy Tweho slowa.
Zdráwas buď Panno Maria, a.t.d.

3. Slowo telem učineno jest medzi nami,
Ducha swatého, milost sa rosi nad nami.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

4. Popros zanás swého sina Matičko milá,
andelských aj archand'elských kúrow kralowna.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

5. Abi zme účastni boli slubu Tvojeho,
a prijít mohli šťastne do žiwota wečného.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

6. Prosime Ta dowol wsetkým tu zhromáždenim
Teba z radostu wzdi prosit nám tu pritomnim,
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

7. Žebi zme Ta neprestali wždy oslawuwať,
z Gabrielom Archandelom wždy pozdrawuwať.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

8. A ked nám už prinde tá posledná hodina,
pre méno Twé prosime Ta pros za nas sina.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

9. Prijic len tedi rozweselit zemdené srdca,
a po smrci doprowac nás wseckých do neba,
bizme ci prespewuwali tam u wečnej sláwe.
Telo take duššu naššu Tebe oddáme,
lebo Ti si nebe zeme slawná kralowná, Alleluja, zaspiewajme.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.

10. Prijmi od nás o Maria naše spiwáňi
neb Tys nebezke kralowné aj mocná pani,
žádám pri smrci zawolal.
Zdráwas bud' Panno Maria, a.t.d.,
odewzdávám duššu k Twemu Sino do neba.
Amen.

D. Panna Mária s dospelým Ježišom v lone, okolo ich hláv sú ko-
runy a glórie. / Szűz Mária ölében a felnőtt Jézussal, fejükön
korona.

E. Pieseň zodobrenim ordinariatu Ostrihonského skladal Bona
Mihal, spewár u Karmelitru.

30.
K NARODENIU PANNY MÁRIE

A. Oslavná pieseň k narodeniu Panny Márie./ Szűz Mária születésének ünneplése.

B. *Pieseň nowá ku narodzeniu Panny Marie.*

C.

1. Alleluja, alleluja!
Poteš sa dnes každá duša!
Takto anjel zawolá,
Zdrawas Panna Mária!

2. Otvorily sa nebeská,
Slietla dole hwiezda jasná,
Zrodila sa Maria,
Tá spanilá, krásna.

3. Zármatok viac miesta nemá,
Celá zem je potešená,
I tie jasné nebeská,
Každý anjel zaplesá.

4. Alleluja, alleluja!
Narodila sa Maria,
Ježišša Krista matka,
Nám hriešnikom presladká.

5. W Nazarete malom meste,
W Joachimowej izbičke,
Na ten swet k nám príšla,
Jasná hwiezdička vyššla.

6. Alleluje, alleluja!
Zdravas buď Panna Maria,
Dnes od Anny zrodená,
Jako newinná ľalija.

7. Pozdrawme tú malú diewku,
Zeme aj neba kráľownú,
Božieho Syna matku,
Nám hriešnikom presladkú!

8. Chváľmeže i swätú Annu,
Čo porodila Mariu,
Milostiwú patrónku,
Od predáwna slúbenú.

9. Chváľmež Boha, oh kresťania,
Že nám soslal potešenia,
Z tej nebeskej ríšše svätej,
Na anjelow prebohatej.

10. Pútníckowé premilí,
Kreššťania wy nábožni,
Wzdávajme wd'aky úprimné,
Za milosť a požehnanie.

11. Modlime sa: Oh Maria,
Požehnaj nás matka milá,
Oh anjelská kráľowná,
Panna čistá, newinná!

12. Čo sme sa tu shromaždili,
Na Twé sväté narodenie,
(....)

- E. Složili a s odobrením najdôstojnejšieho ordinariatu ostrihomského na nowo widali Michal Bóna a Jozef Bódiš.

31. POHREB PANNY MÁRIE

- A. Prídu veriaci na pohreb Márie a Panna vstane z mŕtvych. / Mária temetésére jönnék a hívek, a Szűz feltámad.¹¹
- B. *Pieseň o Pohrabu preblahoslawenej Panny Marie. W Budapešti, 1898.*
Tlačou a nákladom Kol. Róza a jeho manž. (prediým A. Bucsánszky). Szentkirály ulica. 30.

11 Porov. *Droppová, L. – Krekovičová, E.*: Počúvajte Panny. c. d. 56. (zo Záblatia / Vágszabolcsról); *Žiláková, M.*: Počúvajte málo. c. d. 281–282.

C.

1. Z ďalekej sme krajiny,
Nemáme tu rodiny,
Jen sme prišli na pohrab
Matky Panne Marii.

2. Již ona nám zomrela,
Čo nás smutných teššila;
Již ona nám w truhle spí,
Kto nás smutných poteší?!

3. Již nám leží zomretá,
So záwojom prikrytá;
Již nám tvrdo usnula,
Čo nás všetkých teššila.

4. Ide za ňou muzika,
Neb jest pani veliká;
Idú za ňou družbowé,
Synáček, Anjelowe.

5. Idú za ňou družičky,
To pobože duššičky;
Idú ľudí vššelikí,
Lazarowé, kaliky.

6. Ide za ňou Starota,
Milý Pána Boh z kráľowstwa,
Idú všetky siroty,
Bez otca i bez matky.

7. Wzali nám ju Anjeli,
A na trón položili,
Na tróne se raduje,
A za nás oroduje.

8. Wššak již se nám zjawila,
W tom chráme zwelebila,
A mi za ňou pospeššme,
Z hriechow sa jej wyznajme!

9. Pozdrawme ju nastokrát,
Že ráčila z mrtwých wstať,
Zwolá sobe manžele,
Len pristúpte sem smele.

10. Wolá sebe wdowičky:
Pristúpte ku mne wššetky,
Že som s wami bydlela,
Jak matka wás teššila.

11. Podte, bratri a sestry,
W ružencu zapísaný,
Ja wás wššetkých wyslyššim,
Jak matka wás poteššim.

12. Pozdrawme ju nastokrát',
Že ráčila z mrtwých wstať:
Buď Boh Otec pochwálen,
Panno Maria. Amen.

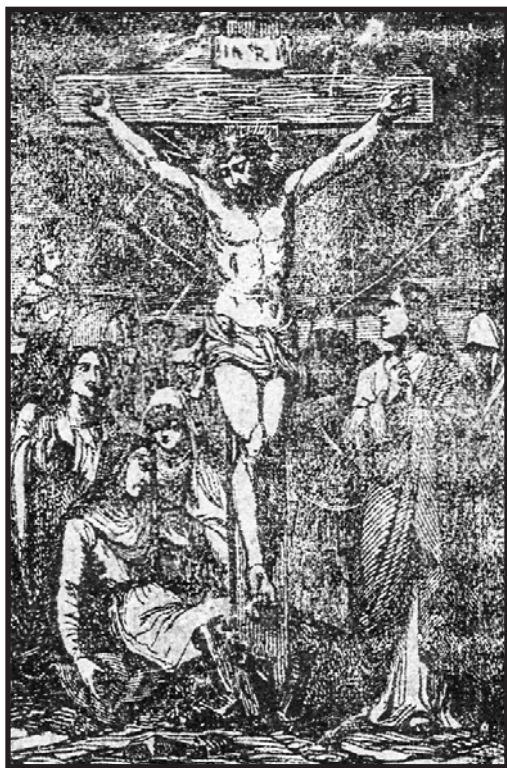
- D. Str. 1: Obraz Panny Márie, ľavé oko roní slzy. Str. 4: Kľáčiaci anjel. / 1. oldal: Mária képe, bal szeméből könny folyik. 4. oldal: Térdelő angyal.

7.

II. Ježiš Kristus

Jézus Krisztus

*II. 1. Oslava Ježiša a prosby k nemu /
Jézus dicsőítése és kérések hozzá*

32.

VYZNANIE LÁSKY VOČI JEŽIŠOVI

A. Chvála a láska k Ježišovi. Slová veriaceho k milovanému Vykupiteľovi. / Jézus dicsérete és imádása. A hívő ember szavai szeretett Megváltójához.

B. FRAGMENT (3–6 str.)

2. Ty jsi Kristus, syn Boží, Ježíšši můj,
Ty jsi král nejvyšší, o Bože můj,
W hostii se zakrýváš,
Mezi námi přebýwáš,
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

3. K stolu nás woláš, Ježíšši můj,
Za pokrm se nám dáwáš, o Bože můj!
Dáwáš nám chléb anjelský,
Který dušši občerstwí,
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

4. O Kriste náš láskawý, Ježíšši můj,
Jakou lásku ke mně o Bože můj!
Ty jsi můj Bůh nejvyšší,
A ja hříšník nejwětšši,
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

5. Widiš jak tě miluji, dítě moje,
Lásku ke mně přeje si srdce tvoje,
Za tě na kříži wisim,
Krew swou pro tebe cedím,
O newděčný křest'ane, dítě moje.

6. Srdce puka na kříži, dítě moje,
Aby přišla k spasení dušše tvoje,
W swátosti zde přebýwam.
S tebou se spojit žádám,
O newděčný křest'ane, dítě moje.

7. Widiš, jak tě miluji, dítě moje,
Smrt hroznou sem podstoupil, o křesťane,
A ty mne nemiluješ,
Newděčnost proukazuješ,
Krew sem pro tě wycedil, dítě moje.

8. Jakou lásku ke mně máš, Ježíšši můj!
Na mne si tak naříkáš, o Bože můj!
Že tě málo miluji,
Newděčnost proukazují,
O můj sladký Ježíši, Ježíši můj.

9. Za milost to uznávám, Ježíšši můj,
Ach odpust mi, tě žádám, o Bože můj!
Čo jsem já to udělal,
Že jsem na tě málo dbal!
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

10. Já tě nyní miluji, Ježíšši můj,
Wěrnou lásku slibuji, o Bože můj!
Že mne welmi miluješ,
O spasení pečuješ,
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

11. Když budeme umírat, Ježíšši můj!
Dej, ať můžem přijímat, o Bože můj,
Twé welebné Swátosti,
K spasení našich duší,
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

12. Ať wyřkneme ta slowa: Ježíšši můj,
Ježíš, Jozef, Maria, o Bože můj!
We smrtedlné nemoci,
Přispějte ku pomoci,
O můj sladký Ježíšši, Ježíšši můj.

13. Ať se s tebou radujem, Ježíšši můj,
S Bohem Otcem i s Duchem, o Bože můj,
Těž s královnou nebeskou,
Matkou sedmibolestnou,
Wyžádej nám Maria, radost wěčnou.

II. 2. Ukrižovanie Ježiša / Jézus keresztre feszítése

33. PRÍBEH Z PAŠÍÍ

A. Biblický príbeh umučenia Ježiša, zrada Judáša, ukrižovanie a pohreb Ježiša Krista. Činy Židov. / Jézus szenvedéstörténete: Júdás árulása, a megfeszítés és Jézus sírba helyezése. A zsidók tettei.

B. FRAGMENT. (3–8 str.)

C.

Židé za ním strihnú, by se jim neschował,
Tu wíru křesťanskú by newyučował.

Apoštol ten Jidáš stal při ňom na warte,
Koho já políbím, toho my lapajte.

Kdyžto už Ježišša prowazmi swázali,
W tedy Jidáššowi odstúpit kázali.

Když už tito židé takú zlost činili,
Krista Pána na ten cedrowský most wedli.

Potom ho též z mosta do wody shodili,
Jeho swaté telo wššecko poranili.

A když ho už wedli na východnú bránu,
Robili potupu tomu Kristu Pánu.

Najprw u Annášše wzal prwní poliček,
Od wššeckej bolesti na zem padl wššecek.

A když ho už dowedli od súdce biskupa,
Ježíšše swázali (...)

Když ho do piwnice židé prisotili,
S jeho swatú twárú studnici prolili.

A když ho už dali židowskej čeladi,
Čo mu tam mluwili k wýpowedi není.

O jako ho rota ta židovská čeládka
Kopala a bila, i za wlasý rwala,

Potom mu se šátkem oči zawázali
Kdo ťa poličkuje, hádat' mu kázali.

W tedy písebníci už nechceli písať,
Ty hrozné bolesti, které musel wystát'.

Sám Ježiš Kristus Pám ty słowa promluwil,
Budú wyjewené w posledný den Páne.

Když ho už dowedli súdiť Pilátowi,
Pilát súdiť nechcel, da Herodesowi.

Herodes ho poslal zas ku Pilátowi,
Pilát ruce umyl, na smrt ho (...)

Pak když ho už dali tým katom do hrsti,
Že by swaté telo bili až do kosti.

A když jemu z trňa korunu uwili,
Jeho swatú hlavu wššecku poranili.

A když ho už židom wššetkým ukázali,
Trstinowú hol do ruky mu dali.

A když už ťažky kříž na neho wložili,
Že ho musí unesť Beránek newinný.

Potom ho už wedli. Neb jíti nemôže,
A to wššecko pro nás, O kresťanské duše!

Prwní raz upadel do welkej bolesti.
Srdce w ňom omdlelo od welkej ťažkosti.

A když z jeho twári pot krwawý tekeli.
Židé za ním idú, že by neutekeli.

Mi nelitowali to preswaté Telo,
Len sa ti pohani wysmíwali z neba.

Len ho litowala židovská Werona!
S hlavy šatu sňala. Twár jemu utrela.

Zaraz na tej šate twár Krista zostala
Židovská Werona už sa swatú stala.

A když ho už wedli za západnú bránu.
Robili potupu tomu Kristu Pánu.

A když ho už wedli z Jeruzalem mesta,
Našša to obrana prebolestná cesta.

Pod křížem upadel, srdce w ňom umírá,
Ta židovská čelad' na ním lítost nemá.

A když ho už židé octem napájali,
Že ho jim neumrel Beránek newinný.

A když ho už wedli na vysokú horu,
Sedemkrát upadel pro křesťanskú víru.

A když ho už ze šat wššetkých obnažili.
Tak potom ho židom hnewným ukázali.

Rozkázal jim Pilát, že by nemešškali,
Aby swaté telo na kříž pribíjali.

A když ho už s křížem hore postavili,
Wššecku krew a wodu z neho wycedili.

A když sa jemu krew i pri srdci spékla.
Longín bok probodel wššecka mu wytékla.

Jozef s Nikodémem Piláta prosili,
Že by swaté telo bezpečne složili.

Jozef s Nikodémem z křížem ho složili,
Pannence Marii na ruky wložili.

Jozef s Nikodémem w plátno obwinuli
A tak ho nábožne do hroby wložili.

Plačte že ho ryby, plačte že ho vody,
Plačte že ho wššetky křesťanské národy.

O Kriste a Pane! nech sa nám to stane
Nech sa nám kráľowství nebeské dostane.

Amen.

34. SVĚTÉ ČÁSTI TĚLA JEŽIŠA

A. Večerná rozlúčka s Ježišom a všetkými časťami jeho tela. / Esti ének, elbúcsúzás Jézustól és valamennyi testrésztől.¹²

B. *Piesen o umučeny Pánna Ježísa Krista.*

C.

1. Dobru noc Kříží preswati, Ježíšše mojeho,
Nechaj budu powšše časi, odnas zwelebeno,
Dobru noc Kwítek ružowí,
Dobru noc, Ježíšši milí,
Dobru noc, dobru noc bila Lilija,
Ježíš, Josef i Maria dobru noc.

2. Dobru noc Telo preswate, prenaz bičowane,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.

3. Dobru noc Hlawapre swata, ternim korunowana,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.

4. Dobru noc Wlasy preswate, prenas ewiterhane,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.

5. Dobru noc Čelo preswate, prenas prebiane,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.

6.–7. (...)

8. Dobru noc Brada preswata, prenas witerhana
Nechaj budu powšše powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.

9. Dobru noc Sija preswata zřecezmi zwazana,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebena,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.

12 Porov. *Droppová, L.* – *Krekovičová, E.*: Počívajte Panny. c. d. 148–150.

10. Dobru noc Ruki preswate, nakříži pribite
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
11. Dobru noc Persi preswate prenas kolenkowane,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
12. Dobru noc Bok twój preswati, skopiju prebiti,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
13. Dobru noc Kerw preswata prenas si wilata
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
14. Dobru noc Serco preswate Ježíšše mojeho
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
15. Dobru noc Duše preswate Ježíšše mojeho
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
16. Dobru noc Žiwot preswati Ježíšše mojeho
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
17. (...)
18. Dobru noc Čelo preswate s Kríze jest žložene
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
19. Dobru noc Čelo preswate, splatnem obwinute,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
20. Dobru noc Čele preswate, do Hrobu wložene,
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc, Kwítek ružowí. rep.
21. Dobru noc Hrobe preswati Ježíššu mojeho
Nechaj budu powšše časi odnas zwelebene,
Dobru noc Kwítek ružowí,
Dobru noc, Ježíšši milí,
Dobru noc, dobru noc bila Lilija,
Ježíš, Josef y Maria dobru noc.

- D. Mŕtvy Ježiš na kríži, nad hlavou má nápis „INRI“, pred ním kľáči ženská postava, zľava prichádza anjel z neba. / Krisztus a kereszten függ, fejét a halálba csüggeszti, feje fölött INRI felirat, lábánál egy asszony térdepel, balról egy angyal jön le az égből.

9.

II. 3. *Lúčenie Ježiša a Panny Márie / Jézus és Szűz Mária búcsúja*

35.

PANNA MÁRIA HĽADÁ JEŽIŠA

- A. Mária hľadá Ježiša, spytuje sa apoštolov, svätých žien, Judáša, kde je Ježiš. Nakoniec nájde Syna na Kalvárii na kríži. / Szűz Mária keresi Jézusát, kérdezi az apostolokat, a szent asszonyokat és Júdást, hogy hol van Jézus. Végül megleli fiát a kereszten.¹³
- B. *Nowá piseň k Panne Marii jak ona svojeho syna Ježišša Krista hľadala.
W Budapešti. Tiskem Martina Bagó i Syna.*
- C.
1. Jasná hvezda vyššla,
A já nemožem najst'
Synáčka mojeho,
Potěššení moje.
 2. Jasně hvezdy semnú,
Welmi zarmúcené,
Pre Ježišša Krista
Kterého hledáme.
 3. Kde si Synu moj,
Serdečný diamantce,
Kde si Synáčku moj,
Dušši mej rubintce.
 4. Powez ti mñe Jozef,
Moj milý ženichu,
Kde je moj milý Syn
Beránek newinný.
 5. Jaj, jaj čo počac mám,
Kde já ho hledac mám,
Jak já ho od smerci
Už wyslobodit mám.

13 Porov. *Droppová, L. – Krekovičová, E.*: Počúvajte Panny. c. d. 120–121.

6. Poďte semnú wššetci,
Ježišša hledati,
Z neprátelských rukoch,
Ho wysloboditi.

7. Powiedz miły Jane,
Kde je wás učitel,
Kde je moj miły Synu,
Král nebe i zeme.

8. Powiedz ty mne Petre,
Kde je moje serdco,
Puká sem serdco,
Jaj Bože moj miły.

9. Powedzte společnice,
Wššetci Apoštolí,
Kde je moja radost',
Moje poteššení.

10. Též wy swaté ženy,
Jenž ste ho wideli,
Rychle mi powedzte,
O mém potěšení.

11. Pýtala sa Matka,
Medzi poznatýma,
Nemohla zñest d'alek,
W serdcu swém trápená.

12. A jak se pustila,
Dokud ho hledala,
Dokud swého Syna,
Smutná nenalezla.

13. Kde jest tot a hwezda
Zalostne wolala,
Horečne wolala,
A na zem podala.

14. Wo welkej bolesti,
Jak Syna hledala,
Na oliwetskej hore,
Judášša poznala.

15. K nohám mu padnula,
A jak ho pýtala,
By ju odwed k Synu,
Matku zarmúcenu.

16. Ale Judáš utek,
Ani ju znat' nechcel,
Že Ježíšša zradil,
Od Matky sa haňbil.

17. A jak Matka iššla,
Hore Kalwárii,
Na hore poznala,
Synáčka svojého.

18. Jak ho uwidela,
Medzi wojakama,
O hrozne zwázaný,
Zo ššatow swlečený.

19. Wššak ho Judáš predal.
Za tricat' stríberných,
S políbenim zradil,
Ježíšša sa zbawil.

20. Ježíšša zlapati
Maria widela,
Na zem padla w žalu,
Tak smutne wolala,

21. Na kríži umíral,
A Maria pod križom,
Serdco sa jej puká,
Od žalu welkého.

22. Jaj, Synu mój milý,
Moje potešení,
Teraz som zostala
W tomto swete sama.

23. Nemožem wypísac,
Marie žalosti,
Nemožno wyhojíc,
Jej serdca bolesti.

24. Zdráwas bud' Maria,
Matko Ježišowa,
Tisíckrát zdráwas bud',
Králowno nebeská.

25. Neplač, nenaríkaj,
Ježíš z mrtwých wstane,
Najdeš Syna swého,
Na nebeském Trůne

26. S Otcem na prawici.
Tebe očekává,
Odwed' nás so sebú
Matka našša milá.
Amen.

D. Malý kríž s Ježišom. / Kis feszület ábrázolás.

36.

ŽALOSTNÁ ROZLÚČKA PRED UKRIŽOVANÍM

A. Dialóg medzi Ježišom na kríži a Máriou, spomienka na ich život a utrpenie – posledné Ježišove slová. V druhej piesni horekuje Panna Mária. / Jézus utolsó szavai. Párbeszéd a megfeszített Úrjézus és Mária között, visszaemlékezés életükre, szenvedéseikre. A második énekben Mária siralmai olvashatók.¹⁴

B. *Psledný Laučenj drahého Spasytele Pána Ježiše Krista,
W Budapešti, 1887.
Tlačou Kolomana Róža a jeho manželky (predtym A. Bučánsky)
Jasennia u. č. 30.*

1. Žalostné Kwilenj, rozmili Křestané
přesmautně Laučenj Pannenky Maře,
s Synáčkem swým neymilegšším,
k hroznjm mukám připrawenjm,
k smrti se odýta, k Matce powida.

¹⁴ Porov. Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 298–300.

2. Matičko má milá, moge Poteššenj,
Hodina nastáwa, smutného Laučenj,
ach giž musým na smrt giti, přehrozne Muky trpěti,
giž se k nim odbyrá, zalosti omdljwám.

3. Synáčku můg milý, mé Srdce rozmilý,
ach neopuštěg mne, Matičko twé milé,
rozpomen so na mau Lásku, a mau Litost máterinskau,
neb nemám žádeného, Potěššenj swého.

4. Matičko má milá, nemuž ginač byti,
ach giž se musýme spolu rozlaučiti,
gž mně Gjdaš Zidum zradj, a mně faleššne polibi,
budau mně wázati, po žemi smikati.

5. Sináčku můg milý, nech mne s tebou gití,
gá chcý milé rada tý Můky trpěti,
rádneq chby stokrát umřjti, než bez tebě žiwá byti,
mé srdce rožmilé ach sebau wezmi mne.

6. Ach! to musy byti, Matičko má milá,
ach Láska mne nuti, a swet ocekawa,
abym wššecek swět wikaupil, a wůli Otce vyplnjl,
k smrti se odbyřam, tě smutnau zanechám.

7. Geššte tebe prosým Synáčku mug milý,
ráč se rozpomenaut na twé Narodženj,
gak sem sa tebou teššyla, Pannenskym Mlěkem krmila,
nini mně opustíš, Synáčku čo mislíš.

8. Dele mně nezdržug, Matičko rozmilá,
hrozne Bičowanj Korůna trnowa,
y Kříž na mne očekáwa, az wššech strán nastáwa,
giž musím trpěti, tebe zanechati.

9. Zalostná gá Mati, giž gsem opustená,
giž widim Synáčka gak w Krewi omdliwá,
po wššem Těle zbičowaný, a hrozne korunowaný
Kříž pretežký nese, Bolestj se tresé.

10. Na horu s nim iššel sedemkráte padl,
Matka zarmucena ach když sem widěla,
prowas na Krť owazaný, a na ten wrch wiwedeni,
na Kryž rostaženy, Beránek newinný.

11. Synáčka milého, hrozně, přibytého
s Kržem postawilj, Kopjm geg prohnali,
gak ga němám smutna Mati, nad Sináčkem omdliwati,
ze wšszech Rán Krew teče, pro tebe čloweče.

12. Na Kryžj umira posledne powida,
poručim Matičku swěme Učedliku,
a Swatu Hlawu naklonil, Duššýčku Otčý poraučil,
ach giž usmřčený, pro lidské stwoření.

13. O hřiššný čloweče, wezmi sy to do srdce,
mého Syna Rany, mé welké Trápenj,
budeššli to rozgimati náš wečnu slawu dostati,
budeš s mogim Synem až ne weky, Amen.

Giná

Ach gá Matka, zarmucená, co mám umitj
Syn můg mily gak bolestne ráčil smrt podstupití.
*Půgdem půgdem, plakat buďem, nad gehu Ránami,
Telo Syna premilýho obmigem slzámi.

On w Zahrade na Modlitbe, pod krwawjm
Potem, aby teššké a bolestné hřichy naše obmil.
*Půgdem 3c.

Ach žalostná gá twé Mati, což mám učiniti,
němám žádného Přítěle, kam se mám podeti.
*Půgdem 3c.

O Gudaššu, Herodeššu, čoš mug Syn učinil,
že sy gehu newinného, teššce ná Kryž přibyl.
*Půgdem 3c.

Zide zlostný, a ukrutný, proč gste ho zranili,
a klinmi hrozne a ukrutne na Križ přibyli.
*Půgdem 3c.

Bok Gežišše tak ukrutne Kopj gest prohnani,
Ruce, Nohy welmi hrozné s klinmy přewertali.
*Půgdem 3c.

Kam se gá smutna podět mám Matka zarmucena,
po smrt Syna premilého, teššce zkormucená.
*Půgdem půgdem, Syna premilýho obmigem Slzami.
Amen

- D. Ježiš na kríži, v pozadí sú budovy mesta. / Jézus a keresz-
ten, háttérben egy város épületei láthatók.
- E. *Melódia:* gako Odhazim štiastny 3c.

10.

II. 4. Moc božskej vôle / Erős imák

37.

BETÁNSKY LIST

- A. Ježiš Kristus sa prihovára hriešnikom; sľub omilostenia. / A betániai levél. Jézus Krisztus szól a bűnösökhöz, kegyelme-
ket ígér.¹⁵
- B. *Beťánsky list, který Leo pápežowí, tak řečnému, z nebe poslaný jest. W Budíně, 1887. Tiskem Martina Bagó i Syna.*
- C. We jméno Boha Otčce, i Syťna, i Duťcha Swatého, Amen.

Tento list nehávam na tomto svätě Leo pápežowi, Božímu službeníkowi. Leo papež poslal ho karhájící bratři swé w krajině Sicilianskej. Tento list má moc takowou, že když ho kdo čítá aneb posloucha, sto dní odpustkůw obdrží, a žádná věc jemu neuškodí, ani oheň, ani voda, ani železo, žádné bosorkánství jemu neuškodí, a w kterém domě bylaby žena plodem obtížená nech tento list k sobě vezme, a třikrát Otče náš, a třikrát Zdrawas Maria na čest a chválu Trojici Božskej říka, a hned porodí. Kto tento list pri sobě nosi-
ti bude, w nebezpečnstwí nad nepřátelmi zwítězi, žehnajce se s kříže swatým: Kříž † Krista Pána nademnou, Kříž † Krista Pána předemnou, Kříž † Krista Pána zamnou, nech ostříhá mne we dni i w noci i w každou hodinu, ode všeho nebezpečnstwí, i od ďábla strašlivého. Posvět mne, Pane Ježiši Kriste, skrze swé muky těžké, a skrz swou předrahou krew, kterou Kristus Ježiš wycedil z boku swého nejsvětějšího pro naše spasení, abys ráčil warowati tělo i dušší naši od powětří morového, od nepřátelůw widitelných i newiditelných, aby nám škoditi nemohli ráčiz nám pomáhat, Pane Ježiši Kriste.

Ježiš, Maria, Jozef, list tento byl psaný na obrazem swatého Michala při kterém Leo pápež nejwíce se modliwal, a žáden se ho dotknouti, ani k němu přistoupiti nemohl, krom kdo ho čítat neb přepsat chtěl, tomu se sám otewřel; psaný pak byl zlatými literami.

Ježiš Kristus, Syn Boha živého, obsahujem w sobě moc Božstwi i všeho, a příkazu-
jem wám, po prwé: aby ste dní swátečné swětili, nebo sem wám dal ššest dní, a sedmý den sem sobě zanechal a poswětíl, a to jest den nedělní, aby jste mne w něm chwálili, a za dobrodiní moje, která sem wám dal, děkowali; Otcí i Duchu Swatému, aby jste dobré na zlé neobrátili, falešné práwa nečinili, aby jste věřili že já jsem Ježiš Kristus, Syn z Panny Marie narozený opravdívě: aby ste w den sobotní zlých účinkůw nečinili pro welikou radost mé Matky nejmilejší která za wás prosí nebo, když ona za wás neprosila dávno by sem wás zatratil, pro bezbeznost wašší; i příkazujem wám pod wěčným zatracením, jak

¹⁵ Porov. Žiláková, M.: Počůvajte málo. c. d. 331–333.

starí tak i mládí aby jste do chrámu Božího chodívali, a při pokání zůstávali; napominám vás po třetíkrát: aby ste se rozpamatovali na předešlé muky moje, které sem pro vás trpěl, aby ste se darmo nepřisahalí falešného svědectví na bližního newydávali, jako židé na mne svědčili; toho se varujte, též ubohými nepohrdejte, bohatství věčně nadobývejte, otce i matku, svých starších šsanujte, wdovy a sirotky zastávejte, a za to vám dám království nebeské; já Ježíš Kristuš přikazuju vám pod věčným trápením duše vašej, aby ste tomu věřili, že já oprávdívý v moci Božství swatého, psal sem tento list s mou vlastní rukou, aby jste se zlých učníků vystříhali, jeden druhého nezabíjeli, w dobrém se poznali, swaté pusty postili, swatých zachovávali, w bázni Božej zůstávali, a když toho činit nebudete, žádné lásky u Panny Marie neobdržíte, a budem vás častokrát trestati ohněm, morem, hladem a wojnou, a když se při tom neobráťte, budem vás věčným trestáním trestati; powzbudím krále na krále, jednoho pustím, druhého rozhněwám, a powstane pán na pána, město na město, syn na otce, dcera na matku, bratra na bratra, wztáhnem ruku swou na neprawost vaššu, zeššlem sprawedliwosti mé, a z mnohých zmieššaných národůw weliké krwe proliti bude; a wykořením vás hněwem ukrutným a pýchu vašši odejmem od was, a trestat was budem hromobitím a blýskaním straššliwým, tak abyste poznali den hněwu měho a mou sprawedlnost! Syn Boží a w moci mé pisal sem tento list s mou vlastní rukou a kteříby tomu listu neuwěřil, nedojde věčného spasení, a kdo o tom listu zná, a nebude se usilowat podle něho žít se swýma domácima, nebude mít požehnání; a naposledy prikazuju vám, aby ste prikázaní má bedliwě a pilně zachowali, a tak se sprawowali, jako Ježíš Kristus z Panny Mara narozený, Ježíš Nazaretský, král židowský; tento nápis jest wššem krest'anům wydaný ke cti a sláwě nejswetějšího krále židowského Nazaretského. Amen.

- D. Mřtvy Ježíš na kříži, nad hlavou je nápis „INRI“, pred ním kľáči ženská postava, zľava prichádza anjel z neba. / Krisztus a kereszten függ, fejét a halálba csüggeszti, feje fölött INRI felirat, lábánál egy asszony térdepel, balról egy angyal jön le az égből.

38.

SEDEM SVĚTÝCH RAJSKÝCH ZÁMKOV

- A. Nebeské sľuby veriacim, ktorí sa modlia a šíria túto modlitbu. / Mennyei ígéreték, azoknak, akik imádkozzák és terjesztik a hét mennyei lakat imádságot.
- B. *Sedem swatých Nebe-Zámkůw, které jeden nábožný poustevník od swého And'ela Strážce obdržel.*

C.

Nábožní a bohobojní křesťane! prosím vás w jwénu Pána Ježíšše, aby jste ten užitek a sílu těchto sedem Nebeských Zámkůw, které jeden bohobojní poustewník od swého And'ela Srážce obdržel, we wážnosti měli.

Když pak ten poustewník umřiti měl, wyjewil on papežowi Klemensowi XII. ten užitek a tu moc těchto sedem Zámkůw, toliko prawil: který člowek těch Sedem Swatých Nebeských Zámkůw při sobě nositi bude, od toho samého wššecky zlé duchy a d'ábła nástroje odstoupiti musejí, jakž we dne tak i w noci; a w kterém domě těchto sedem Nebeských Zámkůw s pobožností se modlejí žádná bouře neb hromowý blesk šškoditi nemůže, a teké to staweni od ohně nešťěstí ochráněno bude; když pak nějaká žena bolesti k porodu trpí, tehdy wezměte těchto sedem swatých Nebeských Zámkůw, a položte jich na prse neb na hlavu té trpící ženy, a zajisté ulewení bolestí obdrží, i bez bolesti swého porodu dosáhne, i se (...) potěšší.

(...)

Ten užitek a moc těchto sedem swatých Nebeských Zámkůw byl potvrzen nad jedním mužem, který osem let od množství d'áblů posedlosti obklíčen byl.

Wzalt' jest jeden knež z tovaryšstwa Ježíššowého těchto sedem swatých Nebeských Zámkůw, a položil ty samé na hlavu jeho: uslyššte, který diw se wyjewil! w tom okamžení wššecky zlé duchy a d'ábła posedlosti od něho mizely.

W kterém domě se těch sedem swatých Nebeských Zámkůw wynáchází, do toho se žádný mor, neb nějaká nákažliwá nemoc wstípati nemůže.

Který člowek těch sedem swatých Nebeských Zámkůw sedem pátků po sobě se modlí a ty samé za swé zemřelá prátele, neb za jine dušše w očistci trpící obětuje, na ten způsob wždycky jednu z těchto muk očistcowých wyswobodí.

Kdo ale čistí, neumí, ať říká každý pátek sedem Otčenáššůw a jeden Werím w Boha, ke cti sláwě horkého umučení Krista Ježíšše.

Sedem swatých Nebeských Zámkůw

O nejsvětější Pane Ježíši Kriste! upamatuji Tebe na twé nejsvětější Člowečstwo, které s powolením Boha Otce, tež i Ducha swatého, wtelením nejsvětější Marie Panny se urobilo. O Pane Ježíši! Ty jsi twou swatou předrahou krew trpěliwě pro nás hříšníky wylil. O Ježíši! Ty jsi swým swatým hořkým umučením a smrtí nebeské brány otewřel. O Pane Ježíši! Ty jsi pro nás hříšníky wššecku bídu a pronásledování od wsech twých nepřátel tři a třiceti lét trpěliwě snášel.

O můj Pane Ježíši! představuji sobě twé bolestné a žalostné rozloučení od Twé nejmilejší Matky Marie. O můj Pane Ježíši! připomj nám sobě Twé wroucí a nábožné modlení a prosby k Bohu Otci na hoře Oliwetské; když skrze Twou welkou mdlohu a slabost krawový pot po Twé nejsvětější twéři se proléwal.

O můj Pane Ježíši! rozvažuj sobě, kterať jsi podwodně chycen, prowazy přenáramně swázan, potom od jednoho soudce ke druhému sprowázen byl, a Twé nejsvětější Tělo tak přenáramně strýzněno a zbito bylo, že na Twém celém Těle zdrowého místa nezůstalo, a celé Twou nejsvětější kwrí, kdežto trnowé ššpice twou nejsvětější hlavu přebodly, a tak polámany w twé nejsvětější hlavě zůstahly.

O můj Pane Ježíši Kriste! rozvažuji sobě, kterať jsi tak těžkým křížem obtížen a přinucen byl, to tak těžké dřewo kříže na horu Kalwárie nésti, od kteréhož jsi welmi hlubokou ránu na Twém předrahém ramenu obdržel.

O můj Pane Ježíši Kriste! rozvažuji sobě kterak jsi nahý na swatý kříž přibit bil. O můj Pane Ježíši Kriste! ty jsi ještě celé tři hodiny na kříži žiwý žůstal, a ne něm sedem swatých hlasitých slow wyřknul.

Po vššekém tom jsi, o můj nejmilejší Pane Ježíši Kriste! na tom swatém kříži Du-cha swatého wypustil.

O můj Ježíši! s twým nejswětějším trpěním, mukam a smrti, a s těmito swatými sedmi slowý žádám já N. N. swé tělo i dušši na wěky uzawřiti. Amen

Modlitba Ježíš, Maria, Josef.

Tato mocna, a pro nás wššecek lid spasitedlná Modlitba, ku kříži Kristowému, byla w roku 1505. na swatém hrobu Pána Ježíše w Jeruzalemě nalezena.

Když pak císař Karel pátý do pole táhl, obdržew ji od pápeže za dat, odeslaw ji do sw. Michala w zemi Francuské, kdežto ta samá na jedné kaplici se zlatým literami překrásně ke čtení zhotowena jest.

Ten kdo tuto Modlitbu každodenně se modlí aneb tu samou slyší, čili při sobě (...)

Když žena, která k porodu se chystá, tuto modlitbu se modlí, neb se ji modliti slyší, w té době ššťastně porodí, a radostná Matka zůstane; a to dítě, které na swět přijde, když se mu tato modlitba na prawou stranu položí, od wššeho nešťěstí Oswobozeno bude.

Ten, který tuto modlitbu při sobě nosí, obhájén jest od nemoce padoucí.

Spatřili kdo, žeby nemocí swatého Jána neb sw. Kornélia nějaký člowek na cestě upadl, tehdy položíš tuto modlitbu takowému na stranu prawou, a on w okamžení powsta-ne, a ze swého předešlého zdráwí se zraduje.

Kdo tuto modlitbu dům od domu donese, bude požehnán, ten pak ale, který tu samou pohaní, zatracen bude.

Ten dům, w kterém se tato modlitba wynachází, od blesku hromowého zádne škody newezme.

Kdo sa tuto modlitbu každodenně modlí, neb tu samou se modliti slyší, ten na tři dny před smrtí swou od Boha wedomost obdrží, nasledowně: tentok jest den twého skonání.

Wolání k Bohu Swatě kříži Kristowému.

(...) O swatý kříži Krista, oddál ode mne wššecko zlé! O swatý kříži Krista, uděl mně wšše dobré skrz Tebe a swatý kříž Krista, přicházím já na cestu mé blaženosti! O swatý kříži Krista, ochraňuj mne od wšší tělesné bídy a neduha! O ukřižowný Pane Ježíši Nazaretský! smiluj se nademnou, aby zlý nepřítel je odemně oddálil jak widitelný tak i newiditelný, nyní i na wěky wěkůw.

Ke cti umučení Ježíše, ke cti jeho drahé krwe, ke cti jeho pět rán, ke cti jeho ohawené smrti, ke cti jeho swatého Člowčenstwa a z mrtwých wstání, skrze které nám našších dušší spasení přinesl.

Tak w prawdě, jak se Pán Ježíše, narodil i obřezán byl, tak w prawdě, jak swatí Tři Králi třináctého dne jemu dary přinesli, tak w prawdě, jak Pán Ježíš na Welký Pátek půstní ukřižován byl, tak též i w prawdě, jak Jozef a Nikodém Pána Ježíše s kříže sňali a do hrobu wložili, tak w prawdě, jak Pán Ježíš na nebe wstoupil, tak též i já silně doufám, že mně Pán Ježíš wždy ochrání ode wššech widitelných nepřátel, od nynejších časů až na wěky.

O nebeský Otče! do tvých rukou poroučím já duši mou.
Ježíš, Maria, Anna! Ježíš, Maria, Jozef! Ježíš, Maria, Joáchim!

Modlitba

O Pane Ježíši Kriste! skrze hořkost, kterouž jsi pro mne na svatém Kříži vytrpěl, obzvláště v té době, když se Tvá nejsvětější duše od Twého swatého Těla odebrala, smiluj se nad mou bídnou duší, když se z tohto swěta loučiti bude.

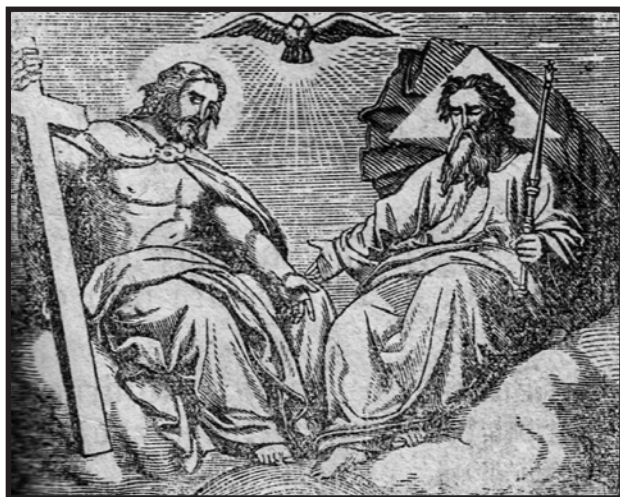
O Pane Ježíši Kriste! uděl mně tu smélost, můj kříž s tebou nesi, vyučuj mne bez náreku trpěti, při každém trpěnj potěšeným býti, a z každé nouze ctnost činiti. Vššemo-houcnost Otce ať mne vždy přikrývá, moudrost Boha Syna ať semnou vládne, milost a síla Ducha swatého nech mne zachowává, a nejsvětější Trojice ať mne přijme, a mou duši přivede do života věčného. Amen.

D. Sedem zámkov. / Hét lakat.

E. *Rukopisný záznam*: Endrész Verona maldovaty 26 (...)

III. Posledný súd

Az utolsó ítélet

II.

39.

POHROMA KOBYLIEK

- A. Koniec jedného zázraku. Proroctvo o poslednom súde a pohrome kobyliiek. / Egy csodatörténet vége. Jövendőlés az utolsó ítéletről, a sáskajárásról.
- B. FRAGMENT (5–8. str.)
- C.

(...) a hneď zamedlela, a blahoslawená matka sa jej zjavila a takto jej povedala: „Jaj bude tebe, ty prekliata, lebo si vždy v sobotu ššaty prala, a tí, ktorí v sobotu perú ššaty a rolujú sú prekliati a aj tie ššaty; ale oznám to každému, že v sobotu, hlavne popoľudní nech neperú a nech nepigl'ujú, lebo už bez toho ste od pána Boha tak odvrátení, že newládzem už dosť prosiť swatého syna môjho, lebo už ani nechce moju prosbu vypočúť, lebo ste takí ako tóna, nechce sa na wami smilovať, ale obráťte sa.”

Bo týchto slovách blahoslawená pošškwrnená Mária zmizla a tá gazdiná k sebe prišla, a rozpovedala čo sa s ňou stalo, lebo susedy sa zbehly na tento jej div. Po tomto ženu v pomätenosti na rozume zaviezli do Segedíne do nemocnice, a tam ju liečili.

Kristovou krvou vystúpení kresťania weriaci, učte sa z tohto diwu Boha wžívať a blahoslawenú matku Boží ctiť, lebo wiďte počasie, na wás spočíwa hnew Boží. Obráťte sa, lebo blízko jej už tá ššťastná hodina, keď pán Boh wyleje pohár hnewu na nás wššetkých a otworí sa hlbokostu studňa, z ktorej dym sa bude waliť tri dni a tri noci bude tam weliká po celom swete panovať.

Po troch dňoch tma zmizme a z dymu budú ššáššsky wychodiť, ktorých twár bude ako mužských, wlasý budú mať ženské, zuby budú mať ako lewy, chwost ako šškorpie, krídla ako orol. Z krídel a z chowstu bude im wystupovať tysličnatý dym, na hlawe bude im ale koruna. Krídlami a chwostom bude ľudu šškodiť a zubami bude ľudského pokolenia mäso žrať.

Týchto ničiacich zwiert meno je ššášška. Týmto zwieratom Boh rozkáže, aby: zemi, stromu, trávam nepošškodily, len tým ľuďom, ktorý za svoje hriechy penitenciú nedržia.

Oh ty malomocné člowečenstwo, pozri hor do neba, wysly na mocného Boha. Zanechaj zlý život a pros Boha za odpustenie hirechow aby twoja duša doššle Božieho smilowania.

Kristovou krvou vystúpení kresťanskí bratia moji, ponáhľajte sa k žiwému kameňu studne, to jest ku zpowedi, wyznáwa wššetky svoje hriechy, opravdowú zpoweď wykonajte, lebo keďby aj toľko hriechow každá jedna duša mala, ako je lístkw tráwy a na nebi hwiezd, a môd a mora kwapiet', predsa hotový je odpustiť mám wššemohúci Boh, len sa wyzpovedajte čisto, ponáhľajte sa s pánom Bohom smeniť. Telo a Krw Krista k sebe wziat a dľa svojho poriadku nábožne žiť, wezmite hor swaté čítanie, uwíte naň granátový weniec swatej ružowej Pane, diwy spôsobiacej nepošškwrnenej swatej pane Marii na poctu, lebo tí ktorí penitenciú za hriechow odpustenia nedržia, a na swatom čítaní sa nemodlia, nepracujú w ružowej zahrade blahoslawenej nepošškwrnenej Marie, tí bystanú zpod plášša nepošškwrnenej Marie.

Oh sladki otcow synowia, zanechajte hirech, nasledujcie dobré, lebo wedeť treba, keď príde hodina, w ktorej prídu ššáššskou menované zweratá na wyničenie ľudského pokolenia, to bude trwať za päť mesiacow ich križnenie, wtedy wyhl'adáte umrelých už horby a budete kričať: wstaňte hore mrtwí!

Nech odpočinieme si my, lebo tríznenie, ktoré Boh za naše hriechy na nás dopustil, neznesteme, kričať budete: wrchy, hroby zrúťte sa na nás, aby koniec bol tým trízneniam; ale ani mrtwí, ani wrchy ani hroby neupočuwnú, len ššáššsky žerú wašše telo, ani nepijete, ani nejete, ani nespíte za celý ten čas, len bez prestania budete plakať a jajkať! Modlíme sa! Prosme Wššemohúceho Boha aby nás ochránil wššetkých od tohoto neššš'astia!

Pochwáleno buď meno Ježiš! Nepošškwrnená Maira oroduj za nás! Amen.

12.

IV. Rôzne piesne a modlitby Különféle énekek és imák

PIESEŇ BRATSTVA ŠKAPULIARSKEJ PANNY MÁRIE

- A. Oslava Panny Márie Škapuliarskej. / Szűz Mária dicsérete.
A Skapuláré Társulat tagjainak éneke.
- B. *Nowá Písen ku Blahoslawenej Panne Marii. Braterstwi swato Skalpírskeho w Sarišši a Sabinowe. Budapeššti, 1887.*
Tlačou Kolomana Róža a jeho manželky (predtým A. Bučánsky)
Jasennia u. č. 30.–Číslo 14.
- C.
1. Matke Boží písen pobožne spíwajme,
chwálme, zwelebujme, Srdce ji darujme,
 2. Lebo totiž wíme, že je Matka pána
naššeho Ježišša, nám wššetkým pritomna.
 3. Kdo se ku nej modlí a wždycky ju prosy,
toho neopusti w smrtelnej úzkosti.
 4. Modlíme se Bratři, Sestry dnem y nocy,
ku nej milej Matke, žádejme pomocy.
 5. Bude nám pomáhať, wššeckych opatrowať,
ta Pannenska slawná, za nás orodowať.
 6. Wypros nám Matičko od Boha Milosti,
sprowoď ty nás wššecky do wéčnej radosti.
 7. Pro Boha wás prosym Krestani mi mili,
nehřešště, nelajte její Jmeno drahé.
 8. Rozpamatajte sa na Kristowe rány,
jichž bolestne trpěl pre naše spasení.
 9. On swé drahé Tělo pro nás nelitowal,
do ostatni Krupě Krew swu wycepowal.
 10. Dalt' se trpeliwě pro nás bičowati,
a swau swatau hlavu trním prepichati.
 11. Bolt' na Kríž pribitý, zhůru wyzďwyžený,
z križe dolu snatý, do hrobu wložený.
 - 12–13. (...)

14. Beda ale bude hřiššným tuto chvíli,
kteri Bohu swemu w swete zlorečili.
15. Peklo se otewre w horucym plameni,
tam budau hřiššnicy wššickni zatraceni.
16. Totě pujdau wslabu, kteri Matku ctili,
Krista s Bohem Otcem prosit' neprestali.
17. Budau se radowať, Anjele jim spiwať,
a do slawy wečne budau jich sprowádzať.
18. Jak do Slawy prijdau, oswiceni budau,
Tam pred Bohem Otcem radowať se budau.
19. Pannenska Maria wššecky její lude,
s rozpiatima rukmi priwitati bude.
20. Ja wás wítam ditky, jenž ste mi slúžili,
a pre mna marnosti swetské opustili.
21. Lebo swetska marnost a picha welika,
Odwracuje milost boží od čloweka.
22. (...)
23. Berte sobě prikład wššickni Shorliwosti,
co ste učinili od swojej mladosti.
24. Berte sy do srdce wššecky słowa Boží,
ať na wás pri Saudu težky trest newloží.
25. Ježišš nášš zraněný co to bude s námi,
rač nás oswobodit' od pekelné brány.
26. Račiž se smilowať a nás opatrowať,
swojí swatau krwy naše hrichy smazať.
27. Boh Otec nás stworil, Boh Syn nás wystupil,
Duch swatý poswětil, za dítky wywolil.
28. Nato nás Boh stworil, bychom mu slúžili
a po smrti se s ním wečne radowali.
29. Jaká jest to radost, keď sobe rozwaži
jedenkaždý člowek, který Bohu služi.

30. Tak Boha milujeme, chrichow se warujme,
čo Boh káže, wššecko to zachowáwajme.
31. Boh nás wššeckých ziwi a wššech opatruje,
zná mysel každého, co a jak pracuje.
32. Spasiteli swému cest a chwálu jewí,
on Nebe opustil, k nám hřiššným se spustil.
33. W chliwe se narodil, w najwetšši chudobe,
na příklad že, Boh len pokoru miluje.
34. A y w naššom čase se k nám Boh snižuje,
lebo nás s Matičkou swojou nawšštewuje.
35. Jak jěj židé láli tak w Jeruzaleme,
tak y mnozy hřeššia tu Marii Panne.
36. Jiste ale pridau, zarmučeni budau,
slzami horkymi plakat' neprestanau.
37. Kdo se nepokáji ku Marii Panně,
nehod'en přijiti ku nebeskej Bráně.
38. Kdo Slowu Božimu w srdcy nedá místa,
ten peklo horucy pre swau dušši chistá.
39. Pítame t'a matka, uděl nám twych Ctnosti,
bychom nepoznali, čo swetské marnosti.
40. Pítame t'a Matko, wezmi nás ku sebe,
bychom swet neznali, len Matičko tebe.
41. Wtom swatém Braterstwi wezmí nás ku sebe,
abychme se mohli radowať pri tebe.
42. Zdrawas bud Maria, milosti sy plná,
kterás od Anjela byla pozdrawená.
43. Račiž nas potěššiť w tej uherskej zemi,
a wššetky Syrotky, wdowy opusteni.
44. Bud nám na pomocy ty w kazdej žalosti,
we wššech naššich križech, kriwdach a úzkosti.

45. Prosyme ťa Matko, popros Krista Pána,
Mor, hlad, wojnu odwráť, primluw se u Syna.

46. Zádáme Maria, račiž s nami byti,
chceme tě Matičko milowať do smrti.

47. Wipros nám Matičko od Boha tu milost,
aby sme ťa mohli milowať na věčnost.

48. Známe, že umreme, hodinu neznáme,
wypros nám Matičko, ať šťastně konáme.

49. Amen O Maria, my k tobe woláme,
a vššickni za Matku tebe uznáváme.

50. Amen dokonáme pisen Matky Boží,
ak se čest chwála w celém swetě množi.

51. Wy pros nám Matičko u synačka twého,
by sme po skonámi widěli Twár jeho. Amen.

D. Str. 1: Panna Mária v stojí, na pravej ruke má Ježiška. Obaja majú na hlavách koruny a v rukách ruženec. Okolo nich je 15 obrazov tajomstiev sv. ruženca. Str. 2: Panna Mária sedí, v lone má Ježiška, okolo nich sú ľalie a ruže. Str. 8: Veronikina šatka s tvárou Ježiša na malom kríži, vedľa nástrojov mučenia: kladivo, bič, klince.

1. oldal: Szűz Mária áll, jobb kezében Jézus, fejükön korona, kezükben rózsafüzér. Körülöttük a szentolvasó 15 titkát ábrázoló tábla. 2. oldal: Mária ül, ölében a Kisjézus, mellettük liliom, rózsa. 8. oldal: Jézus arcképe egy kendőn kifüggesztve, mellette a kínzás eszközei: kalapács, ostor, szögek.

41.

VEČERNÁ ROZLÚČKA S MÁRIOU

A. Prosba k Márii za pokojnú noc a nočnú ochranu. / Esti búcsúzás Máriától, kérés a nyugodalmas éjszakáért, az éjszakai védelemért.¹⁶

16 Porov. Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 369–371.

B. *Wečerní píseň k Panně Marii.*
W Uh. Skalici, tiskem Teslíka a Neumanna.

C.

1. Dobrou noc Maria, přejeme tobě,
Tebe za patronku wolíme sobě:
Nás matko tuto noc pod ochranu wem,
dej by nám Bůh dopřál dnes líbezný sen.

2. O jasná, překrásná jitřní hvězdičko,
ochraň nás tuto noc, Krista Matičko.
Nás matko a.t.d.

3. By seslal andělé strážné ochránci,
by nadnámi bděli té dnešní noci.
Nás matko a.t.d.

4. Abychom pokojně dnes mohli spáti,
we zdrawí ranního času dočkati.
Nás matko a.t.d.

5. Když budeme spáti, ráčiž nám dáti
we snách se s Bohem a s tebou kochati.
Nás matko a.t.d.

6. Uslyš matko naše wroucné zpívání,
bud' nám vždy přítomná bdění i w spaní.
Nás matko a.t.d.

7. My pod twou ochranu se poroučíme,
ochraň nás od zlého, tebe prosíme.
Nás matko a.t.d.

8. Bychom pod stráží, mateřské moci,
mohli pokojně spát té dnešní noci.
Nás matko a.t.d.

9. Od nešťastných pádů těla i duše,
ochraň nás, matičko Krista Ježíše.
Nás matko a.t.d.

10. Pros za nás synáčka Ježíše Pána,
bychom se dočkali šťastného rána.
Nás matko a.t.d.

11. Obzwláššně od náhlé, násilné smrti,
ráčíž nás tuto noc opatrowati.
Nás matko a.t.d.

12. Při našší poslední hodince smrti,
twým milým Synáčkem ráč při a bdíti.
Nás matko a.t.d.

13. Nech k ššťastně skonáme s Ježíššem Pánem,
do věčné radosti ať se dostanem.
Nás matko a.t.d.

14. Amen! zawírame túto písničku,
ještě pozdrawujem našši Matičku.
Nás matko a.t.d.

Amen.

- D. Panna Mária s Ježíškom. Tmavý obraz. / Szűz Mária a Kisjé-
zussal. Sötét kép.

42. ANJEL STRÁŽNY

- A. Modlitba k anjelovi strážnému a prosba k nemu. / Imádság az
őrangyalhoz és kérések hozzá.
- B. *Modlitba k swatému Anjelu Strážci.*
W Skalici, u dědiců J. Škarnicla.
- C.

O swatý Anjele Strážce můj! mne hned od narození ndělný, Tobě dnes odewzdávam
srdce mé! dejž ho mému Spasiteli Ježíši Kristu, kteréhožto jedině mám vlastním bytí,
budiž také utěšitel též při smrti.

Pisilni wiru, a upewni nádej moji, zapal we mně Božskou lásku, a uděl mně, aby mne
pominuté žiwobytí netrápilo, přítomné nesužowalo, budoucné nepřestrašilo. Posilni mne
w boji se smrtí, a powzbuď mne též k trpězliwosti, zachowej mne w pokoji; a uděl mně tu
milost, aby můj poslední pokrm byl swatý chléb Anjelský; a moje poslední slowa: Ježíš,
Maria, Jozef! můj poslední dech, láska Boží; moje potěššení, twá přítomnost byla.

D. Obklíčily mne bolesti smrti:

K. A proudy neprawosti obklopily mne.

D. Oswěť oči mé, Pane, abych neusnul snem smrti:

K. Aby neříkal nepřítel: přemohl jsem.

D. Aby uslyš modlitbu mou:

K. A wolání má k Tobě přijď.

Modleme se.

O Pane Ježíši Kriste! který pro mé a celého světa hříchy na hoře Oliwetské jsi tak velikou ouzkost a zármutek podstoupil, že twá swatá twář krwawě se potila. prosím Tebe, propůjč mně a vššem lidem w hodině soužení a ouzkosti twou božskou milost, abychom sobě nezoufali, nýbrž stále setrwali, a jako Ty se do wůle Otce nebeského odewzdali, a když někdy ouzkost smrtná na nás přijde; pomůžeš nám ji šťastně přemoci, a uwed' nás do twé nebeské říše. Amen.

O swatý Anjele Srtážce! neopouštěj mne jak žiwobyťi tak i w skonání, a račiž vždy přítomným býti, mne ode vššeho zlého ochrániti; my sirotci a wdowy, rodiče a manželé, k tobě ruce zpínáme; potěš, ach potěš a chraň nás od vššeho zlého, a když se budeme ze swěta loučiti, rač thedy moji dušši do swých rukou, wzíti, a ju uwésti před jasnou twář Boha Otce, aby na ni mohla patřiti, a s Bohem a s Tebou se radowati až na věky věkůw. Amen.

- D. Anjel berie diet'a na ruku medzi oblakmi, a ukáže smerom k nebu. / Egy angyal kezén fogva vezet egy gyermeket és az ég felé mutat.

43.

LITÁNIE NA POČEST' MÁRIE

- A. Loretánske litánie, modlitby k Svätej Trojici. Modlitba a pieseň k Panne Márii. / Lorettoi litánia, imák a Szentháromsághoz, ima és ének Szűz Máriához.
- B. *Modlitby na slawnosť Nepošškrwnného Počätia preblahoslawenej Panny Marie.*
W Peššti 1855. tiskom Jána Herza, na krajinskej dráhe, číslo 6.

C.

Litánie.

Pane,)

Kriste,) smiluj sa nad námi!

Pane,)

Kriste,) uslyš nás!

Kriste,) wyslyš nás!
 Otče z nebies, Bože!
 Synu, Wypiteľa sweta, Bože!)
 Duchu Swätý, Bože!) smiluj sä nad námi!
 Swätá Trojico, jeden Bože!)

Swätá Panno Maria!
 Swätá Matko Božia!
 Swätá Panno panien!
 Swätá Matko Kristowa!
 Matko božskej milostí!
 Matko čistá!
 Matko Panno neporušená!
 Matko bez pošškrvny!
 Swätá Matko, kwete panenský!
 Swätá Matko premilá!
 Matko predíwná!
 Matko Stworiteľa!
 Matko Wypiteľa!
 Panno najmúdrejššia!
 Swätá Panno ctíhodná!
 Swätá Panno mocná!
 Panno milostíwa a milosrdná!
 Panno werná!
 Zrkadlo spraviedlnosti!
 Stolica múdrosti!
 Príčino naššej radosti!
 Nádobo duchowná čistá!
 Nádobo počestná!
 Nádobo wzneššenej pobožnosti!
 Wäžo Dáwidowa!
 Wäžo zo slonových kostí!
 Maria dome zlatý!
 Swätá archa úmlwy!
 Bráno nebeská!
 Hwiezdo jutrná!
 Uzdrawenia nemocných!
 Utočiste hriešnikov!
 Poteššenie zarmútených!
 Pomocnico kresťanow!
 Patronko krajiny Uhorskej!
 Kráľowno andelow!
 Kráľowno patriarchow!
 Kráľowno prorokow!
 Kráľowno apoštolow!
 Kráľowno mučeníkow!

Oroduj za nás!

Kráľowno wyznawačov!
Kráľowno panien!
Kráľowno vššech Swatých!
Kráľowno bez pošškwyny hriechu prworodeného počatá!

Beránku Boží, ktorý snímaš hriechy sweta! odpust nám Páne!
Beránku Boží, ktorý snímaš hriechy sweta! wyslyš nás Pane!
Beránku Boží, ktorý snímaš hriechy sweta! smiluj sã nad námi!
Krisťe, (uslyš nás!
(wyslyš nás!
Pane,)
Krisťe,) smiluj sã nad námi!
Pane,)
Zdráwas atd.

Modlime sã.

Pane Bože! ktorý si skrze nepošškwnené počätie preblahoslawenej Panny hodný príbytok swätému Synowi Swojemu pripravil: daj, abysme skrze jej prímluwu, ktorúžto si Ty od vššetkej pošškwyny zachránil, srdce i telo naše nepošškwnené tebe werne zachowali!

Pane Bože! ktorý zarmútených poteššuješ a w Tebe dúfajúcich ochraňuješ; wzhládni milostiwe na ľud Swôj: aby, ktorí w nepošškwnenom Počatí preblahoslawenej Panny welikost' milosrdenstwa Tvojego ctia, pominutia hnewu Tvojego pocitili.

Wššemohúci Bože! ktorý w Cirkwi Swojej jak príklady tak prostredky swätosti ustawične obnowuješ; daj prosíme Tã: abysme nepošškwnené Počätia preblahoslawenej Panny tak ctili, žebysme sã Tebe čistotou srdca náššeho ľúbiť wždycky usilowali.

Swätá Panno Maria! Kráľowno nebeská, Matko Pána náššeho Ježišša Krista, Patronko náššej krajiny, ktorá nikoho neopúššťaš, nikoho nezawrhuješ; wzhládni na nás okom milosrdným, a wyzískaj nám od Syna swjeho swätého odpuššenie vššetkých hriechow nášších, swätý žiwot a blahoslawené skonanie; abysme ktorížto wčil twoje swäté a nepošškwnené Počätie pobožný srdcom sláwime, po smrti náššej wečné blahoslawenstwo dosiahli od toho, ktorého si Ty porodila Pána náššeho, Ježišša Krista, ktorý žije a kraľuje Otcom a Duchom Swätým na weky wekow.

Iné modlitby

K Bohu Otcu.

Wečný, milosrdný Otče! obetujem Tebe drahú najswätejššiu Krw Pána náššeho, Ježišša Krista w spojení a mene preblahoslawenej a nepošškwnenej Panny Marie, vššetkých Swätých w nebi, a vššetkých žiwých wywolených na zemi, wdáky Ti wzdáwajúc za vššetke tie dary a milosti, ktorými si Swoju najposlušnejššiu Dcéru, obzwláššte ale w jej nepošškwnenom Počatí, obohatil. Obetujem Ti túto drahú najswätejššiu Krew tiež obrátenie vššetkých hrieššnikow, za rozššírenie a powyššenie Cirkew Swätej, za zachowanie a w prospeššenstwo Rímského Pápeža a podľã úmyslu jeho Sláwa buď Bohu Otcu atd.

K Bohu Synu.

Wečné a wtelené Slowo! obetujem Tebe twoju drahú najswätejššiu Krw a w spojeni a mene preblahoslawenej a nepošškwrnenej Panny Marie, wššetkých Swätých w nebi, a wššetkých žiwých wywolených na zemi, wdäky Ti wzdawajúc za wšsetke tie dary a milosti, ktorými si Swoju najposlušnejššiu Dcéru, obzwlášštie ale w jej nepošškwrnenom Počätí, obohatil. Obetujem Ti túto drahú najswätejššiu Krew tiež obrátenie wššetkých hrieššnikow, za rozššírenie a powyššenie Cirkew Swätej, za zachowanie a w prospeššerstwo Rímského Pápeža a podlä úmyslu jeho Sláwa buď Bohu Otcu atd.

K Bohu Duchu Swätému.

Wečný Duchu Swätý Bože! Tebe obetujem drahú najswätejššiu Krw Ježišša Krista, w spojeni a mene preblahoslawenej a nepošškwrnenej Panny Marie, wššetkých Swätých w nebi, a wššetkých žiwých wywolených na zemi, wdäky Ti wzdawajúc za wšsetke tie dary a milosti, ktorými si Swoju najposlušnejššiu Dcéru, obzwlášštie ale w jej nepošškwrnenom Počätí, obohatil. Obetujem Ti túto drahú najswätejššiu Krew tiež obrátenie wššetkých hrieššnikow, za rozššírenie a powyššenie Cirkew Swätej, za zachowanie a w prospeššerstwo Rímského Pápeža a podlä úmyslu jeho Sláwa buď Bohu Otcu atd.

K preblahoslawenej Panne Marii.

Matko Božia, o Nepošškwrnená, ó Najswätejššia Panno Maria! pre twoju lásku k Bohu, a pre twoju wdäčnosť za tak mnohé milosti a dary, ktorými si byla obohatená, obwlášštie ale pre tú najwzneššenejššiu milosť twojeho božského Syna a Pána naššeho, Ježišša Krista, utikame sa k tebe a prosíme ťa pokorne: udeľ nám dokonalej a stálej wždy pobožnosti naproti tebe, a daj, abysme od twojeho najmocnejššieho orodowania plnou dôwerou očakawali wšsetky ty milosti, ktoré sú nám tak weľmi potrebné. A preto už wčil ujistení o tom, že tyto milosti z twojej nesmiernej dobroty obdržíme, ctíme ťa srdcom najwdäčnejšším a najradostnejšším, opakujúc to pozdrawenie, ktorým ťa Archandel Gabriel byl oslowil.

Zdrawás Maria atd.

„Jeho Swätosť Pán Náš Pius Pápež IX. šštästliwe panujúci, narídeniem, dňa 18 Juniusa roku 1854 vlastnou rukou napísaným, udelil 300 denné swäté Odpustky wššetkým tým, ktorí sa tyto obetované modlitby pomodlia; plnomocné odpustky ale tým, ktorí sa tyže modlitby pres jeden mesiac ustawične modlia a prítom sw. spowedeľ wykonajú a najsw. Swiatosť oltárnu príjmu; odpustky tieto môžu sa i duššam werných zomrelých sdeľovať.“

Pieseň.

(Spiewa sa jako: „Daruj mi Jesu srdce twé.“ „Da mihi Jesu cor tuum.“)

1. O Maria Matko swätá,
Panno najčistejššia!
Jes' bez pošškworny počätá,
Plesajú nebeská:
J my twoje werné deti
Teššíme sa z toho wššeti,
Srdce našše plesá.
Srdce našše plesá.

2. Za matku si wywolená
Boha wteleného,
Od vššej winy zachránená
Hriechu dedičného:
Očist' z hriechu srdcia naše,
Odvrát' Matko! w každom čase
Od nás ducha zlého :I

3. Hlawu hada tys' potrela
Dlā Božieho slúbu,
Porodila Spasiteľ'a
K wykúpeniu ľudu.
Počätás' bez vššej pošškrwny,
Neznal twôj život newinný
Adama záhuby.

4. And'el, ktorý ti zestowal,
Že porodiš Syna,
„Zdrawás“ – tak ťa pozdrawowal –
„O milosti plná
Pán s tebou, tys' požehnaná
Medzi ženami,“ – ó Pána
Twôjho Matko diwná! :I

5. Kráľowno nad vššech andelow,
W nebi powýššená,
Slawnejššia nad nebešš'anow,
Wždy nepošškrwnená!
Ach prosíme ťa, pros za nás,
Zachowaj w čnosti život náš
Mocou twôjho mená! :I

6. Požehnaj naššu vlast' milú –
Uhorskú krajinu,
Odporúčaj w každú chvíľu,
Náš twojemu Synu;
Mor, hlad, wojnu od nás zažeň,
Nedaj, by byl ľud twôj skažen,
Pre swých hriechow winu. :I

- D. Str. 1: Svätý Štefan daruje uhorskú korunu Panne Márii. (Logo nakladateľstva Svätého Štefana). Str. 3: Mária stojí na mesiaci, pod jej nohami je had. Podpis: Swätá Panno Maria, bez pošškrwny počätá. Oroduj za nás! Str. 12: Tvár malého anjela.

1. oldal: Szent István felajánlja a koronát Szűz Máriának.
(Szent István kiadó logója.) 3. oldal: Mária a holdon áll, tapos
a kígyón. 12. oldal: Apró angyalfej.

V. Legendy

Legendák

15.

V. 1. Zázraky Panny Márie / Szűz Mária csodái

44.

ZÁVOJ PANNY MÁRIE A CHUDOBNÁ ŽENA

- A. Panna Mária obdaruje svojím strieborným závojom jednu chudobnú matku, ktorú za to odsúdia, ale Mária ju zachráni od smrti. / Ezüst fátylát ajándékozza Szűz Mária egy szegény aszszonynak, akit ezért elítélnek, de Mária megmenti a haláltól.
- B. *Strieborný závoj alebo najnovší zázrak, jako Panna Maria zachránila od smrti jednu ubiednú matku.
V. B.-Bystrici, tlačou Filipa Macholda.*
- C.
1. Zaspievajme nábožnú pieseň tej Kráľovnej nebeskej, s veľkou úctou modlíme sa ruženec Matki Božskej jako jedna chudobná žena, nábožne sa modlievala, s ružencom svätým tá žena Pannu Mariu ctíla.
 2. Za tento ruženec svätý tá nebeská Kráľovná vždy nám na pomoci bude, aj veľiká ochrana jako chránila biednu ženu ktorú teraz spomeniem Panna Maria pomohla jej v nešťastí veľkom.
 3. Tá chudobná žena prišla raz do jednej káplni v tej káplni stála socha bolestnej Božskej Matky táto utrápená žena, pred trón Marie klakla, so slzavými očima Matku Krista prosila.
 4. Prosím ťa Matko bolestná pre tvé milosrdenstvo, ráč mi spomôcť z veľkej biedy tiež pre veľké úskosti. ach ja biedna mám päť dietok, manžel leží v nemoci, od hladu my skonávajú Maria príď k pomoci.
 5. Tá biedna žena nemohla ani slova povedať, pred tou nebeskou Kráľovnou začala horko plakať pri svätých nohách Marii, biedna žena klačala, Matka Božská veľký zázrak z biednou ženou učinila.
 6. Panni Marii sa práva ruka hýbať začala závoj strieborný so seba v ten čas Maria strhla na poli ho predelila, biednej žene podala, z nebeským úsmevom biednej k domácim ist' kázala.

7. Za ten závoj biedna žena Marie d'akovala,
s týmto darom svojím domácim živnosť opatriť chcela
keď predávala ten závoj ľudia ženu videli,
že obkradla Matku božskú, na biednicu mysleli.

8. Tú ženu nevinnú ľudia obžalovali,
že je to ten istý závoj ktorý chýbal Marii
tento závoj bol strieborný svätej Marii Panni,
bez ľútosti túto ženu do žalára hodili.

9. Pred sudcom tá biedna žena na darmo vyprávala,
že s toho závoju polovic Matka Božská jej dala
na smrť bola odsúdená, vol veľkom kotli spálená,
pred káplnku kde ten zločin biedna urobýť mala.

10. Do káplinky ju doviedli prišiel aj prísny sudca,
pred zátupom stála táto opustená biednica
pred biednicu veľký kotál, pod ktorým oheň horel,
že má byť v ňom spálená, vyniesol sudca ortiel.

11. Biednica stála pred sudcom v železách okovaná,
prosí sudcu pred zástupom že nie je v ničom vinná
jako prvý raz klakla si zas pred trón Marie Panni,
porúčala sa Marie do jej svätej ochrany.

12. Oči k Marie pozdvihla Matku Božskú prosila
prosím ťa Kráľovno nebies pre päť rán Tvojho Syna
v tejto chvíľe ráč mňa chrániť, vydiš že som nevinná,
zľutuj sa matko nadomňou aj na mojimi dietkami.

13. Ani slova tá biednica viac povedať nemohla,
pred tou Matičkou Bolestnou žalostne nariekla
tých päť dietok pri nej stálo k Marie zavolali,
Maria zachráň nám Matku lebo budeme sirotmi.

14. Tie drobné dietky k Marii keď skončili tie slová
Božskej Matke započala sa hibať ruka pravá,
druhú polovicu závoja tej biednice podala
z nebeským úsmevom Matka Krista ju oslovila.

15. Choď domov k tvojím domácim najmilšia dcéra moja,
ten závoj ktorý ty dávam nech jej živnosť tvoja
za to že si mňa uctievala, s ružencom pozdravila,
som ťa jako Matka nebeská od smrti zachránila.

16. V káplinke ľudia prítomný, ktorý na súd čakali,
radi by boli túto ženu nevinne usmrtili
všetci jako mrtvi zostali, jako ten zážrak videli,
jako Panna Maria chráni túto ženu od smrti.

17. Nastala veľká tichosť v tej posvätenej káplne,
v tom bolo počut nebeský hlas od Pannenki Marie,
ja mám všetko, vaša Matka, v ničom neznášam núdzi,
preto vy chudobným ľuďom buďte vždy na pomoci.

18. Ten ľud padol na kolená zdával Marii chválu,
že zázračne zachranila od smrti biednu ženu
na smrť odsúdenú ženu pustili na slobodu,
ten ľud Bohu tiež Marie za ten zázrak vzdal chválu.

19. Maria tvoji ctitelia vrúcne teba prosíme
ráč nás všetkých ochraňovať tvoje dieťky nehodné,
jako si chránila od smrti tú opustenú matku,
buď Maria nám pri smrti najmilejšou patrónkou.

Čítanie.

Nedávno som sa poučil z jednej nábožnej knihy o jednom veľkom zázraku, preto som si umienil zdeliť tento zázrak láskavým čitateľom. V jednej doline medzi vrchmi stála pri jednej dedine malá káplňa prebl. Panni Marie. V káplni stála nad oltárom kamenná socha bolestnej prebl. Panni Marie s umučeným Božím Synom na lone. Drahý strieborný závoj pokrýval túto sochu; od niejakého biednika zemskeho alebo bednice. Počut' kohosi do tej kaplnky ísť, je to jakási chudobná ženička v biednom odevu. Z jej tvári poznať súženie, hlad, biedu a oči uplakané.

Toto biedne stvorenie klako si pred sochu prebl. P. Marie, zopala ruky hore tak začala prosiť: Kráľovno nebies prosím Ťa muž môj je chorý... päťoro mojích detí od hladu so smrťou sa psujú! Oh neopust' nás blahosl. Panno Maria pomôž nám v tejto biednek a poslednej hodine! Viac Matka od pláču v stave nebola povedať. Horké slzi jej stavili reč a jako potok po jej tvári valili, v tom sa pravá ruka na soche Panni Marii pohla, strhla so seba polovicu strieborného závoju a podala tej ubohej, biednej matke. Biedna matka sa podakovala vrúcne vzala závoj a išla domov do svojho trápenia.

Bárz za ten závoj málo dostala, predsa odohnala domácim hlad. Ale v dedine stal sa krik že nejaký zlosyn obkradol sochu prebl. Panni Marie v tejto káplni. Ľudia sa triasli od strachu; hladali zlosyna. Konečne prišli na neho.

Biednu Matku vsadili do žalára. Darmo sa bránila pred súdom, že dostala od blahosl. P. Marie polovicu toho závoju, odsúdili ju, že na tom istom mieste kde Pannu Mariu orabuvala, bude v kotli spálená.

Do káplny biednu matku dovedli, okolo nej plno sa ľud z dediny dovalil, na predku sedel sudca z boku stála biednica s putami na rukách. Na pravom boku stálo päťoro malých detí, pred káplňou veľký kotál z vodou, pod ním veľký oheň kládli, v ktorom mala spálená byť. Čo mala robiť tá biedna matka v tom smrteľnom okamžení? Jak prvý raz, tak i teraz hodila sa k bolestnej presv. Panne z uplakanými očima a s poviazanými rukami a začala prosiť: Bolestná Matko Maria! Prosím Ťa Ty vidíš moju nevinnosť, ach pomôž mi, môj muž je chorý a mojích päťoro detí zostanú siroti. Neopust' nás Panna Maria. Pomôž nám! Tých päťoro dietok tiež si klaklo a takto prosili blahosl. Pannu Mariu: Maria nedaj nám matku spáliť lebo je nevinná a my zostaneme siroti. Tie dieťky ukrutne plakali.

Sotva že tie biedne dieťky z matkou prosbu skončili, blahosl. Panna Maria podala druhú polovicu toho závoju tejto biednice. Všetci tam prítomný sa nalakali a zmeraveli od zázraku ktorý videli.

Nastala hlboká tichosť v káplne, v tom bolo počuť nebeský hlas prebl. Panni Marie:
Ja mám všetko, v ničom núdzu netrpiť aj vy pomáhajte v núdzi vašim bližným! Eud
padol na kolená, vzdával Marie chválu. Biednicu medzi chválospevom pustily na slobodu.
Tak hľa chráni Maria svojho ctiteľa.

- D. Panna Mária, patrónka Uhorska, v lone s telom Ježiša. / Szűz
Mária ölében tartja a fiát, mindkettőjük fején (a Szent Koroná-
ra emlékeztető) korona.
- E. *Rukopisný záznam*: Kulcs Di 3. 20. 15 Pane 29 (...)

45.

TRI ZÁZRAKY PANNY MÁRIE ZELLSKEJ

- A. Tri zázraky Panny Márie, vznik pútnického miesta. / A celli
Szűz Mária három csodatétele. A búcsújáróhely létrejöttének
története.¹⁷
- B. *Počátek milostivého obrazu Panny Marie Čelenskéj.*
W Skalici, tlačou dedičow J. Škarnicla. 367.
- C.
1. Aby sme wedomosť mali, kresťania mili
kedy Mariu Celenskú na trón pozdwihi,
slyššme čo nám predkowania starí o tom howoria,
jak dawno sa na tom miste ctí už Maria.
 2. Je tomu sedemsto rokow, čo nábožný kňaz
– priniesol z horného Štýrska ten swatý obraz;
skrže který w každý čas – Matka Božia wolá nás.
Jak sme ššťastliwi, Maria, jeden každý z nás!
 3. Začal nábožný reholník kresťanom kázat'
a swaté ewangelium wác rozhlasowat'.
Sprawil tam oltár swatý – na stromowej haluzi,
kde už toľko rokow stojí kostol Celenský.
 4. Už pred sedemsto rokami Panna Maria,
od mnoho tisíc kresťanow hola učená;
moc zázrakow činila – tu Matička Celenská.
Kdo k nej s důwernostíou přijde, vždy ho požehná

¹⁷ Porov. Žiláková, M.: Počúvajte málo. c. d. 270–273.

5. Prvý zázrak učinila Panna Maria:
Jindrich menom aj manželka Agneš nazvaná
bola vždycky nemocná, a súc takto trápená
byla pannu Mari Celenskú vyhl'adávala.
6. Tá swatá cesta nebola ešte tak známa
kde by mohli putovať do toho kraja
Sama panna Maria – cestu jim prepravila,
wôdcu roli na té ceste z neba Andela.
7. Hneď pred trón Marie padli, na swé kolená;
rekli: Zdrawas buď Maria, slavná Kráľowna!
My sa Ti wčul koríme, Teba Matko prosíme,
daj nám swaté požehnanie, Teba žiadame.
8. Jejich prosbu wysliššala Panna Maria,
keď manželku uzdravila nebes Kráľowna.
Hneď uprostred kostola – kaplnku stawat' dala,
w ktorejžto Panna Maria – svoj swatý trón má.
9. Wššak ešte znamenitejšší – Panna Maria,
s welkým diwom a zazrakom – je wyjawená
skrže Ludwika kráľa. W poli sa mu zjawila,
aby w zármutku welikom ho poteššila.
10. Tento ctitel Marianský bol obkľúčený,
S úhlavným tureckým wojskom boj wystawený;
mal dwacat tisíc wojska, a táto zber pohanská –
bola ukrutne silnejšša, než Ludwik kráľa.
11. Ludwik kráľ se svojou silou nijak neúfal,
lež s welikou skrúššenosťou k Marii zwolal:
Ach Celenská Maria ráč Ty byt' ochrana má;
ráčiž w tomto krutom boji nám byt' přítomná.
12. W tejto welikej úzkosti takto si wzdychal,
až od welikej žalosti bol tuho zaspal.
W tom sni Panna Maria – jemu sa predstavila,
na prsa svoj swatý obraz mu položila.
13. Prebudiac sa ze sna naššiel – milý obrázek,
pobožkal ho s úctiwosťou, poteššen wššecek.
A hneď do boja tiahol, w kterémž aj šššťastliwý bol;
lebo Matka Božia stála s mocou swou pri ňom.

14. Druhý obraz nachádza sa tam v pokladnici,
který je tam donesený z uherskej zemi.
Jeden z veľkých ruhačov – zaťal doňho sekeru,
Od tej doby vidieť na ňom tú swatú ranu.

15. Jedna čnostná panna spiecha k Marie Cely,
obetovať tam čistotu Panne Marii.
Idúc pres pusté hory, zbojníci ju chytili.
„Jak je daleko twá cesta?“ sa jej pýtali.

16. Ja idem k Panne Marii swato Celenskej
obetujem jej srdce – nebes Kráľownej
lebo je Panna čistá, Matička Krista,
nad všetky chóry andelské je wyvýššená.

17. „Nuž putuj k Panne Marii swato Celenskej,
my ti srdce vyrežeme – obetuj ho jej.”
A hneď nože vytiahli, srdce jej vyrezali,
do ruky jej ho dajúc, tak ju pustili.

18. Veľké diwy a zázraky sa wtedy staly.
Tá panenka prišla zdravá k Márie Cely;
tu na hlávnom kláštéri – zvoný samé zvonily,
a mnohí hneď w processii proti nej vyššli

19. Matka Božia s družičkami proti nej prišla,
pred svoj swatý trón láskawe doprewadila.
Dewečka tu sklonená riekla: „Zdrawas Maria!
Doniesla som Ti mé srdce, slavná Kráľowna.”

20. Ostatní raz Teba prosím, Matičko milá,
abych wčul telo Kristowe ššťastne prijala.
„Ach Panenko Maria, račiž byť ochrana má,
bych chwálila Teba w nebi, aj Twého Syna.”

21. Matka Božia hneď jej dala swé požehnání,
wyprosila jej u Krista ššťastné skonání.
Tak milí bratri, sestry, aj wy čisté pannenky,
na pamiatku toto srdce je w pokladnici.

22. Amen, amen, už zawíráam moje spiwani,
miliónkrát pozdrawujem nebeská Pani,
by sme sa radowali – s Kristom Pánom teššili,
aby sme swatú Trojicu wečne chwálili. Amen

Prosba za pomoc Marianskú pred ktorýmkoľvek milostivým obrazom.

O najswatejššá a najlaskawejššá Matko Maria! W duchu pokory a stormúceným srdcom prichádzam na toto poswatné miesto pred Trón Twej milosti a k Twým nohám padám Ty si Matka najcitejšej lásky a swatej nádeje, w tebe tedy po Bohu predne dúweru moju skladám. Teba twój Božský Syn, náš Wykupitel, wisác na kríži, swému najmilejššimu učedníkowi Jánowi a w nem wššetkým kresťanom za matku predstavil. Teba On s Otcom a swatým Duchom na nebe s telom a duššú wzal, a za Králownú neba i zeme korunowal. K tebe tedy prichádzam, o Matko! o Králowno! jako oddaný tebe chowanec, jako werný poddaný ze synowskú dúwernosťú a poníženú prosbú, aby si sa Ty, o milá Matko a welká Králowno za mňa zaujala. Ty si už mnohým na tele a na dušši pomohla. Ty si mnohé nebezpečenstwa a nešťasti odvrátila od tých, ktorí Teba na tomto milostném miste wýzwali: o nezawrhni mna bidného hriššnika, ktorý wššetky moje prestupky uznávám, wyznávám, w ošštlivosti mám a ze srdca lutujem.

S lústosťwým, srdcom prosim teba, ó útočiššťe hriššníkow, wytrhni mna (a mne pri-náležících) ze wššetkého pritomného a budúceho zlého, z bídy a nebezpečenstwa, obzwlaššťne z tohoto (M. M.). Obranuj mna pred wššetkými widitelnými a newiditelnými neprátelmi tela i dušše. Stoj při Twém ctitelowi w žiwote i pri smrti. Pros swého wššemohúceho Syna, kterého na swých ramenách, jako Jeho milá Matka držíš, aby z ohledu Twých zásluh, Twého powyššeňa a Twého orodowáňa mna nezawrhol, ale aby mna skrze swú Božskú múdrost' oswitil, skrze swú milost na weky spasil. Teba o Matko Ježišša, ctím w mojem Spasitelowi, a mojemu Spasitelowi klaňam sa w Tebe, o Matko Wykupitela, a wykúpných, aby sme Twého Syna a Teba na weky mohli widet, ctit a milowat, o preblahoslawená Panno Maria.

Amen

- D. Panna Mária w nebi – malý, tmavý obraz. / Szűz Mária az egekben – kis, sötét kép.
- E. *Melódia*: Spiewa sa jako: „Kde si, kde, o Maria”

16.

V. 2. Potrestanie vinníkov / A bűnösök megbüntetése

46.

DVA ZÁZRAKY V DALMÁCII

- A. Pánboh potrestá smrťou bezbožného, rúhajúceho sa vojaka.
Druhý zázrak: Panna Mária zachráni od rozsudku smrti hriešneho mládenca, ktorý ju ctí. / Egy káromkodó, istentelen katonára lecsap Isten haragja. Szűz Mária megment a halálos ítélettől egy bűnös fiataalt, aki tiszteli őt.
- B. *Najnowššy podiwny Zázrak, ktorý sa stal lonského roku w Zádre w Dalmácie ze sw. Hostiu.
Widanjm a nákladom Imricha Szobota. Budapešštini. Tiskem Martina Bagó i Syna.*
- C.
1. Sliššte weci diwné rozmili krestane,
Ktoré wám wčul wššetkým oznámiti chceme.
 2. W tom meste Záderskem w Dalmácie w loni,
Stal sa zázrak Boží pri swatej Hostiji.
 3. W chráme lud príjimal swatosti Oltárnu,
A ten Zázrak sa stal w dobu Welkonočnu.
 4. W tom chráme bol woják welice bezbožni,
Bez spowedi wstúpil k swatému príjimani,
 5. Božé werné Telo jar mu kňaz podáwal,
Ten bezbožník ho do budelára skowal.
 6. Medzi kamarádow priššol do kasárne,
Premlúwil im slowá welice bezbožne.
 7. Kamarádi moji uzrite čo já mám,
Boha wewačku, stím si snád' já pochutnám.
 8. Z budilára tahol tu swátost Oltárnu,
Bezbožne sa ruhal tomu Kristu Pánu.
 9. Tú swatú hostiu bol položil na stol,
Boh na to ruháni sa diwať nemohol.

10. Keď sa tak bezbožné Pánu Bohu ruhal,
W okamženi Pán Boch straššne ho potrestal.

11. W tú chvílu chitili ho straššné bolesti,
Jako by hromom bol ten woják trafeni.

12. O zem sa uderil a jehowé telo,
Straššno očernalo, jak uhel zostalo.

13. Wššetko to Záděské wššak obiwatelstwo,
Nad týmto zázrakom hrozne sa ulaklo.

14. Pre Boha wás prosím rozmisli kresťane,
Telo Krista Pána pobožne primajme.

15. Aby nás Kristus Pán wššak nikdi ne trestal,
Do wečnej radosti aby nás sám prijal.

16. O Kriste Ježišší s Panenku Mariu,
Ráč nás nawčiwiťi w poslednú hodinu.

17. Račiš sa primlúwať Matičko pred Bohom,
Wypros nám Maria králowstwo wššem. Amen.

Prst Boží ***aneb najnowšší zázrak w Dalmácie, ktorý sa stal lonského roku.***

Pri welkonočnej spowedi mužstwa opowázil sa jeden woják w Zádru pristúpiť ku stolu Pánu bez sw. spowedi, a pri sw. Prijímanu w ložil sw. Hostiu do budilára. Jak priššol ale do kasárne – tak daleko ho zwiédol diabel – wytáhol pri stole w kasárne pred jeho kamarádmi tú sw. Hostiu, a ze smichom rékol svojim kamarádm: wy si swoje jecte a já si s tohoto pochutnám! Pán Boch, ktorý k nám tak milosrdní je, predsa ten netrpi takého hrozného ruháča posmešškára, a tak hrozne potrestal na skutku i toho bezbožného ruháča. Sotwá že wyrékol tý bezbožné slowá proti tej sw. Hostie, chitili ho nenadále ohromné bolesti, jako by hromom zarazeni bol, klesnul hned na zem a očernal jako ubel, na celem tele.

Takto udaloššt tak straššne dojala, do strachu celé obiwatelstwo Záděrske, který wide-li toho bezbožného čloweka, a može též aj nawistrahú biť wššetkým ľudom, ktorý si trúfajú s Pánom Bohom žartowať, nech ľudé powedá, že Boch ne robi zázraki.

Druhý zázrak, jak Panna Maria jedného mladiká obsúdeného od smrti ochranila, keď sa dúwerne k nej utikal.

Bol istý mladik. Po smrti swojho otca ho wyslala jeho matka do zámku istého panujú-rého kniežaťa. Matka sa obawala, že sa jej syn zkaži wo swete a preto mu pri modliawat jedno „Zdrawas“ a tú kratučkú modlitbičku: „Panno blahoslawena, nepuššťaj ma woho-dinu smrti.

Po kratkom čase začal tenže mladik wiesť na zámku rozpustilý a wystupný žiwot. Nasledkom toho ho zo zámku prepustili, nemal sa čím žiwit, d'al sa do zúfalsťwa, pustil sa do zbojstwa a bil, wraždil, lúpil, čo mu pod ruku priššlo. Ale pri takomto swojom

zlosynskom počínaní nikda nezabudnul na slub, ktorý bol dal svojej matke. Konečne ho chitili priwiedli ho pred súd a odsúdili ho na smrť.

Deň pred smrťou sedel w žalari a rozmýšľal nad svojim osubom a nas tými bolesťami, ktoré jeho matka musela trpeť nad smrťou, čo ho tak blízko očakawala. Zakril si dlaňou oči, twar horko ťažko nariekal. Z toho chcel mať zli duch osob i predstavil sa mu w podohe krasného mladenca, a slúbil mu, že ho wyslobodí zo žalara, jestli že mu slúbi, čo od neho bude žiadať. Wážen mladik mu prislúbil, že je hotový wššetko vyplniť. W tom mu ten krásny mladenec to oznamil, že je on zlý duch, a že ho priššiel oslobodiť pod tú wymienku, jak sa zrečie Ježiša Krista i swatých Swiatosti. Neššťastliwec zlemu i to prislúbili. Konečne sa mu kazal zriect i Panny Marie a jej ochrani. „To je nikda ne-urobím“ odwetil odsúdenec, a zaraz začal odriakať tú modlitbičku, čo ho ju jeho matko naučila: „Panno blahoslawená neopuššťaj ma w hodinu smrti.“ Na tie slowa diabol zmyznul a mlaďiť sa welmi zarmútil nad ťažkým svojim priestupkom, ktorého sa dopustil, keď sa zriekol Ježiša Krista. Utiekal sa teda pod ochranu najčisteššej Marie Panny, a ona mu wymohla skrúššenú lútost' nad jeho ťažkými hriechami tak, že sa skrúššene wypowedal, wrúcné prijal i prewel. Swatost' Oltárnú, a za celý ten čas wyliewal horké slze.

Keď ho wiedli na poprawné miesto iššlo sa (okoli sochi) prebl. Panny; mladik jej urobil hľbočú poklonu a riekol svojú obyčajnú modlitbu: „Panno blahoslawená, neopuššťaj ma w hodinu smrti.“ Jako on soche, tak se i jemu w oči wššetkých pritomných poklonila socha. Wážen, widiac to, zahorel túžbu ku Kráľownej Nebeskej, a projil tých, čo ho wiedli, aby mu dowolili, poboššťat' nohy poswátnej šštatui. Kati mu to odpierali, ale museli jeho prosbe wyhoweť, keď očali welké somranie ludu. Mlaďiť tebá podosiel k statue, aby dokončil svojú pobožnosť. Swatej Panne sa twar zajalula, učitela ruju a lapila odsúdenca za plece a tak silno ho držala, že jej ho z ruky nikto nijakým spôsobom newedel wytrhnúť. Keď to lud' widel, žiadal, aby mu smrť bolu odpustena. A tak sa i stalo; dali mu milost'. Mladik sa wratil do svojého domu, wiehol prikladný žiwot, a bol werným ctiteľom najsw. Panny Marie, Onažto ho tak zazračne od časnej a wečnej smrti ochranila.

Tak hľa chrani Maria každého svojho ctitela, ktorý jú nabožne wzywa.

- D. Str. 1: Svätá Trojica – Ježiš s krížom v rukách, Boh ako starý človek s palicou, nad nimi je holub. Str. 4: otvorený hrob. Str. 8: Kríž s rúškom. / 1. oldal: Szentháromság – Jézus kezében kereszttel, Isten egy időś férfialak pálcával, felül galamb. 4. oldal: felnyíltott sír. 8. oldal: Kereszt lepellel fedve.

17.

PRÍLOHA

FÜGGELÉK

Modlitby *Imádságok*

18.

Modlitba Pána / Az Úr imája

Oče náš, kerí si na ňebesach, posveť sa meno tvoje, príd' k nám kráľovství tve, buď' vóľa tvoja svatá, ako v ňebi, tag na zemi. Chlieb náš vezdejší daj nám dñes a odpuz nám naše vini, ako aj mi odpúšťame naším viňíkom, a ňeued' nás do pokušeniú, ale nás zbav odov zleho. Amen.

Czifra Istvänné Fekete Anna, 1930
2019. 05. 10.

Anjelské pozdravenie / Az angjali üdvözet

Zdravaz Maria, milost'í si Božej plná, Pánboh je s ťebou. Ti si panna požehnaná mezi ženámi a požehnaní je splod života tvojho svatího, Ježiš. Svatá Maria, Matka Božia, oroduj za nás, za hriešních, i ňiňi ždickí až na vekí a vekou (*variant: i ňiňi f hoďinu smrt'í našej.*) Amen.

Czifra Istvänné Fekete Anna, 1930
2019. 05. 10.

variant: **Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925**
2019. 05. 10.

Apoštolské vyznanie viery / Az apostoli hitvallás

Verím f Boha, Otca všechmúceho, Stvoriteľ'a ňebe i zeme, Sina jeho eďiného, Pána našeho, kerí sa počav z Ducha Svateho, a narod'iv sa z Márie Paňi, trpev pod ponským Pilátom, ukrižovali ho, umrel. Tret'í deň stav z mŕtvích a vstúpil na ňebesa, a sed'í na pravici u Boha Otca všechmúceho. Osúď' príd'e, súď'it' buď'e živích a mŕtvích. Verím Ducha Svateho, svatú Cirkev všeobesnú, všech svatích obcuváňov, a hriečov odpuš'enia, a ťela z mŕtvích stat' a život veční. Amen.

Czifra Istvänné Fekete Anna, 1930
2019. 12.

Verím f Boha, Otca všechmúceho, f Jezu Krista, Sina Pána našeho, kerí sa počav z Ducha Svateho, narod'iv sa z Márie Paňe, trpev pod ponským Pilátom, ukrižovali ho. Tret'í deň stav

z mŕtvých vinšiel do ňeba, tan sedí na pravici. Očúd' bud'e, sú-
d'it' bud'e živích, mŕtvých. Verím Ducha Svätého, svatú Cirkev
večnú, a hriechov odpuštenia, a večno život'e. Amen.

Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925
2019. 05. 10.

Sláva Otcu / A Szentháromság dicsóítése

Sláva Bohu Oca i Sina i Ducha Svateho, ako bolo na počiatku,
tag bud'e i niňi ždickí až na vekí a vekou. Amen.

Czifra Istvänné Fekete Anna, 1930
2019. 12.

Prvá modlitba detí / A gyermekek első imája

Marka, d'e je Pánbohčok?
Pánbohčok je na ňebi, na zemi, aj na každom mest'e!

Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925
2019. 05. 10.

Za mŕtvych – Halottakért

Odpust'eňia mŕtvím daj im Paňe, a svetlo večne nag im svet'í!
Najcistejšia Panna Mária, oroduj za ňím, za hriešních i niňí f
hod'inu smrťi našej. Amen.

Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925
2019. 05. 10.

K srdcu Ježiša – Jézus Szívéhez

Ó Ježišovo najmiluvanvo (*variant: svatvo*) srce, daj nag t'a ždi
viac a viac miluje moje srce. Amen

Czifra Istvänné Fekete Anna, 1930
2019. 12.

Tajomstvá bolestného ruženca / A fájdalmas rózsafüzér titkai

1. Kerí za nás krve poťiv.
2. Kerí za nás ubičuванí bov.
3. Kerí za nás trňom korunuванí bov.
4. Kerí za nás ťažkí križ ňesov.
5. Kerí za nás ukrižuvaní bov.

Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925

2019. 06. 19.

1. Kerí sa za nás krve poťiv.
2. Kerího za nás ubičuvali.
3. Kerího za nás trňom korunuvali.
4. Kerí za nás ťažkí križ ňesov.
5. Kerí za nás ukrižuvaní je.

Czifra Istvánné Fekete Anna, 1930

2019. 12.

Archaické ľudové modlitby / Archaikus népi imák

Čaz rano slňiečko vychod'í,
Palenka Mária sa na ňebe prechod'í,
Ved'ie si Sináčka za ručičku.
Taved'ie ho do Ružova,
A z Ružova do klaštora.
F tom klaštore zvoni vizváňaju,
Oltárike sa pripravaju,
Čo Ježiška privítaju.
A Pán Kristus f hrobe leží,
Volá svojich vivolení:
Poťe mojí vivolení,
Moj bokčok je prekatí,
A s krvičkí sťecení.
Kto sa túto modlidbu rano večer pomoli,
Ten tri dušičke vislobod'í
Otcovu, (*variant: Apovu*) maminu, a treťu sám sebe.
Svatá Borbála,
Ňedaj nám zaťiav zomret'í,
Kím nás ňedaju ospovedaťi.

F našej chiži, šťiri kúti,
F každom kút'e and'el stojí,
A na prosriedku sám Sín Boží.
A pri dverach Palenka Mária,
Čo nám Ježiška porod'ila.
Keď ho ona porod'ila,
Do plenčičkov ho zakrut'ila,
Do jaslíčkov poližila.
A svatím krížom prežehnala,
Tak sa aj mi prežehnajme.
O meno Occa, Sina, Ducha Svatího. Amen.

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930¹

2018. 12.

*
**

Čaz rano slňiečko vychod'í,
Panenka Mária sa po ňebe prechod'í,
Veď'ie si Sináčka za ručičku.
Taveď'ie ho do Ružova,
A z Ružova do klaštora.
F tom klaštore šecke zvoni vizváňaju,
Oltárike sa prikrívajú,
Tam Pán Kristus f hrobe leží,
A tak volá:
Poť'e moj'í vivolení,
Moj bóčok je preklatí,
A s krvičkov poť'ečení,
Kto sa túto modlitbu rano večer pomoli,
Ten tri duše z pekla (*variant: z čist'e*) vislobod'í. Amen.

Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925

2019. 08. 22.

*
**

¹ Respondentka sa naučila archaickú modlitbu od otca. Modlí sa ju každé ráno. / Az adatközlő édesapjától (Kiss János 1905–2001) tanulta az imát. Minden reggel emondja.

Barborka svatá,
 Pred Pána Kristom s'tatá,
 Ňedajt'e mí umieraťi,
 Kím sa ňebud'em spovedaťi,
 Našej chiži, šťiri kúti,
 F každom kút'e and'el Boží,
 Na prosriedku sán Sín Boží,
 A na dverma Panenka Mária,
 Čo Sináčka porod'ila.
 Keď Sináčka porod'ila,
 Do plienčičkov pokrut'ila,
 Do jaslíčkov uložila,
 Svatím krížom prežehnala,
 Tag sa aj mi prežehnáme.
 Ve meno Occa, i Sina, i Ducha Svateho! Amen

Parádi Ferencné Fekete Mária, 1925²

2019. 08. 22.

19. *Svätá Barbora / Szent Borbála*

² Respondentka sa naučila modlitby od prastarého otca. / Az adatközlő dédapjától tanulta az imákat. (Czifra Ferenc 1848–1940).

Ľudové modlitby vo funkcii zariekacích formúl / **Ráolvasásként használt népi imák**

Bože Oče, Paňe Ježiši Krist'e!
Preblahoslavená Panenka Mária!
Dajťe mi šťaslivú hod'inku započat'
A šťaslivejšú dokonat',
Tomuto krst'enímu Janimu na osoh dať.
Ňerobím ja z mojou mocou,
Ale Krista Pána Ježiša ukrižuvaniho pomocou.
Vihaňiam tomuto krst'enímu Janimu
(1.) z hlave
(2.) zo srca
(3.) z hlave, zo srca, z rukou, z nohou a zo šeckích údov,
Sed'emďesiat' ľakou,
Sed'emďesiat' zráňikou.
A obetujem ja túto modlidbičku
Svatímu Salvatúrovi
Svatímu Valentúrovi,
Sed'embolastnej ľakovej Matki,
Šiestej raňe Kristu Pánu,
Kerú na svojom presvatom rameňe mau. Amen.

Pauer Ferencné Gunda Anna, 1939³
2019. 06.

*
**

Uram Jézus Krisztus,
Adj szerencsés órát, elkezdeni
Szerencséebbet befejezni.
Ennek a megkeresztelt Dominak lelki üdvére váljék ez az
ima.
Nem csinálom a magam erejéből,
Hanem Jézus Krisztus erejéből.
Szent Szalvador,

³ Respondentka trikrát povie modlitbu do jedného ucha, počas troch modlitieb zmení text na označených miestach. / Az adatközlő háromszor mondja el az imát egy fülbe, a jelölt helyen módosítást végez.

Szent Valentínt hívom segítségül,
Kiűzni az ő fejéből,
Szívéből,
Kezéből,
Lábából
És minden testrészéből.
Hetven ijedelmet, félelmet és nehézséget!
Felajánlom ezen imát:
Szent Szalvadornak,
Szent Valentínnek,
Hétfájdalmú Szűz Anyának,
Urunk Jézus Krisztus hatodik szent sebének,
Melyet értünk az ő vállán viselt.
Amen.

Völgyesi Mihályné Bátyi Mária, 1949

2019. 06.

Ve meno Oca, i Sina i Duha Svatího Amen.
Bože Oče Paňe, Ježiše Krist'e!
Dajťeže mi šťaslivú hod'inku začať
A šťaslivejšú dokonat',
A teyto našej krst'aňej menovanej Mare na dobrí osoh dat'.
Ňerobím ja to z mojou mocou,
Ale Paňe Ježiše Krist'e ukrižuvaního s pomocou.
Vihaňiam ja z tohto (!) hlave,
Z tohto srca,
Z tíhto nohou
Sed'emďesiat' ľakou,
Sed'emďesiat' beťahov
A sed'emďesiat' zráňikov.
A oferujem, opetujem,
Svatímu Salvadóromi.
Svatímu Valentínomi.
Sed'emboľestnovú Palenku Máriu.(!)
Amen.

Kovácsné Mészáros Anna, 1951

2019. 10. 25.

*L'udové duchovné
piesne
Vallásos népénekek*

20.

1. Príd' e Kristuš Pasit'el' náš cestu jemu spravme

Adventná pieseň / Adventi ének

Rubato

Prí-d'e Kris-tuš Pa-si-t'el' náš ces-tu je-mu sprav-me

Prí-d'e ča-ka-ní Meš-si-áš, ó ľu-d'ia ra-duj-me,

Prí-d'e, prí-d'e náš Pa-si-t'el' še-ci sa ra-duj-me

Prí-d'e, prí-d'e Vi-ku-pi-t'el' chvá-lu Bo-hu daj-me

Volter Józsefné Kiss Mária (87)

2018. 08. 01. V. D.⁴

...

...

Príd'e, príd'e náš Spasit'el' cestu mu naspravme,

Príd'e, príd'e Vikupit'el', chvála Bohu zdajme.

Bátyi József (62)

2020. 07. 22. V. D.

⁴ Zvukové nahrávky sú vo vlastníctve Dominika Voltera a sú dostupné. / A hangfelvételek Volter Domonkos magántulajdonában találhatóak, elérhetőek.

Text: Spamäti / **Szöveg:** Emlékezetből.
Porov. / Vö. Masztich 1906. 235–237.⁵

Melódia: Koniec 18., začiatok 19. storočia / **Dallam:** 18. század vége – 19. század eleje.

Príležitosť: Mária Volterová počula pieseň od Pavla Kiša (1901), Jozef Bátyi od Anny Palágyiovej (1887). Je obľúbenou piesňou v adventnom období. Medzi Slovákmi žijúcimi v Maďarsku je známych viac variantov. Porov. ečerský variant. / **Alkalom:** Volter Józsefné Kiss Páltól (1901) hallotta. Bátyi József Seffer Józsefné Palágyi Annától (1887) hallotta otthon. Az adventi időszak kedvelt éneke több variánsban is ismert a magyarországi szlovákok között. Vö. ecseri változat.⁶

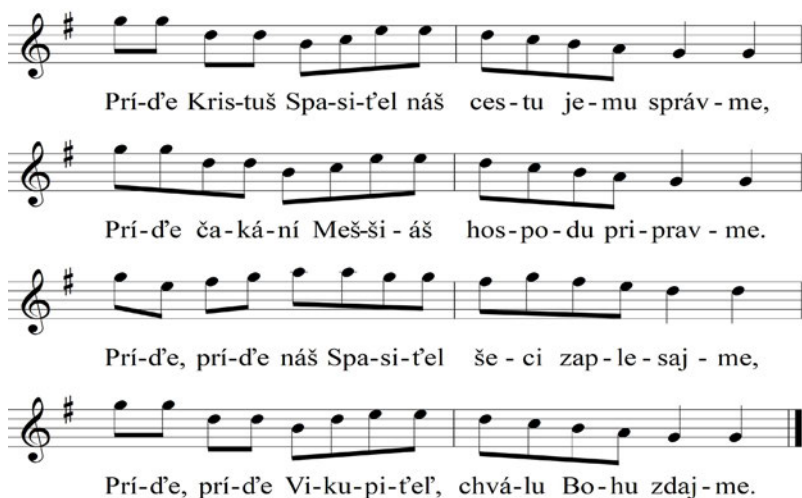
5 *Modliaca knižka a spevník s najpotrebnejšími pobožnosťami opatrená k potrebe rimsko-katolíckych kresťanov.* Usporiadal József Masztich učitel a orgonista na Rákoskeresztúre. Nákladom Svätoštefanskej spoločnosti. V Budapešti. 1906. / *Imádságos és énekeskönyv a legszükségesebb ájtatosságokkal ellátva a római katolikus hívek használatára.* Szerkesztette: Masztich József rákoskeresztúri kántor-tanító. Budapest 1906.

6 *Aszódi Cs. – Dr. Esztergominé B. K. – Király K.:* Od Michala. i. m. 49–51.

2. Príd'e Kristuš Spasit'el náš cestu jemu správme

Adventná pieseň / Adventi ének

Poco rubato

Prí-d'e Kris-tuš Spa-si-t'el náš ces-tu je-mu správ-me,
Prí-d'e ča-ká-ní Meš-ši - áš hos-po-du pri-prav-me.
Prí-d'e, prí-d'e náš Spa-si-t'el še-ci zap-le-saj-me,
Prí-d'e, prí-d'e Vi-ku-pi-t'el', chvá-lu Bo-hu zdaj-me.

2. Plesaj'te svetí occove, ktorí st'e f temnosťi,
Bo stanú sa veci nove, plesaj'te v rados'ti.
Príd'e, príd'e náš Spasit'el šeci zaplesajme
Príd'e, príd'e Vikupit'el', chválu Bohu dajme.

3. Hla prijala Panna cistá, ňebeske poselstvo,
Bi nám porod'ila Krista, ňeztraťí paňenstvo.
Príd'e, príd'e náš Spasit'el šeci zaplesajme
Príd'e, príd'e Vikupit'el', chválu Bohu zdajme.

Varga Ferenc (71)
2019. 08. 22. V. D.

Text / Szöveg: Masztich 1906. 235–237.

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 237.):

*4. O ktorom prorokovali Dávni prorokovia,
A ktorého tiež žiadali Všetci národovia.
Pride, pride atď.*

*5. Slyšal ľudu Boh volania Na nebies výsosti.
Pošle plný sľutovania Syna nám k radosti.
Pride, pride atď.*

*6. Hriechy zo seba zvliekajme V čnosť sa obliekajme.
Srdce Kristu prichystajme Pokánie konajme.
Pride, pride atď.*

Melódia: Na rytmus „tanca pastiera svíň” zo 17. storočia. Je výsledkom miešania európskeho „galantného rytmu” a ľudovej hudby, ktoré v 17. storočí charakterizovalo duchovné piesne. Túto skupinu melódií môžeme nájsť aj v súčasných českých a slovenských spevníkoch. / **Dallam:** 17. századi „kanásztánc ritmus”. Az európai „vágáns-ritmus”⁷ és a népzenei hagyomány találkozásának terméke, amely a 17. századi egyházi népénekhagyományra jellemző.⁸ A dallam ezen csoportja megtalálható korabeli cseh és szlovák énekeskönyvekben is.⁹

Príležitosť: Kantor Ján Babinka ju hral na svätých omšiach v 50. rokoch 20. storočia. / **Alkalom:** Hajnali misén játszott a Babinka János kántor az 1950-es években.

⁷ Populárna forma stredovekej poézie / A középkori dal kedvelt versformája.

⁸ Dobszay László: A magyar népének I. [h. n.] 2006. 168.

⁹ uo. 165.

3. And'el spieva Glória

Vianočná pieseň / Karácsonyi ének

Rubato

The musical score is written on six staves, each with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The tempo/mood is marked 'Rubato'. The lyrics are in two languages: Slovak and Hungarian. The notes are mostly quarter and eighth notes, with some rests. The lyrics are: An - d'el spie - va: Gló - ri - a. To je d'iv - ná a ve - se - lá, Tej - to no - ci no - vi - na, A mu je to d'iv - ná pie - seň, A tu ta - ke ce - lí d'iv, Ňe - slí - šav som ta - ko - ví hlas,

An - d'el spie - va: Gló - ri - a.

To je d'iv - ná a ve - se - lá,

Tej - to no - ci no - vi - na,

A mu je to d'iv - ná pie - seň,

A tu ta - ke ce - lí d'iv,

Ňe - slí - šav som ta - ko - ví hlas,

Pokračovanie na nasledujúcej strane. / Folytatás a következő oldalon. →

Eš - ťe ňig - di ja tem d'iv.

Nad Bet - le - mu, svie - t'í jas - nost' ve - li - ká,

A snád je už po pou - no - ci, svi - tá - ňu sa pri - ňi - ká.

Čo - že jes - to, jest no - vé - ho,

A ňig - di ňe - slí - cha - ne - ho?

Gló - ri - a, Gló - ri - a,

In ex - cel - zis De - o!

Kereskényi Jánosné Mészáros Anna (81)

1991. 04. 22. Krupa András¹⁰

Text: Spamäti / **Szöveg:** Emlékezetből.

¹⁰ Nahrávka sa nachádza na audiokazete č. 146 v dedičstve Ondreja Krupu. Vlastný prepis, D. V. Tu by som chcel poďakovať Árpádovi Krupovi, že mi dal nahrávku k dispozícii. / A felvétel Krupa András hagyatékában, a 146. számú kazettán hallható. Lejegyzés tőlem, V. D. Ezúton szeretném megköszönni Krupa Árpádnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a felvételt.

Melódia: charakteristická pre vianočné koledy s rytmickým deklamovaním; hravá a harmonická melódia. / **Dallam:** Betlehemesekre jellemző, kántáló jellegű, játékosan összecsengő dallam.

Príležitosť: podľa respondenta spievali ju na Vianoce, pred svätou omšou v kostole. Podľa štruktúry, obsahu a melódie piesne sa podobá na vianočné koledy. Nemáme konkrétny etnografický údaj o tom, či deti chodili so slovenskými koledami. Medzi dvoma vojnami chodili miništranti od domu do domu a po maďarsky predvádzali betlehemske hry. Na základe fragmentu piesne môžeme predpokladať, že niekedy bolo súčasťou kalendárnych obyčají aj slovenské koledovanie. Etnograf Ondrej Krupa tiež dospel k podobnému názoru. / **Alkalom:** Az adatközlő visszaemlékezése szerint karácsonykor énekelték, szentmise előtt a templomban. Az ének strukturálása, szövege és dallama azonban a betlehemesekre jellemző. Püspökháttérben nincs konkrét néprajzi adat arról, hogy szlovák nyelven betlehemeztek volna a gyerekek. A két világháború közötti időszakban ministránsok jártak házról-házra betlehemes játékkal köszönteni, de már magyar nyelven. Az alábbi énektörredék azonban feltételezi a szlovák nyelvű betlehemes játék egykori meglétét a jeles napok szokásrendjében. Hasonló következtetésre jut Krupa András is az éneket illetően.¹¹

Betlehemske texty: Knižné vydania kerestúrskeho učiteľa a kantora Jozefa Masticha obsahujú krátke betlehemske texty a dialógy. V nasledujúcej časti uvádzam slovenský text spevníka *Polovična*. / **Betlehemes szövegek:** Masztich József rákoskeresztúri kántortanító kiadványaiban rövid betlehemes szövegek, párbeszédek találhatók. A továbbiakban a *Polovična* énekeskönyv szlovák nyelvű szövegét adom közre.

Masztich 1906. 255–257.

I. Pastier: Bratia! čože znamená – Tam tá hviezda predivná? – Ja, bársom už nie mladý, – Nevidel som tej hviezdy.

II. Pastier: Ani ja som neslýchal, – Žeby niekto bol vídal: Také svetlo krásne, – Toho žiaru prejasné. – Ale hľa! ktosi tu je, – Opýtame sa, čo je?

Anjel: Gloria!

Pastier: Čo to?

¹¹ Ondrej Krupa: Kalendárne obyčaje I. Jeseň, predvianočné obdobie. Békešská Čaba 1996. 175–176.

Anjel: Gloria!

Pastier: Kto to?

Anjel: Gloria in excelsis Deo! – Sláva buď na výsosti Bohu! Anjeli sme. Pastieri, – Nebojte sa; – Do Betlema k jasličkám – Zbierajte sa! – Tam Panenka porodila, – Do jasličiek položila, – Synáčka, Synáčka; – Čistotne ho zavinula – Senom, slamou obložila: – Božieho miláčka!

I. Pastier: Hej, pastieri ospalí! – Dennicu ste odspali; – K Betlehemu spiechajme, – Dary Jemu chystajme.

II. Pastier: Ja mu veznem jahnitko, – A ty mu dáš kozliatko. – Za to nás on požehná, – Nášmu stádu hojnosť dá. – A ty mu dáš kozliatko. – Za to nás on požehná, – Nášmu stádu hojnosť dá.

Všetci: (Pod'me teda s rýchlosťou, – Za tou hviezdou s radosťou; – Privítajme Dieťaťko, – Premilé Pacholiatko!)

Vítaj, ó Ježišku – Narodený! – V jasličkách na slame – Položený!

4. Anjel zviszoszti

Vianočná pieseň / Karácsonyi ének

Anjel zviszoszti
kpasztierom v noci zosztúpil
ze Betleheme
narodil sza Pán Oznámil.

Jezsis Szin Bosi
Na szlame lezsi vjaszlicskáh
Na zimnom szene
na tvrdej szlame povinkáh.

Pri nom maticska
Bozsia rodicska Mária
Jozefom szedi
nadrím sza tyesi szpanilá.

Pasztieri hnedki
vtudobu isli K Betlehemu
A Jezsiskovi
dari prinyeszli Malemu.

prijmi aj odnász
Maličke dari jezsisku
ktorí prinieszli
zme tebe kriszte v szrdiecsku.

Text: Rukopis / **Szöveg:** Kézirat. Lami Ferencné Pém Mária, 1911.

Porov. / Vö. Masztich 1906. 261.

Maďarský ekvivalent textu / Magyar tükörszöveg: *Mennyből az angyal*.

Príležitosť: Na Štedrý večer chodievali deti vinšovať po dedine. Ich najobľúbenejšou piesňou bol *Mennyből az angyal* / *Anjel zviszoszti*, ktorý sa stal populárnou piesňou na prelome 19. a 20. storočia, ale počiatky piesne možno hľadať v 17. storočí. Deti z chudobnejších rodín spievali pod oknami

a chodievali od domu do domu. Deti z majetných rodín chodievali vinšovať iba k príbuzným, často spolu s rodičmi. Vtedy spievali a vinšovali v izbe. / **Alkalom:** Szenteste gyerekek jártak köszönteni a faluban. Legkedvesebb énekük a *Mennyből az angyal* / *Anjel zviszoszti* kezdetű 19–20. században népszerűvé váló, 17. századra visszavezethető ének volt.¹² A szegényebb családok gyermekei az ablak alatt énekeltek házról házra járva. A jobbmódú családok gyermeki csak a rokonokhoz mentek köszönteni, gyakran a szülőkkel együtt. Ilyenkor bent a szobában énekeltek, mondtak köszöntőt:

Vinšujem vám tieto nastávajúce sviatke,
Pána Krista narodení,¹³
Že bi s' e mohli do mnoho rokov dožiť,
Menšíma hrechi, večov radosťov,
Božou milosťov.
Na poli úrod, vo dvore príplot,
F chiži zdravia, a veselia,
A ja vám vinšujem šeckím dobro zdravia.
Pochválen Ježiš Kristus!

Lami Ferenc (93)
2019. 04. 08. V. D.

Ja som malí žiačik,
Spievam ako táčik
Táčike si spievajú,
Pána Krista vítaju.
A ja jeho vítam
Koláčik si pítam,
Koláčik mi dajťe
S Pánom Bohom ostávajúťe!

Kiss Pál (56)
1957. 01. 25. Manga János¹⁴

¹² Dobszay L.: A magyar népelek. i. m. 176.

¹³ Novoročný vinš má ten istý text s nasledujúcou úpravou. / Az újévi köszöntőnek ugyan-ez a szövege az alábbi módosítással: „*Vinšujem vám tieto nastávajúce sviatke, Pána Krista obrezáni.*”

¹⁴ MTA ZTI Hangarchívum Mg 04336; ZTI AP 16861p.

5. Narod'iv sa Kristus Pán

Vianočná pieseň / Karácsonyi ének

Tempo giusto

Na-ro-d'iv sa Kris-tus Pán, ve - sel - me sa,
Z ru-že kvie-tok skvi-tol nám, ra - duj - me sa.
Ži - vo - ta cis - te - ho, z ro-du krá-l'ov - ske - ho,
Kris - tus Pán, na - ro - d'iv sa.

Varga Ferenc (71)
2019. 08. 22. V. D.

Text: / Szöveg: Masztich 1906. 283.

Latinský ekvivalent textu / Latin tükörszöveg: *En virgo parit filium.*

Maďarský ekvivalent textu / Magyar tükörszöveg: *A szűz szülé szent fiát.*

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 283.):

*2. Ten, čo prorokovaný, Veselme sa!
Je nám na svet poslaný, Radujme sa!
Z života čistého atď.*

*3. Človek je učiněný, Veselme sa!
By člověk bol spasený, Radujme sa!
Z života čistého atď.*

*4. Božia milosť nebeská, Bud' vždy s nami,
Daj, nech závisť diabolská Nás nemáme,
Otče! pre milého Syna nám daného,
Ó, smiluj sa nad nami!*

*5. Daj šťastlivé skončenie Jezu Kriste!
Tys' duši potešenie nám zaiste,
Daj nám spomoženia, Zbav nás zatracenia,
Pre tvoje narodenie.*

Ďalší variant / További variáns (Pruzsinszky 1890.¹⁵ 109–110.):

*1. Narod'il sa Kristus Pán weselme sa,
Z ruže kwietek wykwitel, radujme sa,
Z života čistého, z rodu kráľovského,
Kristus Pán narod'il sa.*

*2. Jenż prorokowan jest, weselme sa,
Ten už na swet poslan jest, radujme sa,
Z života čistého a. t. d.*

*3. Člowečenstwi naše, weselme sa,
Ráčil wziati na se, radujme sa.
Z života čistého a. t. d.*

Melódia: 17. storočie. Najstarší prameň piesne bol písaný po česky. / **Dal-**
lam: 17. század. Az ének legkorábbi forrása cseh nyelvű.¹⁶

Príležitosť: na Štedrý večer spievali po slovensky, neskôr po maďarsky. /
Alkalom: Szenteste énekelték szlovákul, majd később magyarul.

¹⁵ *Sklad nábožných Pesničkov i Modlitbow kteří k wätsšej cti Boha i blahoslawenej Panny Marii pre pobožních a bohabojních katolíkow, jako aj pre jejich blahsławenstwo.* Spísal Jozef Pruzsinszky. Tlačou a nákladom Kolomana Rózsa a manž. Budapešť 1890.

¹⁶ *Krekovičová, E.: Piesne a etnická. i. m. 53.; Dobszay L.: A magyar népdnek. i. m. 163–164.*

6. Poťe, poťe pastuškove

Vianočná pieseň / Karácsonyi ének

Tempo giusto

Po - ťe, po - ťe pas - tuš - ko - ve, prá - vim vám,
Že sa v Bet - hle - me na - ro - d'iv Kris - tus Pán.

2. Nemohli sa v ňebi držať and'eli,
Richle dolu pospiechali, g maštáli.

3. I mi take sriach našich, plesajme,
Sláva Bohu na visost'i, spievajme.

Kereskényi Jánosné Mészáros Anna (81)

1991. 04. 22. Krupa András

*
**

1. Svatí, svatí, najsvätejší, Pánboh náš,
Kerí s nami na sálaši, prebívaš.

2. Na sálaši veľa sira, nám dávaš,
A na ovce i na kozi požehnávaš.

(...)

Kereskényi Jánosné Mészáros Anna (81)

1991. 04. 22. Krupa András¹⁷

¹⁷ Nahrávky sú z dedičstva Ondreja Krupu, na audiokazete č. 146. Vlastný prepis D. V. / A felvételek Krupa András hagyatékában, a 146. számú kazettán hallhatók. Lejegyzés tőlem V. D.

Svatí, svatí, najsvaťejší, Pánboh náš,
Kerí s nami na saláši, prebíváš.

Czifra Istvánné Fekete Anna (89)

2019. 06. 19. V. D.

Text: Spamäti / **Szöveg:** Emlékezetből.

Melódia: je rozšírená po celej krajine, na väčšine miest je známy variant *Midŏn a Szűz bepólyázza gyermekét*. Slovenské varianty melódie sú známe nielen s vianočnými textami. / **Dallam:** Országosan elterjedt dallam, amely legtöbb helyen *Midŏn a Szűz bepólyázza gyermekét* szövegkezdettel ismert. A dallam szlovák változatai nem csak karácsonyi szöveggel ismertek.¹⁸

Príležitosť: Respondentka tak rozdeľuje dva textové varianty melódie, že variant *Poťe, poťe, pastuškove* spievali doma pri vianočnom stromčeku a spievali ho aj deti po dedine. Variant *Svatí, svatí, najsvaťejší* spievali v kostole na prvú vianočnú nedeľu. Respondentka Anna Czifrová sa tiež pamätala, že jej svokor počul od kantora v kostole variant *Svatí, svatí, najsvaťejší*. / **Alkalom:** A dallamhoz tartozó két szövegvariánst abban különbözteti meg az adatközlő, Kereskényi Jánosné, hogy *Poťe, poťe pastuškove* kezdettel otthon, a karácsonyfa mellett, illetve a faluban énekelték a gyerekek, *Svatí, svatí, najsvaťejší* kezdettel pedig a templomban karácsony első vasárnapján énekelték a dallamot. Czifra Istvánné szintén emlékezett, hogy apósa a templomban, a kántortól hallotta *Svatí, svatí, najsvaťejší* kezdettel az éneket.

¹⁸ *Völly I.*: Karácsonyi és Mária. i. m. 275–276.

7. Prinyeszol szi szvetloszt

Vianočná pieseň / Karácsonyi ének

...

...

Prinyeszol szi szvetloszt, Pravej viery
Ktorou szi otvoril Neba bráni.

Text: Rukopis / **Szöveg:** Kézirat. Lami Ferencné Pém Mária, 1911.

Rukopis je ťažko čitateľný, ale je identifikovateľný. Ide o tretí verš (*Üdvözlégy kis Jézus, ki miértünk*) slovenského prekladu *Pásztorok, pásztorok, örvendezve...* z 19. storočia. / A kézirat kopott. Nehezen kivehető, de azonosítható a szöveg. A *Pásztorok, pásztorok örvendezve...* kezdetű, 19. századi népének harmadik versszakának (*Üdvözlégy kis Jézus, ki miértünk*) szlovák tükörszövege.

Porov. / Vö. Masztich 1906. 269.:

*Vítaj, ó Ježiši! Ktorý pre nás
Sostúpil si z neba vykúpiť nás!
Priniesol si svetlosť, Pravej viery,
Ktorou si otvoril Neba brány.*

8. Tri kráľe prišli, Ježiška najšli

Pieseň na sviatok Troch kráľov / Vízkereszt ének

Poco rubato

Tri krá - ľe priš - li, Je - žiš - ka naj - šli,
Bet - hle - me.
Ňi sláv - nom do - me, a - ňi pa - lo - ťe
Lem v jas - liach, lem v jas - liach.

Bátyi Mihályné Varga Mária (89)

2016. 04. V. D.

Text: Spamäti / **Szöveg:** Emlékezetből.

Melódia: sa stala populárnou v 19.–20. storočí, ale počiatky melódie možno hľadať v 17. storočí. Synkopický rytmus je charakteristickým elementom zbierky z Pišpeka. (Porov. pieseň č. 4: *Anjel zviszoszti*). / **Dallam:** 19–20. században népszerűvé váló, 17. századra visszavezethető dallam.¹⁹ A püspökhatvani gyűjtés jellegzetessége a szinkópa ritmus. (Vö. 4. számú ének: *Anjel zviszoszti*.)

¹⁹ Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 176.

Príležitosť: rodičia ju spievali doma vo vianočnom období. Na základe obsahu textu je viazaná k sviatku Troch kráľov. / **Alkalom:** Otthon énekelték a szülők karácsonyi időszakban, szövege vízkereszt ünnepéhez köthető.

Poznali ju aj / Ismerte még: Lestyák Józsefné Pauer Mária; Bátyi Józsefné Bátyi Anna.

9. Kresťania nariekajťe

Pôstna pieseň / Böjti ének

Poco rubato

Kres - ťan - ia na - rie - kaj - ťe,
Od žia - lu zamd - lie - vaj - ťe,
Pláč, kvíl sr - ce kaž - de - ho,
Je - ži - šo - vi ver - ne - ho.

2. Nemá cit človenčerstva (!)
Nezná milosrd'erstva,
Ktorí Krista trpkosťi
Nelutuje v žalosťi.

Varga Ferenc (71)
2019. 08. 22. V. D.

Text/ Szöveg: Masztich 1906. 331–333.

Maďarský ekvivalent textu / Tükörszöveg: *Keresztények sírjátok*. Faludi Ferenc jezsuita verse. 18. század.

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 333.):

3. Teba tvojho strýznenie,
Rúk, nôh, boku ranenie,
Kto vidí v neželení
Živej viery v tom neni.

4. Hľa, skaly sa pukajú;
Slnko, mesiac stmievajú
Presmutný je svet celý
Len hriešnik je veselý.

5. Na pokánie sa dávaj,
Hriechy své oplakávaj
Hľa, pre Teba Kristus Pán
Sa vydáva na kríž sám.

6. Matka jeho narieka
Tam pod krížom horeká
K nej bežme, nemeškajme
Ku nej sa utiekajme.

Ďalšie verše / További versszakok (Pruzsinszky 1890. 122–123.):

1. Kresťane narikajte,
Od žialu omdliewajte,
Pláč a kwíl srdce každé,
Twému Ježišši werné.

2. Ňeňi láski w tom srdci,
Ňeňi miłosrdenstwí,
Které teba Ježišši,
Ňelituje na kríži.

3. Ťela twého skrízňenie,
Rúk, nôh, bokow raňenie,
Kdo vidí bez súženie.
Žiwej wiery w tom ňeňi.

4. Hle, skaly sa pukajú,
Slnce, mesiac černejú,
Smutné vššeco stvorenie,
Len hriešnik jest weselý.

5. Ach hriešniku obrát' se,
Oplakávaj hriechy swé,
Rozwáž: že sám Syn Boží,
Umrel pre to na kríží.

6. Bolestná Božia matka,
Pod krížom t'eba čeká,
Ach! nemešškej, pospeš k nej,
Chyť sa pláššťa lásky jej.

7. Ona jest pomocníca,
Za nás orodowńica,
Kdo sa k nej rád utíká,
Znak spaseńia isťe má.

Melódia: 18. storočie / **Dallam:** 18. század.²⁰

Príležitosť: v rodinnom kruhu, podľa ekvivalentu textu / **Alkalom:** Családban, tükörszöveg alapján.

²⁰ Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 217.

10. K svatému križu id'em

Pôstna pieseň / Böjti ének

Rubato

The musical score is written on six staves in a single system. Each staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is composed of quarter and half notes. The lyrics are written below each staff, aligned with the notes. The lyrics are: K sva - tí - mu kri - žu i - d'em, Bo in - d'e ňe - na - lez - ňem, Po - koj sr - ca mo - je - ho. Tam t'a náj - d'em boj - nú mat - ku, U - rá - pe - nú, hroz - nom smút - ku, Pre smrť Si - na tvo - je - ho.

K sva - tí - mu kri - žu i - d'em,

Bo in - d'e ňe - na - lez - ňem,

Po - koj sr - ca mo - je - ho.

Tam t'a náj - d'em boj - nú mat - ku,

U - rá - pe - nú, hroz - nom smút - ku,

Pre smrť Si - na tvo - je - ho.

2. Preveľkí si žiaľ mala,
Keď si Sina zbadala,
Otrhanej mašťali
Ale keď už ňeprat'eli,
Tvoje d'ieťa márnit' kceli,
Meč prerazil dušu tvú.

Varga Ferenc (71)
2019. 08. 22. V. D.

Text / Szöveg: Masztich 1906. 343–345.

Maďarský ekvivalent textu / Tükörszöveg: *A keresztfához megyek, mert máshol nem lelhetek.*

Maďarská pieseň Bélu Tárkányiho. Slovenský text uverejnil Jozef Mastich, pravdepodobne ide o jeho vlastný preklad. V Senváclave je známy aj ďalší text alebo preklad, ktorý má viac paralel s Mastichovým prekladom. / Tárkányi Béla magyar nyelvű verse. A szlovák szöveget Masztich József adta közre, feltehetően saját fordításként. Pilisszentlászlón egy másik szöveg, fordítás is ismert, amely rokonítható Masztich szövegével.²¹

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 345.):

3. *Sluko (!) sa zatemnelo
Muky vidieť nechcelo,
Od hrúzy sa triasla zem.
Všetko želelo, plakalo,
Čo sa len s tebou potkalo.
Ale tvoj žiaľ väčší bol.*

4. *A keď si už videla,
Jak veliké mučenia
Znášal tvoj Syn jediný
Videlas' ho zraneného,
Medzi lotrí nevinného.
Kto by smeral tvú boľasť.*

5. *Ó, prebolestná Matko,
Pre mňas' trpela všetko
Ach, pre mňa nevďačného.
Pre mňa, ktorý Syna tvého,
Som križoval, predobrého.
Ó jaj nevďačný zlosyn.*

21 Eva Krekovičová: Senváclav (Pilisszentlászló) – materiál z výskumu, 14.–19. jún 2009. In: Slovenské inšpirácie zo Senváclavu. Red. Tünde Tušková – Alžbeta Uhrinová. Békešská Čaba 2019. 175.

*6. Matko plná bolesti,
Daj mi cítiť tvé strasti
Nech, ho s tebou nariekam.
Aby mi bol ľútostivý,
Tvoj Syn drahý milostivý
A do neba ma prijal.*

Melódia: 19. storočie / **Dallam:** 19. század.²²

Príležitosť: v rodinnom kruhu, podľa ekvivalentného textu. Podľa analýzy celého textu piesne ju môžeme považovať za mariánsku pôstnu pieseň, ale pre obsah začiatku piesne sa spievala na púti ku svätému krížu. (Fotografie o krížoch postavených v dedine sú dostupné v Obrázkovej prílohe). / **Alkalom:** Családban, tükörszöveg alapján. Az ének teljes szövegét vizsgálva böjti Mária-éneknek tekinthető, kezdősora miatt mégis főként keresztyáns-kor énekelték, amikor a faluban lévő keresztekhez kivonultak imádkozni. (A faluban állított keresztekről készített fényképek a Képes függelékben találhatóak.)

²² Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 218.

11. Zarmúceňie spievať bud'em

Pieseň na krížovú cestu / Keresztúti ének

Parlando

Zar - mú - ce - ňie spie - vat' bu - d'em,
So - be - tú fu - tos - ťi pój - d'em,
Ó ňe - vin - ní be - rán - ku,
Vi - kú - pil's mňa od hrie - chu.
Ftlač kres - ťa - nom mój Je - ži - ši,
Do sr - ca jich tvé bo - les - ťi.
Daj ak mu - ki smr - ťi tvej,
Mňa ťe - šia pri smr - ťi mej.

Varga Ferenc (71)
2019. 06. 25. V. D.

Text: Spamäti / **Szöveg:** Emlékezetből.

Porov. / Vö. Pruzsinszky 1890. 139–167.

Ďalší variant / További variáns (Pruzsinszky 1890. 139–167.):

*(1.) Umučenie spievať bud'em
S obetú ľutostí pojd'em
O ňewinný beránu,
Wykúpils mňa od hriechu.
Wtlač kresťanom moj Ježišši,
Do srdca jich twé bolestí.
Daj ak muki smrti tvej,
Mňa teššia pri smrti mej.*

*(2.) Za človeka k súdu stúpil
Ňebeského Otca, prosil,
Widím ťa s krvú poťit',
Na oliwete zarmúťit'.
Wtlač kresťanom ...*

*(3.) Ťa wiazaťi aj ššlahatí,
Porúbaťi aj trápiťi,
Už sa bližia katowé
Dáwáš sa jim powolne.
Wtlač kresťanom ...*

*(4.) Sudci ťa nenáwid'eli
Katom ťa odewzdali
Strieka twá krew ňewinná
Pod hibkýma metláma.
Wtlač kresťanom ...*

*(5.) Medzi posmechom, potupú
Widím trnowú koronu,
Která čelo Ježišše
Zdrela welmi bolestne
Wtlač kresťanom ...*

(6.) *Wšecek zraňený, zblednutý
Na drewo kríže pribitý
Boh-Člowek tak umiera
Hriešným život dobýwá
Wtlač kresťanom...*

(7.) *Mé hriechy moj Spasiťeli
Ťa predali a zradili
Bili, korunowali
Na kríži wysmiewali
Wtlač kresťanom...*

(8.) *Dcery sionské ňekwil'e
Nad mukámi sa ňermút'ťe
Wašše hriechy a sebe
Oplakajťe w tej dobe
Wtlač kresťanom...*

(9.) *Ježiš padá po tretie
Klesnú jeho údy swatie
Wid' kresťane bezbožný
Príčina sú twé winny
Wtlač kresťanom...*

(10.) *On za našše wyslobod'eňie
Jest potupně obnažený
Rany wšše obnowvili
Žlč, ocot mu piť dali.
Wtlač kresťanom...*

(11.) *Krista na kríž položili,
Klince hrozňe naň pribili,
A jak ukrutnú bolesť,
Kristus pre nás musel ňiest'
Wtlač kresťanom...*

(12.) *S Ježišsom kríž hore zdvihli
Pre ťarchu pukaly žily,
Na ňom wisel jed'iny,
Syn Boží tri hod'iny.
Wtlač kresťanom...*

(13.) *Z kríža mrtvého zložili,
Matke do lona položili,
O jaký žial jej srdce
Cíti syna držíce.
Wtlač kresťanom...*

(14.) *Ježiš wložen jest do hrobu,
Powáž dušša w túto dobu,
K čomu ťa smrť Ježišše,
W puostnom čase zbudzuje.
Wtlač kresťanom...*

(15.) *Ach ľutujem s skríššenosťi,
Moj Spasiteľ twé bolesti,
Daj skrz muky smrti tvej,
Ak sú k zysku dušši mej.
Kriste pre twé umučenie
Uďel hrieššnym odpusťteňie,
Daj ak nás nežže plameň,
Uchowej Kriste Amen.*

Melódia: Vykazuje podobnosť s ľudovými baladami. Jej variantom je ľudová balada z Ďurky o tureckých vojnách: *Šul'aj, bul'aj, kurča zlatvo.* / **Dallam:** Rokonságba állítható népballadákkal. Variáns dallama egy galgagyörki, török háborúkat megidéző népballada: *Šul'aj, bul'aj, kurča zlatvo.*²³

²³ *Lami István:* Erdő, erdő, sötét erdő. Magyarországi szlovák népballadák és szokásdalok. Miskolc 2001. 292.

Príležitosť: stará mama ju spievala doma počas krížovej cesty (Lami Ferencné, rod. Pém Mária 1911). Počas krížovej cesty si veriaci spoločne alebo individuálne, najmä v pôstnom období pripomenú udalosti pašii. Počas pôsobenia farára Bélu Kardossa sa krížové cesty v Pišpeku konali po maďarsky, pod vedením farára. Napriek tomu staršia generácia Slovákov sa doma modlila krížovú cestu po slovensky ešte aj v druhej polovici 20. storočia. / **Alkalom:** Keresztút végzésekor otthon énekelte a nagymama (Lami Ferencné szül. Pém Mária 1911). A keresztút végzése során a hívek Jézus szenvedéstörténetének eseményeit idézik fel közös vagy egyéni ájtatosságban, kiváltképpen Nagyböjt idején. Püspökhatvanban Kardoss Béla plébános szolgálati ideje alatt már magyarul végezték a keresztutat közösen a plébános vezetésével. Az időknek ennek ellenére otthon még a szlovák nyelvű keresztutat imádkozták a 20. század második felében is.

12. Základ cirkve je na skále, nemáže biť zrušená

Veľkonočná pieseň / Húsvéti ének

Poco rubato

Zá - klad cir - kve je na ská - le, ně - mó - že biť zru - še - ná,
Tr - vať bu - d'e ně - us - tá - le, pev - ná ně - pre - mó - že - ná,
Zá - klad ten jej sám Boh dá - va, do - dá - va jej stá - los - ťi,
Pro - ťi nej nič ně - po - má - ha, a - ňi mo - ci tem - nos - ťi.

Varga Ferenc (71)
2019. 06. 25. V. D.

Text / Szöveg: Masztich 1906. 461.

Po maďarsky / Magyarul: *Alleluja örvendezzünk, Krisztus Jézus feltámadt.*
Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 461.):

*Z radostné Tvé vzkříšení, Bud', ó Pane, pochválen!
Pohlo zemou zatrasenie, A kameň bol odvalen,
Vyšiel z hrobu Pán tmavého, Na prvé dňa svitanie,
Dúfame i my skrz neho, Sťastné z hrobu tiež vstanie.*

*V jedného Boha veríme: Všetech vecí Stvoriteľa,
Vzkříšeného slávne ctíme, Tiež Syna Spasiteľa*

*Rovne Ducha tiež svätého, Ktorý nás posväcuje,
Nech sa učenia pravého, Viera dial' rozširuje.*

Melódia: dielo z 19. storočia, omšová pieseň / **Dallam:** 19. századi alkotás, miseének.

Príležitosť: v rodinnom kruhu, vo veľkonočnom období, podľa ekvivalentného textu. / **Alkalom:** Családban, húsvéti időszakban, tükörszöveg alapján.

13. Ach uslíš, ach uslíš

Na deň Svätého Marka / Szent Márk napján

Rubato

Ach u - slíš, ach u - slíš,
Ach u - slíš Pa - ňe pros - bi na - še,
Po - žeh - naj ro - lám na - ším u - rod - nos - ťi,
Du - chu sva - tí, Bo - že, zmi - luj sa nad na - mi.

2. Zmiluj sa, zmiluj sa,
Nad nami Paňe zmiluj sa,
Kerí z milosťou tvou zme posvećení
Nedovoľ bi zme boli zahambení.

Uzák Istvánné Bátyi Julianna (82)

2019. 10. 04. V. D.

Text: Spamäti. Pieseň zozbieral Zoltán Széphalmi a je zahrnutá v repertoári folklórnej skupiny v Pišpeku. / **Szöveg:** Emlékezetből. A püspökhatvani hagyományörző csoport repertoárjában szerepel Széphalmi Zoltán gyűjtése nyomán.

*Ach, vyslyš, ach, vyslyš
Ach, vyslyš, Pane, prosby naše.
Popraj nám dážďa najpríjemnejšieho,
Otče z neba Bože! Smiluj sa nad nami!*

*Smiluj sa, smiluj sa,
Nad nami, Pane, smiluj sa!
Ktorí sme k Tvému obrazu stvorení,
Nedovol, by sme boli zahaňbení.*

*Ach, vyslyš, ach, vyslyš
Ach, vyslyš, Pane, prosby naše.
Popraj nám času najpríhodnejšieho.
Synu, Vykupiteľu sveta Bože! Smiluj sa*

*Ach, uslyš, ach, uslyš
Ach, uslyš, Pane, prosby naše.
Požehnaj roľám našim úrodnosti.
Duchu svätý Bože! Smiluj sa nad nami!*

*Smiluj sa, smiluj sa,
Nad nami, Pane, smiluj sa!
Ktorí milosťou Tvou sme posvätení.
Nedovol, by sme boli zahaňbení.*

*Ach, uslyš, ach, uslyš
Ach, uslyš, Pane, prosby naše.
Popraj nám všetkým tu stáleho zdravia.
Svätá Trojico, jeden Bože! Smiluj sa*

*Smiluj sa, smiluj sa,
Nad nami Pane, smiluj sa,
Ktorých nás všetkých Tvá milosť nech chráni.
Nedovol, by sme boli zahaňbení.*

Melódia: Pomerne archaická, prvýkrát sa objaví v spevníku z 19. storočia. Možno má pôvod v stredovekej antifóne „*Exaudi, exaudi*”. / **Dallam:** Viszonylag régies, először 19. századi énekeskönyvben feltűnő dallam. Az „*Exaudi, exaudi*” középkori antifóna származéka lehet.²⁴

Príležitosť: Pieseň sa spievala v sprievode pri požehnaní pšenice, v deň sv. Marka (25. 04.) alebo v najbližšiu nedeľu k tomu. Procesia veriacich sa vybrala na pšeničné pole, kde farár požehnal úrodu smerom na štyri svetové strany. Po sprievode domáci usušili klas pšenice vo svojich spevníkoch. (Fotografia o procesii na pšeničné pole je v Obrázkovej prílohe.) / **Alkalom:** Búzaszenteléskor a körmenetben énekelték. A búzaszentélést Szent Márk napján (április 25-én), vagy az ehhez legközelebb eső vasárnap tartották. A búzaföldre processzióval vonultak ki, a pap a négy égtáj felé fordulva megáldotta a búzatablát. Egy-egy megszentelt búzaszálat az imakönyvükbe préselték a helyiek. (20. századi, búzaszentelésre induló menetről fotó a Képes függelékben.)

²⁴ Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 231.

14. Szent Flórián nagy hitbajnok, kit megölt a durva zsarnok

Na deň svätého Floriána / Szent Flórián napjára

Poco rubato

The musical score is written on five staves in G major (one sharp) and 4/4 time. The tempo marking is 'Poco rubato'. The melody is simple and folk-like, with a mix of eighth and quarter notes. The lyrics are in Hungarian and are aligned with the notes.

Szent Fló-ri-án, nagy hitbaj-nok, kit meg-ölt a dur-va zsar-nok,
Tűz-vész el-len légy ve-lünk, ró-lad most áld-va zen-günk:
Ó szent baj-nok te sza-vad-ra, tűz-vész el-len az Úr kar-ja,
Véd - jen meg, véd - jen meg,
Is - te - ni sze-rel-mé-vel, a-tya-i ke-gyel-mé-vel.

Volter Józsefné Kiss Mária (90)
2020. 12. 16. V. D.

Text: Spamäti / **Szöveg:** Emlékezetből.

Porov. / Vö. Masztich 1906. 682–684.

Slovenský variant: / Szlovák variáns (Masztich 1906. 683–685.):

*Slávny Krista bojovníku, Floriane, mučeníku,
V nebi už oslávený, Bud' od nás pozdravený!
Skrz svätého Floriana, nech od ohňa ruka Pána
/: Chráni nás, chráni nás, :/
Svojou Božskou milosťou, Otcovskou láskavosťou.*

Melódia: 19. storočia. / **Dallam:** 19. storočia.²⁵

Príležitosť: Deň mučeníka svätého Floriána bol zasľúbeným sviatkom obyvateľov v Pišpeku, preto kedysi bol v tento deň v dedine veľký požiar. Spev na omši odznieval po maďarsky. Slovenský variant textu môžeme nájsť aj v spevníku *Nábožné Výlevy*. / **Alkalom:** Szent Flórián vértanú emléknepja fogadalmi ünnepe volt a püspökhatvaniaknak, mivel egykor ezen a nap nagy tűzvész pusztított a faluban. Az alábbi éneket a szentmisén magyarul énekelték. Szlovák nyelven a szöveg a *Nábožné Výlevy* énekeskönyvben is megtalálható.

²⁵ Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 237.

15. Radujme sa mi kresťaní f tom poľáň

Na deň Petra a Pavla / Péter-Pál napjára

Rubato

Ra-duj-me sa mi kres-t'a-ňí f tom po-l'a - ňi,

Že nám Pán-boh dav do-ži-t'i Pet-ra Pav - la,

Ved' je to sláv-ni d'em, trhá sa žit-ku ko-rem,

F tom ši-ro-kom po - li.

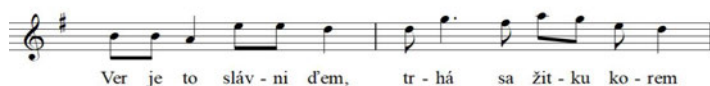
Uzák Istvänné Bátyi Julianna (82)

2019. 10. 04. V. D.

...
Že nám Pánboh dav dožit'i Petra Pavla,
¹Ver je to slávni d'em, trhá sa žitku korem,
F tom širokom poli.

1.

Varga Mihályné Czifra Mária (86)
2019. 06. 25. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.

Melódia: Pravdepodobne 18. alebo 19. storočie. Jej variant z Galgamácse sa tiež viaže na deň Petra a Pavla. / **Dallam:** Feltehetően 18–19. század. Galgamácsai variánsa szintén Péter-Pál napi ének: *Nagy öröm van mai nap a mennyországban.*

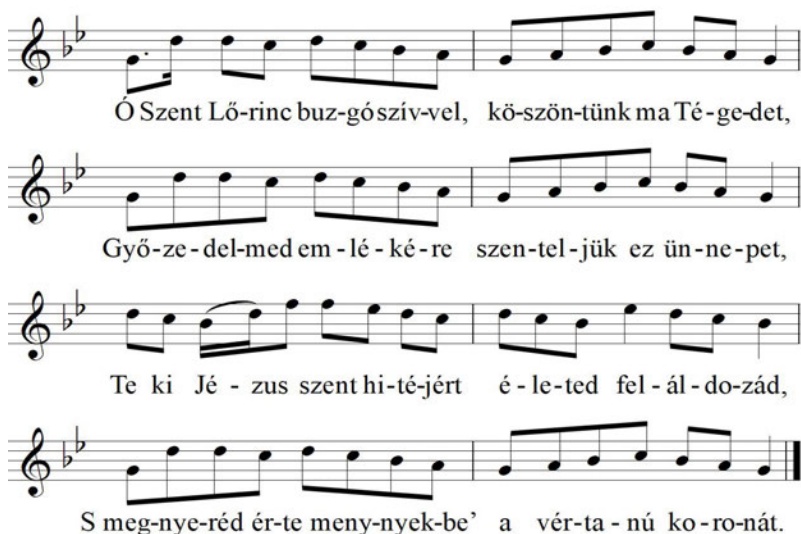
Príležitosť: Začiatok žatvy bol veľkým sviatkom v kruhu Pišpečanov, ktorí hospodárili na vlastných poliach. Pred omšou spievali pieseň do 30. rokov 20. storočia, pod vedením predspeváčky Márie Gundovej, rod. Mészárosovej. / **Alkalom:** Az aratás kezdete nagy ünnep volt a saját földjeiken gazdálkodó püspökhathvaniaknak. Mise előtt énekelték az 1930-as évekig, Gunda Jánosné Mészáros Mária előénekes vezetésével.

Poznali ju aj / Ismerte még: Parádi Ferencné Fekete Mária; Pauer Ferencné Gunda Anna.

16. Ó Szent Lőrinc buzgó szívvel, köszöntünk ma Tégedet

Na deň svätého Vavrinca / Szent Lőrinc napjára

Rubato

Ó Szent Lő-rinc buz-gó szív-vel, kö-szön-tünk ma Té-ge-det,
Győ-zé-del-med em-lé-ké-re szen-tel-jük ez ün-ne-pet,
Te ki Jé-zus szent hi-té-jért é-le-ted fel-ál-do-zád,
S meg-nye-réd ér-te meny-nyek-be' a vér-ta-nú ko-ro-nát.

2. Mindhiába volt a zsarnok hízelgő ígérete,
Téged e világi jóknak csábja meg nem ejthete,
Mindhiába volt a kínzás, gyötrelmem s szörnyű halál,
Te Jézus keresztre mellett győzhetetlen szirt valál.
3. Te Jézus nélkül halálnak tekintéd az életet
Vele szenvedned öröm volt, bármi nagy gyötrelmeket
A kínzók kifáradának, szerelmed nem lankadott
Jézus mellett ki a kínhoz, mindig új erőt adott.

4. A porból származott testet megölék gyilkosaid
S azt hívék, hogy haláloddal életében fogy a hit
Pedig Jézus mennyországba vitte tisztult lelkedet
És a szent hit véred által gyors áldással terjedett.

5. Kegyes Jézus, adj malasztot, hogy hitünk erős legyen
S minket rang, fény, kincs, halálkín, múlt, jövő vagy jelen
El ne válasszon Tetőled, aki egy Istenségben
Az Atyával s Szentlélekkel mindörökkön élsz. Amen

Varga Ferenc (72)
2020. 07. 01. V. D.

Text / Szöveg: Masztich 1906. 668–670.

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 669–671.):

1. My zo srdca povd'ačného ... (meno) teba tu ctíme,
Keď víťazstva už tvojeho Dnes pamiatku svätíme,
Ctíme tebe, čos' vyleval, Za Ježiša krv svätu,
A tým sebe si prispieval V nebi večnú odplatu.*

*2. Darma si bol pokúšaný Od tyrana sladkosťou,
Nebol si ty oklamáný Toho sveta márnosťou,
Darma bolo umučenie, Bys' od viery odstúpil,
Za česť križa a sapsenie, Slávny boj si podstúpil.*

*3. Bez Ježiša život časný, Tebe veľmi sa hnusil,
To ti bol deň nad vše krásny, V ktorom si smrť okúsil,
Mučiteľom klesy ruky: Láska tvoja neklesla,
Silu, bys' sniesť mohol muky, Milosť Božia priniesla.*

*4. Telo tvoje usmrtili Krutí Krista mstiteli:
Že života ťa zbavili, Bludne sebe mysleli.
V nebi tvoja duša čistá, Obdržala odplatu,
Žes' oslávil vieru Krista, Skrz svoju krv vyliatu.*

5. *Ó, Ježiši! z Tvej milosti Daj vo viere stálosti;
By bohatstvo, blesk, hodnosti, Ani smrti krutosti,
Nás od Teba nelúčily; Aby sme Ťa srdečne
S Otcom, s Duchom svätým ctíli, Tu aj v nebi tiež večne.*

Melódia: 18. storočie. / **Dallam:** 18. század. Típusdallam: *Mondj naponként és óránként.*

Príležitosť: Sviatok mučeníka a diakona svätého Vavrinca bol dňom hodov na počesť posviacky pišpeckého kostola. Spev počas odovzdávania obetných darov odznieval po maďarsky. Slovenský variant textu môžeme nájsť aj v spevníku *Nábožné Výlevy*, v piesni *My zo srdca povďačného teba svätý tu ctíme*. Na základe toho predpokladáme, že maďarský text je prekladom slovenského. / **Alkalom:** Szent Lőrinc diakónus, vértanú ünnepe a templombúcsú napja Püspökhatvanban. Felajánlási miseének, magyarul énekelték. Szlovák nyelven a szöveg a *Nábožné Výlevy* énekeskönyvben is megtalálható *My zo srdca povďačného teba svätý tu ctíme* kezdettel. Ez alapján feltételezés, hogy a szlovák nyelvű szövegből került fordításra a magyar szöveg.

17. Gďe si mój premilí Ježiši Krist'e

Pieseň k Ježišovi / Ének Jézushoz

Poco rubato

Gďe si mój pre - mi - lí Je - ži - ši Kris - t'e.

Gďe bi zme spá - tri - li, ťe - be za - is - ťe.

Daj svet - lo od se - ba, bo si jas - ní,

Ňek - cem žit' bez ťe - ba, bo si krás - ní.

Varga Ferenc (71)
2019. 06. 26. V. D.

Text / Szöveg: Masztich 1906. 313–315. Magyar tükörszöveg: *Hol vagy én szerelmes, Jézus Krisztusom.*

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 313–315.):

*2. Teba srdce moje Žiada dychtive,
Bez teba nemôže Ďalej byť živé
Mojej duše ceno! Meno Tvoje!
Poteš zarmútené, Srdce moje.*

3. *K mojej vždy pomoci, Hľadať Ťa budem,
Vo dne, tiež i v noci, Volat' Ťa budem.
Ukáž že sa Kriste! Mne smutnému,
Ráč dať srdce čisté Mne hriešnemu*

4. *Keď ťa nenaleznem, Ježiši Kriste!
Že budem trestaný, To ja viem iste.
Ach, príď že v tej chvíli, Neodkladaj,
Ježiši môj milý, Pomoc mi daj.*

5. *S Tebou srdce moje Žiada sa spojiť,
Bez teba nemôže Sa uspokojiť.
Bez teba život môj, Mne t'archa je,
S Tebou, Ježiši môj, Smrť sladká je.*

6. *Pôjdeš Ty kamkoľvek, Ta Tebou pôjdem,
Teba sa na veky Pridržat' budem.
Príď otvoriť z neba, Oči moje,
Nech miluje Teba, Srdce moje.*

Melódia: 17. storočie. Melódia s rozsiahlou príbuznosťou ľudovej hudby. /

Dallam: 17. század. Kiterjedd népzenei rokonsággal bíró dallam.²⁶

Príležitosť: V rodine, podľa ekvivalentného textu. Spievajú ju po maďarsky na pohreboch. / **Alkalom:** Családban, tükörszöveg alapján. Magyarul temetéseken éneklék.

²⁶ Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 178.

18. Pozdravujem ja Teba v Pane Ježísi

Pieseň k Srdcu Ježišovmu / Ének Jézus szívéhez

1. Pozdravujem ja Teba v Pane Ježísi,
bo v Tvojom sladkom Srdci ja poklad najdrahsi,
Teba hladá dusa má, pokoja nikde nemá,
za Tvojim Božským Srdcom vždi kvili dusa má.
/: O Srdce Ježísovo, Srdce Panni Márie,
Budte od nás na stokrát od vsetkíh uctené :/

2. Visla hviezda nebeská, dennica prekrása,
cti a miluj dusa má, Srdce Krista Pána.
Moje srdce udovia, všetci nebestanovia,
Hváľte Pána Ježísa, vždi snami uctive.
/: O Srdce Ježísovo Srdce ... dalej :/

3. Prekrásne slnko z hori každy den viháda,
Potesenia dusa má, v Boha naháda,
mé srdce sa raduje, s Ježísom sa spojnje,
Srdce Kristov duša moja zvelebuja.
/: O Srdce Ježísovo, Srdce Panni Márie ... dalej :/

Text: Rukopis. / **Szöveg:** Kézirat. Visnyei József, 1912.

19. Poklakňe na kolená

Pieseň o Sviatosti oltárnej / Ének az Oltáriszentségről

Rubato

Pok - lak - ňe na ko - le - ná,
Dra - há du - ša kú - pe - ná,
Bo ve - ľeb - ná, je tu svia - tá,
Tu vis - ta - ve - ná.

Parádi Ferencné Fekete Mária (93)

2019. 08. 22. V. D.

Text / Szöveg: Masztich 1906. 193.

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 193.):

1. Poklakni na kolená

Dušo draho kúpená

Bo velebná, je tu Sviatosť

Hľa vystavená.

2. *Hlad' na Boha svojeho
Tu v Sviatosti skrytého
A srdcom ho pros skrúšeným
O milosť Jeho.*

3. *Bud' od všetkých uctený
Velebný chválený
O, Kriste náš najmilejší!
Tu vystavený.*

4. *Kriste! Svou božskou mocou
Pred hladom a nemocou
Chráň nás, by sme Ťa ctiť mohli
Dňom tiež i nocou.*

5. *Pozri na nás z výsosti
Zachraň naše živnosti
Udel všeho potrebného
Nám z tvej štedrosti.*

6. *Bäránku! čos 'z milosti
Sňal sveta hriech a zlosti!
Nedaj, by sme zahynuli
V nekajúcnosti.*

Ďalšie verše / További versszakok (Pruzsinszky 1890. 92.):

1. *Poklekni na kolená,
Zd'e dušše Boha bojná,
Neb sa ťebe ukazuje,
Milosť prebojná.*

2. *Patri na Boha swého,
W monšštrancie skritého,
Žádaj ho srdcem skrúšeným,
Za milosť jeho.*

3. *Ty si and'elským chlebem,
Najwzácnejším pokrmem:*

*Posylŕi nás zd'e na cestu,
S twým swatým ŕelem.*

*4. Jezu beránku ŕichý,
Jenž sŕímáš sweta hriechy,
Nezatracuj dušše ľudské,
Pre hriech wššeliký.*

Melódia: 19. storočie. / **Dallam:** 19. század. Ismert magyar variánsa: *Ez nagy szentség valóban.*

Príležitosť: Omšovú pieseň spievali pri svätom prijímaní v 30. rokoch 20. storočia. Učiteľ a kantor József Bene ju nechcel/nevedel hrať, keď ju spievali po slovensky. / **Alkalom:** Miseének, szentáldozáskor énekelték az 1930-as években. Bene József kántortanító nem tudta/akarta orgonán játszani, amikor szlovákul énekelték.

20. Mária ohrana

Mariánska pieseň / Mária-ének

1. Mária ohrana,
mne od Boha daná,
nebudem sa ja bát,
lebo je pri mne Mat', Mária.

2. Kamkoľvek ja pojdem,
Čo len činit budem,
Vždicki stojí pri mne,
hráni mna uprimne, Mária.

3. Kebi ma na mori,
Prepadli vihuri,
hráni hviezda morská,
tá Mat'ička Božská, Mária.

4. Po horách dolinách,
a veľkih pustinách,
i tam ma zastáva,
pomoci dodáva Mária.

Text: Rukopis. / **Szöveg:** Kézirat. Visnyei József, 1912.

21. Moje srce ó Matko k ťebe láskou plápolá

Mariánska pieseň / Mária-ének

Poco rubato

The musical score is written on five staves in G major (one sharp). The tempo is marked 'Poco rubato'. The lyrics are in Slovak. The melody is simple and lyrical, with some triplet rhythms. The lyrics are: Mo-je sr-ce ó Mat-ko, k ťe-be lás-kou plá-po-lá, F ťe-be dú-fat' je slad-ko ó pat-rón-ko pre-mi-lá, Ti's ma lás-ka-ve za-mi-lo-va-la, Kaž-dom ňe-šťas-t'i o-pat-ro-va-la, Za-to ťe-be d'a-ku-jem, jak pat-rón-ku mi-lu-jem.

Mo-je sr-ce ó Mat-ko, k ťe-be lás-kou plá-po-lá,
F ťe-be dú-fat' je slad-ko ó pat-rón-ko pre-mi-lá,
Ti's ma lás-ka-ve za-mi-lo-va-la,
Kaž-dom ňe-šťas-t'i o-pat-ro-va-la,
Za-to ťe-be d'a-ku-jem, jak pat-rón-ku mi-lu-jem.

2. F každom nebezpečensťve, tiz moja zástupníca,
I v každom protiivenstve, silná orodovníca.
Až som ťa zíval v mojej úzkosťi, Boh mi uďeliv šecko f hojnosťi,
Zato ťebe d'akujem, jak patrónku milujem.

Varga Ferenc (71)
2019. 06. 26. V. D.

Text: Takmer naspamäť. / **Szöveg:** Szinte fejből. Masztich 1906. 625–627.

Maďarský ekvivalent textu / Magyar tükörszöveg: *Lelkem tiszta lánggal ég, ó Mária éretted.*

További versszakok (Masztich 1906. 625–627.):

*3. Dokiaľ žijem na svete, zo srdca ťa milujem,
V každom mojom záвете, Tebe sa obetujem,
Ó, Matko milá! Taks' ma ľúbila: Viac, než zaslúžim, k sebe privila,
Za to Ťebe d'akujem jak patrónku milujem.*

*4. Ponevác ma uslyšíš, jako matka ochotne,
Moje prosby vyslyšíš, bár som dieťa nehodné.
Preto v úzkosti smrti hodine, v poslednom boji, Matko stoj pri mne.
A prived' ku Kristovi, nech súd prajný vysloví.*

Melódia: cirkevný štýl z 19. storočia, príklad na biedermeierovskú melodicnosť v cirkvi / **Dallam:** 19. századi egyházas stílus, biedermeier dallamoság egyházas példája.²⁷

Príležitosť: v rodinnom kruhu, podľa maďarského ekvivalentu textu. Je obľúbenou piesňou respondentu. / **Alkalom:** Családban, tükörszöveg alapján. Az adatközlő kedves éneke.

²⁷ Dobszay L.: A magyar népének. i. m. 253.

22. Ó Mária, matka milá

Mariánska pieseň / Mária-ének

Rubato

The musical score is written on three staves in G major (one sharp). The melody is simple and hymn-like. The lyrics are in Slovak. The first staff contains the first line of the hymn, the second staff the second line, and the third staff the third line. The tempo marking 'Rubato' is placed above the first staff.

Ó Má - ri - a, mat - ka mi - lá,
Za nás po - pros tvoj - ho Si - na,
Mat - ka Je - ži - še - ho.

Győri Ferencné Babinszki Mária (94)
2014. 08. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.

Melódia: Fragment, refrén. / **Dallam:** Töredék, refrén.

Príležitosť: V nedeľu popoludní, na litániách. / **Alkalom:** Vasárnap délután, litániákon.

23. Pomoci prítumná

Mariánska pieseň / Mária-ének

Parlando

Po - mo - ci prí - tum - ná,
Ó pre - slat - ká Má - ri - a
Bo - hu, Ot - cu chvá - la.

Győri Ferencné Babinszki Mária (94)
2014. 08. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.

Melódia: Recitatívny charakter. / **Dallam:** Recitatív jellegű.

Príležitosť: V nedeľu popoludní, na litániách. / **Alkalom:** Vasárnap délután, litániákon.

24. Gďe si hora presvatá, ti hora bešňovská

Pútnická pieseň / Búcsújáró ének

Rubato

Gďe si ho-ra pre-sva-tá, ti ho-ra Beš-ňov - ská?

O ke-rej ždi po-čú-vam, že tam Mat-ka Bos-zká.

Na náz veľ-mo ča-ká, z ve-l'i - kú ra-dos - ti,

A-bi zme gu ňej priš-li z veľ-kú lás-ka-vos - ti.

2. Dneska sa mi prisňilo, abi postál hore,
A zo spánku mojeho, gu tej krásnej zore,
Abi som len kráčav, Máriu pozdraviv,
Z andělskima slovami, tak to ju poťešiv.

Győri Mihályné Szuma Verona (65)
1957. 01. 25. Manga János²⁸

Text: Porov. leták: *Welmo krásna piesen ku cti panne Marie Besnowskej. Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.* / **Szöveg:** Vö. Ponyvanyomtatványon: *Welmo krásna piesen ku cti panne Marie Besnowskej. Tiskem Jos. Th. Reisza w Lewoči.* **Dalšie verše / További versszakok:** Antológia 16.

²⁸ MTA ZTI Hangarchívum Mg_04336; ZTI_AP_16861v.

Melódia: 19. storočie. Melódia je známa po celej krajine. Medzi Slovákmi žijúcimi v Maďarsku ju v roku 1935 v Tárnoku zaznamenal s pohrebným textom István Volly. / **Dallam:** 19. század. Országszerte ismert dallam. A magyarországi szlovákok körében, Tárnokon halottas szöveggel gyűjtötte Volly István 1935-ben.²⁹ Legismertebb magyar variánsa: *Bíborpiros szép rózsza nyílik a Golgotán*.

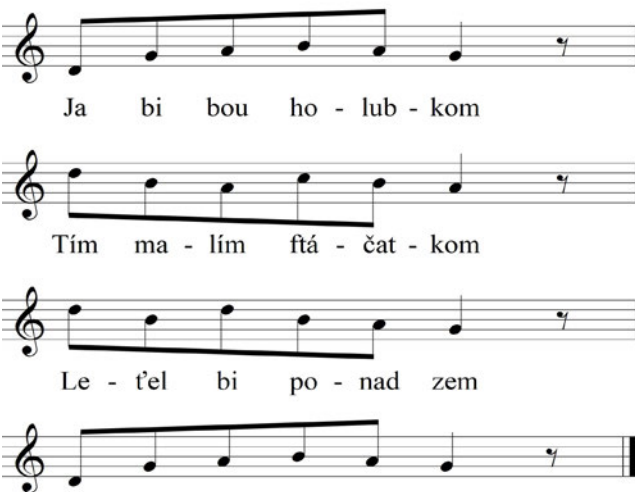
Príležitost': Púť do Bešňovskej Márie. / **Alkalom:** Máriabesnyői zarándoklat.

²⁹ Volly I.: Karácsonyi és Mária. i. m. 508.

25. Ja bi bou holubkom

Pútnická pieseň / Búcsújáró ének

Parlando

Ja bi bou ho - lub - kom

Tím ma - lím ftá - čat - kom

Le - ťel bi po - nad zem

Ďe Má - ri - u u - zriem.

Varga Mihályné Czifra Mária (86)

2019. 06. 25. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.

Porov. Leták: *Nábožná Piesen o Lewočskej Panni Marii. Tiskem Jos. Th. Reiszka w Lewoči.* / Vö. Ponyvanyomtatványon: *Nábožná Piesen o Lewočskej Panni Marii. Tiskem Jos. Th. Reiszka w Lewoči.* **Ďalšie verše / További versszakok:** Antológia 19.

Melódia: Pravdepodobne z 19. storočia. / **Dallam:** Feltehetően 19. század.

Príležitosť: Respondetka ju počula ako mladé dievča. Pieseň spievali v lese pred obrazom Márie počas púte do Vacova (12. septembra). Fotografiu svätého obrazu pozri v Obrázkovej prílohe. / **Alkalom:** Kislánykorában halotta. Váci zarándoklat (szeptember 12.) során az erdőben énekelték, egy Mária-kép előtt. A szentképről készült fényképet lásd a Képes függelékben.

26. Mária, Mária ranajšia d'eňica

Pútnická pieseň / Búcsújáró ének

Poco rubato

Má - ri - a, Má - ri - a ra - naj - šia d'e - ňi - ca,
Hrieš - ním nám kres - ťa - nom naj - jas - ňej - šia svie - ca.
Má - ri - a, Má - ri - a po - ťe - ha an - d'e - ľov,
Moc - ná le - kár - ki - ňa tvo - jích ver - nih d'iet - kov.

2. Mária, Mária kráľovná ňebeská,
Bud'íž pozdravená Maťičko bešňovská,
Mária, Mária vikvitla ľaľia,
Ťebe mnohokrát'ej stoťisíc veľebia.

3. Mária, Mária archa si umluví,
Bud'íž nám vespolek sládkosť svej náďejí.
Mária, Mária kráľovná ňebeská,
Bud'íž pozdravená Maťičko bešňovská.

Bátyi Mihályné Volter Mária (76)

1957. 01. 25. Manga János³⁰

30 MTA ZTI Hangarchívum Mg_04336; ZTI_AP_16862b

Text: Porov. leták: *Pieseň putnická prebhlasolawenej Panni Marii. Wydánjm a nákladem Aloisa Soboty. Budín 1888. Tiskem Martina Bagó i Syna.*³¹ / **Szöveg:** Vö. Ponyvanyomtatványon: *Pieseň putnická prebhlasolawenej Panni Marii. Wydánjm a nákladem Aloisa Soboty. Budín 1888. Tiskem Martina Bagó i Syna.*

Melódia: 19. storočie, je podobná ako melódia piesne č. 24. (*Gd'e si hora presvatá, ti hora Bešňovská*). / **Dallam:** 19. század, a 24. számú énekkel rokonítható dallam (*Gd'e si hora presvatá, ti hora Bešňovská*).

Príležitosť: Púť do Bešňovskej Márie. / **Alkalom:** Máriabesnyői zarándoklat.

31 Pozri /Lásd: Žiláková, M.: Počúvajte málo. 255–257.

27. Pred vekmi zvolená Paňi aňjelska

Pútnická pieseň / Búcsújáró ének

Rubato

Pred vek-mi zvo-le - ná Pa - ňi aň-jel-ska,
Slá-vo oz-do-be - ná hviedz-do ňe-bes-ka
Mi sa k t'e-be u - t'e-ká-me Mat-ko pre-d'iv-na,
Vrúc-ňim sr-com t'i spie-va-me: Sal - ve Re - gi - na.

2. Si na svet'e žila f čnosťi (!), svetosťi,
Bola z Bohu milá, plná milosťi,
Vivolená matko Krista, panno ňevinná,
Preto zdravas, panno cistá: Salve Regina.

Varga Ferenc (71)
2019. 06. 26. V. D.

Text / Szöveg: Masztich, 1906. 613–615.

Porov. leták: *Nábožná pieseň o blahoslewené Panné Marii. W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla. 1881.* / Vö. Ponyvanyomtatvány: *Nábožná pieseň o blahoslewené Panné Marii. W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla. 1881.*

Ďalšie verše / További versszakok: Antológia 28.

Ďalšie verše / További versszakok (Masztich 1906. 613–615.):

3. *K Tebe bol poslaný Gabriel z neba,
Od Boha vyslaný, Pozdraviť Teba,
Že bez muža, tak zvestuje, porodiš Syna,
A vrúčne Ti prespevuje: Salve Regina!*

4. *Pred a pri pôrode Pannou's ostala,
Veniec po pôrode si zachovala:
Preto Teba oslavuje celá krajina,
Tebe každý prespevuje: Salve Regina!*

5. *Až keď dostane nás smrť do svej moci,
Keď nebude pre nás už viac pomoci;
Dušu našu ved' do neba, ku trónu Syna,
By sme tam tiež ctili Teba: Salve Regina!*

Melódia: koniec 18. storočia. / **Dallam:** 18. század vége.

Príležitosť: Slováci žijúci v Maďarsku ju spievali na pútnickom mieste na *Szentkereszte*. / **Alkalom:** Magyarországi szlovák zarándokok énekelték búcsújáróhelyen, *Szentkereszten*.³²

32 Pravdepodobne respondent myslel na Péliföldszentkereszt. / Az adatközlő feltehetőleg Péliföldszentkeresztre gondolt.

28. Vikvitla ruža f tom vacoskom chráme

Pútnická pieseň / Búcsújáró ének

Rubato

The musical score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It consists of four staves of music with lyrics underneath. The tempo/mood is marked 'Rubato'. The melody is simple and folk-like, with some slurs indicating phrasing. The lyrics are in a mix of Slovak and Hungarian.

Vi - kvit - la ru - ža f tom va - cos - kom chrá - me,
Tak sa pek - ňe svie - tí na sva - tom ol - tá - re,
Má - ri - a, Má - ri - a, Má - ri - a z ru - ži kvet,
Na t' e - be vo - lá ce - lí ši - ro - kí svet.

Bátyi Mihályné Varga Mária (87)
2014. 08. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.³³

Melódia: 19. storočie. / **Dallam:** 19. század.

Príležitosť: Starší spievali pieseň na púti do Vacova (12. septembra). V medzivojnovom období chodievala na púť do Vacova najmä mladšia generácia. Veriaci sa vydali na cestu v sobotu popoludní, išli cez les a večer dorazili do Vacova, kde prenocovali. V nedeľu po svätej omši vyrazili domov. Prichádzajúc do Pišpeka pozdravovali domácich nasledovne: *Pozdra-*

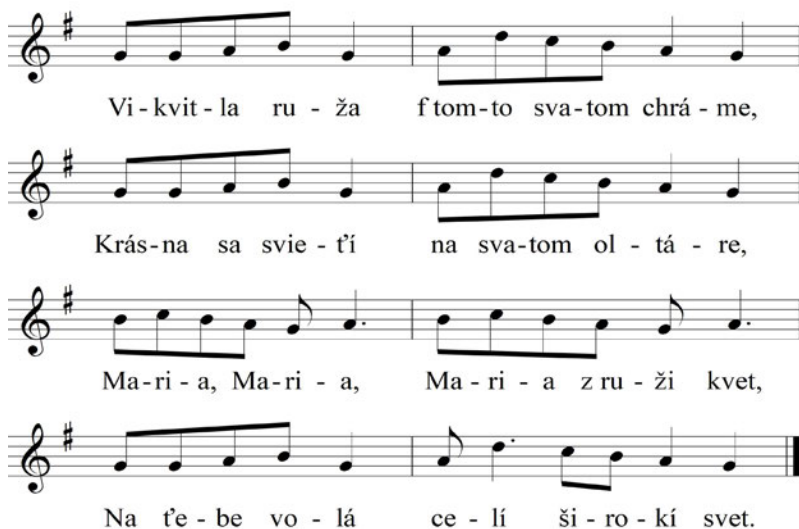
³³ Porov. Žiláková, M.: Cirkevná kultúra mimo. i. m. 206.

vuje vás Panenka Mária Vacovská! / Alkalom: Zarándoklaton énekelték az idősek. Váci zarándoklat (szeptember 12.) A váci zarándoklaton legnagyobb számban fiatalok vettek részt a két világháború közötti időszakban. Szombat délután indultak az erdőn keresztül, este érkeztek meg Vácra, ott töltötték az éjszakát. Vasárnap az ünnepi szentmise után indultak haza. Püspökatvanba érve az otthoniakat a következőképpen köszöntötték: *Pozdravuje vás Panenka Mária Vacovská! / Üdvözetét küldi a váci Szűz Mária!*

29. Vikvitla ruža f tomto svatom chráme

Ružencová pieseň / Rózsafüzéres ének

Poco rubato

Vi - kvit - la ru - ža f tom - to sva - tom chrá - me,
Krás - na sa svie - ťi na sva - tom ol - tá - re,
Ma - ri - a, Ma - ri - a, Ma - ri - a z ru - ži kvet,
Na ťe - be vo - lá ce - lí ši - ro - kí svet.

2. Tem hrá m zahrada ruženci svateho,
Bráťia aj sestri stupujme do ňeho.
Maria, Maria, Mária z ruží kvet.
Na ťebe volá celí širokí svet.

3. Záhranna brána zo zlata cistieho,
Tam ona čeká cťi ťeba svojeho.
Maria, Maria, Mária z ruží kvet.
Na ťebe volá celí širokí svet.

4. Brána prez zámku, lahko to môžeš viesť,
Maj cistó srce ruža v nej môžeš biť.
Maria, Maria, Mária z ruží kvet.
Na ťebe volá celí širokí svet.

5. Zato ó Matka, primi náz za d'etki,
Bi zme mohli biť f tej záhrad'e kvietki.
Maria, Maria, Mária z ruži kvet.
Na ťebe volá celí širokí svet.

6. A keď nám dojd'e posledná hod'ina,
Dojz nám k pomoci Matka naša milá.
Maria, Maria, Mária z ruži kvet.
Na ťebe volá celí širokí svet.

Kovácsné Mészáros Anna (67)
2019. 10. 25. V. D.

Text: Podľa rukopisu. / **Szöveg:** Kézirat alapján.

Melódia: 19. storočie. Melódia je podobná ako melódia piesne č. 28. / **Dal-**
lam: 19. század. A 28. számú ének közeli variánsa.

Príležitost': Stará mama spievala pieseň doma (viedla predmodlievanie,
Varga Józsefné, rod. Mária Benčíková, 1890). / **Alkalom:** Nagymama éne-
kelte otthon (előimádkozó volt, Varga Józsefné Bencsik Mária, szül. 1890).

30. Víťaj kráľovná ňebecká Panna Mária

Ružencová pieseň / Rózsafüzéres ének

Tempo giusto

The musical score is written on four staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below each staff.

Vi - taj krá - ľov - ná ňe - bec - ká Pan - na Má - ri - a,
Vi - taj pat - rón - ka U - hor - ska cis - tá la - lu - ja.
Zdra - váz, zdra - váz, zdra - váz, Má - ri - a pros za nás,
Mat - ka Boz - ská ru - žen - co - vá, o - ro - duj za nás!

2. Popros za nás svojho Sina Panna Mária,
Skrz anďela pozdravená čistá laluja.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

3. Z duhom svatím nestívenás Panna Maria,
Mocov Božskov na plíňená čistá laluja.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

4. Radujťe sa anďelovie Panne Marije,
Sečke ňebeské dušički cistej laluje.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

5. Keď je nad slnko jasnejšia Panna Mária,
Nad mesáčkom si peknejšia cistá laluje.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

6. Ona ostala cistoťe Panna Mária,
Stuňica šeckih milostáh cistá laluje.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

7. Ňevinní kvietek krásni Panna Mária,
Potěšená si anďelov cistá laluje.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

8. Ohráň nás od šeho zleho Panna Mária,
Zlost'i d'ábla pekleného cistá laluje,
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

9. Naših cestách opatruj nás Panna Mária,
Stoj hod'inu smrt'i pri nás, cistá laluje.
Zdraváz, zdarváz, zdraváz, Mária pros za nás,
Matka Božská ružencová, oroduj za nás.

Kovácsné Mészáros Anna (67)
2019. 10. 25. V. D.

Text: Podľa rukopisu. / **Szöveg:** Kézirat alapján.³⁴

³⁴ Porov. Žiláková, M.: Poslyšte mile. i. m. 266–267.

Melódia: Pravdepodobne 19. storočie. / **Dallam:** Feltehetően 19. század.

Príležitosť: Stará mama ju spievala doma. V texte sa objaví kult patrónky Uhorska. Aj slovenskí katolíci žijúci na území dnešného Maďarska považovali Uhorsko za krajinu Márie. Kult sa datuje od obdobia baroka, šíril sa prostredníctvom jezuitov, ktorí rozvinuli myšlienku Regnum Marianum. Kult patrónky Uhorska mal veľký vplyv aj na ľudovú kultúru. Podstata myšlienky je, že svätý Štefan ponúkol svoju krajinu Panne Márii. Aj socha Márie v Pišpeku sa nazývala *Patrónka Uhorska*. (Fotografiu o soche pozri v Obrázkovej prílohe.) / **Alkalom:** Nagymama énekelte otthon. A szövegben megjelenik a „*Patrónka Uhorska* kultusz”. A történelmi Magyarországot Mária országának tekintette a hazai katolikus szlovákság is. Ez a kultusz a barokk korban a jezsuiták révén jutott érvényre a Regnum Marianum eszme kidolgozásával és a népi kultúrára is nagy hatást gyakorolt. A gondolat alapját képezi, hogy Szent István felajánlotta az országot Szűz Máriának.³⁵ A püspökhathatvaniak a faluban lévő Mária szobrot is *Patrónka Uhorska* megnevezéssel illették. (A szoborról készült fénykép a Képes függelékben található.)

³⁵ Lengyel Ágnes – Limbacher Gábor: Népi vallásosság Palócföldön. Balassagyarmat 1997. 91–92.

31. Dobrú noc, dobrú noc Ježiši moj

Večerná pieseň / Esti ének

Rubato

The musical score is written on four staves in G-flat major (one flat) and 4/4 time. The melody is simple and lyrical, with a rubato tempo marking. The lyrics are in Slovak and Hungarian. The first staff has the lyrics 'Dob-rú noc, dob-rú noc Je - ži - ši moj,'. The second staff has 'Aj mi-sím od-pus-t'iť prí - bi - tek tvoj,'. The third staff has 'Pred Ťe-bou z vrúc-nos - ťi na zem pa-dám.' and the fourth staff has 'Dob-rú noc, dob-rú noc, už vám dá - vam.'.

Dob-rú noc, dob-rú noc Je - ži - ši moj,

Aj mi-sím od-pus-t'iť prí - bi - tek tvoj,

Pred Ťe-bou z vrúc-nos - ťi na zem pa-dám.

Dob-rú noc, dob-rú noc, už vám dá - vam.

2. Mária, Jozefe, Ježiš volám
Dobrú noc, dobrú noc, už vám dávam
....
....

Varga Ferenc (71)
2019. 10. 25. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.

Porov. leták: *Nábožná píseň k nejsvětějším osobám Ježíš, Maria Jozef. W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla. 1887.*³⁶ / Vö. Ponyvanyomtatvány: *Nábožná píseň k nejsvětějším osobám Ježíš, Maria Jozef. W Uh. Skalici, u dědičů J. Škarnicla. 1887.*

Melódia: Klasicistická melódia z 18. alebo 19. storočia. / **Dallam:** 18–19. századi klasszicista dallam.

Príležitosť: Respondent počul pieseň od starej mamy (Lami Ferencné, rod. Mária Pémová, 1911.), spievala ju pred spaním, „z papiera”. / **Alkalom:** Az adatközlő nagymamájától hallotta (Lami Ferencné Pém Mária, szül. 1911.), aki lefekvés előtt énekelte *papírról*.

36 Pozri / Lásd. Žiláková, M.: Počúvajte málo. 371–372.

32. Oblečme sa do smutneho, mí ktorí zme v ruženci

Pri mŕtvom / Halott mellett

Rubato

Ob - leč - me sa do smut - ne - ho, mí kto - rí zme v ru - žen - ci,
Z náš - ho ven - ca tá smrť hroz - ná, e - nu ru - žu vi - trh - la,
Mod - lí - me sa za ňu, bil Je - ži - še Kris - t'e,
Nak poč - ňe od - po - čí - va.

Parádi Ferencné Fekete Mária (93)

2019. 08. 22. V. D.

Text: Spamäti. / **Szöveg:** Emlékezetből.

Maďarský ekvivalent textu / Magyar tükörszöveg: *Öltözzetek gyászruhába szentolvasóbeliek.*

1. Öltözzetek gyászruhába szentolvasóbeliek,
Mert egy rózsát leszakajtott a halál közületek,
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevében,
Nyugodjék békességben.

2. Rózsakoszorúnk egy tagja halva fekszik előttünk,
A békességnek álmában, már elköltözött tőlünk.
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevében,
Nyugodjék békességben.

3. Isten megdicsőített és kiválasztott szentek,
Az Isten szent színe előtt érte esedezzetek!
Imádkozzunk érte, hogy Jézus nevében,
Nyugodjék békességben.

4. Fogjátok fel tagjaimat szentolvasóbeliek,
Az elkészített síromhoz vigyétek tetteimet,
Lelkem dicsőségbe, szentek seregébe,
Mehessen az egekbe.

Bátyi Istvánné Uzák Julianna (82)

2019. 10. 04. V. D.

Text / Szöveg: Orgonahangok 1918. 966–967.

Melódia: 18. storočie. / **Dallam:** 18. század. Típusdallam: *Mondj naponként és óránként.*

Príležitosť: Do 60. rokov 20. storočia zosnulí boli vystretí doma. Jeden alebo dva večery pred pohrebom sa zišli príbuzní (väčšinou ženy), aby sa modlili za duchovnú spásu zosnulého. Nočné bdenie pri mŕtvom bolo v Pišpeku v 20. storočí posledným príkladom komunitnej náboženskej praxe v slovenskom jazyku. Tým sa tiež vysvetľuje, prečo moji respondenti poznali po slovensky iba tajomstvá bolestného ruženca, veď aj oni sa ich modlili pri zosnulých. Tajomstvá radostného a slávnostného ruženca ovládali len v maďarčine. Aj v časoch, keď už rakva so zosnulým bola vystavená na cintoríne, zostalo živým zvykom, že rodina zosnulého sa zhromažďovala v súkromnom dome, aby sa večer pred pohrebom spoločne modlila. Tento zvyk sa na konci 20. storočia čoraz častejšie prenášal do kostola, dnes žije iba v múroch kostola. / **Alkalom:** Az 1960-as évekig a halottakat otthon ravatalozták fel. A temetést megelőző egy vagy két estén összegyűltek a rokonok (elsősorban asszonyok), az elhunyt lelki üdvéért imádkozni. A halottvirrasztás a szlovák nyelvű kö-

zösségi vallásgyakorlat utolsó példája volt a 20. században Püspökhatvanban. Ez magyarázza azt, hogy adatközlőim csak a fájdalmas rózsafüzér titkait ismerték szlovákul, mert a halott mellett ezt még ők is imádkozták. Az örvendetes és dicsőséges rózsafüzér titkait már csak magyarul tudták. Annak ellenére, hogy a halotti ravatal átkerült a temetőbe, továbbra is élő szokás maradt, hogy az elhunyt családja magánháznál gyűlt össze a temetés előtti este imádkozni. Ez a szokás a 20. század végén került át egyre gyakrabban, majd napjainkra kizárólagosan a templomba.

Pieseň poznali aj: / Az éneket ismerte még:

Czifra Istvánné Fekete Anna: *Oblečme sa do smutníšiach, mí kerí zme v ruženci ...* kezdettel.

Volter Józsefné Kiss Mária: *Oblečme sa do smutního, mí kerí zme v ruženci ...* kezdettel.

Biblické príbehy, apokryfy
Népi biblikus történetek,
apokrifek

1) Narodenie Panny Márie

Szűz Mária születése

Svatí Joákim a Svatá Anna nemali d'et'i.

Starí boli, a vismiali ich, že nemajú d'et'i, že sa Pánboh hnevá na nich, zato nemajú. Voľakodí tag bolo, že na koho sa Pánboh hnevá, nedá jim d'et'i. Hát tag aj oni ždi boli takí pobožní, veľmej chod'ili do kostola.

Potom [sa] jim prisňila Palenka Mária. Zjaviv jim and'el, a tem poviedav jim, že budú mať eno d'óvča, Mária bude meno. Ale už boli takí pristarí, tak hát potom vraveli:

– Keď bud'eme mať Máriu, tak [hu] potom odáme do kostola, tam bud'e riasť. Už pri náz nebud'e ved'ieť riasť, lebo už zme mi starí na to. Čo boli susedi veľmej sa raduvali šeci, že sa jim narod'ilo.

– Ako sa to ľen mohlo stáť? – ňekceli aňi veriť.

Potom sa tak stálo, sa narod'ila. Za tri roke hu chovali, potom hu odali. Tak potom chod'ili hu aj opačovať.

2) Ako si vybrala Panna Mária muža?

Hogy választott férjet Szűz Mária?

Palenka Mária sa kcela vidat', kcela si vibrat', ale ňeved'ela si vibrat'. Potom jej mat' tag vravela:

– Hát vieš čo, doňesieme na oltár edom pohár, a položia do toho pohára, tí čo prídu, položia prút'ike, a kerí prút'ik vikvitňe, to bud'e spravolivo, to bud'e tvoj.

Veľa sa nazbierali. Vraveli, že:

– Čia bud'e, čia bud'e?

A prút'ike boli dva a tricat', ňepratali sa aňi g oltáru. Každí prút'ik mav meno. Aj Svatí Jozef tam bov a ostatní. Jozef bov chudobní, a čo boli druhí, tí boli bohatí. Tak sa von ňechistav na predov, von bov nazatku ľen. A keď sa začalo, pokláli si šeci prút'ike do toho pohára, a potom čakali kodí vikvitňe. Aj čie vikvitňe?

Na druhí d'eň tašli na rano do kostola, prút'ike ňeboli vikvitnutie, ľen edom. A to bov Svatí Jozefov. Tak Palenka Mária si toho zala potom.

A tí druhí, čo tam boli, tí tašli domov šeci. Nahňevali sa na Jóžefa, lebo

boli bohatí, ale Józef boľ chudobní chľapeľ. Aj ostatní prúťik položiv do pohára, ale potom pont tem vikvitov, čo boľ Józefov.

3) Ako sa narodil Ježiško?

Hogy született a Kisjézus?

Palenka Mária a Józef tašli sa prepísať, lebo bolo vipnúcenvo, že na-čín sa prepísať každí sked'e prišov. Tag tašov aj Józef z Máriou do Betlehema. Oňi mali ľen somára, to jim boľ, ako motor, hát voľ'akodí ňeboli motori. Tom jim boľ pomoc, somár.

Mária bola už veľ'mej na rosipaňia, hát no. Potom sa tak tašli pítať sáláš, hñed' g rod'íne Jožefovej, ale tí zazreli, že Palenka Mária, hát buď'e mať Ježiška. Poviedali že:

– Mi ňemáme miesto!

Ňedali jej miesto, tag tašla d'alej. Tašli f šorom, šorom, celú ulic po-choďili ňigďe ňezostáli. Prišli cesťe na sami koňiec do betlehemej sta-ji. Potom Jozef vravev:

– Ňemóžeme taj ňigďe stato, sem sa misíme uť'iahnúť, lebo je zima. Tu buď'eme oddichuvať.

Oňi hát ešte ňečakali, že sa narod'í tam Ježiško. To sa tag stálo, že keď oňi si tam posadali, Panenka Mária vavela Jozefovi:

– Ti si už veľ'mej ustať. Choj si ľ'ahnúť, oddichnúť. Ja sa buď'em tu moliť.

Józef tašov spať gu dverám, si spraviv voľ'áki brloh. A kím Palenka Mária sa molila, Ježiško prišov na svet f tom čase. Keď sa narod'iv, Panenka Mária ho zakrúť'ila, a do jaslíčkov položila, volala Józefa:

– Józef, hibaj! Narod'iv sa Ježiško!

Hñed' prišli and'eli, aj tie spievali: Megszületett a kicsi Jézus! Narod'iv sa kicsi Jézus! Ozaj tag bolo.

4) Vyvraždenie detí

A gyermekmészárlás

Heródes keď zbadav, že Ježiško sa narod'iv, von to ved'ev, že buď'e Pán. Von sa od toho zľ'akov a potom tag spraviv; že vivolav, žebi šecke d'eťi do trich rokov, šecke d'eťuške doñiesli gu kostolu, chľapcov.

Plač bov veľkí, tañiesli ich do kostola, boli triciatí, zarezali tricat' d'eťí. Tam bov veľkí pláč.

Svatí Jozef ñebov tam. Svati Jozef popakuvav šecker, zobud'ív Palenku Máriu:

– Hibaj! Táďeme, lebo and'el sa mi zjaviv, žebi zme [sa] otratali st'ato, žebi zme tašli z Ježiškom, lebo aj toho nám veznú.

Tak tašli, odišli. Potom tam boli, neviem za keľko roke. A keď Heródeš zomrev, zasek sa mu zjaviv and'el, že môže tájt' domov, už teraz na pokoji budú, už aj Ježiško bude doma.

Keď zbadali, že tie d'eťi porezali, potom už aj Svatího Jána zali voka z vod'e. Lebo mať ho dala do košíka keď zbadala, že fiúgyermekeket (*chlapcov*) načín dat', to jej prišlo na rozum, že ho ona ñedá. Dá ho do košíka, položí ho do vod'e.

A tak tam merkuvala nám potom. Takvo spravila, takí košík spravila, žebi voda nedvošla do košíka, a f tom košíku tam bov. Tam ho opatruvala, ale ona ždi bola part mellett, ždi striehla, že d'e táďe košík. Potom keď badala, že Heródeš zomrev, už môže ít vok, zala ho, a chovala ho.

5) Miért illatos a vadrózsa?

Prečo vonia šíповá ruža?

Az a kis egyszerű rózsa, ami bárhol kinyílik, azért olyan nagyon illatos, mert a Szűz Anya azon szárította a kis Jézusnak a pelenkáját.

6) Prečo svieti slnko každú sobotu?

Miért süt ki szombaton mindig a nap?

Takto vraveli starí, že každú sobotu sviet'í slnko, lebo Panenka Mária todí prala plienke Ježiškovi. Zato ždi sviet'í slnko f sobotu, bálén troška, žebi uskli plienke, čo Panenka Mária prala.

7) Prečo je dobré jesť holubie mäso počas choroby?

Miért jó galambhúst enni betegségkor?

To som doma počula od rodičov, keď voľakto je veľmi nezdraví, todí holuba način zarezat', lebo tak spravila aj svatá rodina. Panenka Mária bola chorá, zarezala holuba, uvarila, potom sa vizdravela.

Ňaňika Paládiová bola veľmi chorá, zme sa báli, že zomrie. Moj apa bov jej báči. Naší mali holubi, apa moj dav jej edon, tá Ňaňika zedla, a s toho holuba, už večer jej ničt Ňebolo. Šeci sa čuđuvali, že ako tá len ved'ela tak vizdraviet'.

Na d'ed'íne Ňel'úbia holubi, čo je to, ničt, veľmi málo, ale to je dobrvo na osoch, lebo aj svatá rodina sa ždi vizdravela od Ňeho.

8) Prečo išiel Ježiš na somárovi do Jeruzalema?

Miért számáron ment be Jézus Jeruzsálembe?

Keď Pánboh stvoriv státke, šeckím dav meno:

– Ti bud'eš zajac! Ti bud'eš somár, koza, pes, mačka – tak f šorom.

Pánboh dav tie mená, čo jesto teraz. Todí dav šeckím aj rozum. Somár veľmij kcev biť múdri, ale bov nazadku, zato mu Ňeostálo ničt, Ňedostav veľa rozum.

Ale Pánboh mu nahrad'iv, keď bola Kvetná Ňed'el'a. Prvá Kvetná Ňed'el'a, todí Pán Kristus Ňi na koŇe, ale na somáre išov do Ružova.

Lud'ia stáli pred chižma po enom fšad'e, čakali Pána Krista, ved'eli že id'e. A tem tašov na somáre a ľudia tag privítali, na somáre. A ešť'e aj pokróce prestreli, žebi somár staď'e tašov, Ňi na zemi, na pokrócach.

9) Prečo je na trstí odtlačok somárích zubov?

Miért van a nádszálon szamárharapás?

„(...) Kristus Pán v prvú Kvetnú Ňed'el'u prišov do Jeruzalema na somárovi. To sa tak stálo, že učníci majstra hľadali koŇa, ale ho Ňigď'e nemohli nájst'. Až ho najšov sám Boh, ako sa na lúki pásov. Prihovoriv sa mu:

– Pod' kvon, odŇes ma do Jeruzalema.

A tem mu na to takto odpovedav:

– Paňe, som hladní, dovoľ, abi som sa ešťe pásov.

– Dobre, ti sa len pas.

Od tich čias kvon stále žerie, a ňigda sa ňenasíťí.

Somár, kerí sa veľmej d'el'akom jarku pásov, vd'aka svojím dlhým ušiam počuv temto rozhovor. Just todi bov zahrizov do ednej trstiňe, ale hu aňi ňedojedov, ponáhl'av sa na pomoc pánu Bohu. A dókazom toho, že sa to tak stálo, znak zubám somárovi zostáv na trstiňe do dňes. Chto ňeverí, môže sa o tom presvečiť'.(...)³⁷

10) Hrubé drevo našli

Érdes fát találtak

Tí ľud'ia, čo kceli Pána Krista ukrižuvat', tag hľadali f hore drevo, takvo, čo hrubvo, žebi mohov s ňeho spraviť križ. Aj našli, víťali, a s toho spravili križ, čo bolo na to súce.

11) Prečo nie je dobre v piatok česať?

Miért nem jó pénteken fésülködni?

F piatok ňi dobre česať, aňi vlasi zvíjať. Lebo sa Panenka Mária česala vo veľkí piatok, kím sa česala, zat'íav jej odňesli Sina. Hát to vraveli voľakodí, ňi dobre česať f piatok, ale ja som sa česala aj f piatok.

12) Prečo ľúbi Pánboh Cigánov?

Miért szereti az Isten a cigányokat?

Takto je porekalo, že Pánboh veľmej ľúbi Cigáňov, lebo keď Pána Krista taňesli ukrižuvat', Cigáňi vraveli: „Mi ho ňedáme!“ Šeckie klinec kceli ukradnúť, žebi Ježiša ňeved'eli ukrižuvat', ale ňepodarilo sa jim, lem edom ved'eli ukradnúť.

A zato ukrižovali Pána Ježiša s trima klinci, tag do nohe ňeved'eli dať lem edom. No zato ľúbia Cigáňi aj zezezo, lebo zezezní kliňec ukradli Pána Kristovi.

37 Zdroj: *Štefan Lami*: Ľudové rozprávky Slovákov v Maďarsku. Budapešť 1983. 191.

13) Prečo nedostál Svätý Peter somára od Ježiša?

Miért nem kapta meg Szent Péter Jézus szamarát?

„Keď Pán Kristus sa odberav od apoštolov a d'eliv medzi nimi čo mav, spituje sa mu Peter:

– Paňe, a somára komu daruješ?

– Ag si kľakneš do kúta a pomodlíš sa Očenáš, že na ništ inšje ňebud'eš misliet, somára zanaahám t'ebe.

Peter si kľakov a začal sa modliť: „Otče náš, ktorí si v nebesích, posveť sa jméno tvé...“. Ako sa modlí, len mu napadlo, že či mu Ježiš zo somárom aj zlatí kantár daruje. Keď sa už pomodlil, pán Kristus mu hovorí:

– Vidíš Peter, aňi len edom Očenáš sa nevieš pomodliť, žebi si na voľačo svecké ňemislel. Sľúbiv som t'i somár a ti bi si už aj zlatí kantár kcev. Preto aňi somára ňezaslúžiš.“³⁸

14) Múdry rozsudok

A bölcs ítélet

Taňiesli krist'it' d'et'i do kostola, a keď prišli enej zomrelo. Potom ňekcela vraveť, že je to jej, tak sa tam troška vitatkozuvali.

A potom jim vraveli:

– Hát viet'e čo, keď ňe je aňi tvoje, aňi tvoje. Totoka živo, žebi bolo obidvuch, takto prekrojíme na poli, takto bud'e aj tvoje, aj tvoje.

Tá, čo ňebov jej, čo jej zomrev, tá vravela:

– Tag aňi tovj'e, aňi moje ňebud'e, prekrojíme na poli!

Kerá ho mala, tá sa ohlásila, že:

– Ňedám ho prekrojiť, račej si ho ti vezneš!

Tá, čo jej zomrev, tá bi ho už bola kcela prekrojiť, ale tá kerá ho mala, tá ho ňedala prekrojiť, lebo to bov jej. A tak zbadali, že je to jej, že ho ona ňedala.

Potom ňedali ho prekrojiť, tá si ho zala, cí bov.

³⁸ Zdroj: *Lami, Š.*: Ludové rozprávky. c. d. 190.

15) Prečo nepomáhal Pánboh jednému hrdému mužovi?

Miért nem segített meg az Isten egy büszke embert?

Išli ľuďia do robot'e, a edon muž tam kopav. Tem už dokonav kopat', a tí lem todí tašli kopat'. A klaňali sa mu:

– Dobrí d'em! Pánboh daj!

– Aj vám!

– Pánboh ťi pomáhaj!

– Už mí ňenačín Pánboh pomáhat', ja už aj tag dokonám. Už som na kraj.

A potom tí odišli. Tam aj kopali, aj skopali, a keď dokonali, išli domov.

A komu sa klaňali, tem ešte ždi tam bov. Potom sa mu spítali:

– A ti si čo? Ti si ešte tu?

– Hát, ja som ešte tu, ešte mám robotu.

Tí už aj dokonali, aj domov išli a tem ešte ždi tam bov. Ňepomáhav mu ničt Pánboh, lebo bov takí hrdí, že jemu ňenačín Pánboh pomáhat'.

Népi biblikus történetek JEGYZET, FORDÍTÁS

1) Szűz Mária születése

Adatközlő: Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Szent Joakimnak és Szent Annának nem volt gyermeke.

Öregek voltak és kigúnyolták őket, hogy nincs gyermekük, mert az Úristen haragszik rájuk, azért nincs nekik. Valamikor úgy tartották, hogy akikre haragszik az Úristen, azoknak nem ad gyermeket. Hát így ők ily módon vallásosok voltak, sokat jártak a templomba.

Aztán történt, hogy megálmodták Szűz Mária születését. Megjelent nekik egy angyal, és az mondta, hogy lesz egy lányuk, Mária lesz a neve. Mivel ők már nagyon öregek voltak, azt mondták:

– Ha megszületik Mária, úgy beadjuk őt a templomba, ott fog felnőni. Hiszen mellettünk nem tud felnőni, mert mi már ehhez öregek vagyunk. Akik voltak szomszédjaik, nagyon örültek mind, hogy megszületett.

– Hogyan csak történhetett ez meg? – nem akarták még elhinni sem. Hát így történt, megszületett. Három évig nevelték őt, aztán odaadták. Aztán jártak őt látogatni.

Párhuzamok: Lammel Annamária – Nagy Ilona: Parasztbiblia. Budapest 1986. (Továbbiakban: Parasztbiblia) 255–257.

2) Hogy választott férjet Szűz Mária?

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Szűz Mária szeretett volna férjhez menni, de sok kérője volt, nem tudott választani. Ezért azt mondta neki az édesanyja:

– Hát tudod mit, hozzon mindenki egy vesszőt!³⁹ Vigyünk az oltárra egy poharat és azok, akik jönnek, ebbe a pohárba tegyék bele a vesszőjüket. Amelyik vessző kivirágzik, az lesz az igazi, az lesz a tied.

Sokan összegyűltek. Mondogatták:

– Kié lesz, kié lesz?

Harminckét vessző volt összesen, nem fért rá az oltárra sem. Minden vesszőn egy név volt. Szent József is ott volt és mások is. József szegény

³⁹ Allúzió Jessze vesszejére, ami a Megváltó Dávid király házából való származásának jelképe.

ember volt, a többiek pedig gazdagok. Így nem is elől volt, csak hátul állt. Belerakta mindenki a vesszőjét ebbe a pohárba, aztán várták, mikor virágzik ki, és vajon melyik virágzik ki.

Másnap elmentek reggel a templomba, a vesszők nem voltak kivirágozva, csak egyetlen egy. Ez Szent Józsefé volt. Így Szűz Mária hozzámment ezután.

A többiek, akik ott voltak, mind hazamentek. Haragudtak Józsefre, mert gazdagok voltak, József pedig szegény. Mások is tettek a pohárba vesszőt, de mégis aztán pont az nyílt ki, ami a szegény Józsefé volt. Párhuzamok: Parasztbiblia 260.

Mária Anya – Mária Anyánk. Szűz Mária alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint. Szerk. Medgyesy S. Norbert. Budapest 2019. 153–156.

3) Hogy született a kis Jézus?

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Szűz Mária és József elmentek az összeírásra, mert meg volt parancsolva, hogy össze kell írni mindenkit, honnan származik. Így elment József Máriával Betlehembe. Volt nekik egy szamaruk, az olyan volt, mint a motor; hát valamikor még nem voltak motorok. A szamar volt nekik a segítség.

Mária már nagyon készült a szülésre. Így szállást kezdtek kérni rögtön József rokonainál. De azok, amint meglátták, hogy Szűz Mária várja a kis Jézust, azt mondták:

– Nekünk nincs helyünk!

Nem adtak neki helyet, így továbbment. Mentek sorban, az egész utcát végigjárták, sehol sem maradhattak. Végül elértek az út végére, egy betlehemi istállóig.⁴⁰ Ekkor József így szólt:

– Nem megyünk innen tovább semerre, ide kell behúzódnunk, mert hideg van. Itt fogunk megpihenni.

Akkor még nem gondolták, hogy ott születik meg a Jézuska. Ez úgy történt, hogy mikor oda letelepedtek, Szűz Mária azt mondta Józsefnek:

– Te már nagyon fáradt vagy! Menj lefeküdni, pihenni! Én itt maradok imádkozni.

⁴⁰ Vö. Chodila Mária kezdetű népszerű legendaballada a magyarországi szlovákok között. Žiláková, M.: Cirkevná kultura. i. m. 197–198.

József el is ment aludni, a bejáratnál csinált magának fekhelyet. Amíg Szűz Mária imádkozott, azalatt az idő alatt Jézuska a világra jött. Amikor megszületett, Szűz Mária bepólyázta és jászolba fektette, szolt Józsefnek:

– Gyere, József! Megszületett a kicsi Jézus!

Rögtön az angyalok is leszálltak, azok is énekelték: Megszületett a kicsi Jézus!

Ez valóban így történt.

Párhuzam: Mária Anya – Mária Anyánk. i. m. 228–238.

4) A gyermekmészárlás

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Heródes amikor meghallotta, hogy megszületett a kis Jézus, ő már tudta, hogy ez a gyermek lesz az Úr. Ijedtében úgy cselekedett, hogy kihirdette: minden gyermeket három éves korig, minden csecsemőt hozzanak el a templomhoz, a fiúgyermeket.

Nagy sírás volt, vitték őket a templomba, harmincan voltak, harminc gyermeket leöltek. Ott nagy sírás volt.

Szent József nem volt ott. Szent József összepakolt mindent, felébresztette Máriát:

– Gyere! Indulunk, mert egy angyal megjelent nekem, hogy el kell menekülnünk innen, el kell mennünk Jézuskával, mert őt is elveszik tőlünk. Így elmentek, eltávoztak onnan. Aztán oda voltak, nem tudom hány évig. Amikor Heródes meghalt, megint megjelent az angyal, hogy hazatérhetnek, most már békében lesznek, és már Jézuska is otthon lehet. Amikor megtudták, hogy ezeket a gyerekeket megölték, aztán már Szent Jánost⁴¹ is kivették a vízből, mert az anyja odatette őt egy kosárba. Amikor hallotta, hogy a fiúgyermeket oda kell adni, az jutott eszébe, hogy ő nem adja oda. Berakja egy kosárba, és beteszi a vízbe. Aztán úgy ott vigyázott rá. Úgy csinálta, hogy olyan kosarat készített, amibe a víz nem megy bele, és abban a kosárban volt. Ott gondoskodott róla, mert mindig a part mellett volt, mindig ügyelt rá, hogy hova megy a kosár. Mikor megtudta, hogy már ki lehet menni, magához vette és felnevelte őt.

Párhuzam: Parasztbiblia 281–282.

⁴¹ Az ószövetségi Mózes története Keresztelő Szent Jánosra applikálva élt a szájhagyományban.

5) Miért illatos a vadrózsa?

Kovácsné Mészáros Anna, 1951. Gyűjtés 2020.

Párhuzam: Parasztbiblia 287. *Lami, Š.*: L'udové rozprávky. i. m. 189.

6) Miért süt ki szombaton a nap?

Czifra Istvánné Fekete Anna, 1930. Gyűjtés 2019.

Úgy mondták az öregek, hogy minden szombaton kisüt a napocska, mert Szűz Mária akkor mosta a Jézuska pelenkáit. Ezért minden szombaton kisüt a napocska, legalább egy kicsit, hogy megszáradjanak a pelenkák, amiket Szűz Mária mosott.

Párhuzamok: Parasztbiblia 307.

A történetet adatoltam Bagon, Hévízgyörkön és Turán.

7) Miért jó galambhúst enni betegségkor?

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Otthon hallottam a szüleimtől, hogy amikor valaki nagyon beteg, akkor le kell vágni egy galambot, mert így tette a szent család is. Szűz Mária beteg volt, levágott egy galambot, megfőzte és utána meggyógyult.

A Palágyi néni nagyon beteg volt, attól féltünk, hogy meg fog halni. Édesapám a nagybácsikája volt neki. Voltak galambjaink, ezért apám adott neki egyet, a néni megette és attól a galambtól estére már semmi baja nem volt. Mindenki csodálkozott, hogyan tudott így meggyógyulni.

A faluban nem szerették a galambhúst, mi az, semmi, nagyon kevés, de jó haszonra válik, mert a szent család is mindig meggyógyult tőle.

Párhuzam: Parasztbiblia 307. Galamb ebéd (Varsány, Nógrád m.)

8) Miért számaron ment be Jézus Jeruzsálembe?

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Amikor az Úristen az állatokat teremtette, mindegyiknek nevet adott: – Te leszel a nyúl, te leszel a szamár, kecske, kutya, macska – és így sorban.

Az Úristen adta nekik ezeket a neveket, amik most is vannak. Akkor adta az észet is nekik. A szamár nagyon szeretett volna okos lenni, de hátul állt, ezért nem maradt neki semmi, nem kapott sok észet.

Ám az Úristen olyan jó, hogy kárpótolta őt. Mikor Virágvasárnap volt, az első Virágvasárnap, akkor az Úr Krisztus nem lovon, hanem számaron ment be Jeruzsálembe.

Az emberek álltak a házak előtt mindenütt, várták az Úr Krisztust, tudták, hogy érkezik. Aztán megjött számarháton és az emberek így köszöntötték, számarral. Még pokrócokat is leterítettek, hogy a számarnak ne földön kelljen mennie, hanem a pokrócokon.

Párhuzam: *Lami, Š.: Ľudové rozprávky. 191. Somár a jeho dlhie uši (Püspökháttan, Pest m.)*

9) Miért van a nádszálon számarharapás?

Hegy Pálné Czerovszki Anna, 1898. Lami István gyűjtése 1970.

Az Úr Krisztus az első Virágvasárnapon számarháton ment be Jeruzsálembe. Úgy történt, hogy a mester tanítványai lovat kerestek, de sehol sem találtak. Míg maga az Isten nem talált egyet, amint az a réten legelt. Megszólította őt:

– Gyere ló, vigyél el engem Jeruzsálembe!

De az erre így válaszolt neki:

– Uram, éhes vagyok, engedd meg, hogy még legeljek.

Azóta van, hogy a ló mindig eszik, de soha nem lakik jól.

A számar, aki nagyon messzi árokban legelt, hála a hosszú füleinek, meghallotta ezt a beszélgetést. Éppen akkor harapott bele egy nádszádba, de meg sem tudta enni, mert elsietett az Úristen segítségére. Az bizonyítja, hogy valóban így történt, hogy a számar fognyoma ott maradt a nádszálon a mai napig. Aki nem hiszi, meggyőződhet róla.

Párhuzamok: Parasztbiblia 422.

10) Érdes fát kerestek

Volter Józsefné Kiss Mária 1930. Gyűjtés 2020.

Az emberek, akik meg akarták feszíteni az Úr Krisztust, úgy keresték a fát az erdőben, ami érdes, hogy abból lehessen keresztet csinálni. Meg is találták, kivágták, és abból csináltak keresztet, ami alkalmas volt erre.

11) Miért nem jó pénteken fésülni?

Volter Józsefné Kiss Mária 1930. Gyűjtés 2020.

Pénteken nem jó fésülni, sem haját fonni. Mert a Szűz Mária éppen fésülni kezdte Nagypénteken, míg fésülni kezdte, addig elvitték a Fiát megfeszíteni. Így mondták ezt valamikor, hogy nem jó ezért pénteken fésülni, de én fésülni kezdtem pénteken is.

Párhuzamok: Parasztbiblia 473. Veronika fésülni kezdte. (Bernecebaráti, Pest m.); Csütörtökön nem jó fésülni (Nógrádsipek, Nógrád m.)

12) Miért szereti Isten a cigányokat?

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Van egy ilyen mondás, hogy az Úristen nagyon szereti a cigányokat. Mikor az Úr Krisztust vitték megfeszíteni, a cigányok azt mondták: „Mi nem adjuk őt!” Valamennyi szöveget el akartak lopni, azért, hogy ne tudják megfeszíteni, de nem sikerült nekik, csak egyet tudtak ellopni. Ezért feszítették meg az Úr Jézust három szöggel, a lábába nem tudtak csak egy szöveget ütni. No ezért szeretik a cigányok a vasat is, mert az Úr Krisztus vasszögét lopták el.

Párhuzamok: Parasztbiblia 477–478. A cigányt az Úristen megáldotta (Letskés, Pest m.)

Magyar Zoltán: A herencsényi mesemondó. Budapest 2004. 77. Miért csak három szöggel feszítették meg Jézust? (Herencsény, Nógrád m.)

13) Miért nem kapta meg Szent Péter Jézus szamarát?

Hegyi Pálné Czerovszki Anna, 1898. Lami István gyűjtése 1970.

Amikor az Úr Krisztus távozni készült az apostoloktól és elosztotta közöttük, amije volt, megkérdezte tőle Péter:

– Uram, és a szamarad kinek ajándékozod?

– Ha letérsz és elimádkozod a Miatyánkot, úgy, hogy semmi másra nem gondolsz, a szamarat rád hagyom.

Péter letérdelt és elkezdett imádkozni: „Miatyánk, aki a mennyekben van, szenteltesd meg a te neved...” Ahogy imádkozik, eszébe jut, hogy vajon Jézus a szamárral együtt az arany kantárt is neki adja-e. Amikor elimádkozta, az Úr Krisztus így szólt:

– Látod Péter, még egy Miatyánkot sem tudsz elimádkozni, úgy, hogy valami világi dologra ne gondolnál. Odaigértem neked a szamarat, de te már az arany kantárt is akarod. Ezért a szamarat sem érdekled meg.

14) A bölcs ítélet.

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Két gyermeket vittek keresztelni a templomba. Mire odaértek, az egyik asszonynak meghalt a gyermeke, de nem akarta beismerni, hogy az övé, aztán ott vitatkozni kezdtek.

Akkor azt mondták nekik:

– *Hát tudjátok mit, ha se nem a tiéd, se nem a tiéd, akkor ez az élő gyermek legyen mindkettőtöké! Elvágjuk félbe, így a tiéd is lesz, meg a tiéd is!*

Az, akinek meghalt a gyermek, azt mondta:

– *Így sem a tiéd, sem az enyém nem lesz, vágjuk félbe!*

Akié volt a gyermek, az tiltakozott, hogy:

– *Ne vágjuk félbe, inkább akkor vedd magadhoz te!*

Akinek meghalt a gyermek, az hagyta volna félbevágni az élt, de akié volt, az nem hagyta, hiszen az övé volt. Ebből észrevették, hogy az övé, mert hiszen nem hagyta félbevágni.

Aztán nem vágták félbe a gyermeket, az vitte magával, akié volt.

Párhuzam: Parasztbiblia 203–204. Bölcs Salamon a bíró

15) Miért nem segített meg az Isten egy büszke embert?

Volter Józsefné Kiss Mária, 1930. Gyűjtés 2020.

Munkába mentek az emberek, amikor egy férfi kint kapált. Ez az ember már éppen befejezte a kapálást, a többiek pedig akkor mentek csak kapálni. Köszöntek neki:

– *Jó napot, adjon Isten!*

– *Nektek is!*

– *Az Úristen segítsen neked a munkában!*

– *Már nem kell, hogy segítsen nekem az Úristen, már éppen befejezem. Már a szélén vagyok.*

Aztán azok is tovább mentek, kapáltak, kapáltak és mikor befejezték, indultak haza. De az, akinek köszöntek, még mindig ott volt. Megkérdezték tőle:

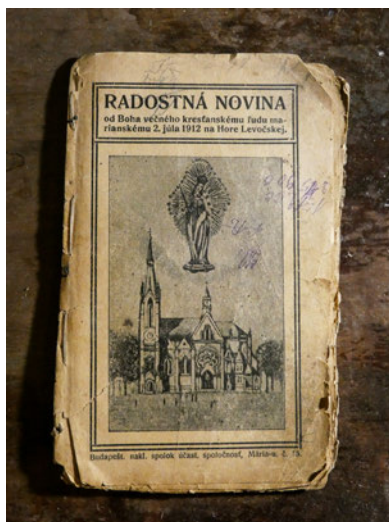
- *Hát veled mi történt? Még mindig itt vagy?*
- *Hát, én még mindig itt vagyok, még van dolgom!*
- A többiek már befejezték a munkát, haza is mentek, de ez az ember még mindig ott volt. Nem segített neki semmit az Úristen, azért, mert olyan büszkén mondta, hogy neki nem kell az Isten segítsége.*

Obrázková príloha

Képes függelék

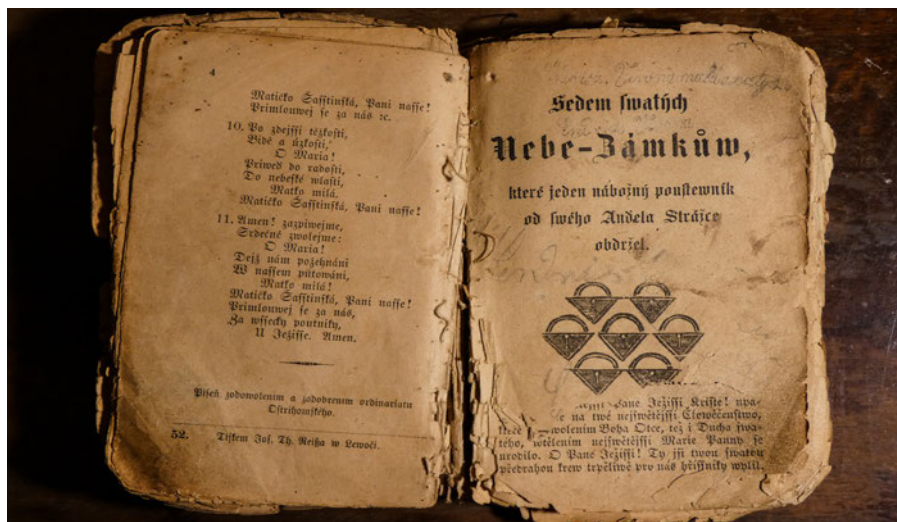
1–2. Produkty jarmočnej tlače, zbierky púťových piesní z pozostalosti Márie Lamiovej rod. Pémovej / Cérnakönyvek Lami Ferencné, szül. Pém Mária hagyatékából

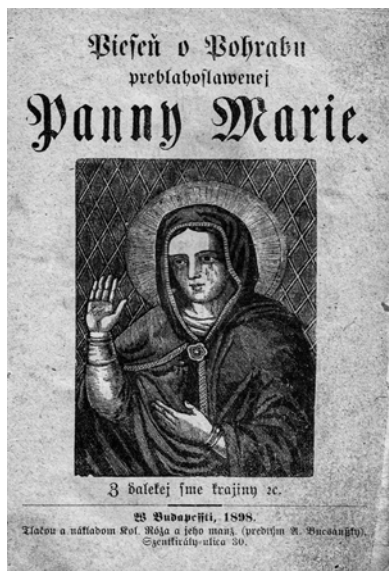
3. Betánsky list v zbierke púťových piesní / A betániai levél a cérnakönyvben

4. Sedem nebeských zámkov v zbierke púťových piesní / A hét meny-nyei zár a cérnakönyvben

5–6. Titulné strany letákov / Ponyvanyomtatványok címlapjai

7. Obraz Panny Márie v pišpeckom lese smerom do Vacova / Mária-kép az erdőben, a Vác felé vezető úton

8–11. Sväté obrázky z pútnických miest / Szentképek búcsújáróhelyekről

8. Bešnov / Máriabesnyő

9. Vacov 1929 / Vác 1929

10. Mariazell (Na zadnej strane obrázka je meno Kata Dian, podľa svojho modlitebníka sa narodila v roku 1853. / A kép hátoldalán Dian Kata neve olvasható, imakönyvének bejegyzése alapján 1853-ban született.)

11. Jeruzalemské kvety 1908 / Jeruzsálemi virágok 1908

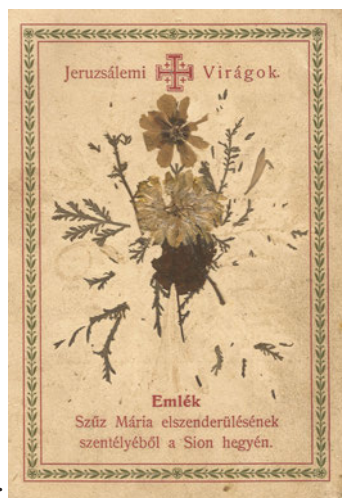
8.

9.

10.

11.

12. „Bešňovskí košiar” / „Besnyői kosár”
(Ján Kiss (r. 1905) ho plietol. / Kiss János (sz. 1905) fonta.)

13. Pišpečania idú na pút’ / Búcsúba induló püspökhatvaniak
(Na čele púte sú kríž a dve zástavy. Dievčatá nosia biele ručníky, v rukách majú „bešňovskí košiar” s vrchnákom. / A búcsúsmenetet két lobogó és egy kereszt vezet-
te, a lányokon fehér kendő kezükben fedeles besnyői kosár.)

14. Svätá omša v pišpeckom kostole / Szentmise a püspökhatvani templomban

15. Mladé ženy na slávnostnej procesii / Fialtal asszonyok ünnepi körmenetben

16. Procesie ku krížom / Keresztjárónapok

17. Procesia na sviatok svätého Marka / Búzaszentelési körmenet Szent Márk ünnepén

18. Jozef Kiss na márach (07. 02. 1944) / Kiss József a ravatalon (1944. 02. 07.)

(Jozef Kiss sa narodil v roku 1860. Bol pochovaný v bielych plátenných gaťách, košeli s dlhými rukávmi a vo veste. / Kiss József 1860-ban született. Fehér vászon bőgatyában, bőujjú ingben és mellényben temették el.)

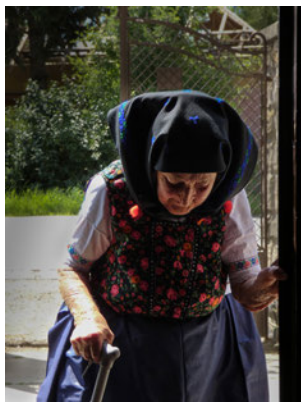
19. Deti na prvom svätom prijímaní (1957) / Elsőáldozó gyerekek (1957)

(Tých, ktorí prispeli k sviatosti, slávnostne s vlajkami uviedli z ulice do kostola. / A szentséghez járulókat ünnepélyesen, lobogókkal vezették be az utcáról a templomba.)

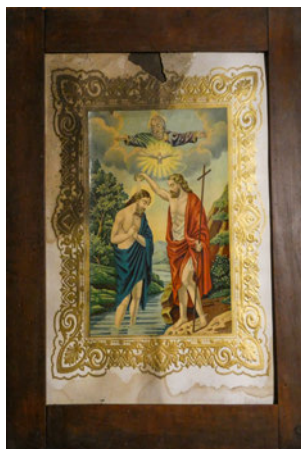
20–21. Mária Vargová Czifrová sa modlí pred lurdskou jaskyňou v pišpeckom kostole (2020). Staré ženy dodnes nosia iba ľudový kroj. / Varga Mihályné Czifra Mária a lurdi barlang előtt imádkozik (2020). Az idős asszonyok napjainkban is kizárólag népviseletben járnak, hét-köznep és ünnepekkor is.

(Sukňa Márie Vargovej má modré pásiky (*skvelá pásovka*), nosila ju v Nedeľu Najsvätejšej Trojice. / Varga Mihályné szoknyája kék csíkos (*skvelá pásovka*), Szentháromság vasárnapján viselte.)

22–23. Obrazy na stene s trojjazyčným nápisom (19. storočie) / Fali képek háromnyelvű felirattal (19. század)

(Christus als Kind – Božské dítě Ježíš – Krisztus mint gyermek)

24. Hrnček s Ježišovým portrétom / Bögre Jézus arcképével
(Mária Matejková ho kúpila na konci 19. storočia, jej dcéra ho tiež používala. / Matejka Józsefné vásárolta a 19. század végén, lánya is használta.)

25. Malá socha svätého Antona / Szent Antal szobrocska
(Kúpila ho Mária Volterová v 40. rokoch 20. storočia na pútnickom mieste. / Volter Józsefné Kiss Mária vásárolta az 1940-es években búcsújáróhelyen.)

26. Domáci oltár v dome Márie Volterovej, rod. Kiššovej / Házi oltár Volter Józsefné Kiss Mária házában

(V strede je kríž, vpravo socha Panny Márie, vľavo socha svätého Jána. Na obruse sú vyšívané kvetinové motívy z Pišpeka a Ježišovo srdce. / Középen kereszt, jobb oldalt Szűz Mária, bal oldalt Szent János szobra áll. A terítón a püspökhavani virág-motívumok mellett Jézus szíve is ki lett hímézve.)

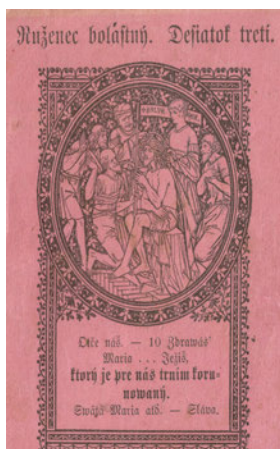

27. Malý nástenný obrázok Svätej rodiny / Apró falikép a Szent Családról

(Kúpila ho Katarína Volterová, rod. Babinszká, v 10. rokoch 20. storočia. / Volter Józsefné Babinszki Katalin vásárolta az 1910-es években.)

28–30. Ružencové kartičky, „cedulke“ (19. storočie) / Rózsafüzéres cédulák (19. század)

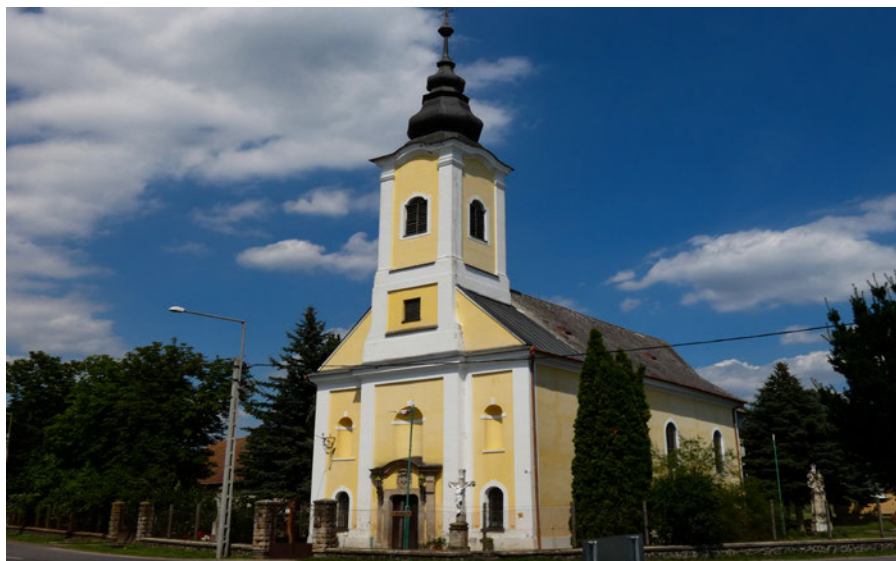
31. Socha Patrónky Uhorska / Az ún. „Patrónka Uhorszka“ (Magyarok Nagyasszonya) szobor

32. Socha Svätej Trojice / Szentháromság szobor
(Dal postaviť Michal Volter v roku 1885. / Volter Mihály állította 1885-ben.)

33. Kostol svätého Vavrinca / Szent Lőrinc plébániatemplom

34–43. Kríže v dedine / Keresztek a faluban

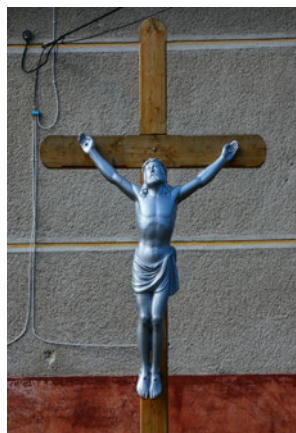
34. Kríž vo dvore kostola / Kereszt a templomkertben / 35. Kríž „na Paskome“ (v d'urkovskom chotári) / Kereszt „paskomban“ (Galgagyörk határában) / 36. Kríž v rómskej osade / Kereszt a romáknál / 37. Kríž na vacovskej ceste / Kereszt a váci úton / 38. Kríž na cintoríne / Temetői kereszt / 39. Bývalý kríž na Galambošskej samote / Egykori kereszt Galambos pusztán / 40. Kríž vo Švábskej ulici / Kereszt a „Sváb utcában“ / 41. Kríž v Slovenskej ulici / Kereszt a „Szlovák utcában“ / 42. Kríž pri pivniciach / Kereszt a pincéknél / 43. Kríž v jačianskom chotári / Kereszt az acsai határban

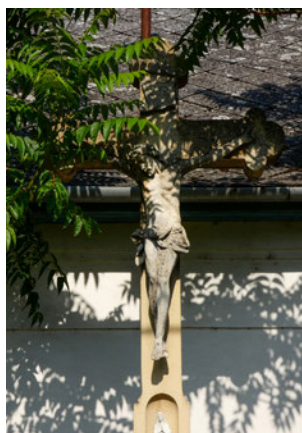
34.

35.

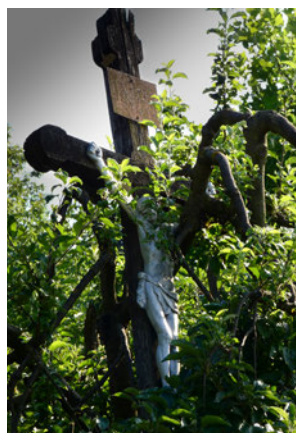
36.

37.

38.

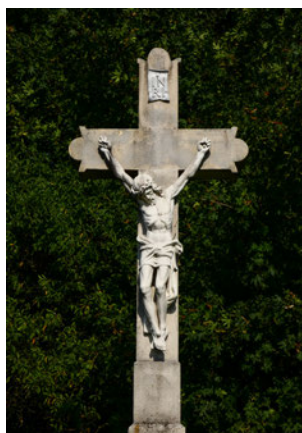
39.

40.

41.

42.

43.

CUDZOJAZYČNÉ RESUMÉ IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK

Volksreligion in Püspökhatvan (Resümee)

Die traditionsbewahrende Region entlang des Flusses Galga – genannt Galga mente – befindet sich im Nordosten des Komitats Pest. Das Gebiet wurde zu Beginn des 18. Jahrhunderts von slowakischer Bevölkerung aus den nördlichen Komitaten des historischen Ungarns besiedelt, welche zu dieser Zeit etwa die Hälfte der Bevölkerung der Galga mente ausmachte.

Im Allgemeinen waren die ankommenden Slowaken überwiegend lutherischer Religion – außer der kleinen Ortschaft: Püspökhatvan. Das Dorf entlang der Galga ist deshalb so besonders, weil es seit dem 18. Jahrhundert von katholischen Slowaken bewohnt wird, die sich von den slowakischen, lutherischen Nachbarortschaften (lutherischer Religion) und von den ungarischen, katholischen Nachbardörfern isolierten.

Bis heute gibt es noch eine Legende im öffentlichen Bewusstsein der lokalen Bevölkerung, welche die Gründung und Benennung von Püspökhatvan erklärt. Der Geschichte zufolge lud der Bischof von Vác, nachdem die Türken viele vertrieben und getötet hatten, neue Bewohner in die entvölkerten Dörfer ein. Es ließen sich dabei 20 ungarische, 20 slowakische und 20 deutschsprachige Familien in Püspökhatvan nieder, also insgesamt 60 Familienoberhäupter. Wegen dieser 60 Familien, vermittelt durch den Bischof, wurde der Ort als Püspökhatvan (Spiegelübersetzung: *Bischofsechzig*) benannt. Diese Legende, die im volkstümlichen Sprachgebrauch erhalten ist, enthält Elemente, die mit schriftlichen historischen Quellen in Verbindung gebracht werden kann, deckt jedoch die Realität nicht ab.

Eine wichtige Tatsache, welche aus dieser Legende entnommen werden kann, ist, dass das Dorf aus einer multiethnischen Gruppe –

aus Slowaken, Ungarn und Deutschen – gleichermaßen bewohnt wurde. Die andere Tatsache ist der starke Einfluss des Bischofs auf die Ortschaft, welche Eigentum der Diözese Vác war und daher war der Bischof der Gutsherr der hier lebenden Leibeigenen.

Während der Reformation – trotz der Tatsache, dass die Bischöfe von Vác in vielerlei Hinsicht versuchten, ihre Macht und den katholischen Glauben zu bewahren – waren die Einwohner von Püspökhatvan im 16–17. Jahrhundert Protestanten. Im Zusammenhang mit der Rekatholisierung werden auch drei örtliche Wunderereignisse in den schriftlichen Quellen erwähnt, bei denen die Kirchenoberhäupter Parallelen zu der Rückkehr der Bevölkerung zum katholischen Glauben sahen.

Der Ort wurde während der Befreiungskriege, der Vertreibung der Türken entvölkert. Im 17. Jahrhundert begann die Migration von Leibeigenen aus Nordungarn in die Tiefebene, hauptsächlich aus wirtschaftlichen Gründen und aus Gründen des besseren Lebensunterhalts. Infolge dieser Auswanderung war Püspökhatvan mit slowakischen und ungarischen Einwohnern besiedelt.

Es ist unwahrscheinlich, dass die Leibeigenen, die sich in Püspökhatvan niederließen, Protestanten waren. Schließlich war es nicht gerechtfertigt, das Gebiet des katholischen Bischofs als Wohnort zu wählen. So konnte die katholische Schicht slowakischer Leibeigener, die in die Galga-Region geflohen waren, entsprechend ihrer Religion in Püspökhatvan ein neues Zuhause finden. Die Lutheraner ließen sich in den umliegenden Dörfern nieder (Galgaguta, Acsa, Csővár, Erdőkürt, Vácegres, Váckisújfalu, Galgagyörk, Aszód, Domony, Hévízgyörk).

Die katholischen Deutschen wurden im Jahr 1756 vom Bischof von Vác im Dorf angesiedelt, wobei dies mit der kaiserlichen Politik der Habsburger im 18. Jahrhundert zusammenhängt.

Die Aufzeichnung des Kirchenbesuchs von 1828 beschreibt die Einwohner von Püspökhatvan als Slowaken katholischer Religion, die hauptsächlich Slowakisch sprechen, und auch die „schwäbische“ und ungarische Sprache verwenden. Laut der Quelle besuchen die Gläubi-

gen gerne Gottesdienste in slowakischer Sprache, aber keine in deutscher Sprache. Die mündliche Überlieferung im Dorf zeugt auch von Assimilationsphänomenen wie der Tatsache, dass deutsche Mädchen eher in slowakische Familien einheirateten als in deutsche Familien.

Im 19. Jahrhundert fand der Prozess des ersten Sprachwechsels statt, wodurch sich die slowakische Sprache unter den örtlichen Bauern etablierte. Die zeitgenössischen Druckwerke des Dorfes und die mündlich gesammelten Folklore-Texte sind in slowakischer Sprache.

Der zweite Sprachwechsel begann im 20. Jahrhundert. In der Schulbildung wurde der Gebrauch der slowakischen Muttersprache zunächst in den Hintergrund gedrängt und nach dem Ersten Weltkrieg verboten und bestraft. Auch slowakischsprachige Kinder wurden körperlich misshandelt. Im kirchlichen Leben wurden Messen und Zeremonien in slowakischer Sprache 1933 nach einer bischöflichen Maßnahme verboten.

Zu dieser Zeit wurden die alten slowakischen Gebete, religiösen Volkslieder und Druckwerke durch neue ungarische Texte ersetzt. Die Ausübung der Religion in der slowakischen Sprache lebte nur in der traditionellen Volkskultur weiter. Heute praktiziert nur die älteste Generation, eine kleine Schicht, die slowakischen religiösen Elemente in Püspökhatvan. In diesem Band habe ich diese Texte dokumentiert, die noch zur alten kirchlichen Kultur gehören und heute auffindbar sind.

Die ältesten in dem Band veröffentlichten Texte sind archaische Volksgebete, die nach mündlicher Überlieferung meist ohne Wissen der Priester weitergegeben wurden. In der Familie wurden sie allein gebetet. Die Ursprünge der Texte reichen bis ins Mittelalter zurück und tragen die Stilmerkmale mehrerer historischer Epochen. Ihre charakteristischen Teile sind die sogenannten Klauseln, die die Gnade und das Versprechen definieren, dass der Gläubige für das Beten dieser verdient. Diese Gnade ist ein spiritueller Gewinn, der hauptsächlich mit dem Erreichen der ewigen Erlösung zusammenhängt. In der Klausel der Volksgebete, welche in der mündlichen Überlieferung in Püspökhatvan gesammelt wurden, kommt dieses Versprechen wie

folgt vor: „Wer diese Gebetchen am Morgen und am Abend betet, befreit drei Seelen vom Fegefeuer: einmal seinen Vater, einmal seine Mutter und einmal sich selbst.“

In einer der Gruppen archaischer Volksgebete, in apotropäischen Gebeten, können auch Tendenzen beobachtet werden, welche für das alte heidnische Bewusstsein charakteristisch sind. In Püspökhátvan waren diese Texte Teil der Volksmedizin. Schreckenszustände, Eingeweidewürmer und Gelenksschmerzen wurden auch durch verschiedene Gebete und die damit verbundenen Hausrituale geheilt. Die Existenz von Gebeten im 21. Jahrhundert ist ein einzigartiges Phänomen.

Die kleinen Druckwerke stammen aus dem religiösen Volksleben der Gläubigen im 19. Jahrhundert in Püspökhátvan und sind kleine Ausgaben von 4-8-12 Seiten, Familienreliquien von vor 150–170 Jahren. Ihr Überleben ist teilweise darauf zurückzuführen, dass die Bauern sie mit Faden und Garn zusammengenäht haben, um sie zu erhalten. Unter den Texten finden sich Gebete, Gebetslieder und abergläubische Werke, die auf Tschechisch und Slowakisch als „Amulette“ verwendet werden können. Sie stellen ein Zwischengenre dar, das sich an der Grenze zwischen Folklore und Nicht-Folklore befindet. Ich habe die Texte der Groschenwerke in einem Katalogsystem veröffentlicht.

Die Studien enthalten einen umfangreichen Anhang, in dem Gebete, religiöse Volkslieder und religiöse Volkslegenden zu lesen sind. Diese religiösen Elemente außerhalb des Kanons werden nur noch von einer kleinen Schicht bewahrt, die bei mündlichen Zusammenkünften aufgezeichnet wurden – sie überlebten ausschließlich in individuellen Familienpraktiken. Sie sind eng mit der tschechischen und slowakischen intellektuellen Kultur verbunden.

Übersetzt von Nóra Volter

Folk religion in Püspökhátvan

(Abstract)

Püspökhátvan is a traditional village in the northeastern part of Pest county in Hungary. It was inhabited in the 17th and 18th centuries after the Turkish wars in the 16th century, mostly with Slovak, Hungarian and German speakers. The settlement was the property of the diocese of Vác, so the serfs, who were living there, had to follow the Catholic faith.

The first language change process took place in the 19th century, resulting in the establishment of the Slovak language among the local peasantry. The contemporary printed works found in the village, the folklore texts collected orally, are in the Czech and Slovak language.

The second language change began in the 20th century. In school education, the use of the Slovak mother tongue was first pushed into the background and then banned and punished after the First World War. Slovak-speaking children were also physically abused. In ecclesiastical life, masses and ceremonies in the Slovak language were banned in 1933 following a bishopric measure.

At that time, the old Slovak prayers, religious folk songs and printed works were replaced by new Hungarian texts. The practice of religion in the Slovak language is continued only in traditional folk culture. Today only the oldest generation, a small class, practices the Slovak religious elements in Püspökhátvan. In this volume I have documented these texts, which still belong to the old ecclesiastical culture.

The oldest texts published in the volume are archaic folk prayers, which were passed on by word of mouth, mostly without the knowledge of the priests. In family, they were prayed individually. The origins of the texts go back to the Middle Ages and bear the stylistic features of several historical epochs. Their characteristic parts are the so-called clauses that define the grace and the promise that the believer deserves through prayer. This grace is spiritual gain, mostly related to the attainment of eternal salvation.

In one of the groups of archaic folk prayers, in apotropaic prayers, the tendencies can be observed which are characteristic of the ancient, pagan consciousness. In Püspökhatvan, these texts were part of the folk medicine. Fright, intestinal worms, and joint pain were also healed with various prayers and associated house rituals. The existence of prayers in the 21st century is a unique phenomenon.

The small printed works are from the 19th century religious folk life of the Christians in Püspökhatvan, which are 4-8-12 pages of small editions, 150–170 years old family relics. Their survival is partly due to the fact that the peasantry sewed them together with thread and yarn in order to preserve them. The texts include prayers, lyrics and superstitious printed works that can be used as “amulets” in Czech and Slovak language. They represent an intermediate genre, including folklore and non-folklore.

The studies include a voluminous appendix containing many prayers, religious folk songs, and religious folk legends. These religious elements outside the canon are now preserved only by a small group, recorded during oral gatherings – they have survived only in individual, family practices. They are closely related to the Czech and Slovak intellectual culture.

Translated by Nóra Volter

Respondenti / Adatközlők

Respondenti z Pišpeka / Püspökháti adatközlők

Visnyei József 1912.

Győri Ferencné Babinszki Mária 1919.

Lestyák Józsefné Pauer Mária 1924.

Lami Ferenc 1925.

Parádi Ferencné Fekete Mária 1925.

Bátyi Mihályné Varga Mária 1926.

Lami Ferencné Varga Mária 1928.

Bátyi Józsefné Báttyi Anna 1928.

Pagonyi Józsefné Czifra Anna 1929.

Czifra Istvánné Fekete Anna 1930.

Volter Józsefné Kiss Mária 1930.

Varga Mihályné Czifra Mária 1933.

Uzák Istvánné Báttyi Julianna 1937.

Vezsényi Pálné Gunda Mária 1937.

Pálházi Mihályné Kiss Anna 1938.

Pauer Ferencné Gunda Anna 1939.

Varga Mártonné Palágyi Anna 1940.

Kiss Jánosné Bagyal Mária 1941.

Korita Józsefné Gunda Anna 1942.

Varga Ferenc 1948.

Völgyesi Mihályné Báttyi Mária 1949.

Kovácsné Mészáros Anna 1951.

Bátyi József 1957.

Volter János 1958.

Ďalšie respondentky / További adatközlők

Babka Jánosné Babka Zsuzsanna 1929. Jača / Acsa

Kőszegi Pálné (Mária) 1946. Ďurka / Galgagyörk

Použitá literatúra / Felhasznált irodalom

BAKÁCS István

1982 Iratok Pest megye történetéhez Oklevélregeszták 1000–1437.
Budapest

BÁLENT, Boris C.

1947 Z dejín banskobystrického kníhtlačiarstva. Banská Bystrica

1947 Banskobystrické pút'ové tlače. Turčiansky Svätý Martin

BÁLINT Sándor

1938 Népünk ünnepei: az egyházi év néprajza. Budapest

1977 Ünnepi kalendárium II. Budapest

2004 Ünnepi kalendárium I. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából (december 1. – június 30.). Budapest

2004 A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából (július 1. – november 30.). Budapest

2004 Karácsony, Húsvét, Pünkösd. Budapest

BARNA Gábor

1998 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Budapest

BARNA Gábor – BÁLINT Sándor

1994 Búcsújáró magyarok. Budapest

BARNA Gábor – SZÉKELY Anna

2010 Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában. In: Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában. Szerk. Barna Gábor. Szeged

BÉKÉS István

1966 Magyar ponyva pitaval. A XVIII. század végétől a XX. század kezdetéig. Budapest

CHOBOT Ferenc

1915 A váci egyházmegye történeti névtára Első rész: Az intézmények története. Vác

CSÁSZÁRI Éva

2016 A bükksgentkeresztí Aranymíatánk. In: Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kultuszok, nyelvemlékek. Tanulmánykötet a Bolgár Ortodox Egyházközösség alapításának 100. évfordulója alkalmából. Szerk. Menyhárt Krisztina – Dudás Mária. 130–139. Budapest

DIÓS István

2009 Szentek élete II. kötet. Budapest

DIVIČANOVÁ, Anna

1999 Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku. Békešská Čaba – Budapest

2011 Mozaika cirkevných dejín a cirkevnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. Red. Anna Divičanová, Anna Kováčová. 14–32. Békešská Čaba

DOBSZAY László

2006 A magyar népének

DROPPOVÁ, Ľubica – KREKOVIČOVÁ, Eva

2010 Počúvajte Panny, aj vy mládenci... Bratislava

ERBEN, Karel Jaromír

1864 Prostonárodní české písně a říkadla. Praha

ERDÉLYI Zsuzsanna

1971 Archaikus és középkori elemek népi szövegekben. In: Ethnographia LXXXII. 343–354.

- 1976 Hegyet hágék, lőtöt lépék. Budapest
 1993 Közös sorsok – „szépénekek”. Szent szövegek a hazai szláv hagyományból. In: Új Írás 31. évf. 12. sz. 77–79.
 2004 Aki ezt az imádságot... Élő passiók. Pozsony

ESZTERHÁZY Pál

- 1690 Az egész világonlevő csudalatos boldogságos Szűz Képeinek rövideden föltett eredeti. Nagyszombat
 1696 Menyei korona az az az egész világon lévő csudalatos Boldogságos Szűz kepeinek rövideden föltett eredeti. Nagyszombat

FRAUHAMMER Krisztina

- 2019 Imák és olvasatok. Imakönyvek a 19. és 20. században Magyarországon. Szeged

FÜGEDI Erik

- 1966 Agrár jellegű szlovák település a török alól felszabadult területeken. In: Agrártörténeti szemle. 8. 313–331.
 1976 Szlovák települések az Alföldön a XVIII. században. In: Tanulmányok Nyíregyháza újabbkori történetéből. Szerk. Hársfalvi Péter – Mann Miklós. Nyíregyháza
 1993 Beiträge zur Siedlungsgeschichte einiger slowakischer Dörfer auf dem Gebiet des heutigen Ungarn. In: Erik Fügedi – Ferenc Gregor – Péter Király: Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn. 176–217. Budapest

GRYNAUS Tamás

- 1998 „Lappongva gyógyítgató paraszt orvosok” Szeged környékén a századfordulótól napjainkig. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Studia Ethnographicae 2. 137–166. Szeged

HARSÁNYI István

- 1915 Két koldus ének forrása. In: Ethnographia XXVI. évf. 138–139.

HORVÁTH Lajos
1983 Bag története. Bag

ISTVÁNOVICS Márton
1979 Folklorizáció. In: Magyar Néprajzi Lexikon 2. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest

JAKUS Lajos
1978 Galga völgyi iskolák és tanítók a 19. század végéig. In: Múzeumi füzetek 11. Szerk. Asztalos István. 9–57. Aszód
1981 Galgavölgyi mozaikok a török és a kuruc világból. In: Múzeumi füzetek 19. Szerk. Asztalos István. 6–60. Aszód

JUNG Károly
1994 Őrszerek könyve. Szent levelek, golyó ellen védő imádságok, amulettek a magyar néphagyományban. Újvidék

KÁLDY-NAGY Gyula
1977 A budai szandzsák 1559. évi összeírása. Budapest

KATONA Imre
1986 Ponyva. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 10. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest

KATONA Imre – RAJECZKY Benjámin
1980 Népének. In: Magyar Néprajzi Lexikon 3. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest

KEKNY Terézia – SERFŐZŐ Szabolcs
2004 Nagy Lajos „törökök” elleni csatája. Egy legendakonstrukció eredete. In: Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete – Kiállítás a budapesti történeti múzeum kiscelli múzeumában. 2004. május 28 – szeptember 12. Szerk. Farbak Péter – Serfőző Szabolcs. 47–60. Budapest

KOVÁCS Eszter

2017 A magyarországi biblikus cseh és szlovák nyelvű énekek és versek tervezett repertóriumai és felhasználási lehetőségei. In: Népelemek és gyülekezeti énekek a 17. századi Magyarországon. Szerk. Szádóczki Vera. Budapest.

KOVÁCS I. Gábor

1985 Bucsánszky Alajos útja a kalendárium- és ponyva-tömegtermeléshez. In: Magyar könyvszemle 101. évfolyam. 1–18.

KORKES Zsuzsa

2007 „Súskálás”. Fülbesúgással történő gyógyítás a Galga mentén. Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 16. 111–113.

KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavel

2011 Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava

KREKOVIČOVÁ, Eva

2018 Piesne a etnická identifikácia Slovákov v Maďarsku. Výskum z obdobia 1991–2017. Bratislava

KRÍZA Ildikó

1976 Kriza Ildikó: A középkori hagyomány tovább élése a mai folklórban (Adalékok a ponyvaballadák történeti háttéréhez). In: Népi Kultúra – Népi társadalom. VIII. 261–280.

1982 A legendaballada. Epikai-lírai alkotások az irodalom és a folklór határán. Budapest

KRUPA, Ondrej

1996 Kalendárne Obyčaje I. Jeseň, predvianočné obdobie. Békésska Čaba

1997 Kalendárne Obyčaje II. Vianoce – Nový rok – Tri krále. Békésska Čaba

1998 Kalendárne Obyčaje III. Predjarie – Jar – Leto – Dni v týždni.
Békešká Čaba

KÜLLÖS Imola

2004 Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata. Budapest

KÜLLÖS Imola – SZEMERKÉNYI Ágnes

1981 Paraszti írásbeliség. In: Magyar Néprajzi Lexikon 4. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest

LAMMEL Ilona – NAGY Annamária

1985 Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek. Budapest

LAMI, Štefan

1983 Ľudové rozprávky Slovákov v Maďarsku. Budapest

1984 Vyročné zvyky a ľudové hry. Budapest

1997 Fejezetek Püspökhatvan múltjából. Püspökhatvan

1999 Od prastarej mamy som počula. In: Národopis Slovákov v Maďarsku 15. (1999). 213–215.

2001 Erdő, erdő, sötét erdő. Magyarországi szlovák népballadák. Miskolc

LENGYEL Ágnes

1994 Megújuló vallásos „ponyvanyomtatványok” Nógrádban. Néprajzi értesítő LXXVI. 227–257. Budapest

1999 A szakrális nyomtatványok kutatásáról és jellemző jegyeiről. In: Kriza János Néprajzi Társaság évkönyve 7. 160–182. Kolozsvár

2001 Amulettként használatos XIX–XX. századi szakrális ponyvanyomtatványok. In: „Nyisd meg Uram, Szent ajtódat...”. Köszöntőkötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Szerk. Barina Gábor. 75–90. Budapest

2004 Vallásos ponyvanyomtatványok a palócoknál a 19. század közepétől napjainkig. Phd értekezés (ELTE). In: Egyetemi Könyvtár és Levéltár

LENGYEL Ágnes – LIMBACHER Gábor

1997 Népi vallásosság Palócföldön. Balassagyarmat

LISZKA József

2013 Átmenetek. Folklór és nem folklór határán. Komárom

MANGA János

1973 A magyarországi szlovákok. Népi kultúra, népi társadalom. Budapest

MANNESDORFER, Johannes

1487 De origine ecclesie beatissime virginis in Cell et miraculis ibidem factis. (H. n.)

MEDGYESY S. Norbert

2012 Perenye vallási élete, szakrális és zenei néphagyománya. In: Ecclesia Agathae. A 250 esztendő perenyei templom tanulmánykötet a népének-hanglemezei. Szerk. Medgyesy S. Norbert. Budapest

2019 (Szerk.) Mária Anya – Mária Anyánk. Szűz Mária élete és alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint. Budapest

MOLNÁR Antal

2001 Adatok a váci püspökség török kori történetéhez. Egyháztörténeti szemle 2.

2002 Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. 1572–1647. Humanizmus és Reformáció. Budapest

NYILAS István

1910 A vármegye népe. In: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II. Szerk. Borovszky Samu. Budapest

PAKSA Katalin

2019 Magyar népzene-történet. Budapest

PAPUCSEK, Gregor

2000 Pilisszentkereszt és környéke – Mlynky a okolie. Mlynky

PETRÓCI Sándor

1965 Pest megye újjátelepülése 1711–1760. In: Pest megye múltjából I. 95–154. Budapest

PETRÓCZI Sándor

1949 Egyházi népeklésünk kialakulása. In: Vigília 4. XIV. évfolyam. 160–166. Budapest

PÓCS Éva

1986 Magyar ráolvasások II. Budapest

1986 Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások. Budapest

POGÁNY Péter

1958 A régi hazai népies ponyvakutatás problémái. In: Ethnographia LXIX. 578–593.

1978 A magyar ponyva tüköre. Budapest

POGÁNY Szaláz

1991 A régi magyar vásári ponyvakiadványok képanyagának elemzése. In: Corona Fratrum. Dr. Szennay András főapát úrnak 70. születésnapjára. 365–375. Pannonhalma

PÓR Antal

1892 Nagy Lajos 1326–1382. Budapest

P. Marian

1943 A Skapuláré Társulat Vezérkönyve. Győr

P. PETHŐ Lénárd

1929 Az andocsi búcsújáróhely ismertetése. Andocs

P. RODLER Gellért

1935 Máriaczell bazilikájának (templomának) története és leírása.
Máriaczell

SCHRAM Ferenc

1974 A népének egy csoportjának kialakulása Magyarországon. In:
Ethnographia LXXXV. 373–383.

SIPOS István

1957 Nářeční vzťahy jedné vánoční legendy. In: Studia Slavica 3.
Szerk. Kniezsa István. 424–432. Budapest

1958 Népdalok a magyarországi szlovák nyelvjáráskutatásban. In:
A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi
Osztályának közleményei Szerk. Bóka László. 203–232.
Budapest

SIRÁCKY, Ján

1966 Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Bratislava

SOÓS István

2000 Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. Fons 8. 1. szám. 81–89.

SOÓS Sándorné

2009 „fonjunk rózsafüzért szép Üdvözlétkül!” A rózsafüzér imádsága és a rózsafüzéres versek a XIX.–XXI. századi magyar irodalomban. Debrecen

SUŠIL, František

1859 Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými. Brno

SZAKÁLY Ferenc

1988 A török-magyar küzdelem szakaszai a Mohácsi csata előtt (1365–1526) In: Mohács. Szerk. Rúzsás Lajos – Szakály Ferenc. Budapest

SZENDREI Janka – DOBSZAY László – RAJECZKY Benjamin

1979 XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben. Budapest

SZILÁGYI Ferenc

1978 Egy ponyvára került ismeretlen balladaváltozat tanulságai. In: Ethnographia. LXXXIX. évf. 94–105.

TAKÁCS György

2001 Aranykertbe' aranyfa. Gyimesi, hárompataki, úz-völgyi csángó imák és ráolvasások. Budapest

TÁNCZOS Vilmos

2000 ELEVEN OSTYA, SZÉP VIRÁG. A moldvai csángó népi imák képei. Csíkszereda

TOMBOR Ilona

1958 Püspökhátvan. Aszódi járás. In: Magyarország műemléki topográfiája V. kötet Pest megye műemlékei. Szerk.: Dercsényi Dezső. 682–684. Budapest

TOMISA Ilona

2002 Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek 16–17. század. Budapest

TÜSKÉS Gábor

2003 Egylapos paraszti fametszetek a 18–19. században. In: Néprajzi Értesítő LXXXV. 93–113.

TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva

1985 Egy feltáratlan forráscsoport: barokk kori mikrákulumos könyvek magyarországi búcsújáróhelyekről. In: Irodalomtörténeti közlemények 89. 90–100.

1985 Tüskés Gábor – Knapp Éva: Fejezet a XVIII. századi vallásos ponyvairódalom történetéből. In: Irodalomtörténeti tanulmányok 89. évf. 4–5. sz. 415–436.

1993 Illusztrációk a 18. századi vallásos ponyvairódalomban. In: Néprajzi Értesítő LXXXV. 143–162.

URBANCOVÁ, Hana

2010 Letákové tlače ako prameň mariánskych legend: K dvom piesňovým typom z ústnej tradície. Musicologica Slovaca 1. 122–145. Bratislava

2011 Cirkevné piesne ako súčasť tradičného spevu Slovákov v Maďarsku. In: Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. Otázky vývoja kultúry II. Red. Anna Divičanová – Anna Kováčová. 126–153. Békešská Čaba

VANYÓ Tihamér Aladár

1933 Püspöki jelentések a magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről. 1600–1850. Pannonhalma

V. ECSEDY Judit

2016 Petr Voit: Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I. Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557. (V. Ecsedy Judit). In: Magyar könyvszemle. 132. évf. 1. szám. 110–112.

VANKÓNÉ DUDÁS Juli

1983 Falum Galgamácsa. Szentendre

VOIGT Vilmos

1986 Ponyva. In: Világirodalmi Lexikon 10. 744–745. Budapest

VOLLY István

1982 Karácsonyi és Mária-énekek. Budapest

WAGENHUBER Aurél

1936 A veszettség és ijedezés gyógyítása az Alföldön. In: Ethnographia XLVII. 155–158.

WELLMANN Imre

1967 A parasztnép sorsa Pest megyében kétszáz évvel ezelőtt tulajdon vallomásainak tükrében. Mezőgazdaságtörténeti tanulmányok 3.

ŽILÁKOVÁ, Mária / ZSILÁK Mária

1986 Svojské črty slovinských ľudových modlitieb v porovnaní s maďarskými a slovenskými. In: Nemzetközi Szlavisztikai Napok II. Szerk. Gadányi Károly. 61–67. Szombathely

2009 Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku. Nadlak.

2011 Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Anna Ďivičanová – Anna Kováčsová, Otázky kultúry II. Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku. 164–211. Békešská Čaba

2013 Vplyv jarmočnej/letákovkej literatúry na obradný jazyk Bánhid'á-nov. [Tatabánya]

- 2016 Poslyšte mile, co chci spívatí...(Produkty jarmočnej tlače – zbierka púťových piesní ako rodinná relikvia) / Szeretettel hallgassátok, amit majd énekelek... (A cérnakönyv mint családi relikvia). Budapest
- 2016 A magyarországi szlovák települések keleti rítusú nyelvemlékei. In: Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kultuszok, nyelvemlékek. Tanulmánykötet a Bolgár Ortodox Egyházközösség alapításának 100. évfordulója alkalmából. Szerk. Menyhárt Krisztina – Dudás Mária. Budapest
- 2018 Živé fenomény tradičnej kultúry Slovákov v mikroregióne Vértuš–Gereče. In. Slovenské inšpirácie z Tardoša 35. interdisciplinárny výskumný tábor. Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Red.: Tünde Tušková – Mária Žiláková; Békésská Čaba
- 2018 Počúvajte málo, čo sa iste stálo... (Písomná pozostalosť viacgeneračnej rodiny Izingovcov). / Igaz történetre figyelmezzetek... (A többgenerációs Izing család írásbeli hagyatéka). Budapest
- 2019 "...svaté agnůšky mé milé děti, každé na svém těle máte nositi..." In:Národopis Slovákov v Maďarsku 25. (2019) 131–138.
- 2019 Súraďnice starých českých názvov chorôb, liekov a liečebných postupov v ľudovom liečení Slovákov v Maďarsku. In: Národopis Slovákov v Maďarsku 25 (2019) 113–130.

Pramene / Források

KÁNONJOGI KÓDEX X. Pius Pápa parancsára összeállítva XV. Benedek Pápa engedélyével kihirdetve előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva Gasparri Péter bíboros által. Kézirat gyanánt. (É. h. n.)

Pest Megyei Hírlap:

1965. június 12.

1965. június 13.

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár:

Anyakönyvek: Halottak 1700–1743

Anyakönyvek: Halottak 1755–1804

Anyakönyvek: Halottak 1805–1862

Anyakönyvek: Házasultak 1700–1754

Anyakönyvek: Házasultak 1755–1839

Anyakönyvek: Kereszteltek 1700–1754

Anyakönyvek: Kereszteltek 1755–1797

Historia domus 1935–1980

Iskolaszéki jegyzőkönyv 1897–1914

Iskolaszéki jegyzőkönyv 1913–1945

Visitatio canonica 1711

Visitatio canonica 1828

Internetové zdroje / Internetes források

<http://sematizmus.vaciegyszemelye.hu/feladatkor.php?id=143>

http://adatbazisokonline.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Pest-Pilis-Solt/PPS_03/0148.jpg/

http://adatbazisokonline.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Pest-Pilis-Solt/PPS_03/0150.jpg/

<https://www.franjevcisubotica.rs/hu/hortai-szent-szalvator>

Zoznam ilustrácií (Antológia, Príloha) / **Képjegyzék** (Antológia, Függelék)

Ilustrácie letákov / Ponyvanyomtatványi illusztrációk

1. Nabožna Piesen Pútnicka kunarodeni aj nebe wzati Panni Marije na každom Swatem Miste 1902. W Budapeššti. Tiskem Martina Bagó i Syna. 1. p.
2. Nabožna Piesen Pútnicka kunarodeni aj nebe wzati Panni Marije na každom Swatem Miste 1902.
W Budapeššti. Tiskem Martina Bagó i Syna. 1. p.
3. Prvá Píseň Panny Marii Ružencowej. Skladali: Jozef Bodiš a Imra Sobota.
W Budapeššti. Tiskom Martina Bagó i Syna. 1. p.
4. Píseň ku Panni Marii k májovej pobožnosťi. Tiskem Jos. Th. Reizsa v Levoči. 1. p.
5. Piesen na cest Preblahoslawenej Panni Marii pred jej milostným Obrazom.
Budapestini Tiskem Martina Bagó is Syna. 4. p.
6. Nowa píseň pánný Marii kráľowy swateho Ruženca. W Budapeššt. Tiskem Martina Bagó i Syna. 1. p.
7. Nowa piesen k Ružencowej Panne Marii. 1. p.
8. Píseň o umučení P. Ježiše a o velikém zármutku a bolesti Panny Marie které ona v čas umučení Syna svého přetrpěti musela. Tiskem a nákladem J. Teslíka v Skalici. 1. p.
9. Nowá Písen ku Blahoslawenej Panne Marii. Braterstwi swato Skalpírskeho w Sarišši a Sabinowe. Budapeššti, 1887. Tlačou Kolomana Róža a jeho manželky (predtým A. Bučánsky) Jasennia u. č. 30. 8. p.
10. Pobožne Modlitby k sedem bolestiam Balahosl. Panny Marie. W Peššti 1863. Tiskom a nákladem Aloyisa Bučánskyho. 1. p.
11. Najnowššy podiwny Zázrak, ktorý sa stal lonského roku w Zádre w Dalmácii ze sw. Hostiu. Widanjm a nákladem Imricha Szobota. Budapešštini. Tiskem Martina Bagó i Syna. 1. p.

12. Psledný Laučenj drahého Spasytele Pána Ježišše Krista, W Budapeššti, 1887. Tlačou Kolomana Róža a jeho manželky (predtym A. Bučánsky) Jasennia u. č. 30. 1. p.
13. Modlitba k swatému Anjelu Strážci. W Skalici, u dědiců J. Škarnicla. 1. p.
14. Modlitby na slawnost' Nepošškwrnéného Počätia preblahoslawenej Panny Marie. W Peššti 1855. tiskom Jána Herza, na krajinskej dráhe. 3. p.
15. Nábožná Piesen o Lewočskej Panni Marii. Tiskem Jos. Th. Reiszka w Lewoči. 1. p.
16. Pisen blahoslawenej Pani Marie Bešnovskej. Tiskem V. Agusty v Litomyšli. 1. p.
17. Nábožná píseň o blahoslawené Panné Marii. W Uh. Skalici, u dědiců J. Škarnicla. 1. p.

Ilustrácie modlitebníkov / Imakönyvi illusztrációk

18. Kinha Svatých Ružencow. Pre nábožnych kresťanow katolíkow sobral Františ Jáky, býwalý farár Oslach. Preložil Františ Bleszkány kňaz w Tereziowe w Budapeššti. Tlačou a nákladom Kol. Rózsa a jeho manželky. W Budapeššti. 1895.
19. Prawý Zlatý Nebe-klič. W Jindřichowě Hradci. A. Landfrasa Syna. 386. p.
20. Svätý Dominik / Szent Domonkos— Prawý Zlatý Nebe-klič. W Jindřichowě Hradci. A. Landfrasa Syna. 382. p.
21. Ježiš na somárovi / Jézus szamárháton Obrázkowé Sw. Čítania a Evangélia na Nedele a Swiatky katolíckeho cirkewného roku w yznamím katolíckej wiery a modlitbami. Preložil Štefan Pironcsák kňaz Spišského Biskupstwa. Nákladom Kolomana Rózsua a manželky. W Budapeššti. 1904. 47. p.
22. Svätý Jozef / Szent József Prawý Zlatý Nebe-klič. W Jindřichowě Hradci. A. Landfrasa Syna. 383. p.

Register / Tárgymutató

Dvojazyčný register obsahuje osobné a miestne mená z knihy, zároveň neupriami pozornosť na odkazy v literatúre a na všetky údaje z bibliografie. Z praktických dôvodov neoznačuje Ježiša a Pannu Máriu medzi biblickými osobami, ani Pišpek ako primárne miesto. V mennom registri uvádzame mená respondentov v oficiálnej maďarskej podobe. / A kétnyelvű tárgymutató a kötetben szereplő személy-, illetve helyneveket tartalmazza, ugyanakkor figyelmen kívül hagyja a szakirodalmi hivatkozásokat és a bibliográfia minden ilyen jellegű adatait. Praktikus okokból a bibliai személyek közül Jézust és Szűz Máriát, illetve az elsődleges helyszínnak számító Püspökhatvant nem jelöli. A névmutatóban az adatközlők hivatalos magyar névváltozatát közöljük.

Menný register / Névmutató

Adam / Ádám 301
Alžbeta / Erzsébet 173, 236, 242, 258
Anna, Svätá / Anna, Szent 176, 187, 239, 262
Annáš, kňaz / Annás, főpap 201, 269
Anton, Svätý / Szent Antal 27, 156, 423
Aszódi Csaba András 126
Augusta, Vladimír 41, 109, 221

Babinka, Ján / Babinka János 330
Babka Jánosné Babka Zsuzsanna 56, 133, 148, 435
Bagó, Martin / Bagó Márton 40, 108, 173, 178, 186, 235, 243, 250, 252, 275, 282, 312
Bálent, Boris C. 31, 40, 43–44, 105, 108, 112
Bálint Sándor 119, 132, 144
Ballay Miklós 89
Barbora, Svätá / Borbála, Szent 51–54, 129–133, 321, 323

Barna Gábor 115, 119
Batšeba / Betsabé 257, 259
Bátyi Ferencné 154
Bátyi József 327–328
Bátyi Józsefné Bátýi Anna 343
Bátyi Mihályné Varga Mária 29, 101, 342, 385
Bátyi Mihályné Volter Mária 381
Barabáš / Barabás 204
Bayer József 89
Bene József 29, 101, 372
Bernát, Szent 144
Bleszkány, Františ 25, 45, 94, 113, 172
Bocsov József 252
Bódis, Jozef 45, 113, 173, 263
Bóna, Michal / Bóna Mihály 45–46, 113–114, 169, 217, 220, 223, 234, 242, 252, 261, 263
Bučánsky, Alois / Bucánszky Alajos 24, 40, 108, 162, 170, 194, 278, 291

Casanova András 91
Czifra Ferenc 323
Czifra Istvánné Fekete Anna 152, 158, 319–321, 340, 396, 408

Cseke Mihály 19, 83

Dian Katalin 94, 417
Dominik, Svätý / Domonkos, Szent 116, 170–172
Draskovits György 17, 81
Droppová, Ľubica 31, 40, 46, 104–105, 115
Dudás Pál 85
Dudek György 85
Divičanová, Anna / Gyivicsán Anna 22, 88

Egryovci / Egry család 17, 82
Endrész Verona 137, 286
Ester / Eszter 257, 259
Esterás, Paul / Eszterházy Pál 24, 95
Erben, Karel Jaromír 63, 72, 142, 151

Erdélyi Zsuzsanna 33, 50,
55–57, 106, 126, 135
Eremiáš / Jeremiáš / Jere-
miáš 71–72, 151
Eugen, III., pápež / Jenő,
III., pápa 144

Fidler János 91
Florián, Svätý / Flórián,
Szent 97, 360–361
Frankó József 93
Frauhammer Krisztina 54,
131
Fügedi Erik 21, 81, 87

Gabriel archanjel / Gábrriel
arkangyal 174, 257, 261,
300, 384
Gelencsér Ágnes 4
Gunda Jánosné Mészáros
Mária 75, 119, 156

Győri Ferencné Babinszki
Mária 28, 103, 376–377
Győri Mihályné Szuma
Verona 378

H. Á. István ~ Hanauer
Árpád István 102
Hanovcsik Pál 89
Herodes, židovský kráľ /
Heródes, zsidó király 195,
198, 259, 399–400, 407
Herodes (Antipas) / Heródes
(Antipász) 270, 280
Herz János 109, 41, 297
Huszka Bálint 19–20, 84–85

Chemniczky Sándor 89
Chobot Ferenc 18, 26, 83,
98

Istvánová, Anna 4
Izaiáš / Izajás 153

Jakus Lajos 80

Jáky, Františ 25
Ján, Svätý, apoštol / János,
Szent, apostol 200, 209,
211, 213, 276, 285
Ján, Svätý, Krstiteľ / János,
Szent, Keresztelő 400, 407
Jancsó Imre 7, 11
Janiec-Nyitrai, Agnieszka 4
Jesse / Jessze 405
Jindrich a jeho manželka
Agneš / Henrik és felesége
Ágnes 308
Joachim / Joákim 231, 233,
239, 262, 286, 398, 405
Jozef, z Arimatie / József,
Arimatai 210, 271, 285
Jozef, Svätý / József, Szent /
Josef / József / 199, 214–215,
231, 268, 272–273, 275,
282, 285–286, 296, 335,
392, 398–400
Judáš / Júdás / Jidáš 200,
269, 275–277
Judita / Judit 257, 259

Kaczor (Koczor) Pál 19,
84–85
Kaifáš, kňaz / Kajafás, pap
201
Kardoss Béla 30, 73, 75,
102–103, 154, 156, 354
Karel, V., cisár / Károly, V.,
császár 285
Kereskényi Jánosné
Mészáros Anna 332, 339
Kianička, Stanislav 27
Kiss Mihályné Molnár
Mária 154
Kiss János 418
Kiss József 421
Kiss Maja 4
Kiss Pál 156, 328, 336
Klement, XII., pápež / Kele-
men, XII., pápa 121, 284
Kmeť, Andrej 27
Knapovszky Tamás 93

Kompánék, Jozef 25
Korkes Zsuzsanna 71, 140,
150
Kornélia, Svätá / Kornélia,
Szent 285
Kovácsné Mészáros Anna
52, 98, 130, 325, 388, 390,
408
Kőszegi Pálné 148, 435
Krekovičová, Eva 31, 48,
104–105, 123, 125
Krsák József 100
Krupa Árpád 332
Krupa, Ondrej / Krupa And-
rás 127, 332–333, 339
Künzle, Ján 27

Ladislav, Svätý, uhorský
kráľ / László, Szent, magyar
király 90
Lami Ferenc 42, 118, 336
Lami Ferencné Pém Mária
33, 106, 335, 341, 354, 393,
414
Lami Mihályné Pézman
Mária 154
Lami, Štefan / Lami István
9, 13, 16, 81, 91–92, 95, 114
Lazar / Lázár 264
Lengyel Ágnes 105
Lev, XIII., pápež / Leo,
XIII., pápa 121, 282
Lestyák Józsefné Pauer
Mária 30, 55, 69, 102–103,
133, 147, 343
Liszka József 13, 49, 118
Lucia, Svätá / Lúcia, Szent
72, 151
Luzsenszky János 89
Eudovít, I., uhorský kráľ
/ Lajos, I., magyar király
122, 308

Magdaléna, Svätá / Ma-
daléna / Magdolna, Szent
204

- Machold, Filip / Machold
Fülöp 41, 109–110, 304
Major János 90
Manga János 336, 378, 381
Margorin, Štefan 27
Mark, Svätý / Márk, Szent
357, 359, 420
Martin, Svätý / Márton,
Szent 90
Martin z Kochem 24
Mastich, Jozef / Masztich
József 26, 28, 42, 99, 110,
348
Matejka Józsefné Mária 423
Michael, Svätý, archanjel
/ Mihály, Szent, arkangyal
282, 285
Mojžiš / Mózes 407
Mikuska Károly 93
Mocsányi Mátyás 89, 90
Molnár József 100
Molnár, Károl 45, 113, 252
Molnár László 91
Molnár Pálné Lestyák Mária
91
Müller János 91
- Neiss Henrik 91
Neszveda István 92
Neumann 40–41, 108–109,
164, 295
Nikodém / Nikodémus
210–211, 271, 285
Nymburksý, Edelbert 24
- Nyilas István 28, 100
- Odoly János 89
Oswald, Richard 27
- Pagonyi Józsefné Czifra
Anna 62, 68, 141, 147
Parádi Ferencné Fekete
Mária 97, 117, 152, 158,
319–323, 363, 370, 394
- Patrónka Uhorska / Ma-
gyarok Nagyasszonya 250,
307, 390–391, 425
Pauer Ferencné Gunda Anna
68, 75, 119, 156, 324, 363
Pavol, Svätý / Pál, Szent
362–363
Peter, Svätý / Péter, Szent
276, 362–363, 402–403,
410–411
Petini Imre 89
Petróci Sándor 89
Pezenpacher, Michal /
Pezenpacher Mihály 46,
114, 217
Pézman Mihályné Dian
Anna 154
Pilát / Pilátus 204–205,
270–271, 319
Pius, IX., pápež / Piusz, IX.,
pápa 231, 300
Pirončák, Štefan 26
Podhorányi Adolf 30, 102
Pogány Péter 31, 104
Pongrácz György 18, 83–84
Pruzsinszky, Jozef 25
- Ráchel / Ráhel 180
Radlinský, Andrej 27
Rágyanszki, Juraj 4
Rebeka / Rebeka 257, 259
Regele József 91
Reisz, Th. Jozef / Reisz,
Tivadar József 40, 108, 166,
168, 190, 217, 224, 232,
245, 260
Reska Jakab 89
Richlik András 85
Rohoszka Gábor 85
Róža, Koloman / Rózsa
Kálmán 24–27, 40–41,
108–109
- Salva, Karol 25
Salvator, Svätý / Szalvátor,
Szent 64–65, 143–144,
324–325
- Schaden János 91
Simeon / Simeon 117, 174,
194, 199
Seffer Józsefné Palágyi
Anna 328
Semmer Ferenc 93
Stancics Pál 93
Stolcz Antal 90
Strba, Martin / Strba Márton
20, 85–85
Sobota, Imrich / Szobota
Imre 45, 113, 167, 173, 222,
253, 312
Soós, Štefan 27
Sušil, František 128
Szabad József 93
Szabados Mátyás 19, 83
Szalontay Erzsébet 19, 83
Szebasztiani János 20, 83
Szederkényi László, Dr. 97
Szelepcsényi György 82
Széphalmi Zoltán 357
- Šalamon, kráľ / Salamon,
király 180, 259, 411
Šimon, z Kyrény / Simon,
Cirenei 206
Škarnicl, Jozef / Skarnicl
József 40–41, 108–109, 183,
214, 248, 257, 296, 307
Štefan, Svätý / István, Szent
90, 301–302, 391
- Tánczos Vilmos 234
Tárkányi Béla 348
Tarnóczi Mátyás 17, 81
Teslík, Jozef / Teszlik József
24, 40–41, 108–109, 164,
199, 222, 295
Tomassovics Ádám 89
Tót Erzsébet 85
Trikely Jozsef 231
Truchlý, Andrej 25
Tušková, Tünde 4

Uhleczi István 252
 Újvári Gábor Rómeó 4
 Urbancová, Hana 32, 46,
 105, 125
 Uzák Istvánné Bátyi Julian-
 na 357, 362

Valentín, Svätý / Valentín,
 Szent / Bálint, Szent 64–65,
 142–144, 324–325
 Vánklo Ilona 252
 Varga Ferenc 29, 76, 95,
 157, 329, 337, 344, 347,
 350, 355, 367, 374, 383, 392
 Varga István 102
 Varga Jánosné Krátka Anna
 101, 153–154
 Varga Józsefné Bencsik
 Mária 52, 154, 388
 Varga Mihályné Czifra
 Mária 363, 380, 422
 Varga Mihályné Szűcs

Juliana 71, 150
 Vavrinec, Svätý / Lőrinc,
 Szent 91, 364, 366, 426
 Vendelín, Svätý / Vendel,
 Szent 97
 Veronika, Svätá / Verona,
 Židovská / Veronika, Szent
 196, 206, 270, 294, 410
 Villási István 93
 Visnyei József 106, 369,
 373
 Voigt Vilmos 48
 Volly István 48, 125, 379
 Volter János 16, 80
 Volter Józsefné Babinszki
 Katalin 424
 Volter Józsefné Kiss Mária
 59, 70, 96, 137, 149, 154,
 156, 322, 327–328, 360,
 396, 405–411, 423–424
 Volter Mihály 426
 Volter Mihály (sz. 1898) 96

Volterová, Nóra / Volter
 Nóra 4, 432, 434
 Vezsényi Pálné Gunda
 Mária 26, 99
 Völgyesi Mihályné Bátyi
 Mária 69, 325
 Wagenhuber Aurél 141
 Wellmann Imre 89

Zachariáš / Zakariás 173,
 242
 Zyma György 89

Zsákaiová, Vlasta 4
 Žiláková, Mária / Zsilák
 Mária 4, 9, 13, 31–33,
 42–44, 46, 50, 53, 55, 60,
 63, 77, 104–106, 112, 115,
 126, 131

Miestny register / Helynévmutató

Asódszky okres / Aszódi
 járás 7, 11

Babindol / Bábindal 130
 Bag 87, 408

Banská Bystrica / Besz-
 tercebánya 40–41, 103,
 108–110, 304

Banská Štiavnica / Selmec-
 bánya 41–42, 110, 119
 Bernecebaráti 410

Bešňov / Máriabesnyő
 46, 114, 118, 216–223,
 378–379, 381–382, 417–418
 Betlehem 117, 173, 195,
 198, 214, 334–335, 342,
 399, 406

Budapest' / Budapest
 24–27, 40–41, 70, 108–109,
 112, 148, 170, 173, 178,
 186, 220, 223, 235, 238,
 242, 250, 252, 263, 275,
 278, 291, 312
 Budín / Buda 40, 108, 282

Csatka 119
 Československo / Csehszlo-
 vákia 70, 148
 Čuvár / Csóvár 21, 87, 92

Dolná zem / Alföld 70, 148
 Dolné Peťany / Alsópetény
 88
 Domoň / Domony 87

Domoslov / Domoszló 127
 Ďurka / Galgagyörk 17, 21,
 82, 87, 92, 148, 353, 424,
 435

Ečer / Ecser 127, 328
 Egypt / Egyiptom 117, 195,
 198, 200, 259

Galamboš / Galambos 98,
 427

Galga 7–8, 11–12, 14,
 21–22, 72, 79–80, 85–87,
 96, 100, 140, 152
 Galgamácsa 87, 119, 140,
 363

Getsemani / Getszemáni 174

Golgota 165, 194, 378
Guta / Galgaguta 20–21,
85, 87

Herencsény 410
Hévizgyörk 87, 408
Hontianske Nemce / Hont-
németi 27

Jača / Acsa 20–21, 56,
85–87, 92, 133, 148, 427,
435
Jášť ~ Jášč / Jásd 56, 132
Jeruzalem / Jeruzsálem 52,
117, 120, 130, 195–196,
200, 214–215, 259, 271,
285, 293, 321–322, 401,
408–409, 417
Jindřichův Hradec 25

Kalvária / Kálvária 174,
119–120, 213, 196, 224,
228, 277, 284, 119–120,
Kastília / Kasztília 116
Kestúc / Kesztlőc 20, 56,
85, 132
Kirt' / Erdőkürt 87

Lengyeltóti 140
Letkés 410
Levoča / Lőcse 40, 108,
118, 168, 223–242
Litomyšl 40–41, 108–109,
221
Lurdy / Lourdes 25, 94, 422

Maďarsko / Magyarország
11, 42, 46, 48, 50, 53, 60,
65, 70, 85, 93, 105, 115,
125–128, 131–132, 135,
143–148, 328, 379, 384, 406
Maglód 148
Mária Tál / Máriavölgy
247–248
Mariazell / Máriacell 122,
307, 417

Miške / Miske 56, 132
Mlynky / Pilisszentkereszt
23, 93
Nazaret / Názáret 117,
187–188, 215, 262, 283, 285
Niža / Nézsa 88
Nógrádmegyer 134
Nógrádsípek 410
Nová Baňa / Újbánya 118,
243
Nová Huta / Bükk-szentke-
reszt 57, 136
Nová Ves / Váckisújfalu 87

Olivetská hora / Olajfák
hegye 276, 284, 297, 351

Péliföldszentkereszt 119,
384
Peštiansko-pilíško-šoltian-
ska župa / Pest-Pilis-Solt
vármegye 18, 82
Peštianska župa / Pest me-
gye 7, 11, 21–22, 28, 86, 88
Pešť / Pest 24, 40, 108, 162,
194, 297
Pukanec / Bakabánya 27
Rákoškeresztúr / Rákoske-
resztúr 26, 99, 333
Ružomberok / Rózsadomb
25
Ružov → Jeruzalem /
Jeruzsálem

Sabinov / Kisszeben 121,
291
Santov / Pilisszántó 53
Séd' / Sződ 55, 133, 241
Segedín / Szeged 288
Senváclav / Pilisszentlászló
56, 132, 348
Skalica / Szakolca 24,
40–42, 108–110, 164, 183,
199, 217, 222, 248, 257,
295–296, 307

Slovensko / Szlovákia 31,
49, 104–105, 108, 115,
125–126, 132
Százhalombatta 56, 135
Szentkút 119
Szűgyipusztá 92

Šápov / Nógrádsáp 88
Šára / Sári 54, 176
Šariš / Nagysáros 121, 291
Šaštín / Sasvár 118, 235,
237, 245–247

Tárnok 379
Tatabánya-Bánhida / Tatabá-
nya-Bánhida 32, 41, 44,
105, 109, 112, 214
Tóth-Györk → Ďurka /
Galgagyörk
Trnava / Nagyszombat 27,
30, 102
Tura 408

Uhorsko / történelmi
Magyarország 7, 18, 21, 40,
64–65, 89, 106, 108, 177,
221, 231, 250, 301, 307,
390–391, 425

Vacov / Vác 70, 119, 148,
252, 380, 385–386, 416–417
Vacovská diecéza / Váci
egyházmegeye / Dioecesis
Vaciensis 16–17, 23, 80,
89, 93
Varsány 408
Viedeň / Bécs 25

Záblatie / Vágszabolcs 263
Zadar (Dalmácia) 312–313
Závod 123

Židov / Vácgregs 87

